

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ІРИНА МАРИНЕНКО

СИНТАКСИС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
(з правилами пунктуації)

Навчальний посібник

Київ 2021

УДК

Рецензенти:

канд. філол. наук, доц. Д. В. Данильчук,
д-р наук із соц. ком., проф. Л. Г. Пономаренко

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту журналістики
(протокол № від 28 грудня 2020 року)

Мариненко І.О.

Синтаксис української мови (з правилами пунктуації): Навчальний посібник. Київ, 2021. – 276 с.

Розглянуто основні питання синтаксису сучасної української мови, правила використання розділових знаків, які входять до програм курсів “Культура писемного мовлення” та “Мовна підготовка: українська мова”. Для закріплення теоретичного матеріалу подано питання для самоконтролю, різні види вправ і завдань.

Для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів, журналістів-практиків і всіх, хто прагне грамотно викладати й оформлювати свої висловлення.

© І.О.Мариненко

ЗМІСТ

Передмова	5
РОЗДІЛ I. Словосполучення. Просте речення	
Основні поняття синтаксису	6
Словосполучення	8
Просте речення. Властивості речення. Класифікація речень	25
Головні члени речення	41
Складні випадки узгодження підмета й присудка	53
Тире між підметом і присудком.....	59
Другорядні члени речення.....	69
Односкладні речення.....	78
Синтаксично нечленовані речення.....	93
Повні й неповні речення. Види неповних речень	94
Ускладнене речення	105
Однорідний ряд: правила побудови і пунктуація	105
Однорідні й неоднорідні означення	109
Складні питання побудови однорідного ряду	110
Відокремлені члени речення	123
Вставні і вставлені конструкції	142
Звертання	147
Узагальнювальні вправи до теми “Просте речення”	159
РОЗДІЛ II. Складне речення. Текст	
Складні речення: класифікація	168
Складносурядні речення	169
Складнопідрядні речення	171
Зверніть увагу: слово як	178
Перехідні сурядно-підрядні речення	181

Безсполучникові складні речення	184
Багатокомпонентні складні речення. Складні синтаксичні конструкції	207
Період	219
Способи передавання чужого мовлення. Цитування	224
Складне синтаксичне ціле	235
Текст	238
Узагальнювальні вправи до теми “Складне речення”	248
Список умовних скорочень назв	271
Список рекомендованої літератури	273

ПЕРЕДМОВА

Українська мова має довгу і складну історію становлення, проте це не завадило їй стати однією з найуживаніших мов світу: наша мова входить у 50 мов за кількістю носіїв, посідаючи, за різними відомостями, від 21-го до 44-го місця. Завдяки такому тривалому періоду розвитку наша мова вирізняється своїм багатством і барвистістю на всіх рівнях: фонетичному, лексико-семантичному, фразеологічному, словотвірному, морфологічному, синтаксичному. Різноманітність конструкцій, якими можна висловити одну й ту саму думку, просто вражає! А тому кожен, хто працює зі словом, має опанувати це багатство – можливості українського синтаксису. Водночас знання синтаксичних норм передбачає і розуміння стилістико-граматичних, передусім синтаксичних, особливостей оформлення думки. У цьому вам стане в пригоді цей посібник, який укладено з урахуванням сучасних тенденцій розвитку української мови, зокрема її синтаксису й пунктуації.

Сучасне суспільство дуже активно цікавиться саме періодичними виданнями – як друкованими, так і онлайн-медіа. І це засвідчує важливість засобів масової інформації для соціуму, відповідно, висуває певні вимоги до журналістів, рекламників, піарників та інших представників комунікативної сфери. А тому основним ілюстративним матеріалом – як у прикладах, так і у вправах – слугували медійні тексти. У посібнику використано матеріали всеукраїнських газет “Голос України”, “Урядовий кур’єр”, “День”, “Україна молода”, “Сільські вісті”, “Дзеркало тижня” і часописів “Український тиждень”, “Країна”, низки інтернет-видань та інформаційних агенцій.

Вправи передбачають не тільки письмове виконання, а й аналізування наведеного матеріалу, висловлення власних думок і поглядів щодо форми подавання певної інформації. Приклади-заголовки публікацій позначено літерою (з). Вправи, що містять два і більше блоків, розраховані на аудиторне й самостійне /домашнє їх виконання.

Авторка щиро вдячна колективі кафебри мови та стилістики Інституту журналістики за фахову допомогу в підготовці навчального посібника, кваліфіковані поради для його вдосконалення.

РОЗДІЛ I. Словосполучення. Просте речення

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ СИНТАКСИСУ

Синтаксисом (від грецьк. **syntaxis** – *складання, будова*) називають, по-перше, граматичну будову висловлювань певної мови, а по-друге, розділ граматики, у якому вивчають особливості будови, семантики й функціонування синтаксичних одиниць конкретної мови (словосполучень, а головне – речень). Отже, знання правил синтаксичної сполучуваності слів дає змогу мовцям висловлюватися грамотно, зрозуміло й точно.

Найменшою одиницею синтаксису є словоформа – елемент, на основі якого створюються словосполучення й речення. Морфологічні форми змінюваного слова зумовлені його функціями у висловлюваннях: словоформа виконує роль члена речення (іменник у формі називного відмінка – це підмет або присудок, у непрямих відмінках – додаток, обставина, неузгоджене означення). Усі повнозначні слова та їхні форми поєднуються в словосполученнях і реченнях **синтаксичними зв'язками**, що передають певні **синтаксичні відношення** між компонентами синтаксичних конструкцій. Службові слова, які не мають чіткого лексичного значення, слугують для передавання граматичних значень і об'єднуються з повнозначними словами у єдину словоформу (*від нас, уздовж траси, за обрієм, про закоханих, за трьох* та ін.). Відповідно, службові слова не виконують самостійної синтаксичної ролі, а виступають разом із повнозначним словом одним членом речення.

Словосполученням традиційно вважають синтаксичну одиницю, що утворюється поєднанням двох або більше повнозначних слів на основі підрядного зв'язку і підрядних відношень (*завершена розмова, вищий від мене, запізнився на інтерв'ю, занадто прискіпливо* тощо).

Основною, найважливішою одиницею синтаксису є речення – граматично оформлена за законами певної мови, інтонаційно завершена комунікативно-мовна одиниця, що є засобом висловлення думок, емоцій, почуттів.

Речення поєднуються в текст – одиницю синтаксису, яка утворюється смисловим та граматичним поєднанням в одне ціле кількох речень і рисами якої є відносна завершеність теми висловлення, єдність думки й структурно-граматична пов'язаність усіх складників (детальніше див. с. 241).

Усі одиниці синтаксису будуються на основі синтаксичних зв'язків і синтаксичних відношень.

Синтаксичні зв'язки, насамперед, поділяють на предикативні (між підметом і присудком: *Карина ↔ озирнулася; вони ↔ подорожуватимуть; троє ↔ розсміялося*) і непередикативні, з-поміж яких виокремлюють сурядні (між однорідними членами речення й між частинами складносурядного речення: *високі й неоковирні будівлі; вона то плакала, то сміялася; Лекторка вже стояла за кафедрою, а студентський лемент ніяк не стихав*) й підрядні зв'язки, якими поєднані компоненти словосполучення і складнопідрядного речення. Основні види підрядних зв'язків у словосполученні – узгодження, керування й прилягання.

Синтаксичні відношення бувають предикативними й непередикативними, останні поділяються на сурядні та підрядні. Серед підрядних відношень найпоширеніші означальні (*значні досягнення, спідничка в клітинку, четверта неділя, наш редактор*), об'єктні (*узяти інтерв'ю, схожий на тата, зазирнути до бабусі*) й обставинні (*сходити до театру, неймовірно цікавий, пішов зізнаватися*). Саме на підставі цих відношень визначають різновиди другорядних членів речення. Звичайно, трапляються випадки, коли важко однозначно встановити вид підрядних відношень, оскільки через слабкий зв'язок між компонентами речення логічними можуть бути різні запитання, як-от: *Ми пішли по заліковки до деканату* – по що? або з якою метою? *Я лежала на дивані і мріяла* – де? або на чому? (об'єктно-обставинні відношення); *Оцінювання знань відбувається у формі тестування* – яке? або чого? (об'єктно-означальні); *Надійшли документи із секретаріату* – які? або звідки? (означально-обставинні).

Слова в словосполучення, речення і текст поєднуються за допомогою різних засобів – лексичних і граматичних. До лексичних належать заміни деяких слів на займенники; синонімічні заміни, використання контекстуальних синонімів і

спільнокореневих слів; уживання родових назв замість видових, загальних назв замість власних; повтори слів. Засобами граматичного зв'язку можуть бути:

- закінчення змінюваних частин мови (*іти вулицею, фахові компетенції, обкладинка журналу*);
- прийменники (*іти уздовж вулиці, світло від ліхтарів, відсутній через хворобу*);
- порядок слів (*Будинок затуляє дерево / Дерево затуляє будинок* – суб'єктом є перше слово речення; *струнка тополя* – підрядне словосполучення, *Тополя струнка* – підмет і присудок простого речення);
- сполучники й сполучні слова (*На вулиці холодно та темно, проте на горизонті уже з'явилися рожеві смуги* (УП – див. «Список умовних скорочень назв», с. 275); *Коли я проїжджала цей пейзаж, мої зіниці значно розширилися, а серце так і рвалося з грудей* (УІ)) тощо.

Інші засоби граматичного зв'язку реалізуються на рівні складного синтаксичного цілого й тексту, а тому їх буде розглянуто у відповідних темах (див. с. 237, 241).

СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ

Словосполучення – це смислове й граматичне поєднання двох і більше повнозначних слів на основі підрядного зв'язку за нормами і правилами певної мови, що виникає в процесі творення речень.

Не утворюють словосполучень:

- поєднання двох і більше повнозначних слів на основі предикативного (підмет і присудок: *робота триває, громадськість підтримала, дівчина засмучена*) або сурядного (однорідні члени речення: *ходив і цікавився; помірний, однак пронизливий; не лише трава, а й куці*) зв'язку;
- аналітичні форми слова (*будемо сподіватися, ходив був, найбільш принизливий, менш активно*);
- сполуки повнозначного слова зі службовими (*уздовж паркану, тільки сьогодні, згідно з указом, майже встиг, хай собі спить*).

Існує кілька класифікацій словосполучень:

- за структурою (прості, складні, комбіновані);
- за ступенем злиття компонентів (вільні і зв'язані);
- за морфологічною (частиномовною) належністю головного слова (іменникові, прикметникові, займенникові, числівникові, дієслівні, прислівникові);
- за видом синтаксичних відношень між компонентами (означальні, об'єктні, обставинні);
- за типом підрядного зв'язку між складниками (узгодження, керування, прилягання).

Зважаючи на те, що складні (мають два залежні компоненти при одному головному слові: *довго* ← **чекати** → *зустрічі*, *креативна* ← **реклама** → *політика*) і комбіновані (утворюються на основі зв'язків, що відходять від різних головних слів: *довго діставатися до місця призначення* (розпадається на *діставатися* → *довго*, *діставатися* → *до місця*, де головне слово *діставатися*, а також *до місця* → *призначення*, де головним словом виступає *місце*), *незвичайне* ← *захоплення* → *збиранням* → *коробок* → *із сірниками* (комбіноване словосполучення утворено із чотирьох простих: *незвичайне захоплення*, *захоплення збиранням*, *збиранням коробок*, *коробок із сірниками*) словосполучення складаються з простих, далі розглядатимуться тільки прості словосполучення.

За ступенем злиття компонентів словосполучення поділяють на:

а) **вільні**, у яких обидва компоненти зберігають своє лексичне значення і в реченні виконують різні синтаксичні функції (*верстати підручник*, *коричнева куртка*, *шапка з китичкою*, *записаний у блокноті*, *будь-яке завдання*),

і **зв'язані**, що в реченні виступають одним членом речення. Із-поміж зв'язаних виокремлюються такі:

б) **фразеологічно зв'язані**, до складу яких входить не менше двох повнозначних слів, що частково втратили або змінили своє лексичне значення. Такі словосполучення семантично близькі до одного слова, оскільки часто передають одне поняття: *пекти раків* = червоніти, *аж за живіт братися* = реготати, *хоч з лиця воду пий* = вродливий, *накивати п'ятами* = втекти, *до перших півнів* = рано, а тому в реченні вони виступають одним членом речення;

в) **лексично зв'язані** – це усталені сполуки слів, до яких належать терміни, власні назви: *лицевий нерв, шланговий бетононасос, горицвіт весняний, складна синтаксична конструкція; Чумацький шлях, Об'єднані Арабські Емірати, Бабин Яр, Жовті Води, Кабінет Міністрів України, Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Марія Приймаченко, Петро Конашевич-Сагайдачний;*

г) **синтаксично зв'язані** словосполучення мають семантично неповний головний компонент, що конкретизується залежним словом, яке несе основне смислове навантаження. До синтаксично зв'язаних належать словосполучення:

1) кількісно-іменні, у яких головне слово виражене числівником або іменником із кількісним значенням, а залежне – іменником (*три журнали, двадцять два поверхи, шестеро колег, десятки претендентів, більшість іспитів, половина учасників, третина роботи*);

2) кількісно-іменні, що складаються з двох іменників і в яких головне слово позначає сукупність, міру, об'єм, обсяг і под. (*група підлітків, рота піхотинців, купа мотлоху, відро води, склянка молока, метр мотузки, зграйка горобців, хмара комарів, крапля бажання*);

3) словосполучення зі значенням вибірковості, частини від цілого, у яких компоненти пов'язані між собою прийменником *з/із/зі* (*двоє з колег, хтось із учених, будь-хто зі студентів, кожен із присутніх, один із нас*);

4) словосполучення зі значенням сумісності або сукупності, компоненти яких поєднані прийменником *з/із/зі* (*мати з донькою, президент із міністрами, він із братом, ми з нею, Ольга з Михайлом*);

5) словосполучення з іменника й залежного компонента – порядкового числівника, який конкретизує семантику головного слова (*третього січня, восьмого травня, третя частина, друга зміна*);

6) словосполучення з фазовим значенням, що вказують на початок, середину або кінець явища, позначеного залежним словом (*початок літа, із середини березня, у кінці твору*);

7) словосполучення, що являють собою перифрази і фразеологічні сполуки (*чорне золото* (нафта), *легені планети* (ліси), *льодова дружина* (хокейна команда), *білі коміrcі* (службовці), *сіра речовина* (мозок, *жарт.*), *сонячний камінь* (бурштин));

8) дієслівно-іменникові словосполучення, у яких головний компонент – дієслово – семантично неповнозначний, а тому смисловим ядром виступає залежний іменник. Такі словосполучення мають ознаки фразеологічних сполук, уживаються в офіційних текстах і мають однослівні нейтральні відповідники (*ухвалювати рішення* (вирішувати), *покласти край* (припинити), *здобути перемогу* (перемогти), *віддати наказ* (наказати), *надати допомогу* (допомогти), *брати початок* (починатися), *робити запис* (записувати)).

За морфологічною (частиномовною) належністю головного слова словосполучення бувають:

іменникові, або субстантивні, у яких головне слово виражене іменником або субстантивованою частиною мови, а залежне може бути прикметником (*часті зустрічі*, *прозора вода*, *несподіване побачення*), іменником у непрямих відмінках (*чашка кави*, *дах будинку*, *новини з Франції*, *записка від матері*), займенником (*усі завдання*, *мої погляди*, *наш край*), порядковим числівником (*тринадцяте число*, *п'яте питання*), дієприкметником (*занедбане обійстя*, *складена промова*), прислівником (*думки вголос*, *прогулянка верхи*), інфінітивом (*бажання познайомитися*, *уміння переконувати*);

прикметникові, або ад'єктивні, у яких головне слово виражене прикметником, а залежне може бути іменником у непрямих відмінках (*помітний туристам*, *чорний від засмаги*), прислівником (*занадто шумний*, *неймовірно талановитий*), займенником (*вдячний усім*, *важливий для мене*), інфінітивом (*радий зустрітися*, *готовий працювати*);

займенникові, або прономінальні, у яких головне слово виражене займенником, а залежне може бути іменником у непрямих відмінках (*хтось із батьків*, *я з Олегом*), прикметником (*хтось компетентний*, *дехто розумний*), займенником (*дехто інший*, *кожен із них*);

числівникові, або нумеральні – словосполучення, що складаються з головного слова – числівника і залежного іменника в непрямих відмінках (*чотири портфелі, багато забудовників*), числівника (*двоє з трьох, третій серед п'яти*) або займенника (*троє з них, четверо з-поміж усіх*);

дієслівні, або вербальні, у яких у ролі головного слова можуть уживатися всі особові форми дієслова, інфінітив, дієприкметник або дієприслівник, а залежним може бути іменник у непрямих відмінках (*запишу розмову, прочитати на сайті, зустрівшись із менеджером, згорблений від літ*), інфінітив (*наказувати зробити, підійти поцікавитися*), прислівник (*літати високо, пильно вдивлятися*), дієприслівник (*бігти озируючись, їхати розмовляючи*), займенник (*забігти до них, запитати в неї*);

прислівникові, або адвербіальні – словосполучення з головним словом – прислівником, від якого може залежати іменник (*низько над землею, зарано для вечери*), займенник (*далеко від неї, напереді йому*) або інший прислівник (*занадто коротко, не зовсім доречно*).

За видом синтаксичних відношень між компонентами словосполучення поділяються на означальні, об'єктні, обставинні.

Означальні (атрибутивні) – словосполучення, у яких головне слово називає предмет, а залежне – його ознаку. Головне слово виражене іменником або субстантивованою частиною мови, а залежне – прикметником (*весняний ранок*), іменником (*меблі з дуба, щебет пташок*), займенником (*мій конспект, їхній собака*), порядковим числівником (*четвертий тиждень*), інфінітивом (*намагання виправитися*), дієприкметником (*перебільшені досягнення*), прислівником (*відповідь навмання*). У таких словосполученнях залежний компонент виступає в реченні означенням (узгодженим або неузгодженим) і може позначати ознаку предмета (*грубий голос, прогулянка пішки*), належність (*батькова порада, голоси малюків, наші мрії*), порядок при лічбі (*третьою добою*).

Об'єктні (додаткові) – словосполучення, у яких головне слово позначає дію (також і опредмечену), а залежне – об'єкт, на який спрямована ця дія. Головне слово об'єктних словосполучень може бути вираженим іменником (*здійснення бажань*),

прикметником (*уважний до дітей*), дієслівними формами (*цікавитися нумізматиною, засуджений громадськістю*), а залежне – іменником (*заохотити премією*), займенником (*побачитися з ним*) або субстантивованою частиною мови (*запрошуємо охочих, вітати молодих*). Залежний компонент у реченні виконує роль додатка і може називати об'єкт, на який спрямована дія (*піймати метелика*), адресата дії (*порада коханому*), знаряддя дії (*написаний маркером*).

Обставинні – словосполучення, у яких головне слово називає дію, стан або якість, а залежне – різні обставини, за яких реалізується ця дія, а також ступінь і міру вияву ознаки або стану. Головне слово обставинних словосполучень може виражатися дієсловом і його формами (*зазирати у прірву, засмаглий до чорноти*), прикметником (*червоний від сорому*), прислівником (*високо над горизонтом*), а залежне – іменником (*сміятися крізь сльози*), займенником (*утекти з неї*), числівником (*поділити на трьох*), прислівником (*приймати натщесерце*), дієприслівником (*бігти спотикаючись*), інфінітивом (*забігти поцікавитися*). Залежний компонент у реченні виконує роль обставини.

Залежно від типу підрядного зв'язку між компонентами виокремлюють словосполучення з узгодженням, керуванням, приляганням.

Узгодження – це тип підрядного зв'язку між складниками словосполучення, коли форма залежного слова узгоджується з формами головного слова (*веселий спектакль, весела усмішка, веселе дівча, веселі спогади*). Зміна будь-якої форми головного слова тягне за собою зміну відповідної форми залежного компонента. Головне слово виражене іменником або субстантивованим словом (*тактовне зауваження, чудові вихідні, загадковий невідомий, перший мільярд*), а залежне – прикметником (*знаний педагог, вибаглива наречена*), дієприкметником (*очікувана відповідь, згрубілий голос*), порядковим числівником (*перша спроба, треті півні*) або кількісним у непрямих відмінках (*за двома галявинами, на п'ятьох вікнах*), узгоджуваним займенником (*весь Київ, усілякі розмови, моє бачення*), іменником-прикладкою (*хлопчик-підліток, місто Кременчук*).

При повному узгодженні залежний компонент узгоджується з головним словом у всіх категоріях (роду, числа, відмінка) (*замріяного погляду, з моїми талантами*), при

неповному, або частковому, узгодженні – не в усіх категоріях (*дружина-енергетик, річка Дунай, село Березівка* – немає узгодження в роді; *місто Чернівці, салон «Кучері»* – немає узгодження в роді й числі).

Керування – тип підрядного зв'язку між компонентами словосполучення, коли головне слово вимагає від залежного певної відмінкової форми (*фарбувати (що?) стіни, узгодити (з ким?) з редактором, сподівання (на що?) на краще*). Зміна форм головного слова не веде до зміни форми залежного, яке постійно залишається в однаковій формі (*іти по хліб – ішли по хліб – ітимеш по хліб* і т. д.). Головне слово при керуванні виражається дієслівними формами (*зважати на труднощі, змарніла від недосипання, створивши композицію, складено акт*), іменником (*заклад освіти, пригода в горах*), прикметником (*широкий у плечах*), прислівником (*далеко від офісу*), порядковим числівником (*четвертий від мене, другий у списку*), а залежне – іменником (*зарадити лиху, погляд на проблему*), займенником (*зустрінь мене, його твір, завітали до нас*), субстантивованим словом (*планувати майбутнє, піклуватися про поранених*).

Залежно від засобів поєднання залежного слова з головним виокремлюють 1) безприйменникове (безпосереднє, пряме) та 2) прийменникове (опосередковане) керування: у першому випадку засобами зв'язку виступають закінчення залежного слова і смисловий зв'язок (*спілкуватися її мовою, захищати право власності, зустріч однокурсників*), у другому додається ще й прийменник перед залежним компонентом (*визначитися з вибором для себе, звернутися до лікаря по допомогу, зустріч із редактором*).

За типом керування поділяється на сильне і слабке. **Сильним** вважається керування, коли залежне слово обов'язкове для завершеності думки, напр., іменник у знахідному або родовому відмінку після перехідного дієслова (*здати макулатуру, нагородити переможця, випити чаю*) або після абстрактного іменника, утвореного від перехідного дієслова (*здавання макулатури, нагородження переможця*), прийменникова сполука після дієслів (*пройти повз ..., навідатися до ..., відступити від ...*). За **слабкого** керування семантико-граматичні властивості головного слова не

потребують обов'язкової наявності залежного компонента у чітко визначеній формі (*здати в архів, нагородити премією, прийти з батьками, прийти із запізненням*).

Прилягання – тип підрядного зв'язку, коли залежним словом є незмінювана частина мови, що залежить від головного тільки за змістом (*зробити нашвидкуруч, талант розповідати, трішки запізно*). Головним словом може бути будь-яка частина мови (*кинути навмання, зустрівшись будь-коли, біг наввипередки, занадто прискіпливий, трішки веселіший, дуже кумедно*), а залежним – прислівник (*одягнутися по-святковому, стежка навпрошки, по-домашньому зручний*), інфінітив (*навчила спостерігати, зайшов поцікавитися, порада долікуватися*), дієприслівник (*працюють співаючи, мріє малюючи, пішла засмутившись*) або незмінюваний прикметник (*колір маренго, плаття максі, спідниця гофре*).

Будь-яке висловлювання розкладається на словосполучення. У такий спосіб можна перевірити правильність уживання всіх словоформ, оскільки в реченні не може бути жодного слова, граматично не пов'язаного з іншими членами речення (виняток складають звертання, вставні і вставлені конструкції, які на письмі виділяються знаками). Особливо важлива така перевірка для журналістів-початківців у випадку створення довгих і дуже поширених речень.

Найчастіше при творенні словосполучень мовці припускаються таких помилок:

- плеонастичне поєднання слів, близьких за змістом, що призводить до логічної та смислової надлишковості (*вільна вакансія, моя особиста думка, у квітні місяці, дивний парадокс, прейскурант цін, сьогоднішній день, щасливий хепі-енд* тощо);

- уживання неправильних відмінкових форм, зокрема місцевого відмінка множини із закінченням **-ам/-ям** замість літературно унормованих **-ах/-ях** (*ходити по сусідам, вести вогонь по ворогам, зустрічатися по суботам* – має бути *сусідах, ворогах, суботах*); із числівниками *два, три, чотири* іменники чоловічого роду набувають закінчення **-а** замість унормованого **-и/-і** (*три брата, чотири танка, два весляра* – правильні форми *брáти, танки, веслярі*). Закінчення **-а** використовується в таких словосполученнях тільки в іменниках із суфіксом **-ин-**, який зникає у формах множини (*громадянин/громадяни, вірменин/вірмени, городянин/городяни,*

волинянин/волиняни), а також у слові **чоловік** (*три чоловіка* = троє людей, *три чоловіки* = три особи чоловічої статі);

- відсутність відмінювання загальновідомих власних назв географічних об'єктів у поєднанні з номенклатурними загальними назвами (треба: у *місті Чернігові, із міста Франкфурта-на-Майні*). Водночас уживаються в називному відмінку маловідомі власні назви (*до селища Смоліне, від села Щасливе*), власні назви, які відрізняються за родом від номенклатурної назви (*до республіки Іран, до штату Оклахома*), а також в офіційно-ділових документах зберігають початкову форму двослівні географічні назви (*до міста Біла Церква, від архіпелагу Нова Земля*), назви гір, островів, бухт, залізничних станцій, застав, озер, річок (*до острова Зміїний, на станції Шевченкове, під мисом Надія*) тощо;

- використання прийменників, що не відповідають літературній нормі, переважно через вплив російської мови, напр.: *хворий грипом* – замість нормативного *хворий на грип, знущатися над кимось* – замість *знущатися з когось, трапилося під Новий рік* замість *трапилося в ніч проти Нового року, жила при Хрущові* – замість *жила за Хрущова* та ін.

Вправа № 1. У реченнях установіть зв'язки між усіма словами, поставивши запитання. Чи є в наведених реченнях слова, незалежні від інших компонентів висловлювання?

1. Вміння правильно розуміти і використовувати емоції у повсякденні науковці називають "емоційним інтелектом" (УІІ). 2. Команда вчених із різних країн світу виявила більше тонни скам'янілостей і залишків динозаврів під час надзвичайно виснажливої і морозної експедиції в Антарктиді (ТСН). 3. Вечірній літак із Києва сів у майже безлюдному Варшавському аеропорту разом із літаками з грецьких островів, звідки повернулися обпалені весняним сонцем сучасні варшавські одиссеї (УТ). 4. М. Зерова заарештували 1935 року, звинувативши в тому, що не перебудувався на новий радянський лад, не використовував у лекціях праць класиків марксизму-ленінізму (ДТ). 5. Місцями невідповідність відеоряду і слів у російських пропагандистів виглядає незграбною до комізму (VІ).

Вправа № 2. *Визначте, які зі сполук слів не належать до словосполучень, мотивуйте свою думку. Підрядні словосполучення поділіть на чотири групи: вільні, лексично зв'язані, фразеологічно зв'язані, синтаксично зв'язані.*

Запрошення до розмови, згідно зі статутом, важка промисловість, важкі враження, білий гриб, будеш координувати, тихий та сумирний, скриня Пандори, вісім кілометрів, хвороба Паркінсона, пасти задніх, пасти каченят, тримати слово, дівчата сміються, тримати валізу, Жовті Води, найбільш спекотний, довший за всіх, кожен із доповідачів, страшно високо, чорний понеділок, березень холодний, Чорне море, чорний силует, дев'ятсот сімнадцятий, упродовж тижня, ходила й цікавилася.

Вправа № 3. *Поділіть словосполучення на вільні і зв'язані. Запишіть їх у дві колонки:*

Пустити червоного півня, пустити звіра до лісу, бачити в рожевому світлі, бачити відому картину, варити картоплю, варити воду, кожен із підлеглих, з третьої спроби, двоє цуценят, із двох джерел, давати відкоша, давати олівця, трепанація черепа, форма черепа, порушити проблему, нерозв'язна проблема, тополя дельтолиста, листок тополі, бажання допомогти, нестримне бажання, гострий на язик, гострий ніж, Медовий Спас, медовий торт, Організація об'єднаних націй, студентська організація.

Вправа № 4. *Запишіть у три колонки словосполучення, компоненти яких поєднані зв'язком керування, узгодження або прилягання. Визначте їх різновиди.*

Мої сподівання, занадто голосно, без трьох учасників, високо над головою, побачила здалеку, стежка в лісі, говорив усміхаючись, бажання поспівчувати, сидячи біля столу, задавна хвороба, зустріти подругу, четвертий рік, захоплення вишиванням, сьогоднішнє інтерв'ю, украй роздратовано, заговорили наперебій, якийсь спогад.

Вправа № 5. *Визначте вид синтаксичного зв'язку у словосполученнях.*

Відомий усім, стоїть похнюпившись, минулого вівторка, ретельно підготуватися, заважала нам, торішня відпустка, його враження, усміхнулася від згадки, три тополі,

збиралися похапцем, із двох підручників, безкраї лани, донька директора, наказали мовчати, завтра вранці, усіх п'ятьох, намір зізнатися, на опалому листі.

Вправа № 6. *Визначте тип словосполучень за характером стрижневого слова.*

I. Світліший за батька, зайшла попроситися, занедбана садиба, четвертий у черзі, забутий усіма, рясно вродило, їхні спогади, будь-хто серед нас, жилетка з хутра, ввічливо погодився, відомий поміж фахівців, задовго до виступу, стомлений від концертів, трішки соромно, бажання керувати, запізнившись на десять хвилин, якийсь не такий, ми з Оленкою, п'ятеро з них, спідниця максі, третій тиждень, далеко від інституту.

II. Затьмарений славою, худорлявий із дитинства, захопити зненацька, десь за містом, третій від кінця, зниклий назавжди, тривала відпустка, мандрівка Карпатами, ближче до вечора, прагнути перемоги, прагнення перемогти, червоний від морозу, щось незбагненне, четвертої лінії, порадивши за колег, дуже натхненно, двоє з нас, нудний для читання, широкий у плечах, писатимеш коментар, вона з Андрієм, хтось із лекторів, літаючи на відпочинок.

Вправа № 7. *Визначте вид кожного словосполучення за головним словом і видом підрядного зв'язку. Що спільного і що відмінного між словосполученнями в кожній парі? Чи всі пари словосполучень мають синонімічне значення?*

Глечик із глини – глиняний глечик, сходити по воду – сходити по стежці, двоє товаришів – двом товаришам, спілкуватися з менеджером – спілкуватися із задоволенням, бути на занятті – бути на висоті, захистити дівчину – захистити диплом, лист сестри – лист сестрі, повідомити сумно – повідомити із сумом, гуляти садом – милуватися садом, писати братові – братові друзі, тікати від вітру – розчервонітися від вітру, їзда верхи – їхати верхи, парта учня – учнівська парта, позичити в Івана – позичити в банку.

Вправа № 8. *Визначте вид кожного словосполучення за головним словом, синтаксичними відношеннями та синтаксичним зв'язком.*

Біжать навперейми, мружачись від сонця, розмова пошепки, один із присутніх, холодно через вітер, місто Полтава, зацікавлений у розмаїтті, прагнення втрутитися, знайоме з дитинства, другий від мене, мій навіки, перший репортаж, привабливий

зовні, дещо цікаве, дуже розтягнуто, кожен із них, дев'ять із десяти, неймовірно цікаво, пухнастик котик.

Вправа № 9. *Вишийте із речень усі підрядні словосполучення, визначте вид кожного з них за 1) головним словом, 2) відношеннями між компонентами, 3) типом підрядного зв'язку. Поставте запитання від головного компонента до залежного.*

А. 1. У 12 років у голландській школі діти складають дуже великий екзамен, письмовий, де школа дивиться на можливість дитини навчатися і надає офіційну рекомендацію, куди дитині далі йти вчитися (VI). 2. Оселившись на початку 1990-х неподалік тих місць, я мало не щодня ходив із собакою серед покинутих і занедбаних будівель, які зберігали сліди давньої вікторіанської пишноти (VT). 3. Побути поблизу смерті, вдихнути запах пороху, почути стрілянину – так манить покинути свої безпечні домівки й вирушити назустріч небезпечним пригодам (VT). 4. Незабаром після закінчення театральної школи він [актор Кіт Герінгтон – І.М.] підписав контракт на зйомки пілота багатообіцяючої нової серії телевізійного фентезі «Гра престолів» в ролі молодого жителя півночі на ім'я Джон Сноу (НВ). 5. Світ сьогодні дає безліч можливостей задовольнити шукачів небезпечних і жахливих вражень (УТ).

Б. Тенденція здорового відпочинку настільки популярна на сьогодні, що туристи все більше обирають сільські зелені садиби із локальною кухнею на противагу готелям. Активно розвивається сектор фермерських господарств, що надають послуги для туристів. В області є декілька магазинів із продуктами від місцевих виробників, вони мають попит як серед місцевих, так серед спраглих галицької автентики туристів. ... Один із потенційно популярних маршрутів у цьому ж районі – нещодавно відкритий ведмежий притулок "Домажир". Там можна не тільки "поспілкуватися" із клишоногими мешканцями, але й відвідати майстер-класи, "посмакувати" культурними програмами. Є пасіки для лікувального сну на вулицях з можливістю скуштувати чи придбати продукт бджільництва (VI).

Вправа № 10. *Із кожним із запропонованих слів утворіть словосполучення з усіма можливими видами синтаксичного зв'язку (слова не змінюйте).*

Тримати, намір, захоплені, колись, третій, допомога, свій, незабутня, гуртом, озираючись, день, записано.

Вправа № 11. Відредагуйте речення, виправивши помилки в керуванні.

А. 1. До Криму не пустили сім собак, кота і 72 павука (КР). 2. У 2016 році до ДПСУ звернулися 54 росіян з проханням надати статус біженця (Р). 3. ФБР не знайшло зв'язок Трампа з Путіним (Гр.). 4. Через КПВВ «Майорське» прослідували 3 вантажівок з продуктами та гігієнічними наборами загальною вагою 27 тонн від «Людина в біді» (*dpsu.gov.ua*). 5. Японія, яка сперечається через свої території з Росією, підтверджує про свою підтримку України (Гр.). 6. «Ми не робимо ставку на владу – ми робимо свою справу», – активіст зі Слов'янська (РС). 7. Місцеві ЗМІ повідомляють, що кілька людей застрелили в церкві в Південному Техасі (УНІАН). 8. В МЗС РФ занепокоєні наближенням Фінляндії та Швеції з НАТО (СІ). 9. Бойовики захопили заручників, вимагаючи тайську владу відпустити з-під варти члена свого угруповання (Гр.). 10. Уряд затвердив бюджет Пенсійного фонду з дефіцитом майже 142 мільярда гривень (РС). 11. Великдень на Донбасі: перетин лінії розмежування спростили на троє діб (УНІАН). 12. Звернення гурту Rock-N до українських радіостанцій здобуло бурхливої підтримки (з) (*vn.20minut.ua*). 13. Причина, по якій 150-кілограмова риба опинилася на суші, невідома (УНІАН). 14. У Києві вантажівка протаранила два легковики: троє людей госпіталізували (з) (УНІАН). 15. На черговому недільному віче уманчанам представили кандидатів громади міста до складу виконкому міської ради (*vch-uman.in.ua*).

Б. 1. А щодо навчання, зараз є лікарські або фельдшерські бригади. Не зовсім оснащенні і не мають той самий рівень навчання і досвіду (ТСН). 2. У зв'язку з інцидентом Ненашева зазнала посттравматичний стресовий розлад... (УНІАН). 3. Від ДСНС України залучено 22 одиниць техніки та 50 чоловік особового складу. ... від Укравтодору – 1361 одиниць техніки (*mns.gov.ua*). 4. Партія “Слуга народу” затвердила своїх кандидатів на мери великих міст країни (Цензор). 5. Цікаво, хто і за що так познуцався над досить симпатичною жінкою?" – зіронізував політолог (УНІАН). 6. А лікарі кажуть, що ці фахівці не надто досвідчені, що вони не зроблять деякі елементарні речі (ТСН). 7. Промоутери домовилися про проведення нового бою

Ломаченко: названі суперник і дата (obozrevatel.com). 8. Ви вже виносили рішення по цій справі (Гр.). 9. В результаті аварії, в якій опинилися 3 легкові автомобілі "Volkswagen", "Daewoo Lanos" та "ВАЗ-2106", загинуло 3 пасажирів автомобілю "ВАЗ" (ТСН). 10. Урочисте вручення сертифікатів на знання української мови пройшло 8 червня в посольстві України в Мінську (language-policy.info). 11. Своїх дітей ізраїльтяни спочатку вчили іврит, а вже потім іншим мовам (viktorkaspruk.wordpress.com). 12. А потім потреба поділитися закоханістю до мови почала зростати (chytomo.com). 13. Знаєте, я не відчуваю сексизм, я не бачу його, бо я не визнаю його (ТСН). 14. З-під заметів вивільнено 262 автомобіля та 5 автобусів (mns.gov.ua). 15. Відзначимо, що напередодні в Конгрес для дачі показань викликали п'ять співробітників Держдепартаменту, які працювали з Україною (ДТ).

Вправа № 12. Знайдіть відхилення від літературної норми в керуванні, викликане впливом російської мови. Відредагуйте речення.

А. 1. Чому Трамп подав у суд, а мексиканці святкують поразку Трампа (ДВ). 2. Грипом хворіє вже півтора мільйона українців (ТСН). 3. Ган радіє рішенню комітету Європарламенту по механізму призупинення безвізу (VII). 4. Нацбанк виявив 39 нелегальних обмінників (VII). 5. Уряд немає жодної гривні заборгованості по будь-яким соціальним виплатам заробітним платам, пенсіям і соціальним виплатам (VII). 6. Вибухом було пошкоджено фасад будівлі, вибиті дві двері та пошкоджено вікна (УНІАН). 7. Над журналістами знущалися психологічно, зламали техніку і наостанок – заборонили в'їзд в «ДНР» (Гр.). 8. По більшості справ прокурори склали коментар-пояснення з подробицями ходу розглядів в судах (Гр.). 9. Росія залишилась невдоволеною переговорами по асоціації України та ЄС (НВ). 10. За хлібом з «вітерцем»: голландська компанія PAL-V випустила літаючий автомобіль (УНІАН). 11. Жадан та Андрухович відкрили бібліотеку під відкритим небом (РС). 12. Православний молитвослов переведено на таджицьку мову (з) (УНІАН). 13. На тлі триваючої операції по затриманню злочинця поліція німецької федеральної землі Баден-Вюртемберг посилила контроль на кордоні з Францією (УНІАН). 14. Британець на 5 сантиметрів вище за Ломаченка (175 см проти 170) ... Люк Кемпбелл: "На мене чекає бій проти самого елітного боксера сучасності. Тим

не менш, всі, зрештою, програють, адже так? (УНІАН). 15. Згідно знайденої інформації та кадрів, і за допомогою експертів слідчі розслідують причину обвалу і можливу кримінальну відповідальність (Ес.).

Б. 1. Як повідомили в областній Держслужбі з питань надзвичайних ситуацій, по прибуттю до місця пожежі рятувальники встановили, що горить два торговельних кіоска (УНІАН). 2. Відомий голлівудський актор Роберт Де Ніро вирішив розлучитися з Грейс Хайтаер, на якій одружений з 1997 року (УНІАН). 3. Українці розділяють гендерні стереотипи, але не всі і не в повній мірі (ДТ). 4. Бойовики 28 раз обстрілювали позиції українських військових, двоє військовослужбовців ранило (ІФ). 5. Деруни на китайському порцеляні: що запросив перед концертом у Києві Енріке Іглесіас (УНІАН). 6. У ній нардеп, звертаючись до громадян Білорусі, просить їх пробачити президентові республіки Олександру Лукашенку за все погане, що він зробив (УНІАН). 7. Кабмін ухвалив ряд рішень по протидії COVID-19 (РБК). 8. По прильоту в Уагадугу мати і дочку доставили до пологового будинку. Обидві відчувають себе добре, хоча дещо стомилися, повідомили лікарі з Буркіна-Фасо (Гр.). 9. Як наслідок, більш ніж 75% випускників середніх шкіл в регіонах домінування шовіністів не спроможні щорічно здати іспит на знання української мови (vilneslovo.com). 10. Також в законопроекті, як і в указі, закріплена норма про обов'язкову здачу іспиту на знання мови для бажаючих отримати українське громадянство (РБК). 11. Хоча закоханим нерідко доводиться чути від перехожих вкрай неприємні коментарі, вони не турбуються з-за негативної думки навколишніх. Деякі приймають Лінду за матір Джейя. А один недобррозичливець розбив вікна їх машини... Пара все робить разом. Єдиним об'єктом їх спорів є норавливий кіт, якого непросто виховувати... (infopole.pp.ua). 12. У пані Ольги Range Rover 2016 року вартістю біля 100 тисяч доларів (Гр.). 13. За отримання хабарів затримали завкафедрою одного з вузів Одеси (osvita.ua). 14. Згідно даних ресурсу Prozorro, 15 березня 2017 року між ДП «Конотопський авіаремонтний завод «Авіакон» та 10-ю морською авіаційною бригадою було укладено договір на дослідний ремонт вертольоту Мі-14ПР... Згідно умов договору, вертольоту та його агрегатам має бути

встановлено міжремонтний ресурс в 1000 годин на протязі 8 років (*ukrmilitary.com*).

15. Невідомий відкрив по ним вогонь (*Гр.*).

Вправа № 13. *Виправте помилки в реченнях, зазначте причини, з яких вони були допущені.*

1. Сумно те, що у Києві знизилась якість життя з такою швидкістю, як лівійська столиця Тріполі і сирійський Дамаск. Ці країни вже кілька років страждають від збройних конфліктів. Найшвидше зростання продемонстрували польська Варшава, непальська Катманду і гавайський Гонолулу (*hunta.info*). 2. Журналістам, які бойкотували Держдуму через рішення щодо депутата Слуцького, якого звинувачують у домаганнях, позбавили акредитації (*Гр.*). 2. Ще недавно їх побратим захищав лінію фронту в окопах і відрізнявся особливою хоробрістю і мужністю на бойових позиціях, а сьогодні він голова Держприкордонслужби України (*novosti.in.ua*). 3. ...Аеродинамічні дослідження, сила, з якою одна із дверей літак була вбита у землю – ці та багато інших фактів вимагали від комісії сприйняти версію вибуху як цілком реальну (*TCH*). 4. Щодо митників, які пропустили ексдружину Князева через кордон з 650 тисяч євро, відкрили провадження – ДБР (*з*) (*Гр.*). 5. "...Треба чайок пити і ношпу", – розповідає матір хлопчика (*УНІАН*). 6. «Укрзалізниця» запускає послугу «квиток першої хвилини», завдяки якій перші три квитка на рейс будуть продаватися зі значною знижкою (*P*). 7. Залишаються знеструмленими 35 населених пунктів у п'яти областях, а саме: Одеській – 24 населених пунктів, Херсонській – 7 населених пунктів, Миколаївській – 2 населених пунктів, Дніпропетровській – 1 населених пунктів, Волинській – 1 населених пунктів (*mns.gov.ua*). 8. Відразу два дитинчати рідкісного яванського носорога народилися в Індонезії (*УНІАН*). 9. Видання "Обозреватель" також повідомляє про кілька постраждалих (*volynnews.com*). 10. З 2014 року простежується тенденція, коли перехід на українську мову – один з показників опору російської агресії щодо нашої країни... Зрозуміло, що це болісно сприймуть в Росії, і будуть нас знову дорікати за пригнічення російськомовних (*РБК*). 11. "Однак, після рентгенівського знімку черепа, у потерпілого виявлено перелом нижньої щелепи, який відповідно до висновку експерта, відповідає тілесним ушкодженням середнього ступеню тяжкості

і утворення якого знаходиться в причинному зв'язку з неналежним наданням медичної допомоги", – сказано в повідомленні прокуратури (НВ). 12. У Часів Яру парафіяни храму дали обітницю тверезості (УНІАН). 13. Співробітники КБ Морозова, який спеціалізується на танки, БТР і реактивні системи залпового вогню, вже чотири місяці не отримують зарплату, а на підприємство накладено багатомільйонний штраф (ДТ). 14. Зараз в Угорщині немає жодної української школи проти сімдесят одної угорської в Україні (zahystmovy.org.ua). 15. Однак двоє жінок отримали тілесні ушкодження (УНІАН). 16. Я почав багато читати на цю тему (РС). 17. Трамп заявив, що не змінював плани щодо будівництва стіни на кордоні з Мексикою (з) (УНІАН). 18. Звернення надіслане на розгляд Харківській обласній державній адміністрації, яка, маємо надію, вивчить дане звернення та застосує всіх заходів для запобігання повторення таких ситуацій у майбутньому (УК).

Питання для самоконтролю:

1. Що позначають терміном «синтаксис»?
2. Які існують синтаксичні одиниці?
3. Дайте визначення словосполучення і речення.
4. Які види синтаксичних відношень виокремлюють?
5. Які види синтаксичних зв'язків існують?
6. Назвіть засоби синтаксичного зв'язку слів.
7. Які сполуки слів не утворюють словосполучень?
8. Назвіть види словосполучень за ступенем злиття компонентів, наведіть приклади кожного з них.
9. Які словосполучення належать до синтаксично зв'язаних?
10. Які існують види словосполучень за морфологічною належністю головного слова?
11. Назвіть види підрядних відношень між компонентами словосполучення, наведіть приклади.
12. Наведіть приклади словосполучень із різними видами підрядного зв'язку, мотивуйте свій вибір.

ПРОСТЕ РЕЧЕННЯ.

ВЛАСТИВОСТІ

РЕЧЕННЯ.

КЛАСИФІКАЦІЯ РЕЧЕНЬ

Речення – це основна, центральна одиниця синтаксису, оскільки саме в реченні реалізуються основні функції мови: пізнавальна (мова як знаряддя, інструмент мислення) й комунікативна (мова як засіб спілкування). У мовознавчій науці зафіксовано понад 1000 визначень речення, але всі вони ґрунтуються на таких головних ознаках речення, як-от:

- граматична організованість – усі слова будь-якого речення пов'язані між собою певним видом синтаксичного зв'язку: предикативного (між підметом і присудком), підрядного (між іншими членами речення), сурядного (між однорідними членами речення або між частинами складносурядного речення), напівпредикативного (між прикметниковими, дієприкметниковими або дієприслівниковими зворотами та словами, до яких вони належать);
- інтонаційна оформленість – кожне речення має свій інтонаційний малюнок і відділене від іншого розділовою павзою;
- смислова завершеність – будь-яке речення передає відносно завершену думку;
- предикативність – співвіднесення висловлювання з об'єктивною дійсністю, що передається синтаксичними категоріями модальності, синтаксичного часу й синтаксичної особи. Умовно, предикативність = модальність + синтаксичний час + синтаксична особа.

Отже, речення – це граматично оформлена відповідно до законів конкретної мови цілісна одиниця мовлення, що слугує головним засобом формування, вираження і повідомлення думки.

Із комунікативного погляду вся інформація в реченні може бути розділена на більш важливу, заради якої починається процес спілкування, і менш важливу, на основі якої

подається інформація важливіша, актуальніша (актуальне членування речення). На такому смислового підґрунті (виходячи з актуальності, новизни змістових компонентів) науковці виокремлюють у кожному реченні дві частини: відоме (тема, основа) і нове (рема, ядро), задля якого й створюється конкретне висловлювання. У діалогічному мовленні відповіді на запитання являють собою нову, запитувану інформацію, тоді як у запитаннях переважає відома інформація, напр.: – **Що ви знаєте про Володимира Вернадського? – Знаю, що він заснував Національну бібліотеку Української Держави, яка тепер називається Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського.** У наведеному діалозі напівжирним курсивом виділено нову інформацію, яка становить мету розмови. У текстах розподіл на тему й рему більш очевидний, особливо якщо текст має заголовок, який являє собою тему в чистому вигляді. Щоправда, частина сучасних інтернет-медіа намагається вкласти в назву публікації всю основну інформацію, перетворюючи назву у своєрідний анонс новини. У самому тексті кожне наступне речення починається з відомої інформації (її підкреслено), продовжуючись новою (ремою):

Telegram повідомив про проблеми із сервером

Там запевнили, що дані не будуть загублені, все скоро повернеться в норму.

Месенджер Telegram повідомив про проблеми з сервером, через які користувачі тимчасово можуть «бачити свій обліковий запис як віддалений». У повідомленні у Twitter зазначається, що збій міг торкнутися до 70 тис. осіб. «Дані не будуть загублені, все скоро повернеться в норму. Приносимо вибачення за незручності», – повідомили в Telegram. Як повідомляє kommersant, 14 березня засновник месенджера Павло Дуров розповів, що за останні 24 години в додатку зареєструвалися понад 3 млн користувачів. При цьому зазвичай щоденний приріст Telegram становить у середньому 300 тис. користувачів, а щомісячний – близько 9 млн. Причини такого зростання Дуров не назвав, однак це може бути пов'язано з технічним збоєм в роботі Facebook і Instagram, що стався ввечері 13 березня.

<https://www.unian.ua/science/10481925-telegram-povidomiv-pro-problemi-z-serverom.html> 16.03.19

У такий спосіб відбувається поступове розкриття суті новини, кожним реченням додаються й уточнюються нові деталі. За прямого, нейтрального порядку компонентів речення починається з теми, а продовжується ремою. Водночас така послідовність не обов'язкова, бувають речення з розірваною темою або висловлювання, у яких тема міститься в кінці речення. Найчастіше така зміна місця теми й реми характерна для усного мовлення. Завдяки логічному наголосу, павзам, уживанню обмежувально-видільних часток (*тільки, лише, саме, навіть, хоча б тощо*), використанню парцеляції (див. с. 97) підкреслюється рема, яка передує темі, пор.: *В Україні лише Кіровоградська область готова до послаблення карантину* (ЛБ); *Тільки легальне оформлення на роботі гарантує людині соціальний захист* (if.gov.ua).

Актуальне членування речення пов'язане з граматичним поділом на члени речення. Саме в поділі на головні і другорядні члени речення полягає семантично-сміслова градація інформації.

На порушенні логічної послідовності членів речення будується така стилістична фігура, як інверсія – незвичне розміщення членів речення, порушення його узвичаєної синтаксичної будови задля смислового й експресивного виокремлення певного члена або кількох членів речення.

Однак **інверсійний порядок членів** речення не повинен порушувати логіку викладення думки, адже в такому разі можлива двозначність сприймання інформації (*Астрономи виявили вогняний вихор навколо чорної діри з фантастичною швидкістю* (УНІАН) – із цього заголовка випливає, що фантастична швидкість властива чорній дірі, а не вихору) або ускладнення розуміння смислу речення (*Вчені показали, який мали вигляд предки людей 3,8 мільйона років тому* (УНІАН) – необгрунтована переміщення іменника *вигляд* у постпозицію до дієслова).

Згідно із традиційною класифікацією речень, усі речення, залежно від кількості предикативних частин, поділяються на прості і складні. Прості речення традиційно класифікують за кількома критеріями:

- за метою висловлювання: розповідні, питальні, спонукальні;
- за емоційним забарвленням: окличні, неокличні;

- за предикативними ознаками (у межах розповідних речень): стверджувальні, заперечні;
- за синтаксичною членованістю: синтаксично членовані, синтаксично нечленовані (або слова-речення);
- за складом граматичної основи: двоскладні, односкладні;
- за наявністю або відсутністю другорядних членів речення: поширені, непоширені;
- за наявністю структурно необхідних членів речення: повні, неповні;
- за наявністю ускладнювальних компонентів: неускладнені, ускладнені.

За метою висловлювання всі речення поділяють на розповідні, питальні й спонукальні.

У **розповідних реченнях** висловлюється думка, інформація, яка стверджує або заперечує щось, дає відповідь на запитання чи повідомляє результат пізнавальної діяльності людини: *В Індії, країнах Африки та на деяких островах Тихого океану ростуть справжні хлібні дерева* (СВ). Залежно від смислового акценту, найважливішу частину інформації в розповідних реченнях виділяють логічним наголосом, підвищуючи тон голосу на відповідному слові чи сполучці слів. У наведеному прикладі акцент може бути зроблений на обставинах місця (*в Індії, країнах Африки...*) або ж на підметі (*хлібні дерева*). На кінець розповідного речення інтонацію зазвичай знижують, що позначають на письмі крапкою. Якщо ж думка не завершена або підштовхує читача до роздумів, можна використати три крапки: *А в річці горічерева спливала риба, до берега прибивало мертвих жаб і черепах...* (СВ); *А не минуло й року, як «ти у мене єдина, тільки ти, повір...» підхопив увесь Радянський Союз. Українською заспівали росіяни, білоруси, грузини, литовці, казахи...* (СВ).

За допомогою **питальних речень** мовець намагається з'ясувати не відому йому інформацію, пересвідчитися в чомусь, звернути увагу на щось: *Як на практиці поширюється перекручена інформація?* (УТ); *Чи відчуваєте ви, що маєте інтернет-залежність?* (РС). Питальні речення поділяють на власне питальні, питально-

риторичні і питально-спонукальні. **Власне питальні** речення потребують відповіді. На таких реченнях будуються діалоги й полілоги, інтерв'ю. Наприклад, бліцінтерв'ю із Сашком Положинським:

– *Як настрої?* – *Настрої непогані, я зіграв краще, ніж я очікував від себе... – Динамо чи Шахтар? – Вболівати? За «Динамо», звісно. – Хто більше подобається: Еліна Світоліна чи Ольга Харлан? – Ну, я Світоліну знаю, тому вона. – Жінка у футболі – нонсенс? – Ні, та ви що! У нас Христина в команді – пів команди виносить. Жінка всюди класна!* (femaestro.com.ua). У медійних публікаціях питальні речення часто використовують в ліді, зазвичай кілька запитань підряд, для інформування читача про зміст дальшого матеріалу: *Чи був Голодомор геноцидом? Що спонукало Сталіна вести війну проти України? Чому історію Голодомору варто починати з 1917 року? Чи можна порівнювати Голодомор та Голокост?* (Гр.). Заголовок у формі власне питального речення передбачає, що текст публікації дасть вичерпну відповідь на запитання: *Як хитрують з упаковками німецькі виробники?* (ДВ), *Чи порятує ініціативи уряду національну демографію?* (СВ), *Як віддати всі борги МВФ?* (День).

Питально-риторичні речення не потребують обов'язкової відповіді, оскільки вже містять у собі приховану відповідь – ствердну або заперечну: *Чи не досить дбати про права терористів?* (День), *Кому потрібні такі реформи?* (СВ). Такі речення нерідко слугують заголовками медіаматеріалів: *Бракує ще епідемії?* (СВ), *Чи привчати учнів до праці?* (СВ).

Питально-спонукальні речення містять у собі непряме спонукування, заклик до дії: *Чому б не спробувати себе на євроарені?* (РП), *Невже не варто поступатись місцем літнім людям?* (П).

Особливістю всіх питальних речень вважають їхній інтонаційний малюнок: виділення логічним наголосом питальних слів (займенників *хто, що, який, котрий, чий* і под.; прислівників *де, коли, як, звідки, доки, куди, чому* тощо; часток *чи, хіба, невже, що за*) або слів, що складають смислову суть запитання (*Завтра відбудеться зустріч із відомим журналістом?* – акцент може бути зроблений на будь-якому з повнозначних слів цього речення), а також підвищення тону голосу наприкінці

речення: *Чому діти (не) читають і що з цим робити?* (УП). На письмі в кінці таких речень ставлять знак питання, а якщо запитання має емоційно-експресивне забарвлення, то після знака питання додатково застосовують один або й два знаки оклику: *Навіщо створювати новітній «комсомол» із тисячами нових функціонерів/ок?!* (studrespublika.com).

Спонукальні речення містять у собі спонукання, наказ, вимогу, пораду, заклик до дії або співучасті в дії чи реалізації стану: *Берімо приклад із Японії (День), Не забувайте про ворога!* (День). Присудок або головний член спонукального речення найчастіше виражений дієсловом наказового способу, інфінітивом або іншою дієслівною формою в наказовому значенні: *Насамперед згадаймо, ким був цей генерал Табуї?* (УТ), *Захистити від гонінь церкви в Криму та на Донбасі: ПЦУ звернулася до ООН та ОБСЄ* (Пр.), *Поки що платите з урахуванням субсидії, а там видно буде* (УП). Спонукання може передаватися й лексичними засобами (дієсловами *радити, просити, наказувати, закликати* і под.; прислівниками *треба, варто, слід, час*), проте такі речення з граматичного погляду не належать до спонукальних: *Міністр екології у Франківську закликав студентів стати драйверами змін світогляду щодо збереження довкілля та природних ресурсів* (typical.if.ua) = *ставайте драйверами*; *Прем'єр-міністр радить українцям відпочивати на українських курортах* (ДТ) = *відпочивайте на українських курортах*. Публіцистичний стиль мовлення найактивніше використовує спонукальні речення в ролі заголовків: *Зніміть це негайно: чи потрібна учням шкільна форма* (ЛБ); *Плач, смійся, критикуй владу* (День) – про телевізійне меню українців; *Приїздіть до нас в Петрушки* (СВ); *Не створи собі кумира, або Що відбувається навколо УПЦ КП* (ЛБ); *Завжди пишайтеся тим, що маєте* (День); *Не купуйтесь на солодкі обіцянки* (СВ).

Інтонаційно спонукальні речення вирізняються підвищенням голосу на логічно наголошеному слові/словосполученні і подальшим зниженням голосу. Якщо речення емоційно забарвлене (окличне), то в його кінці голос знову підвищується. Відповідно, на письмі такі речення оформлюють крапкою або знаком оклику.

За емоційним забарвленням усі речення поділяють на емоційно незабарвлені, або неокличні, й емоційно забарвлені, тобто окличні. У мовленні переважають неокличні

речення, які просто констатують, називають певну дію, стан або явище. Надання висловлюванню будь-яких емоцій (як позитивних, так і негативних) реалізується у вигляді окличних речень. У розмовному мовленні такі речення часто починаються з окличних слів, вигуків, часток (*о, а, що за, яка, ну й тощо*): *О доле моя нещасна! А люду на майдані! Що за краса навесні в Карпатах! Яка ж вона гарнесенька!* Публіцистичні тексти значно рідше використовують емоційно забарвлені речення, використовуючи їх переважно задля актуалізації уваги читача, акцентування її на цікавих моментах повідомлення: *А якою ліберальною була демократія Веймарської республіки! На жаль, саме вона виплекала й товариша Тельмана, і товариша Гітлера!* (День); *Як гарно вона співала наших пісень!* (СВ). Часто у вигляді окличних речень оформлюють спонукальні заголовки: *Біжи з користю для інших!* (День); *Поверніть випас!* (СВ); *Жодних поступок агресору!* (СВ); *«Бережіть воду ... пийте пиво»!* (День). В усному мовленні окличним реченням притаманне підвищення голосу в кінці речення, що на письмі позначають знаком оклику.

У межах розповідних речень виокремлюють стверджувальні й заперечні. У **стверджувальних** констатується наявність певної дії, ознаки або стану: *У листі й стеблах базилику містяться ефірні олії, які і зумовлюють приємний аромат* (СВ); *Гурт «Козацькі забави» уміє відчувати настрої публіки, підібрати до неї ключі* (УМ). У таких реченнях можуть уживатися частки *так, авжеж, ага, еге, гаразд, атож*: *Шелестить осика тонким листям. Гаразд, я прийду.*

2) **заперечні** (в них можуть уживатися частки *не, ні*, займенники *ніхто, ніщо, ніякий, ніскільки*; прислівники *ніде, нікуди, нізвідки, ніколи, ніяк*), у яких заперечується дія, ознака або явище: *Ніколи й ні в кого не вийде зробити всю аудиторію всіх ЗМІ політично нейтральною* (День); *Від себе нікуди не втечеш.* Заперечні речення поділяють на загальнозаперечні й частковозаперечні. У загальнозаперечних частка **не** стоїть перед присудком, завдяки чому заперечується вся дія або явище: *Очікуваний спокій не настав. Кінострічка не лякає глядачів неочікуваною появою страшних картинок на екрані (скримерів)* (УМ). Частковозаперечним реченням властиве використання заперечних часток перед іншими членами речення (підметом, додатком, означенням, обставиною): *Водночас*

грудень пам'ятає, що він не лише початок зими, а й кінець року. Тому намагатиметься не крапку поставити, а знак оклику наприкінці року (СВ). Подвійне вживання заперечних часток у складеному дієслівному присудку підкреслює стверджувальний характер дії, її обов'язковість: *Він не міг не підписати Будапештського меморандуму (5.иа)*, однак таких стилістично маркованих речень варто уникати.

Водночас частка **не** може надавати емоційності реченню, не виражаючи заперечення: *Невже не можна було почекати, провести все спокійно – й не здійснити такого галасу в суспільстві? (УІ), А то я не здогадуюся, про кого ти думаєш? (СВ), Чи я тобі не казав?* І навпаки, заперечну семантику можна передавати без уживання заперечних компонентів (часток, префіксів), за допомогою інтонації, порядку слів і лексичних стилістично маркованих засобів: *Хто ж у таку погоду сидітиме вдома? Так усі й кинулися виконувати закони!* Такі способи передавання заперечення властиві усному розмовному емоційному мовленню.

За структурою, або за кількістю граматичних основ, усі речення класифікують на прості (з одним предикативним центром) і складні (із двома і більше предикативними основами).

Із погляду синтаксичної членованості речення (можливості виокремити хоча б один член речення) усі речення розподіляють на синтаксично членовані і синтаксично нечленовані. У нашому мовленні переважають членовані речення. Нечленовані речення (інша назва – слова-речення) властиві усному діалогічному мовленню: *Еге ж! Ну ти даєш! Спасибі! Бувайте! Та ну! Овва! Нічого собі!* Такі речення утворені переважно з вигуків і службових слів. До синтаксично нечленованих також належать речення-звертання: *Марійко! Наталю Семенівно! Пане директоре!*

Усі членовані речення за складом граматичної основи поділяють на двоскладні й односкладні. У двоскладних предикативний центр складається із підмета і присудка (*Доці ідуть невпинно*), в односкладних – з одного головного члена (*Доцитиме два дні. З тобою каші не зварши. Бездонне небо*). Детальніше див. тему “Односкладні речення”, с. 78.

За наявністю або відсутністю другорядних членів усі членовані речення ділять на непоширені, які не мають другорядних членів речення (*Прийшла весна. Кілька депутатів не голосували. Минуло три дні*), і поширені, граматичний центр яких уточнюється за допомогою означень, обставин і додатків (*Наша чимала сім'я жила бідненько і не могла собі дозволити передплатити газету (СВ)*). Детальніше про другорядні члени речення див. на с. 70.

Із погляду наявності структурно необхідних членів речення виокремлюють повні речення, у яких наявні всі компоненти, які мають бути в реченнях певної структури (як-от у двоскладних має бути і підмет, і присудок), і неповні, у яких деякі члени речення відсутні з різних причин – задля уникнення тавтології (*Після засідання Сергій вирушив додому, а Надія – по магазинах. – У другій частині пропущено присудок, який зрозумілий із першої частини*), через надлишковість інформації (*За селом поле, засіяне соняшником. – Обставина за селом належить до групи присудка, який у реченні пропущено – розкинулося, видніється, лежить...*). Детальніше про неповні речення йдеться на с. 94.

До складу речення можуть входити ускладнювальні компоненти, як-от однорідні, відокремлені (у т. ч. уточнювальні й пояснювальні) члени речення, вставні і вставлені конструкції та звертання (докладніше див. на сс. 105-148).

Вправа № 14. Прочитайте текст, визначте його загальну тему. У кожному реченні за можливості встановіть відоме (тему) й нове (рему). Де розміщено тему й рему в реченні?

1. Пісні «Червона рута» виповнилося 50 років. Сонячного вересневого дня 1970-го у Чернівцях на Театральній площі відбувалась зйомка телепередачі «Камертон доброго настрою». Цього разу в програмі були дві прем'єри – композитор Володимир Івасюк та співачка Ольга Кузнєцова представляли пісні «Червона рута» і «Водограй». Як згадує сьогодні пані Ольга, на зйомку вона потрапила випадково. Володимир Івасюк, тоді студент Чернівецького медінституту, як композитор співпрацював із кількома музичними колективами. Але саме на час створення передачі всі вони перебували на гастролях за межами міста. Тоді хтось і представив Івасюкові юну вчительку місцевої музичної школи, відрекомендувавши її як

талановиту вокалістку. Так велінням долі Ольга Кузнецова ввійшла в історію першою виконавицею «Червоної рути». А для публіки пісня перший раз пролунала місяць по тому на сцені Чернівецької філармонії в рамках творчого звіту обласної спілки композиторів. Її виконав вижницький ансамбль «Смерічка» Левка Дутківського, солістами якого були Василь Зінкевич і Назарій Яремчук. За невеликий час «Червону руту» почали наспівувати всі Чернівці. А не минуло й року, як «ти у мене єдина, тільки ти, повір...» підхопив увесь Радянський Союз. Українською заспівали росіяни, білоруси, грузини, литовці, казахи... 1971-го на телеекрани країни вийшов музичний фільм «Червона рута», в якому головні ролі зіграли солісти «Смерічки» та викладачка культосвітнього училища Софія Ротару. «Червону руту» підхопила діаспора, у США випустили платівку з піснями композитора з Буковини (СВ).

2. Мовне питання в сучасному світі – це питання економіки. Мова давно стала економічною одиницею. Про це, до речі, пише у своїй статті «Економічна вартість мови» Олександр Бондар. Є чимало праць на цю тематику. Мова – це товар на ринку мовних товарів і послуг. Класичним прикладом переведення мови з політики в економіку є практика Британської ради, Французького інституту й інших культурних національних інститутів, які пропонують складання іспитів на знання іноземної мови від рівня А1 до С2. Сюди також долучаємо видання підручників-посібників. Grammarly – український єдиноріг, надзвичайно успішний мовний проєкт. Так, він орієнтований на англійську мову, але ніхто не боронить зробити такий самий український проєкт. Світ розуміє, що мова є великим елементом політичної гри. Але водночас він також розуміє: якщо у ХХІ столітті певна мова перебуватиме тільки у площині політики – це кінець такої мови. Якщо вона не увійде на ринок мовних товарів і послуг, то це її сильно ослабить. Зараз світ говорить про таку категорію, як сила мови, що визначається за п'ятьма стандартними критеріями: географічним, економічним, комунікаційним, знаннєвим, дипломатичним і медійним. Ці критерії розробив і рейтингував за ними мови світу Кай Л. Чан. До речі, українська мова в цьому рейтингу належить до топ-50 мов світу (УТ).

3. Американські вчені змогли клонували коня Пржевальського, який помер близько 20 років тому: весь цей час його ген зберігали в морозильній камері. Як передає Укрінформ, про це повідомляється на сайті компанії Revive & Restore, що займалася цим проектом. Лоша на прізвисько Курт, назване на честь патолога і генетика Курта Беніршке, з'явилося на світ на початку серпня в зоопарку Сан-Дієго в Каліфорнії. Revive & Restore спільно з компанією ViaGen змогла відновити ген, заморожений в 1980-му. «Це були клітини жеребця, який народився в 1975 році у Великій Британії, якого привезли до США в 1978 році. Він прожив до 1998 року», - розповіли в пресслужбі організації. Американський біолог Бен Новак вже написав у своєму Твіттері, що це перше клонування коня Пржевальського за останні 17 років і що це науковий прорив. На сьогодні у світі налічується близько двох тисяч коней, народжених від 12 особин коня Пржевальського і врятованих у 1990-х від абсолютного вимирання. Лоша Курт став надією на те, що в майбутньому вчені зможуть відновити популяцію червонокнижних тварин (*День*).

Вправа № 15. Наскільки вдало автори поданих нижче висловлювань змінили порядок слідування теми й реми? Відредагуйте за потреби.

1. Українці із хворим сином дипломати допомогли повернутися з Китаю (*БМ*).
2. Крім госпіталізованого 22-річного студента до медиків, тілесні ушкодження отримали ще троє осіб (*УНІАН*).
3. Процес чергового обміну утримуваними особами з РФ перебуває на вирішальній стадії (*УНІАН*).
4. Новий фонтан прикрашатиме скульптура покровителя Києва (*БМ*).
5. Пам'ять людини покращує використання соцмереж – вчені (*Р*).
6. Росія таємно КНДР запропонувала побудувати АЕС в обмін на відмову від ядерної зброї – The Washington Post (*УНІАН*).
7. ЗСУ достроково передали партію броньованих автомобілів "Варта" (з) (*УНІАН*).
8. НБУ і "Приватбанк" остаточно програли справу ФК "Динамо" Суркіса (з) (*ЄІ*).
9. Поранених дітей госпіталізували внаслідок карабахського конфлікту (*РС*).
10. Будинок горів в Одесі, дівчину госпіталізували у важкому стані (*Цензор*).
11. Перехожий одразу ж повідомив про крадіжку чергового поліціанта.
12. Київський підприємець, співорганізатор Kyiv Maker Faire та засновник компанії,

що займається продажами та сервісом техніки, iLand Юрій Власюк пішов далі... (texty.org.ua).

Вправа № 16. *Виправте заголовки, усунувши двозначність у висловленнях:*

1. У Росії назвали "цирковим шоу" звинувачення Британії в отруєнні експігуна Скрипаля (УНІАН). 2. Янукович заявив, що хабарів у Росії не брав (УІІ). 3. Син Барі Алібасова, який випив рідину для очищення труб, розповів про стан батька (УНІАН). 4. Канада долучилась до звинувачень російської розвідки у кібератаках (УНІАН). 5. Син вбивці подружжя в Миколаєві, який втік з місця злочину, проходить у справі як свідок (УНІАН). 6. Німецькі банки звинувачують у надмірній комісії за карткові транзакції #ЕС (ДВ). 7. У новому обміні утримуваними особами буде три групи людей (ДТ). 8. Туристка з Росії з дитиною впала в шахту недобудованої АЕС в окупованому Криму (Цензор).

Вправа № 17. *Охарактеризуйте речення 1) за метою висловлювання; 2) якщо речення розповідне, то чи стверджувальне воно, чи заперечне; 3) за емоційним забарвленням; 4) за складом граматичної основи (двоскладне/односкладне); 5) за наявністю або відсутністю другорядних членів речення; 6) за наявністю структурно необхідних членів речення; 7) за наявністю ускладнювальних компонентів.*

1. Не продавай свій голос, голосуй свідомо! (День). 2. Чи потребують обрізки колоноподібні яблуни? (СВ). 3. Кохайте на здоров'я! Стан закоханості стабілізує психіку й оптимізує процес мислення (УМ). 4. «Спадщино, тримайся!» (День). 5. Іван Павлов не прийняв жовтневий більшовицький переворот 1917 року і ніколи цього не приховував (День). 6. Кір убиває (СВ). 7. Море і гори, вкриті сосновими лісами – це краєвиди Мармарису (УІ). 8. Чи можна жити активним і веселим життям, якщо у тебе є серйозний недуг? (УІІ). 9. Прийдіть на вибори й проголосуйте за команду фахівців! (Країна). 10. Сенсаційна перемога "Шахтаря" в Мадриді! (sport.ua). 11. Ви приїхали чотири дні тому і ще не були на пляжі?! (УІ). 12. Василь Вовкун: Оперні події стали мейнстримом (УМ). 13. Хай запанує мир (СВ). 14. Мийте руки й оминайте тих, хто чхає: Головне про профілактику ГРВІ (УМ). 15. Мистецтво чи вірус: хто переможе?

(День). 16. 2017-го будинок Марії Володимирівни згорів, стала безхатком. Коли в дім дядька квартиранти не пустили – навпроти згарища облаштувала з дощок курінь. Накрила ковдрою та клейонкою. Поклала матрац (Країна). 17. Ми побували у високогірному Музеї меду (до річі, гірські дороги у цьому районі – прекрасні) і там мені, скажу чесно, стало прикро за наших бджіл (VI). 18. Ялинку не рубай, а постав у горщику (СВ). 19. Як не помилитись на виборчій дільниці? (День). 20. Пенсія – не подачка! (СВ). 21. Швейцарці шоковані: сир дозріває під музику і смакує по-різному! (ДВ).

Вправа № 18. *Визначте вид питальних речень: 1) власне питальне, 2) спонукальне, 3) риторичне (стверджувальне чи заперечне).*

1. Суд – на стороні неслухняних? (День). 2. А ви коли-небудь готували голубці в духовці? (ibilingua.com). 3. Залізничні тарифи заморозять? (СВ). 4. А чому б не почати свій ранок з інтерв'ю Марії Бурмаки Укрінформу? (VI). 5. Чи може хтось краще розповісти про переваги курсантського життя, ніж самі курсанти? (dli.donetsk.ua). 6. Місцеві вибори-2020: чи варто очікувати сюрпризів? (СД). 7. Як змусити депутатів не прогулювати? (РС). 8. Росія не дорівнює Путіну? (УТ). 9. А ви бачили, як цвіте кавове дерево? (sts.sumy.ua). 10. Допоки підприємства ЖКГ продукуватимуть... збитки? (dkrs.gov.ua). 11. Як побороти першопричину корупції? (ДТ). 12. А ви вже бачили цю красу на Співочому полі? (kyiv-org.com.ua). 13. Про що мовчить схід України? (День). 14. Аліменти: домовлятися чи судитися? (ДТ). 15. Туреччина: купатися чи не купатися? (VI). 16. Коли нарешті сумні уроки національної революції 1918–1921 років бодай чомусь навчать наших «корманічів»? (День). 17. Як протидіяти суспільству видовищ? (УТ). 18. Скільки можна наступати на одні й ті самі граблі? (УНІАН). 19. Де ви бачили в Україні «правосуддя», навіть «вибіркове»? (УТ).

Вправа № 19. *Визначте вид речення за модальністю: стверджувальне, стверджувальне із заперечним значенням, загальнозаперечне, частковозаперечне, заперечне зі стверджувальним значенням.*

1. А хто хоче війну знати... (День). 2. Дивуються, що не помітили раніше: вчені зробили неочікуване відкриття в анатомії людини (з) (24tv.ua). 3. Якщо у школі

незатишно (СВ). 4. Другого туру не буде. Президентом Чорногорії обраний Міло Джуканович (СВ). 5. «Нам треба боротися не з пожежами, а з чиновниками...» (День). 6. Крістін Дюгуен: «Повністю відокремити пропаганду від журналістики ніколи не буде легко» (УТ). 7. «Не боятися правди» (День). 8. «Кому тепер потрібна ця пустеля Сахара?» На Луганщині горять ліси і села (zaborona.com). 9. В ООН не підтримали російську резолюцію щодо ракетного договору (з) (ДТ). 10. Відчути нечужий біль (День). 11. Україна не може собі дозволити програвати міжнародні суди – експерт (з) (ДТ). 12. «Не суд, а вистава» (з) (День). 13. Молодь не хоче працювати у селі (СВ). 14. Хто захистить фермерів? (СВ).

Вправа № 20. Визначте предикативні центри речень, назвіть вид односкладних речень.

1. Треба вірити в себе (СВ). 2. Проєкт "Калиновий к@тяг" продовжуємо розповіддю про провідного діяча у нормуванні української літературної мови (VI). 3. У Ніжині виробляють шоколад без цукру (УМ). 4. Як правильно змінити прізвище у паспорті (з) (УК). 5. Головою парламенту Сербії обрано міністра закордонних справ (ГУ). 5. У Ризі чекають на українського Президента (з) (УК). 6. Варшавська мелодія: Несподівані сторінки історії столиці Польщі (УМ). 7. З Росією більше нема про що говорити (День). 8. Туристам запропонували 420-кілометрову велопрогулянку вздовж Сени (VI). 9. Маємо усвідомлено та відповідально скористатися правом народовладдя під час виборів (ГУ). 10. Подорожувати Україною складно, якщо хочеш побачити її справжню, без прикрас і нальоту туристичного глянцю (День). 11. На Луганщині збудували потужний завод з виробництва асфальту (24tv.ua). 12. Ніколи не знаєш, коли влучиш у нервовий вузол (УТ). 13. Монгольським посадовцям заборонили відвідувати казино (з) (VI). 14. Щоб контролювати перехід до мінусових температур, поставте в погребі блюдце чи іншу невелику ємність з водою (СВ). 15. а) Буряк варять, тушкують, фарширують, маринують, роблять з нього желе і навіть солодкі страви. б) Рецептів з цим овочем не злічити (Країна).

Вправа № 21. Визначте, які з речень непоширені, а які поширені. Перерахуйте засоби поширення кожного речення.

1. Шахтар під чарівним київським снігопадом вилетів з Ліги Чемпіонів (*УНІАН*).
2. Альянс розширюється (*СВ*). 3. а) Громадянське суспільство інтенсивно пульсує, але нові правителі демонструють стару якість. б) Держава завмерла. в) Усі ми відчуваємо колосальний потенціал, але і далі дратуємося від колективної безпорадності (*УТ*). 4. Криза поглиблюється (*СВ*). 5. а) Феміністки, часто критикуючи феномен Барбі, покликалися на стереотипний вигляд ляльки, її тіло, натомість самі не хотіли, щоб їх оцінювали за зовнішнім виглядом і статурою. б) Але часи міняються (*УТ*). 6. У Львові стартує фестиваль сиру та вина (*УНІАН*).
7. Суперечка програна (*СВ*). 8. У спілкуванні зі своїми дорослими синами та дочками варто дотримуватися розумного дистанціювання і не втручатися в їхнє особисте життя (*ГУ*).

Вправа № 22. Знайдіть ускладнені речення і визначте засоби їх ускладнення.

1. Відновлення національної пам'яті, зокрема літературної, досі залишається важливим завданням (*День*). 2. Батьки маленького спартанця стверджують, що постійні тренування стимулюють не лише фізичний, а й розумовий розвиток їхнього сина (*БК*). 3. Статистика будівництва, мабуть, найкраще описує кризові тенденції в економіці (*УТ*). 4. Гра світла робить казковими й твори Ремігіюса Крюкаса – «Бурштиновий корабель», «Під вітром», «Двоє», «Вітрильник», які стають живими й рухомими, якщо розглядати їх з різних боків (*День*). 5. Збройний напад РФ на Україну став несподіваним як для українського політикуму і громадськості, так і для міжнародної спільноти (*УТ*). 6. Клуб також бере активну участь у різноманітних міських заходах, насичуючи святкову програму цікавими й захопливими виступами (*СВ*). 7. Здрастуй, «Плем'я» молоде, незнайоме! (з) (*УТ*). 8. Окрім подорожей дешевими авіалініями та класами, Арсеній Яценюк демонстрував активну участь у військовому житті своєї країни (*ТСН*). 9. Свій звивистий шлях у президенти Петро Олексійович розпочав у лавах СДПУ(о), тоді провладної партії і головної опори Леоніда Кучми, керованої одіозним Віктором Медведчуком (*УТ*). 10. Урочище Кузій – це заповідний масив, частина Карпатського біосферного заповідника, розташоване на Рахівщині, недалеко від Великого Бичкова, за селом Луги (*УІ*). 11. Українські жінки мають гарну освіту, довше живуть (у середньому на десять років), є

власницями 28% бізнесу (цей показник вищий, аніж у США та Європі) (*День*). 12. А служать у війську нині різні: представники офіцерських династій і мобілізовані вчорашні студенти з військовою кафедрою за плечима, звиклі до важкої фізичної праці селяни і «генерали» комп'ютерних ігор, добровольці й ті, хто не зумів «закосити» від призову (*УТ*). 13. Оперна співачка, солістка літньої академії Віденської філармонії Наталія Степаняк виконала арію Джудіти з однойменної оперети Франца Легара “Мої губи цілують дуже гаряче” (*УІ*). 14. Згідно з королівським привілеєм, світській владі заборонялося втручатись у церковні справи і судочинство, підтверджувалася недоторканність маєтностей і володінь церкви (*День*).

Вправа № 23. Відредагуйте речення, поясніть причини появи мовних помилок.

1. Іван Франко відносив цю проблему до глибоко психологічної... (*zahystmovy.org.ua*). 2. Одещину повністю укомплектували комплексами телемедицини (з) (*УІ*). 3. Відколи стартував проєкт і що змусило підняти мовне питання? (*chytomo.com*). 4. За звітом ЮНЕСКО десять мов в Україні знаходяться в критичному стані (*Гр.*). 5. Навчання музиці не впливає на розумові здібності дітей (*УНІАН*). 6. До гасіння пожежі залучено 32 одиниць техніки та 160 осіб особового складу МНС Азербайджану (*ТСН*). 7. За її словами, наразі "ситуація стала набагато спокійніше, людей на вулицях менше" (*УНІАН*). 8. У першу чергу оцінюватися буде не сама собака, а її господар – вміння працювати з твариною, поведінка на рингу, реакція на несподівані ситуації і т. д. (*УНІАН*). 9. а) Крім своїх собак собаківників належить працювати і з чужими тваринами, що дозволить перевірити їх навикі і здатність знаходити спільну мову з собакою. б) Оцінки будуть проводитися в два етапи: спочатку робота в групі, а потім індивідуально (*УНІАН*). 10. а) Киян з нежиттю не пустять на роботу – "сушіть" носи, і це не жарт (з). б) Із-за загрози коронавірусу вводять додаткові заходи (*kyiv.znaj.ua*). 11. В аеропорті «Бориспіль» затримали мати нардепа-втікача Онищенко у справі «газових схем» (*Гр.*). 12. Вірна і інша закономірність – є рейтинг – є вплив на настрої електорату (*День*). 13. Як "вибувши" кандидати у президенти можуть зіпсувати ваше волевиявлення (з) (*УНІАН*).

14. Виготовлення грошей за кордоном тривало до 1993 року, поки в Луганську не заробив перший завод по створенню власних монет (*znaj.ua*). 15. Шоу пройде у форматі відео-подорожі по країні, гідами в якому будуть українські артисти (*УНІАН*). 16. Прикордонниками припинено спробу дачі хабара у 500 грн угорцем для уникнення відповідальності за перевищення терміну перебування в Україні (*dpsu.gov.ua*).

Питання для самоконтролю:

1. Перерахуйте основні ознаки речення, поясніть їхню сутність.
2. У чому полягає поділ тексту на відоме (тему) і нове (рему)?
3. Які бувають види речень за метою висловлювання?
4. У чому полягає відмінність власне питальних, питально-риторичних і питально-спонукальних речень?
5. Які речення належать до спонукальних і як їх використовують у ЗМІ?
6. У чому різниця між загальнозаперечним і частковозаперечним реченням?
7. Які речення називають синтаксично нечленованими?

ГОЛОВНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ

Простим називають речення, у якому є тільки один предикативний центр, який може включати в себе два компоненти – підмет і присудок (*Погода зіпсувалася*), або один головний член, співвідносний за своєю формою з присудком або підметом (*Тут зведуть багатоповерхівку. Не варто запізнюватися на зустрічі. Надворі вечоріє. Тиша. А яке бездонне небо!*).

Підмет позначає суб'єкт, що виконує дію, а **присудок** – дію, яку виконує суб'єкт. Традиційна мовознавча наука не зараховує підмет і присудок до словосполучень, оскільки з-поміж них неможливо виділити головний і залежний компоненти, як у підрядному словосполученні.

За структурою **підмет** може бути простим (однослівним) і складеним (складається з кількох слів). **Простий підмет** може бути вираженим, перш за все, іменником (*Могутній Дніпро тихо несе свої води*), іменниковим займенником (*Він прийшов без запізнення; Його присутності ніхто не помітив*), субстантивованим словом (*Старий вже був біля порога; Обидва мовчали; Запрошені займали свої місця*), інфінітивом (*Жити – це прекрасно!*) або словом, що виступає в ролі іменника (*Його «досить» прозвучало беззаперечно; І довго ще над стадіоном лунало те «браво»; А-у-у-у! – луною покотилося в лісі*).

Складений підмет включає в себе кілька слів, що є синтаксично неподільними. Такі синтаксично неподільні словосполучення-підметів можуть мати у своєму складі:

- 1) числівник + залежний іменник (*Минуло три тижні; П'ятеро студентів склали сесію достроково*);
- 2) неозначено-кількісний числівник (*багато, мало, чимало, кілька, сила, гора, купа, трохи*) + залежний іменник (*Забагато завдань залишалося на останній день; Величезна гора книжок лежала перед нею*);
- 3) іменник зі значенням сукупності (*згряя, група, табун, стадо, загін, рота, частина*) + іменник (*Частина кімнат пустувала; Ось вигулькнула з-за гори ціла колонія вітряків*);
- 4) іменник або займенник у називному відмінку + іменник / займенник в орудному відмінку зі значенням спільної дії (*Директор із заступниками провели зустріч зі студентами; Ми з вами ще тільки починаємо працювати*). У таких реченнях присудок повинен стояти у множині (*Микола з Іваном стояли в кінці черги*). Якщо ж присудок уживається у формі однини, то підмет у такому реченні простий, а прийменник разом з іменником у формі орудного відмінка виконують функцію непрямого додатка (*Сестра з подругою пішла до лісу по суниці*);
- 5) займенник / числівник + прийменник *із* + іменник / займенник у формі родового відмінка. Такі сполуки слів передають значення вибіркості: *один з учнів, кожен із відвідувачів, котрийсь із них (І тільки двоє з групи склали іспити на п'ятірки; Кожен із вас писатиме таку роботу)*);

б) фразеологічного або термінологічного сполучення чи цитати (*Дамоклів меч розплати грізно завис над винуватцем аварії; «Лісова пісня» Лесі Українки не перестав дивувати мене своєю ніжністю; Волоський горіх – дуже корисне дерево*);

7) поєднання прізвища, імені та по батькові, імені й прізвиська; багатослівних назв установ та організацій тощо (*Степан Васильович відповів на таке запитання досить різко; Київський національний університет імені Тараса Шевченка радо зустрічає поповнення*).

Присудок за своєю структурою може бути простим, складеним і складним.

Простий дієслівний присудок позначає дію, стан, ознаку предмета. Він може виражатися:

1) дієсловом дійсного способу у будь-якій часовій формі: *Внизу під нами чорніє море; Дівчата довго сміялися з того жарту; Довго ще ясніти буде осінь, Червонити віти і траву (В.Ткаченко)*;

2) дієсловом наказового способу: *Хай відвідувачі зачекають*;

3) дієсловом умовного способу: *Ми б поїхали до моря, але погода підвела*;

4) інфінітивом: *Люди орати, а він співати (Н.тв.)*;

5) усіченим дієсловом, що означає короткочасну, раптову дію і за своїм значенням наближається до вигуку: *І раптом щось бабах у вуха!*

Простий присудок може ускладнюватися: а) повторенням одного й того ж дієслова, спільнокореневого або синонімічного (*сидів-сидів, милується не намилується, думали-гадали*), б) дієсловом, що втратило своє лексичне значення, або спонукальною часткою (*пиду спробую, вона візьми і проговорись, він давай /ну співати*), фразеологізмом (*Він ходить по лезу ножа; б'є байдики; позичив очі у Сірка*).

Складений присудок може бути дієслівним і іменним.

Дієслівний складений присудок складається з допоміжного дієслова (рідше – предикативного прикметника) та інфінітива. Допоміжне дієслово передає всі граматичні значення – способу, часу, особи, числа, роду, а інфінітив називає конкретну, основну дію. У ролі допоміжного дієслова можуть уживатися: а) дієслова з фазовим значенням, що позначають початок, продовження і кінець дії (*починати,*

стати, братися, кинутися, продовжувати, залишатися, переставати, завершувати, припинити, кинути), б) дієслова з модальним значенням, що позначають відтінки необхідності, обов'язковості, можливості, бажаності, змушеності, прихильності (мати, мусити, могли, встигнути, примудритися, спробувати, сподіватися, збиратися, сміти, боятися, намагатися, хотіти, прагнути, любити, мріяти, спробувати). Роль модального дієслова можуть виконувати предикативні прикметники (повинен, згоден, схильний, спроможний, здатний, ладен, зобов'язаний, змушений, радий, готовий і под.), а також ускладнені сполуки слів типу *мати право, мати змогу, мати намір, мати можливість, у змозі, не в силі* та іменники *майстер, мастак (Ти не в силі зупинити плин часу; Євген – мастак фантазувати)*.

Варто відзначити, що не будь-яке поєднання дієвідмінюваної форми з інфінітивом вважають складеним дієслівним присудком. Якщо обидві дії – і особового (родового) дієслова, й інфінітива – стосуються підмета і відбуваються одночасно, тоді ці дві форми утворюють складений дієслівний присудок (*Постраждалий не міг сказати ні слова від переляку*). У разі, коли ці дії стосуються різних виконавців, особова (родова) форма дієслова виконує роль простого дієслівного присудка, а інфінітив виступає додатком (*Редактор запросив гостей сідати на вільні місця – запросив редактор, а сідали гості*) або обставиною (*Вона поїхала розшукати свідків тієї пригоди – поїхала задля чого?*). До того ж, і час виконання цих дій не збігається, а становить часову послідовність (спочатку *попросив*, а лише потім *сідали*; спершу *поїхала*, а вже *розшукуватиме* після приїзду).

Іменний складений присудок складається з дієслова-зв'язки та іменної частини (тобто іменника, прикметника, числівника, займенника або дієприкметника).

Дієслово-зв'язка може бути: 1) неповнозначною, 2) напівповнозначною, 3) повнозначною. Неповнозначною зв'язкою можуть бути дієслова *бути, становити, являти собою*, які передають лише граматичні значення часу, способу, особи тощо. У теперішньому часі зв'язка *бути* (є), як правило, опускається, тобто виступає в нульовій формі (*Українці – це суспільство без шкіри* (С.Жадан)), але

замість неї часто вживають вказівні частки *це, ось, от, то*. Зв'язки являти собою і становити властиві переважно книжним стилям.

Напівповнозначними зв'язками можуть бути дієслова з ослабленим лексичним значенням настання, виявлення, збереження, зміну ознаки (*ставати, виявлятися, зватися, складати, називатися, вважатися, доводитися, залишатися, робитися, перетворюватися, почуватися, здаватися*): *Ця ніжна квітка зветься конвалією; 117 бюлетенів виявилися недійсними.*

Повнозначні дієслова-зв'язки зберігають своє лексичне значення і позначають: 1) рух (*іти, ходити, піти, повернутися*), 2) перебування у певній позиції (*сидіти, лежати, стояти*), 3) діяльність (*працювати, робити, трудитися, служити*), а також народитися, жити, вмерти: *Він уже третій день ходить такий засмучений; Катерина працює медсестрою.*

Іменна частина складеного присудка може виражатися:

- 1) іменником, переважно у формі називного або орудного відмінка (*Він сьогодні іменинник – Хлопець почувався іменинником; Яблуня була вся у цвіту*);
- 2) прикметником (*Темрява в садку стала густіша; Це завдання буде не з легких*);
- 3) дієприкметником (*Декілька підприємств гірничодобувної промисловості були захоплені протестувальниками у Киргизстані (УП); Лекція лишилася недописаною*);
- 4) числівником (*На репетицію вона з'явилася першою; У списках на зарахування Іван виявився тринадцятим*);
- 5) займенником (*І все це колись стане моїм!*);
- 6) стійким словосполученням (*Усі мої предки були чесного роду; Карпо був широкий у плечах з бліднувтим лицем (І.Н.-Лев.)*).

Окремим різновидом складеного іменного присудка вважають **складений прислівниковий присудок**, що являє собою поєднання дієслова-зв'язки та прислівникового компонента: *Працювати під пекучим сонцем було нестерпно; У кімнаті все було по-сучасному; Роздумувати було ніколи.*

Складний (подвійний) **присудок** являє собою поєднання різних типів складених присудків:

1) складений дієслівний + складений іменний (*Ти можеш стати відомим – можеш стати + стати відомим*);

2) складений дієслівний + складений дієслівний (*Він давно збирався почати готуватися до іспитів – збирався почати + почати готуватися*).

Такі поєднання можуть мати і більше складових частин: *Він вирішив спробувати стати хорошим студентом*. Подібні багатокомпонентні присудки часто вносять жартівливо-іронічний відтінок у речення. Вони властиві здебільшого розмовному мовленню, використовуються в художньому й публіцистичному стилях.

Вправа № 24. *Визначте граматичну основу речень, охарактеризуйте спосіб вираження підмета.*

А. 1. Під Полтавою невідомі підірвали автомобіль Укрпошти та викрали 2,5 мільйона гривень (*День*). 2. Кожен четвертий підприємець порушує правила карантину (з) (*УК*). 3. «Жіноче століття» в російській історії не було сповнене романтики та ніжності (*УТ*). 4. Вивчати українську для мене було логічним рішенням, адже коли ти приїжджаєш до якоїсь країни і поважаєш її культуру, людей, то ти повинен розуміти і державну мову, спілкуватися нею (*РС*). 5. Негода на заході України: Ще п'ять населених пунктів залишаються підтопленими (з) (*День*). 6. Багато вчителів підтримували ідею заборони мобільних у класі, бо вони відвертають їхню увагу (*ДТ*). 7. Канцлер з міністрами розмістилися в урядовій ложі (*День*). 8. Усе більше паризьких ресторанів починають вводити штрафи для клієнтів, які забронювали столик, але потім не з'явилися в призначений час, подібно до того, як вчиняють у багатьох готелях (*УНІАН*). 9. Після знищення Запорозької Січі влітку 1775 року значна частина запорожців брала активну участь у Російсько-турецькій війні 1787–1791 років і дуже суттєво сприяла перемозі Росії над Османською імперією (*День*). 10. Відвідувачка із сином розглядає дитячі видання на стендах книжкового ярмарку Форуму видавців у Львові (*Країна*). 11. На 2013 рік небезпечними щодо поширення поліомієліту залишалися тільки три країни – Афганістан, Нігерія та Пакистан, після 2013 були зафіксовані кілька десятків

випадків у Сирії (*BBC*). 12. В українському фольклорі ластівкам присвячено чимало казок, пісень, віршів, прислів'їв, забавлянок (*День*). 13. Російська Вища школа економіки прорекламувала свій новий курс для підлітків фотографією трапезні з Українського католицького університету, що у Львові (*Z*). 14. Щоб зекономити час і сили, частина з нас лягає спати з вологим волоссям (*VII*).

Б. 1. 5,2% населення України (майже 2 мільйони) не споживають м'яса (*НВ*). 2. Водночас навесні – влітку 2014-го, коли почалася війна на Донбасі, більшість військовослужбовців Збройних сил України, а також чимало працівників правоохоронних органів відмовилися співпрацювати із сепаратистами й виїхали з тимчасово окупованих територій (*УТ*). 3. У Дніпропетровській області корів, які заблукали в лісі, знайшли кінолог з собакою (*УНІАН*). 4. Троє пасажирів сунуть до дверей повз чохла з музичними інструментами (*Країна*). 5. Більш ніж 10 тисяч кілометрів річок у всьому світі мають вищу за допустиму концентрацію диклофенаку (*УП*). 6. Неподалік Харкова у травні 1942-го трапився сумнозвісний «Барвінківський котел», коли внаслідок помилок командування в оточення потрапило близько 200 тис. радянських солдатів (*УТ*). 7. Двісті двадцять вісім міст і містечок на території сучасної України колись мали систему міського самоврядування європейського зразка! (*УТ*). 8. Група працівників Київської обласної митниці організувала схему поборів при розмитненні товарів (*СВ*). 9. Чимало шотландських компаній та банків долучилися до цих попереджень і навіть пригрозили перенести головні офіси до Південної Англії (*УТ*). 10. Знайти офіційні папери, де чорним по білому написано про скоєння карного діяння, практично нереально (*УТ*). 11. Одним з найбільш таємничих підводних міст світу є японський Монумент Йонагуні, розташований недалеко від південного краю архіпелагу Рюкю (*BBC*). 12. У цей час у небі з'являтимуться до 40 метеорів на годину (*ТСН*). 13. На підконтрольній Україні території Донецької області нараховується близько 6 тисяч курганів (*УІ*). 14. Саме Володимирові Великому належить пальма першості в залученні України-Руси до європейського політичного процесу (*День*).

Вправа № 25. Підкресліть предикативні центри речень, визначте вид присудка і спосіб його вираження.

1. Більшість цих міст на початку XIX століття або канули в Лету, або ледве животіли, і лише кілька з них більш-менш розвивалися (УТ). 2. Порт-Рояль був одним із найважливіших торговельних форт-постів Нового Світу, який розбагатів на потоках рабів і цукру, що проходили через нього (BBC). 3. Україна пасе задніх у рейтингу найбільш енергоефективних країн світу, попри величезні запаси енергоресурсів (УП). 4. Звісно, чимало з військових патріотичні й мотивовані люди (УТ). 5. Крайній, карикатурний ступінь захоплення ідеями фемінізму справді змушує багатьох викидати забавні фортелі на кшталт заборони подавати пальто, відчиняти перед жінкою двері чи зайвий раз кинути погляд на її ноги (УТ). 6. У МЗС закликають громадян пам'ятати про випадки затримання авіарейсів у 2018 році в аеропортах Єгипту, Тунісу, Туреччини, Чорногорії (УНІАН). 7. Лише деякі з повідомлень здатні насправді розбурхати уяву міщанина чи влаштувати справжній фестиваль емоцій у соціальних мережах (УТ). 8. Маски перестануть бути дефіцитом (з) (УК). 9. Українсько-французькі взаємини беруть свій початок із становленням України-Русі як держави і виходом її на міжнародну арену (День). 10. Японська авіакомпанія пропонує вирушити на Гаваї, не відриваючись від землі (УІ). 11. Велика французька революція поклала початок докорінним змінам уявлень про сутність нації й дала поштовх національно-визвольній боротьбі європейських народів, позбавлених державності (День). 12. Революція гідності та війна спонукали частину українців переосмислити свою ідентичність (УТ). 13. Загалом на 5 поверхах грандіозного музею [Лувру – І.М.] охочі мають змогу побачити понад 35 тисяч експонатів (24tv.ua). 14. У битві під Грюнвальдом (1410 р.) хрестоносці зазнали нищівної поразки (День). 15. Першим народом на території нашої країни, назва якого стала відомою завдяки писемним джерелам, були кіммерійці (УТ). 16. Технократичну політику не можна вважати беззубою (УТ). 17. Два роки поспіль літературний і навкололітературний світ, а також численні співчутливці зламали сотні списів із приводу рішень Нобелівського комітету (УТ). 18. Скидається на те, що фонд хоче стати потужним гравцем на полі містобудівної політики (День). 19. Мода перестала бути видовищем, вона перестала бути хобі митців або якоюсь справою вихідного дня, і стала професією (Гр).

Вправа № 26. *Визначте різновиди складеного присудка (дієслівний, іменний, прислівниковий) у наведених реченнях.*

1. Шоу допомагає змоделювати світ у такий спосіб, щоб його сприймали за достеменний, а він був би реальнішим за саму реальність (УТ). 2. Раніше стало відомо про те, що картина "Спаситель світу" буде продана на аукціоні (ДТ). 3. Співачка Арета Франклін стала першою жінкою, яка отримала спеціальну Пулітцерівську премію, хоча вона вручається ще з 1930 року (День). 4. Роки праці в публічному інформаційному просторі навчили мене не боятися самоповторів, не соромитися бити в одну точку, не уникати занудства (Ю.Макаров, УТ). 5. Місто Павлопетрі, розташоване під водою всього за кілька метрів від Пелопоннеса, вважається найстарішим потонулим містом у світі (BBC). 6. Щоб почати поширювати гру, її творцям доведеться провести ще кілька етапів тестування з більшою кількістю учасників (ДТ). 7. Опоненти атомної енергетики в Німеччині закликали розслідувати інцидент на предмет того, як довго вірус залишався нерозпізнаним (ДВ). 8. Свіжа капуста, редиска та редька здатні знижувати дію гормональних препаратів. Гостра їжа, приправлена часником і перцем, шкідлива під час уживання аспірину (СВ). 9. Учасники міжнародної конференції «Пласка Земля» намагаються переконати всіх, що планета є плоским диском діаметром у 40 тисяч кілометрів в обрамленні стін із льоду (Z). 10. Уночі тут тихо, людей зовсім немає, до найближчих міст далеко (VI). 11. Зараз викинути скляну пляшку в звичайний смітник стало неможливим: це вважається порушенням закону (Гр.). 12. Поруч розташована базиліка Сан-Марко – собор, що був духовним центром Венеції та головним символом влади (24tv.ua).

Вправа № 27. *Проаналізуйте уривки з медійних матеріалів і визначте, які види присудків переважають. Спробуйте аргументувати свої висновки.*

1. «Якщо ти чистий і тобі нема чого приховувати, піди доведи! Звичайно, при цьому ніхто з нас не покладає колективну відповідальність на всю країну, на всіх російських людей. У нас прийнято розділяти відповідальність влади та простих людей», – сказав професор Габріель ван ден Брінк (VII).

2. Красивий автомобіль – це ідеальне поєднання пропорційних форм, а не деталей. Баланс форм робить дизайн свіжим упродовж багатьох років. Усі деталі автомобіля мають бути єдиним цілим, перетворювати його на суцільну скульптуру. Деталі не мають випадати, відвертати увагу. Дизайн автомобілів Skoda живе довго, бо на машинах немає зайвої мішури. Французькі виробники працюють інакше. Citroen'и і Peugeot'и обвішані гламурними штучками, хромованими вставками. Такі автомобілі популярні, але належать певному часу (*Країна*).

3. Раніше вчені змогли помітити процес формування зірки-надгіганта. Міжнародна група астрономів під керівництвом Катарини Джонсон з Ліндського університету спостерігала величезний газопилової диск, який обертається навколо молодої зірки в сузір'ї Центавра. Знахідка може стати підтвердженням гіпотези про механізм виникнення надмасивних зірок шляхом поступового поглинання речовини акреційних дисків, що швидко обертаються (*ДТ*).

4. Християнська Візантія з її високою культурою, давніми державними традиціями, блиском імператорського двору могла слугувати певним еталоном у створенні нових соціальних і політичних інституцій Київської держави. Володимир прагне стабілізувати взаємини з Константинополем і зміцнити міжнародні позиції Києва. Матримоніальна традиція візантійського імператорського дому забороняла мати шлюб з варварами-іноземцями і поганинами, хоча з політичних міркувань візантійські імператори допускали винятки. ...Після кількох років переговорів Оттону I довелося погодитися на шлюб свого сина з племінницею візантійського імператора Іоана Цимісхія Теофано. Царівна Анна, яку безуспішно сватав Оттон I, стала дружиною його конкурента київського князя. ...Відразу після коронації Роберта (день Різдва 987 р.) було підготовлено листа візантійським імператорам Василю II і Костянтину, в якому французький король пропонував дружбу та союз і просив руки візантійської принцеси. ...Династичні зв'язки Ярослава Мудрого і його нащадків набули характеру міждержавних зносин і стали свідченням активної інтеграції України-Русі у західноєвропейський політичний і культурний процес. Для багатьох європейських монархів київський володар – один із наймогутніших у

Європі, претендент на титул «царя», – став своєрідним еталоном феодального государя. ...Капетінги були у родинних стосунках із багатьма династами Європи і нерідко укладали шлюби з ними всупереч настановам церкви, яка дозволяла шлюби родичів, починаючи від сьомого коліна. Батько Генріха I був відлучений від церкви за одруження зі своєю родичкою у четвертому коліні (*День*).

Вправа № 28. *Визначте види присудків, знайдіть “зайве” речення за цим критерієм.*

I. а) "Юнона" була запущена 5 серпня 2011 року з мису Канаверал, вона є частиною програми New Frontiers (*ДТ*);

б) Тепер Іспанія планує розвивати велосипедний туризм і в регіонах (*УІ*);

в) Одна з найкрасивіших пам'яток Албанії – це Національний парк «Долина Вальбони», який розташований на Півночі країни (*УІ*);

г) Процедура грантової підтримки, ретельно прописана фахівцями з експертного й фінансового менеджменту, здається досить прозорою (*УТ*).

II. а) Окупанти змусили українських військових відкрити вогонь у відповідь (*УІ*);

б) У всіх трьох містах є свої замки і фортеці (*УІ*);

в) Місто розташоване на березі о. Охрид (*УІ*);

г) Ця демонстрація сили нагнала страху на весь неприбутковий сектор Угорщини (*УТ*).

III. а) У Дубаї тепер можна орендувати автомобіль з погодинною оплатою (*УІ*);

б) Кажуть, Бог благословив сосну бути вічнозеленою і радісно шуміти (*СВ*);

в) 24 серпня 1991 року Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки у цій залі готувалася ухвалити одне з найважливіших в її історії рішень (*РС*);

г) Під час роботи над декораціями до вистав Ніжинської Нікрітін починає вивчати аспекти руху людини (УТ).

IV. а) Білі сорти винограду багаті на фосфор, кальцій, цинк, магній (ГУ);

б) Мовлення всередині мозку – це електричні хвилі, які є каналом зв'язку нейронів (ВВС);

в) Обхват талії здорової жінки не має перевищувати показника половини зросту (СВ);

г) Голосіївський ліс – це просто величезний лісовий масив на півдні Києва, в історичній місцевості Голосіїв (УНІАН).

Питання для самоконтролю:

1. Із чого складається предикативний центр речення?
2. Які види підмета існують?
3. Перерахуйте, чим може виражатися складений підмет.
4. Назвіть види присудка.
5. Чим може виражатися простий присудок?
6. Які види допоміжних дієслів уживаються у складеному дієслівному присудку?
7. Яка будова складеного іменного присудка? Які види зв'язок існують у ньому?
8. Що таке складений прислівниковий присудок?
9. Як утворюється складний присудок?

СКЛАДНІ ВИПАДКИ УЗГОДЖЕННЯ ПІДМЕТА Й ПРИСУДКА

У мовленні часто виникають проблеми стосовно координації (узгодження) присудка з підметом. Тому треба знати певні закономірності у виборі форми роду й числа присудка.

Вибір форми роду

Із підметом, вираженим аббревіатурою, присудок здебільшого має форму роду головного слова цього складноскороченого слова: *НАБУ оголосило* (бо Національне антикорупційне бюро України), *СБУ викрила* (бо Служба безпеки України), *КСУ*

розглянув (бо Конституційний Суд України), ЗСУ завдали удару (тому що Збройні сили України). Водночас незначна кількість частовживаних абrevіатур, переважно тих, що закінчуються на приголосний і за зовнішніми ознаками набувають схожості з іменниками чоловічого роду, відмінюються як іменники чоловічого роду й поєднуються з присудком у формі цього ж роду: *ЖЕК відремонтував* (хоча ЖЕК – житлово-експлуатаційна контора), *РАЦС зареєстрував шлюб* (хоча РАЦС – реєстрація актів цивільного стану). Так само з відмінюваними підметами – власними назвами: *“Вечірній Миколаїв” опублікував*, *“Вечірні Черкаси” надрукували* (хоча це й газети), *“Говерла” відійшла від причалу* (хоча це теплохід). Проте вживання родової назви (газета, теплохід, часопис тощо) потребує узгодження присудка саме з нею, оскільки власна назва в такому разі виконує роль прикладки: *Газета “Вечірній Миколаїв” опублікувала*, *теплохід “Говерла” відійшов від причалу* і под.

При підметах – іменниках спільного роду форма присудка зазвичай орієнтується на стать особи, названої підметом: *Листоноша приніс листа* (про чоловіка); *Листоноша принесла листа* (про жінку).

В офіційно-ділових текстах досі традиційно (попри нормативність фемінітивів згідно з новим правописом) на позначення осіб жіночої статі за професійною діяльністю і посадою використовують іменники чоловічого роду, які можуть поєднуватися з присудком у формі як чоловічого, так і жіночого роду (*Викладач зазначив* і *Викладач зазначила*), хоча логічною є координація за граматичними ознаками, а не за змістом. Проте якщо після назви професії або посади зазначене прізвище особи, якому властиві морфологічні ознаки жіночого роду, то присудок повинен стояти тільки у формі жіночого роду (*Директор О. С. Ковалишина розпорядилася*, *Редактор Інна Головченко вимагала*).

Якщо підмет є власною назвою, то рід присудка визначають за родом родової назви: *Нагасакі (місто) нам сподобалося*; *Широко розлилася Лімпопо (річка)*; *Перед нами пропливав Борнео (острів)*; *Зімбабве (країна) велична й прекрасна*. Помилковим є невмотивоване використання середнього роду: *Борнео велике*; *Зімбабве прекрасне*.

Якщо підмет – невідмінюване слово (інфінітив, прислівник, вигук), то дієслово-присудок у теперішньому й майбутньому часі дійсного способу та в наказовому способі має форму однини, а в минулому часі дійсного способу та в умовному способі – форму середнього роду однини: *Працювати з таким наставником **випадає** не кожному! Тисячоголосе «ура» **покотилося** берегом* (О. Гончар); *Дитяче «чому» не **давало** спокою батькам ні на мить. Його «потім» так і не **настане** ніколи.*

Якщо підмет і іменна частина присудка виражені іменниками в називному відмінку, то рід дієслова-зв'язки може орієнтуватися як на підмет, так і на присудок: *Футбол був його єдина розвага і Футбол була його єдина розвага.* Якщо ж іменна частина присудка стоїть в орудному відмінку, зв'язка узгоджується в роді з підметом: *Футбол був його єдиною розвагою.* Коли підмет виражений займенником **це**, зв'язка завжди орієнтується в роді на іменник присудка: *Це був грім; Це було свято; Це була його давня знайома.*

Вибір форми числа

Тут можна виділити такі закономірності:

- Препозиція присудка сприяє вибору однини, постпозиція – множини: *За тиждень у порт Південний зайшло 18 суден (yuz-uspa.com.ua); Два турецьких військових кораблі зайшли в Одесу (УП).*

- Якщо акцент робиться саме на кількості виконавців дії, присудок ставиться в однині й уся сукупність виконавців сприймається як одне ціле: *Сто шістдесят бігунів узяло участь у забігу.* Коли акцент робиться на назві виконавців, присудок ставиться в множині і кожен виконавець зберігає свою автономність: *Семеро артистів підготували чудову програму.*

- Якщо складений підмет виражений сполученням кількісного числівника, неозначено-кількісного числівника (*багато, мало, чимало, кілька, декілька, трохи*) з іменником у формі родового відмінка множини, то присудок граматично доцільніше вживати у формі однини, хоча можлива й форма множини: *П'ятеро гостей прийшло або ж П'ятеро гостей прийшли.* Але якщо у складі такого підмета є означення

(*переважна більшість, велика кількість, ціла низка*), присудок можливий тільки в однині.

Тільки або переважно **однина**:

* Якщо до складу підмета входить числівник, що закінчується на *один* (21, 41, 151 і под.), то присудок повинен мати форму однини: *61 студент був присутній на лекції; 191 депутат проголосував за цей законопроект*. Однак якщо перед підметом вжито займенник-означення у формі множини (*ваші, усі, ці, ті*), дієслово узгоджується із займенником у множині: *Ті 21 робота присвячені темі екології*. Проте логічніше звучать такі речення з використанням займенників у формі однини і, відповідно, присудка в такій самій формі: *Та 21 робота присвячена темі екології*.

* При підметах, виражених іменниками *більшість, меншість, низка, частина, половина, решта* тощо, дієслово-присудок ставиться в однині і в тому самому роді, що й підмет (бо ці слова – іменники у формі однини): *Решта учасників чекала свого виступу. Більшість студентів працювала (працює) над науковими темами*. Але з назвами істот можлива й форма множини: *Більшість студентів працювали (працюють) над науковими темами*. Множина вживається тоді, коли підмети – однорідні члени (*Чимало приватних засновників і потенційних інвесторів чекають на сприятливіший інвестиційний клімат*) або коли підмет і присудок розділені підрядною частиною (*Частина осіб, які мають початковий рівень підготовки, включаються у навчальну програму; Багато фірм, які володіють достатніми інвестиційними ресурсами, досягли комерційного успіху*).

Увага! Препозитивний присудок при такому підметі має тільки форму однини: *Зареєструвалась більшість учасників наради*.

* Коли підмет виражений словосполученнями, до складу яких входять слова *стільки, скільки*, присудок уживається переважно в однині: *Цього разу на засідання стільки учасників зареєструвалося, що довелося ставити додаткові стільці в залі*.

* Якщо підмет виражений сполукою іменника зі значенням сукупності (*гурт, група, полк, натовп, згоря, табун, стадо, рій* тощо) в називному відмінку множини з

іменником у формі родового відмінка, то присудок вживається в однині: *Зграйка горобців злетілася на кущик.*

* Якщо складений підмет означає часовий відрізок – вік людини, кількість років, годин та ін., то присудок ставлять лише в однині: *Минуло сім тижнів; Мені виповниться двадцять років.*

* Якщо підмет виражений займенниками *хто, хтось, хто-небудь, ніхто, ніщо*, присудок уживають тільки у формі однини: *Усі, хто не пройшов реєстрації, повинні з'явитися особисто. Ніщо не драгувало його так, як цей монотонний скрип.*

* Якщо підмет виражений сполученням збірних числівників із займенниками *нас, вас, їх*, присудок уживається в однині: *Їх десятеро поїхало. Нас троє залишилося. Вас шестеро піде завтра.*

* При однорідних підметах препозитивний присудок може мати форму як множини (частіше), так і однини (в останньому випадку він координується в усіх граматичних формах з найближчим до нього однорідним підметом).

Якщо однорідні підмети, вжиті в однині, поєднуються зіставно-протиставними або градаційними сполучниками, то присудок теж уживається в однині: *Не дощ, а снігова буря закружляла за вікнами; Догляду потребує не тільки покриття проїжджої частини дороги, але й узбіччя.* Коли перед однорідними підметами повторюються слова *весь, кожний, ніякий*, присудок завжди має форму однини: *Кожний студент, викладач, співробітник повинен проходити медичний огляд.*

При розділових сполучниках між однорідними підметами присудок уживається в однині, оскільки дія виконується лише одним з однорідних підметів: *В Офісі Президента відбудеться чи то розмова, чи то лекція.*

Присудок в інтерпозиції, тобто між однорідними підметами, можливий переважно при протиставних відношеннях між однорідними підметами. Форма числа й роду присудка координується з відповідними граматичними формами того підмета, який стоїть перед ним: *Роботу не студент виконав, а учні.*

Множинній формі присудка надають перевагу, коли весь однорідний ряд складається з назв людей: *До його кабінету були вхожі і прем'єр-міністр, і Генпрокурор, і спікер Верховної Ради.* Препозитивний присудок із постфіксом *-ся*

також уживається у множині, коли дія, що стосується кожного з підметів, сприймається як сумісна: *У цьому місці зливаються Південний Буг та Інгул.*

Присудок має форму однини, й коли однорідні підмети тематично близькі: *На неї напала нудьга, меланхолія; Порядок і термін отримання майнового паю визначається у Положенні про паювання майна.*

Якщо однорідні підмети об'єднуються узагальнювальним словом *усе* (*ніхто, ніщо* тощо), то присудок уживається у формі третьої особи однини, а в минулому часі – середнього роду: *Люпин, волошка, дзвіночок, петрів батіг – усе розквітло одночасно й перетворило луки на строкаті килими.*

Коли перед однорідними підметами вжито слова **весь, кожний, ніякий**: *Кожний студент, викладач, співробітник повинен приходити в університет вчасно.*

* Якщо підмет виражений поєднанням слова **нів** з іменником, присудок уживається тільки в однині, наприклад: *нів години, нів міста* (у минулому часі присудок ставиться у формі середнього роду): *Пів будинку висипало у двір, щоб послухати претендента на депутатське крісло; Цього року навчатиме українських учнів нів мільйона вчителів.*

* Із підметом, який позначає приблизну кількість (поєднання прийменників **близько, понад, до** з числівником/іменником із кількісним значенням, а також словосполучення з іменника в родовому відмінку + прийменник **із** + кількісний числівник), присудок має форму однини: *До сотні студентів взяло участь... Книжок із 20 лежало на столі.* Але якщо приблизна кількість розділяється на окремі одиниці, то присудок може мати форму множини: *Два-три виступи лунали вже при ліхтарях.*

* Якщо з підметом ужито обмежувальні частки **тільки, лише, всього**, то препозитивний присудок можливий тільки в однині: *Виступило тільки три особи. Поїде всього дванадцять студентів.*

Тільки або переважно **множина**:

* З особовим займенником **Ви**, що використовують для вираження ввічливості й пошани, дієслівний присудок вживається переважно у множині (*У якому місті України Ви хотіли би побувати?*), а іменний складений присудок – як в однині з

метою вираження приязні, інтимності (*Ви така загадкова в цьому капелюшку!*), так і в множині для висловлення шанобливості (*Ви сповнені планів і мрій*). Із підметом *Ви* на позначення однієї особи граматично неправильним є вживання у формі однини коротких прикметників (*Ви певні / згодні*, а не *Ви певен / згоден*). Водночас за наявності в реченні слів *який, якийсь, такий, весь, один* іменний присудок можливий тільки у формі однини (*Ви, Соломіє, якась розгубена сьогодні*).

* Якщо присудок позначає активну дію, що стосується переважно живих істот, то перевага віддається множині (*Чимало журналістів акредитувалися на пресконференцію*). Проте з підметом-неістотою переважає присудок у формі однини (*Чимало дерев згоріло в ту пожежу*).

* Присудок, виражений взаємно-зворотним дієсловом (*листуватися, обійматися, вітатися, прощатися, зустрічатися* тощо), завжди вживається у формі множини при підметах, виражених кількісно-іменним словосполученням, оскільки позначає роздільну дію, яка виконується кожним із учасників (*Чотири студенти зустрілися у вестибюлі. Дві подруги щиро обнялися*).

* Якщо складений підмет містить однорідні члени – іменники або якщо в реченні є однорідні присудки, то зазвичай присудок уживається у формі множини (*Багато хлопців і дівчат відвідали цей концерт. Троє друзів погмоніли, посміялися, обмінялися новинами*).

* Якщо до складеного підмета входить означення, вжите в множині, то постпозиційний присудок повинен також мати форму множини (*Кілька кучерявих голівок вигулькнули із-за дверей*). Але препозитивний присудок може вживатися і в однині, і в множині (*Із-за дверей вигулькнуло/вигулькнули кілька кучерявих голівок*).

* Числова форма присудка залежить також від його місця в реченні: якщо він відірваний від підмета, то вживається переважно у множині (*Три дівчинки, визируючи з-за рогу будинку, зацікавлено спостерігали за грайливим кошеним*).

* У складному реченні зі складеним підметом присудок уживається тільки у множині (*Близько 750 людей вийшли на демонстрацію з вимогою закрити два блоки на ядерному об'єкті, які ще й досі працюють*).

ТИРЕ МІЖ ПІДМЕТОМ І ПРИСУДКОМ

Насамперед: між підметом і присудком ніколи не ставиться кома (У реченні *Багато доріг у столичному регіоні Франції Іль де Франс, виявилися заблокованими вже з самого ранку* (ЄІ) жодних знаків не повинно бути).

Тире ставиться між групою підмета і групою присудка на місці пропущеної (нульової) зв'язки за таких умов:

- Якщо обидва головних члени речення виражені іменниками, кількісними числівниками або субстантивованими частинами мови в називному відмінку: *Подорожувати – це жити в найглибшому розумінні цього слова, подорожування – робота, якої ніхто не може виконати замість тебе* (УТ); *Шість на шість – тридцять шість*; *Найважливіше – твоя впевненість у власних силах*. Але якщо логічно виділяється присудок, тире не обов'язкове: *Її батько хірург*.

- Коли обидва головні члени виражені інфінітивом або один із них – інфінітивом, а другий – іменником у називному відмінку: *Учити – розум точити* (Н.тв.); *Боятись нещастя – щастя не бачити* (Н.тв.); *Його завдання – бути невловимим* (УТ).

- Якщо перед присудком вжито частки **це, оце, то, ось** або слово **значить**: *Репродуктивне здоров'я – це стан фізичного, розумового і соціального добробуту*; *Обізнаний – значить озброєний*.

У всіх інших випадках необхідності в тире між підметом і присудком немає, проте його можна поставити за бажанням автора для увиразнення емоційного навантаження на групу присудка.

Отож, тире граматично не потрібне (проте авторське можливе) за таких умов:

- Підмет виражений особовим займенником: *Ми майбутні журналісти. А ми – майбутні піарники*.

- Присудок виражений іменником або займенником у непрямих відмінках: *Кожний молодець на свій взірець*.

- Підметом виступають слова **це, то**: *Недоліком ФОП є ризик власним майном. Це основний недолік (news.dtk.ua); Це – ваше особисте рішення; То недобудована шестиповерхівка.*

- Якщо перед присудком вжито частку **не**: *Люди не раки: з лиха не почервоніють (Н.тв); Людина – не гриб, за день не виросте (Н.тв.).*

- Перед присудком наявні порівняльні частки **ніби, наче, як, мовби, немовби, неначебто, що** і под.: *Дівочі сльози як весняний дощ (Н.тв.); Поговір – що хвиля: розходиться гамірно, а втихне – нема нічого (Н.тв.).*

- Коли іменна частина присудка виражена прикметником, дієприкметником, займенником або порядковим числівником: *Ця споруда цегляна, міцна; Дівчина схвилювана таким поворотом подій; Цей телефон мій; Дідусь тридцятий у черзі на операцію.*

- Якщо між підметом і присудком наявне вставне слово, прислівник або частка: *Журналістика, безперечно, професія для комунікабельних і допитливих; Катерина вже третьокурсниця; Олекса лише початківець у цій справі.*

- Якщо підмет і присудок входять до складу фразеологічного вислову: *Влітку і качка прачка, а зимою і Тереса не береться (Н.тв.); За морем і синиця птиця (Н.тв.).*

Якщо від підмета залежить відокремлений член речення або підрядна частина, то перед складеним іменним присудком ставиться і кома (як показник завершення відокремлення), і тире (на місці пропущеної / нульової зв'язки): *Свято Входу Господнього в Єрусалим, або, як його називають в народі, Вербна неділя, – одне з найулюбленіших поміж українців (УІ); Тема, якій я хочу присвятити свою роботу, – гендерна рівність в українському суспільстві.*

Вправа № 29. *Оберіть правильний варіант присудка із запропонованих у дужках, обґрунтуйте його правильність.*

1. У розпачі, що їхню домівку не (виповнює/виповнюють) дитячий сміх та гвалт, подружжя [Квіток-Основ'яненків – І.М.] не гризло одне одного (*День*). 2. Через десять днів розблокували тільки основну сторінку спільноти, а решта (лишилися/лишилася) забаненою (*УТ*). 3. Провести письменника [Г. Квітку-

Основ'яненка – І.М.] в останню путь (зібралася/зібралось) сила-силенна люду (*День*).

4. Неподалік від словацького села Лікавка стадо диких кабанів (розкопали/розкопало) сотні старовинних монет (*Z*). 5. Нагадаємо, що торік унаслідок стрілянини в редакції цього видання (загинуло/загинули) п'ятеро людей, двоє (зазнало/зазнали) поранень (*День*). 6. У 1970-му близько 45% населення Землі (було/були) старшим як 25 років (*УТ*). 7. COVID-19 (приніс/принесла) людству багато нових явищ (*УТ*). 8. На акцію протесту у Хабаровську (вийшли/вийшло) десятки тисяч людей (*День*). 9. У нас (було/були) троє сильних кандидатів на посаду президента, двоє із них зараз сидять у в'язниці.... Раніше, коли політичне графіті (з'являлася/з'являлося), його відразу ж замальовували (*День*). 10. За словами адвоката, пара (були/була) невинними жертвами, які випадково потрапили під «перехресний вогонь» отруєнь у Солсбері (*УНІАН*). 11. Негода на заході України: Ще п'ять населених пунктів (залишається/залишаються) підтопленими (*День*). 12. Багато вчителів (підтримувало/підтримували) ідею заборони мобільних у класі, бо діти відволікаються (*ДТ*). 13. Значна частина призначених для боротьби з коронавірусом коштів (використані/використана) не за призначенням (*ba.org.ua*). 14. У Дніпропетровській області корів, які заблукали в лісі, (знайшли/знайшов) кінолог із собакою (*УНІАН*). 15. Скільки «народів» (живуть/живе) в Україні? (*УК*). 16. Тут мало хто (зникає/зникають) в бідності чи ізоляції, адже працюють суспільні служби (*Гр.*). 17. Група з 5 осіб (заробляла/заробляли) на таких замовленнях, які коштували виконавцям усього по \$200 (*УП*).

Вправа № 30. *Поставте присудок у граматично правильній формі минулого часу, мотивуйте свій вибір.*

1. NASA (знайти) планети, схожі на Землю (*СВ*). 2. ВМС України (святкувати) 101 рік свого існування (*УНІАН*). 3. Ця зустріч виявилась своєрідним прологом до фестивалю «Французька весна в Україні»: багато хто з глядачів, напевно, вперше (відкрити) для себе невідомі сторінки 300-літньої історії французького балету, раптом розуміючи, чому вся професійна термінологія балетного мистецтва озвучується саме французькою мовою (тим часом як музичного – італійською) (*День*). 4. На пілотний проєкт «НОКС» (zareestruvatysya) понад 80 кандидатів

(*dpsu.gov.ua*). 5. Для багатьох громадян на Заході, в тому числі в Німеччині, НАТО певним чином (втратити) важливість після закінчення Холодної війни: дехто (вважати) блок зайвим, інші – даністю (VI). 6. Мінкульт (zareestruvati) статут Донецької єпархії ПЦУ (з) (VI). 7. Зранку частина музикантів і майстрів (поїхати) у село неподалік до бійців 3-го танкового батальйону (Країна). 8. ЗСУ (прийняти) на озброєння комплекс крилатих ракет "Нептун" (5.ua). 9. На Кінбурнській косі на квадратному метрі (зростати) кілька десятків диких орхідей (*firtka.if.ua*). 10. Переважна більшість господарів (вирощувати) тоді озимий часник (CB). 11. Понад 171 тисяча людей (продовжувати) лікування (*tvoemisto.tv*). 12. КСУ (дати) добро на перейменування Дніпропетровської області (з) (VI).

Вправа № 31. *Виправте помилкові форми присудків. Яка, на вашу думку, причина появи таких помилок?*

A. 1. Всередині невеликого медичного закладу група співробітників і добровольців щодня допомагають сотням птахів, надаючи їм продукти харчування, ліки та прибираючи за ними (ТСН). 2. Адвокат Постного Олег Іщенко: "Я думаю, що НАБУ його знову затримують" (Гр.). 3. Подружжя фермерів подарували медикам Каховки пів мільйона тюльпанів та нарцисів (з) (УМ). 4. Водночас РІА «Новости» з посиланням на місцеве авторитетне джерело пишуть про шість постраждалих мирних жителів (ТСН). 5. У давнину на цій території був степ, який населяли люди, та з часом степ поглинуть густезний ліс і великі болота (*dostyp.com.ua*). 6. Експерт: ті, хто нападають на працівників медіа – переважно непокарані (РС). 7. За тридцять років участь у міжнародних симпозиумах гутного скла взяли 250 художників із 32 країн світу (День). 8. Оскільки ті, хто й досі не визначилися зі своїм остаточним вибором, можуть дуже істотно вплинути на політичний курс країни на наступних парламентських і президентських виборах (РС). 9. Під Києвом сталося чергове смертельне ДТП (з) (ГК). 10. Низка вулиць на столичному Подолі отримали назви на честь видатних українців (УНІАН). 11. По-перше, в Україні 60% українців взагалі майже не читає книжок (День). 12. Половина українців не хочуть нести відповідальності за вибір президента (з) (ДТ). 13. Жертва помер на місці, злочинець сховав сліди вбивства і повернувся додому (УНІАН). 14. МЗС Франції не зміг

назвати дату поставки французьких безпілотників на Донбас (УТ). 15. Держдеп США продовжують підготовку зустрічі Трампа з Кім Чен Ином (УНІАН). 16. Жіноча та чоловіча збірні України здобула перемогу у 4-му турі командного чемпіонату світу 2017 року, який відбувається у російському Ханті-Мансійську (Гр.). 17. Переважна більшість громадян України вважають себе українцями (zahystmovy.org.ua).

Б. 1. За даними ГБР, ця людина разом з двома ще не встановленими оперативниками катував чоловіка (kievtypical). 2. Подружжя відкрили коробку, але замість свого замовлення вони з подивом виявили в неї дві пляшки мінеральної води "Сенежская" і журнал "Таможня" (УНІАН). 3. СБУ викрило схему розкрадання понад двох мільйонів в порту "Південний" (з) (УНІАН). 4. "Але навряд чи Міноборони щось робитимуть, якщо досі вони нічого не робили", – сказав він (УНІАН). 5. 61% опитаних впевнені, що завдання державної мовної політики – "сприяти поширенню української мови в усіх сферах життя" (РБК). 6. ФБР протягом багатьох років спостерігала за російськими шпигунами, які видавали себе за дипломатів і намагалися вплинути на Вашингтон (УНІАН). 7. У Шрі-Ланці на вакансію ката відгукнулися понад сотню людей (з) (Z). 8. Це прагматично налаштована молодь, що планують використовувати українську у своєму професійному житті (zahystmovy.org.ua). 9. Частина військових-протестувальників пішли з Банкової (УП). 10. «Велика кількість моїх колег не хотіли голосувати за «приєднання» Криму» – екс-депутат Держдуми (з) (РС). 11. Магія чотирьох стихій, купальські обряди й купальський секс – як УНІАН перед Івана Купала на Лису гору ходив (УНІАН). 12. ЄМС відреагував на відмову України від участі в Євробаченні-2019 (з) (ДТ). 13. Саме з Ворохти зазвичай починають шлях ті, хто планують зійти на найвищу вершину українських Карпат – Говерлу (firtka.if.ua). 14. Вперше пара мусульман уклали шлюб на передовій на Сході України (з) (УНІАН). 15. А ви зі мною можливо більше заробляємо, ми б і могли допомогти і доплатити до цього, що надає держава (ТСН). 16. Україна теж постійно міняється і вже 25 років пройшли у незалежності після розпаду СРСР (РС).

В. 1. Делегація американських військових на чолі з військовим дипломатом Томасом Воффордом декілька днів провели прямо на передових позиціях українських військових (УНІАН). 2. ІДІЛ підпалили нафтові свердловини в Мосулі (ДТ). 3. Радбез ООН не погодив заяву щодо військової операції Туреччини в Сирії (з) (ДТ). 4. Хто уважно ознайомився з останніми двома законопроектами, могли помітити схожість між ними як за змістом й обсягом, так і за структурою (РС). 5. За інформацією правоохоронців, в даний час встановлено понад 30 осіб, які брали участь в конфлікті з обох сторін. Частина з них знаходяться в розшуку (t.co/2YLGtjW9AI). 6. ОБСЄ не знайшло в зоні АТО касетних боєприпасів (УІ). 7. Коаліція правозахисних організацій «Правозахисний порядок денний» назвали чотири прізвища, які, на їхню думку, могли б стати достойними кандидатами (Гр.). 8. Волкер став одним з ключових дійових осіб у скандалі, який стосується скарги розвідника щодо телефонної розмови Трампа і Зеленського (УНІАН). 9. Будь-яке ремесло, у тому числі і політика, повинні робитися чистими руками (УІІ). 10. Лодзь подарував Одесі на День міста статую пінгвіну – герою польського мультфільму (з) (УНІАН). 11. Компанія «Російські залізниці» ввели заборону на використання на території Росії вагонів української держкомпанії... (ЄІ). 12. Щоб натхнення вас не покидало, Були щоб улюбленими довіку. Щоб ваше серце, як вогонь палав (vylkivskagromada.gov.ua). 13. Винищувач Су-27 впав у натовп глядачів. Загинули 77 осіб. Зокрема – 28 дітей. Постраждали понад 500 людей (Країна). 14. У поліції графства Вілтшир повідомили, що в контакт з нервово-паралітичною речовиною могли опинитися 131 людина (УНІАН). 15. 22 травня влада Києва повідомили, що Нафтогаз відмовляється укладати договір на постачання газу з Київтеплоенерго через борги попереднього оператора Київенерго (УТ). 16. Це питання безпеки Української держави, як би до цього не ставилися ті, хто ухвалюють нині рішення в Україні (zahystmovy.org.ua).

Вправа № 32. Складіть речення, у яких наведені нижче словосполучення виконували б функцію підмета: три потяги, Наталя з молодшим братом, двоє військових, багато років, кілька репортажів, півтора тижня, дехто з політиків, двадцять один доповідач, скільки намірів, меншість виборців, понад чотири тисячі учасників, решта покупців,

стільки емоцій, кожен із нас, згряя ворон, хтозна скільки учасників, частина відвідувачів.

Вправа № 33. У наведених текстах визначте граматичну вмотивованість використання або невикористання тире між підметом і присудком:

1. Армійський гарт – підмога трудовому (з) (УК). 2. Олег Ольховий, який мав найбільшу частку в компанії перед продажем, це колишній директор спортивного клубу "5 елемент" (УП). 3. Віктор Білич: «Наше завдання – підтримати кожного, хто потребує допомоги» (з) (УК). 4. а) Астрологія – це не релігія, не пантеон богів, аби в неї вірити. б) Вона – як кібернетика: у ній можна або розбиратися, або не тямити. в) Астрологія, за великим рахунком, це система знань про вплив Усесвіту на поведження й життя людини, різних соціальних груп, людства загалом (УІ). 5. а) Темний шоколад це, безумовно, здорова альтернатива традиційному молочному або білому шоколаду. б) Слід знати, шоколад висококалорійний продукт (Країна). 6. а) Циркуль у реформі не помічник (з). б) Чи вдасться оптимально перекроїти Україну задля її розвитку? (УК). 7. Експерт – значить компетентний (з) (УК). 8. Ні для кого не секрет, що здоров'я дітей, як і дорослих, далеко не ідеальне (День). 9. Він – один із найцікавіших прозаїків, який феноменально писав про село, про національну свідомість (СВ). 10. МОЗ – як Волдеморт, тільки позитивний, – пресекретар Асоціації e-Health (з) (24tv.ua). 11. Насправді всі політичні теми в романі – лише неунікний доважок (УТ). 12. а) «Яке це щастя – просто жити» (з) б) Такого гасла дотримується патріарх української пісенної творчості Вадим Крищенко (УК). 13. У версії Анатолія Федоровича Шекери в балеті «Болеро» Дама у чорному не негативний персонаж, а Кармен (День). 14. Улюблений нами карпатський крокус – не лише близький родич шафрану, з якого роблять прянощі, а й сам шафран (День). 15. Боротьба за мову – це не місія одинаків (з) (День). 16. Переконливо брехати не означає перемогти (День). 17. Завдяки такому комплексному підходу нам вдалося зібрати на сьогодні більше 200 мільйонів гривень. Це – новий стандарт звітності (УП). 18. Туреччина – це не лише Анталія та пляжі, а однозначно одна з найцікавіших країн найближчого закордоння (УП).

Вправа № 34. Поставте за потреби тире між підметом і присудком, поясніть необхідність використання знака.

А. 1. Ярослава Галик: «Моя мета відновити історичну правду про найзахіднішу гілку українства» (з) (УК). 2. Олексій Сінченко: «Теза про те, що українська культура абсолютно самодостатня, має всі ті здобутки, як і європейська, але не має тих, хто може про це розповісти, інтерпретувати, провідна для Романа Корогодського» (День). 3. Ми відносно молодий заклад, який фактично почав працювати з 2011 року... (День). 4. Те, що українська мова відзначається особливою милозвучністю, відомо здавна, і, здається, ніхто не сумнівається в цьому тепер, хоч найменше можуть про це судити самі носії української мови, оскільки для них мова знаряддя щоденного спілкування, а не об'єкт для спостереження (*ukrajinciberlinu.wordpress.com*). 5. Завдання міфу, який говорить про неминучість розплати, регулятивне, такий міф формує патерни соціальної поведінки і закладає основи етики (ДТ). 6. Ви автор статей різної тематики для «Дня», від екопитань до історичних розвідок (День). 7. 92% вважають, що знання англійської це норма сучасності (Гр.). 8. Відібрання квартир у Києві шахрайським і насильницьким шляхом дуже поширене явище, це тисячі випадків (Гр.). 9. Вибори не кабаре (з) (УТ). 10. Андрій Любка завжди бажаний гість у Варшаві, адже він тут навчався і кожен приїзд це спогади, зустрічі з друзями, своєрідна машина часу, що відносить у вир студентського буття... (День). 11. Такий перебіг подій не випадковість чи збіг обставин (УТ). 12. Зводити культурні мости між країнами справа благородна і актуальна в усі часи (День).

Б. 1. Був єдиний випадок, коли я міг примиритися з матом... Матюкатися звичай рабів (Країна). 2. Сучасне життя дуже динамічне (День). 3. Держава неефективний власник, тому потрібно максимально продати всі державні активи (День). 4. Право обирати й бути обраним священне в демократії, і кривити носа від кандидата тільки тому, що він не аристократ у десятому коліні, а, бачте, артист, просто непристойно (УТ). 5. Проте опертя на життєвий досвід читачів не найкращий спосіб довести, що народжений у Російській революції комуносоціалізм був цивілізаційною катастрофою (УТ). 6. Мета фестивалю не тільки звеличення подвигу захисників, а й виховання молоді на прикладах їхньої відваги (СВ). 7. Імунна система влаштована

складно. Головний принцип розпізнати чужорідні організми або ж клітини, подати тривогу й позбутися від них (VII). 8. Джеф Джонс вже третій менеджер, який вирішив піти з Uber (*osvita.mediasapiens.ua*). 9. Микола Солонер: «Для мене головне творити, працювати над собою» (3) (УК). 10. Звичайно, урядові гранти аж ніяк не запорука геніальності культури (УТ). 11. Головне завдання режисера навести на героїв камеру і ввімкнути запис (Гр.). 12. Лікувальні властивості абрикосів унікальні. Часте їх уживання чудова профілактика захворювань серцево-судинної системи, в тому числі і найважчих (СВ).

Вправа № 35. *Доставте розділові знаки відповідно до граматичної норми. Розмежуйте порівняльні звороти й сполуки, у яких порівняльні сполучники входять до складу присудка або інших членів речення (до яких саме?). Як впливає розміщення порівняльного слова на смисл речення?*

1. Українська мова дуже ніжна, надихаюча, класна. Вона неначе музика (РС).
2. Щербата доля Віталія мовби зла мачуха погасила його земне сонечко – забрала в засвіти матусю (*intermarium.news*). 3. Ці два міста наче теза й антитеза, та й то не в історичному вимірі, а в пошуках шляху до майбутнього (УТ). 4. Саме на підставі твердження шовініста-українофоба Погодіна робився висновок про те, що окрім Русі «київської» була й інша Русь – «московська» (до якої часом додають, для більшої певності, перехідну ланку – «Володимиро-Суздальську Русь»), яка начебто й є спадкоємицею всієї спадщини реальної Русі (УТ). 5. Вікенд промчав немов вітер? Не засмучуйтесь, адже у Країні Мрій кожен день як вікенд (ФБ). 6. На Івано-Франківщині дівчина збирала кошти для нібито хворої дитини, насправді ж – для своїх потреб (Гр.). 7. Укладаючи той договір, Сталін мовби запрошував Гітлера напасти на СРСР (Хр.). Наталку Карпу, мовби королеву, винесли до публіки на срібному троні (*m2.tv*). 8. «Земля блакитна ніби апельсин» – повнометражний дебют режисерки та письменниці Ірини Цілик, який став справжньою документальною сенсацією року (VI). 9. Ситуація в Україні для західної аудиторії мовби затуманена (BBC). 10. У Росії поширюють фейки нібито оксфордська вакцина проти коронавірусу перетворює людей на мавп (Ес.). 11. По трасі був такий трафік пожежних та інших машин, що здавалося ніби знову вибухнула станція (BBC).

12. Україна в ОБСЄ розповіла як окупанти використовують цивільних ніби "живий щит" (VII). 13. За словами представника спецслужби, організатори викрадення діяли нібито під керівництвом глави департаменту контррозвідки СБУ (ДТ). 14. Вкрасти фінансування на Донеччині легко немов у карти з англійцями зіграти (dobronews.city). 15. Мер Черкас виклав фрагмент нібито листування з заступником голови ОПУ (СД). 16. Майже всі, хто вперше заходить до мене на подвір'я, каже: "Надю, у твоєму дворі немов у казці", – каже Надія Василівна (pereiaslav.city).

Вправа № 36. Знайдіть і виправте всі наявні помилки. Чим вони спричинені?

1. НАСА зняла спалахи зірок, що у 130 млн. разів яскравіше за сонце (VII). 2. Запустили оцінку доброчесності всього складу митниці. Її проходження обов'язково для подальшої роботи у відомстві (Цензор). 3. Звичайно, ніхто не каже, що позбавлення від зайвих кілограмів і об'ємів проста справа (Країна). 4. Ті, хто вижили після авіакатастрофи, були госпіталізовані (ТСН). 5. В ході перестрілки на різдвяній ярмарці він був поранений, але йому вдалося втекти (УНІАН). 6. Суперник був краще і швидше, тому такий результат зустрічі абсолютно справедливий" (ukr.segodnya.ua). 7. Нинішні спроби це зробити – є лише намаганням відвернути увагу суспільства від економічних проблем... (РС). 8. Так, на початку квітня сильне торнадо зупинило рух літаків та зруйнувало будинки на півночі Техасу, що в США (УТ). 9. Медичні відходи довкола нас. МОЗ відсторонилися від даної проблеми та переклали тягар на медиків, Мінекології... (VII). 10. Людина з підозрою на коронавірус не має сам йти у приватну лабораторію для здачі тесту (з) (УНІАН). 11. Місцезнаходження 32 викрадених барж "Українського Дунайського пароплавства" встановлено, вживаються заходи для їхнього повернення (Цензор). 12. Ось машини і обладнання – це найбільш простіше, бо це можна закупити, як би було фінансування (ТСН). 13. Bellingcat спростували присутність українського "Бука" в зоні АТО перед аварією МН17 (ДТ). 14. Обоє виконавиць, Флорида і Василіса, виконали по «своїй» пісні, які, ймовірно, були написані спеціально для їхнього дуету (Ес.). 15. Нацрада рік збирали епізоди, які свідчать про те, що редакційна політика направлена на легітимізацію анексії Криму (Гр.). 16. "Відчував страшну біль, але продовжував": з'явилися нові подробиці смерті російського

боксера Дадашева (УНІАН). 17. Розмовляють українською (завжди або переважно) удома близько п'ятдесяти відсотків українців, водночас російську використовують біля 30% (ГК). 18. За його словами, Сполучені Штати стали сильніше, багатше і безпечніше для життя (УНІАН). 19. Зокрема зайнялася організацією безкоштовних курсів української мови. Ідея їхнього створення належала Олесю Донію (РС). 20. Financial Times пояснив, як Трамп пов'язаний із загостренням війни на Донбасі (з). Авторитетне британське видавання Financial Times зауважило очевидний факт після якого сталось загострення у війні на Донбасі (24tv.ua). 21. Один з блоків другої ступені при відділенні міг зачепити центральний блок. Таким чином, друга ступень втратила орієнтацію, спрацювало аварійне вимкнення двигунів другої ступені (УНІАН).

Питання для самоконтролю:

1. Як визначити рід дієслова-присудка, що поєднується з підметом-аббревіатурою, невідмінюваною власною назвою?
2. Як правильно обрати форму роду присудка, якщо підметом виступає назва професії або посади, яку займає жінка?
3. Як впливає препозиція присудка на вибір його форми числа?
4. Назвіть умови, за яких присудок може вживатися тільки або переважно в однині.
5. Перерахуйте умови, за яких присудок повинен мати форму множини.
6. За яких умов обов'язкове тире між підметом і присудком?
7. Чи може бути тире між підметом і присудком авторським (факультативним) знаком?

ДРУГОРЯДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ

До складу поширеного речення, крім предикативного центру, входять також і другорядні члени, які конкретизують предикативний центр, вносять додаткові смислові відтінки до значень головних членів речення. Отже, *другорядними* називають члени речення, що пояснюють головні або інші другорядні члени й граматично їм підпорядковані. Проте їхня другорядність суто граматична, оскільки зі смислового погляду вони можуть бути важливішими за головні члени речення,

пор.: У Марини було довге волосся кольору стиглої пшениці. У наведеному прикладі додаток у Марини й означення кольору стиглої пшениці несуть більше семантичне навантаження, ніж предикативний центр волосся було.

Поміж другорядних членів виокремлюють означення, додатки та обставини.

Означення – це другорядний член речення групи підмета, що вказує на ознаку предмета (якісну, кількісну, відносну) й відповідає на питання *який? чий? котрий?*, а також *скільки? скільком? скількома? на скількох?* Означення може залежати від члена речення, вираженого іменником або будь-якою субстантивованою частиною мови (*маміні знайомі, моє друге я, фамільярне “вітаю”*). Означення поділяють на узгоджені й неузгоджені.

Узгоджені означення узгоджуються з означуваним словом у роді, числі й відмінку. Вони виражаються:

1) прикметником (*Гарячий темперамент і щира гостинність місцевих жителів роблять цю країну ще бажанішим місцем відпочинку* (УІ));

2) порядковим числівником або кількісним у непрямих відмінках (*Україна зберегла четверте місце після сьомого медального дня* (УІ); *Його звинуватили одразу за трьома статтями* (УП));

1) займенником, співвідносним із прикметником (*Усі ваші звернення спрямовуйте моєму заступникові*);

2) діеприкметником або діеприкметниковим зворотом (*Нагороджені губернатором бійці розповіли про обманутих й нажаханих жителів Слов’янська* (www.0432.ua); *Срібні вироби, потемнілі від довгого лежання, можна легко відчистити* (СВ)).

Неузгоджені означення приєднуються до означуваного слова зв’язком керування (*куртка із хутра*) або прилягання (*кава по-турськи*) і можуть виражатися:

1) іменником у формі непрямого відмінка без прийменника або з ним (*Вона співала пісню Івасюка; Любі так пасувала та спідничка в клітинку!*);

2) прислівником (*Прогулянки пішки дуже корисні; Шашлик по-кавказьки смакує з овочами на грилі*);

3) інфінітивом (*Бажання покорити незвідану вершину перемагало всі інші*);

- 4) присвійними займенниками *його, її* (*І чого тільки не знайшлося в її сумочці!*);
- 5) фразеологічним, синтаксичним або лексичним словосполученням (*Старший куди пошлють; Горять на бульварі імені Тараса Шевченка біло-рожеві свічки каштанів; Дівчинка з карими оченятами допитливо зазірала до класу*).

Неузгоджені означення зазвичай розміщуються поряд із означуваним словом, оскільки дистанціювання призводить до розриву зв'язків з означуваним словом і зміни синтаксичної функції: *Лист від матері прийшов учора – Учора від матері прийшов лист*.

Різновидом означення є *прикладка* – означення, виражене іменником, узгодженим з означуваним словом у відмінку, а часто і в числі та роді (*Дунай-ріка, генерал-майор Григоренко, плащ-дощовик*). Прикладка може називати власну назву предмета (*журнал «Березіль»; видавництво «Фоліо», місто Житомир*), звання, професію, національність (*хлопець-сержант, лікар-педіатр, таксист-вірменин*), різні властивості предмета (*красень-жираф, син-гультіпака, дерева-велетні*).

Додаток – другорядний член речення групи присудка, що означає об'єкт, на який спрямована чи поширюється дія або ознака. Додаток може виражатися:

- 1) іменником у непрямих відмінках з прийменником або без нього (*Нам усім не вистачає доброти та світла* (УП); *Керівники звертаються до співробітників із робочих питань у будь-який час* (ДТ));
- 2) іменниковим займенником (*зустріти його, побачитися з кимось*);
- 3) будь-якою субстантивованою частиною мови (*почути тихеньке тук-тук, зустріти вченого*);
- 4) синтаксично нечленованим словосполученням (*зібрати тисячу гривень, застати кінець зборів, злякати зграю горобців*);
- 5) фразеологізмом (*чистити Авгієві стайні, виконувати Сізіфову працю*);
- 6) інфінітивом (*Вона подала йому вмитися, їсти, пити, перевдягтися, почитати*).

Додатки поділяються на прямі та непрямі. **Прямий додаток** позначає предмет, на який дія спрямована безпосередньо й охоплює його повністю. Прямий додаток виражається переважно формою знахідного відмінка без прийменника (*посмажиши*

рибу, грає Шопена, малював картину), але може також стояти у формі родового відмінка без прийменника:

- 1) у заперечних конструкціях із часткою **не** (*не посмажила риби, не провести зборів, не малюю картини*);
- 2) коли дія поширюється лише на частину об'єкта (*позичити грошей, з'їсти борщу, випити кави*);
- 3) у сполученні зі словами **жаль, шкода** (*жаль дівчини, шкода паперу*);
- 4) у художньому й розмовному стилях, де прямі додатки інколи мають паралельні форми знахідного і родового відмінків (*співати пісні /пісень, пасти вівці /овець, передай зошит /зошита*).

Решта додатків належать до **непрямих** – безприйменникових (*сприйняття світу, намальований гуашшю*), прийменникових (*зайти до сусідки, познайомитися з новенькою, ішла за ним*) та інфінітивних (*наказав прибрати, пообіцяйте вивчити, соромлюся спитати*).

Обставина – це другорядний член речення групи присудка, що характеризує дію чи ознаку з погляду способу їх здійснення, якості, кількості, інтенсивності, місця, часу, мети, причини, умови або допусту.

Обставини можуть бути виражені:

- 1) прислівниками (*Він ніколи не запізнюється*);
- 2) дієприслівниками або дієприслівниковими зворотами (*Повечерявши, сіли до навчання; Поприбиравши кімнату, господиня взялася за кухню*);
- 3) іменниками (*Ми знову прийшли до вітряка*);
- 4) інфінітивом (*Туристи зупинилися відпочити*);
- 5) фразеологізмами й синтаксично нерозкладними словосполученнями (*Усе життя вони прожили душа в душу; Він пропрацював на заводі 15 років*).

За значенням виділяють такі різновиди обставин:

- 1) способу дії – відповідають на запитання *як?*, означають якість дії, стану, ознаки та спосіб їх вияву (*Він спокійно і впевнено йде мені назустріч; Над бором хмари муrom; Порушити ту каменюку їм вдалося лише втрюх*);

2) міри і ступеня – відповідають на запитання *наскільки? як багато? скільки разів?* Характеризують дію чи ознаку за ступенем і мірою їх вияву. Найчастіше у ролі таких обставин використовують слова на зразок: *дуже, трохи, ледве, надзвичайно, вщерть, вволю, дотла, догола, до нитки, впень, разів шість, тричі, цілий день* тощо (*Мамин голос звучав **напрочуд** мелодійно*);

3) місця – відповідають на запитання *де? куди? звідки?* і означають: а) місце, в якому відбувається дія; б) напрямок руху; в) шлях руху (***Скрізь** розпочалися жнива; Пройдіть **уперед** метрів триста; Тече вода **з-під** явора; Ішли вони **лісами, полями, містами***);

4) часу – відповідають на запитання *коли?, доки?, відколи?* і означають: а) час, у який відбувається дія (***Вранці** його розбудив гул машин*); б) вихідний або кінцевий момент виконання дії (*Працювали **до** пізньої ночі*);

5) мети – відповідають на питання *для чого?, з якою метою?* і вказують на мету дії чи стану. Найчастіше виражаються прислівниками *навмисне, зумисне, навіщо, на зло*; інфінітивами, а також іменниками з прийменниками *для, заради, з метою, в інтересах, на честь* та ін. (*Це все робилося мені **наперекір**; Ми поїхали до лісу **подивитись** на те чудернацьке дерево; Чогось дівчина **по воду** до броду не ходить*);

6) причини – відповідають на питання *чому?, з якої причини?* і означають причину настання дії або ознаки. Виражаються прислівниками (*зозла, спересердя, спросоння, згарячу, знічев'я, сп'яну* та ін.), іменниками з прийменниками *від, з, через, з нагоди, з причини, завдяки, на основі* тощо, дієприслівниками (*Іван **спересердя** грюкнув дверима; Хлопці аж закашляли **від роготу**; **Поспішаючи**, дівчата збиралися похатцем*);

7) умови – відповідають на питання *за якої умови?* (*Похід відбудеться лише **за сонячної погоди**; У разі потреби ви можете на нього покластися*);

8) допусту – відповідають на питання *всупереч чому?, незважаючи на що?, попри що?* Означають обставину, всупереч якій відбувається дія. Виражаються іменниками з прийменниками *всупереч, наперекір, попри, незважаючи на* (***Незважаючи на березневий спад**, ринок електромобілів зріс на третину*

(ukrautoprom.com.ua); **Попри протести підприємців під мерією, відбувся демонтаж кіосків у центрі й спальних районах (РС)).**

Вправа № 37. У поданих реченнях визначте члени речення і поясніть розділові знаки.

1. Відвідувачка із сином розглядає дитячі видання на стендах книжкового ярмарку Форуму видавців у Львові (*Країна*). 2. Україна пасе задніх у рейтингу найбільш енергоефективних країн світу, попри величезні запаси енергоресурсів (*VII*). 3. У центральноафриканській країні Бурунді три школярки провели свої вихідні у в'язниці за розмальоване обличчя президента країни П'єра Нкурунзіза у шкільному підручнику (*Z*). 4. Полковник Хуан Перон прийшов до влади в Аргентині внаслідок військового перевороту 1943 року (*Країна*). 5. Наша столиця зараз виконує функцію формування загальноукраїнської ідентичності нового типу без прив'язки до традиціоналізму з його «калинами за вікном» і «родинами за столом», усієї тієї шароварщини, до рівня якої завжди мріяли вихолостити українську сутність російські окупанти та їхні малоросійські холуї (*УТ*). 6. Старшокласник із дредами не може вибрати між повістю Валентина Терлецького «Рок-н-рол, стакан, кохання» і збіркою віршів Юрка Позаяка (*Країна*). 7. Вітчизняні компрадори у випадку загрозливого розвитку подій переїдуть на заздалегідь обладнані зарубіжні бази з усією необхідною їм інфраструктурою «солодкого буття» (*УТ*). 8. Під час планової перевірки на АЕС в баварському Гундреммінгені в комп'ютері системи керування тепловидільної збірки знайшли вірус (*ДВ*). 9. а) Заснування Харкова козаками міцно закарбувалося в усній народній традиції населення Слобожанщини. б) Так, в одному з переказів йдеться про козака Харка як фундатора міста. в) Цьому міфічному персонажу встановили пам'ятник ювілейного для міста 2004 року. г) Серед засновників згадується і козак Іван Каркач – особа більш ніж легендарна. д) Натомість зі збережених документів випливає, що, найімовірніше, ватагу переселенців 1654-го очолював отаман Іван Кривошлик. е) І саме йому мають бути віддані лаври харківського осадчого (*УТ*).

Вправа № 38. Визначте всі члени речення, підкресліть їх, доставте необхідні знаки.

1. Вихід із підпорядкування Москві в 1414 році був зумовлений прагненням українців до церковно-політичної і церковно-адміністративної самостійності з огляду на зростання могутності Литовсько-Руської держави (*День*). 2. На вулиці Сім'ї Сосніних у магазин посуду забіг дикий кіт, видерся на полиці з посудом та при спробах співробітників магазину прогнати його, швидко рухався, скидаючи на підлогу і розбиваючи все, що стояло на полицях (*Z*). 3. Українська письменниця, авторка сценарію мультфільму "Капітошка" Наталія Гузеєва виграла справу про захист права інтелектуальної власності проти ресторану у Рівному (*VII*). 4. Ще років 20 тому Київ, попри столичний статус і чималенькі розміри, був зеленим, тихим, дуже затишним містом, де все поруч, всі знайомі (*VT*). 5. а) По всій велетенській державі, порізаних негодящими дорогами-напівбаюрами, гніздилися у своїх садибах поміщики, оточені лісами, полями та кріпаками. б) Деякі з панів були дуже талановиті, мережали пером папір безустанно і з успіхом. в) Хтось із них, як Гоголь, покидав домівку в пошуках цивілізованих петербурзьких радощів, хтось, як згодом Толстой, так і осідав у своєму маєтку, залишався вірний свіжому повітрю і вільному диханню доби (*VT*). 6. Через сильний вітер, дощ та погану видимість деякі рейсові літаки міжнародних авіаліній тимчасово не приземляються в Одеському аеропорту (*VI*). 7. Плануючи сад, слід враховувати не лише розміри майбутньої крони дерева, щоб забезпечити його живлення та освітлення, а й особливості кореневої системи та властивість утворювати порість (*CB*). 8. Переписувач Остромирового Євангелія – дяк Григорій – був киянином, замовник – Остромир – походив з київського боярського роду, і переписували та оздоблювали славетний манускрипт у Києві, в 11-му столітті – тобто за великокнязівської доби української історії (*PC*). 9. У нідерландському місті Роттердам скульптура у вигляді хвоста кита урятувала поїзд метро, який виїхав за межі захисної огорожі і міг впасти з висоти близько 10 метрів (*VI*). 10. Надзвичайно популярна в 90-ті співачка Гвен Стефані якось зійшла з наших радарів, хоча в США вона продовжує свою творчу кар'єру, записує пісні й альбоми, працює на різних шоу (*UM*).

Вправа № 39. *Визначте синтаксичну роль інфінітива в реченнях:*

1. Природоохоронці просять знайти управу на дії влади й захистити неповторну природу Неретви від промислової забудови (ГУ). 2. Починалося весілля сватанням, коли старости від молодого йшли до батьків обранки укладати попередню угоду про шлюб (РС). 3. Близько 750 людей вийшли на демонстрацію з вимогою закрити два блоки на ядерному об'єкті, які ще й досі працюють (ДВ). 4. Роки праці в публічному інформаційному просторі навчили мене не боятися самоповторів, не соромитися бити в одну точку, не уникати занудства (Ю.Макаров, УТ). 5. 3 вересня 1939 року, коли Британія та Франція оголосили Німеччині війну, Йоахім фон Ріббентроп дав указівку послу Вернерові фон Шуленбургу обговорити з В'ячеславом Молотовим введення радянських військ на польську територію (УТ). 6. У США кіт пішов гуляти і повернувся через п'ять років (з) (З). 7. Щоб почати поширювати гру, її творцям доведеться провести ще кілька етапів тестування з більшою кількістю учасників (ДТ). 8. У Юлії Тимошенко була хороша здатність чітко ловити поточний момент і влучно на нього відповідати (УТ). 9. Їздили до селища Азейтао (Португалія) робити сир із овечого молока. Про майстер-клас із власниками сироварні домовилися поштою. (Країна). 10. Угорець, кримський татарин, гагауз, представник будь-якого іншого народу, безперечно, повинен знати свою рідну мову і має повне право нею спілкуватися – це його обов'язок перед рідним народом. Але в Україні він повинен знати також і українську мову (РС). 11. Документалістика, попри поширений стереотип, може конкурувати своєю непередбачуваністю та провокаційністю з найсміливішим ігровим кіно. Одним із яскравих прикладів є творчість Філіпа Ремунди (УТ). 12. а) Гостям тамтешнього парку розваг запропонували відвідати «Дім жахів». б) Ідея полягала в тому, що, на відміну від звичайних кімнат страху, відвідувачі змогли потрапити туди тільки на авто, та й то лише за попереднім записом, тож контакти були мінімізовані (УМ).

Питання для самоконтролю:

1. Які види означень вам відомі?
2. Якими частинами мови можуть бути виражені узгоджені та узгоджені означення?

3. У чому полягає особливість прикладки як різновиду означення?
4. Які додатки називають прямими? Перерахуйте випадки, коли прямий додаток може виражатися родовим відмінком.
5. Види обставин за значенням і способом вираження. Наведіть приклади.
6. Яку роль у реченні може виконувати інфінітив? Проілюструйте прикладами.

ОДНОСКЛАДНІ РЕЧЕННЯ

Односкладними називають речення з одним головним членом, якого достатньо для вияву смислової і структурної повноти речення: *Виходжу на танок. Осінь. Холодно. Смеркається. Передають потепління.*

Структурно-граматичний центр односкладного речення представлений єдиним головним членом, а другого немає, і його не відтворюють ні з контексту, ні з мовленнєвої ситуації, ні зі структурно-змістової природи речення. Тому односкладні речення є повними (бувають і неповні, коли чітко визначено якийсь пропущений член: *Усіх запросили пройти в аудиторію. І мене теж*).

За формою вираження головний член односкладного речення збігається або з підметом, або з присудком двоскладного речення, але так їх можна назвати лише умовно, тому що він одночасно поєднує в собі значення логічного суб'єкта і предиката. Головний член односкладного речення дієслівного (присудкового) або іменного (підметового) типу містить опосередковану вказівку на предмет або явище і водночас констатує його наявність, поєднуючи в такий спосіб у собі ознаки обох компонентів предикативного центру.

Найбільш відомою і традиційною класифікацією односкладних речень є та, що відома всім зі шкільної програми: усі односкладні речення поділяють на дієслівний тип (означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові й інфінітивні) та іменний (називні).

ОЗНАЧЕНО-ОСОБОВІ РЕЧЕННЯ – це односкладні речення з точно вказаним виконавцем дії, головний член яких виражається дієсловом у формі першої або другої особи однини або множини теперішнього і майбутнього часу або наказового способу: *Мрію гарно відпочити. Йдемо туди о восьмій. Коли читаєш правила, будь уважним і зосередженим. Цікавитесь нумізматикою? – Тоді ласкаво просимо на нашу виставку! Подбайте про свій відпочинок уже сьогодні.*

Дієслова минулого часу або умовного способу головним членом означено-особових речень не можуть виступати, оскільки відсутність особових закінчень у родових формах дієслів робить необхідним вживання підмета (*Написав матері*

листа – я, ти, він?), а тому такі речення вважаються неповними, а не односкладними. Щоб зрозуміти, хто виконує дію, треба перечитати попередні речення, у яких зазначався суб'єкт дії: *Того вечора Мишко сидів біля багаття і згадував останні дні в рідній домівці. Навіть написав матері листа.* – Із першого речення зрозуміло, що листа писав Мишко, тому в другому автор не називає виконавця дії, щоб уникнути повтору й надлишкової інформації.

Означено-особові речення синонімічні двоскладним, підметами в яких виступають займенники **я, ти, ми, ви**, а присудки – дієсловами дійсного (крім форм минулого часу) або наказового способу. Відмінність між ними семантико-стилістична. В односкладних реченнях уся увага зосереджується на дії, на виділенні дієслова, що надає висловлюванню виразності, динамічності. Такі речення зазвичай більш експресивні, емоційно забарвлені, ніж двоскладні синонімічні конструкції: *Ніколи більше не дозволимо загарбникам ступати на нашу землю* (День). Двоскладні речення з підметами-займенниками менш експресивні, однак більш офіційні, оскільки чітко зазначають виконавців дії: *Ми не дозволимо знищити надбання Революції Гідності – п'ятий президент України* (12kanal.com).

Різняться означено-особові та двоскладні речення і сферою використання. Двоскладні речення вживають в усіх стилях, а односкладні – переважно в поетичній та діалогічній мові, в гаслах, газетних заголовках: *Ольга Березенко: “Іду на роботу, яку люблю ...”* (з) (zorya.poltava.ua); *Я теж іду в президенти* (з) (НВ).

НЕОЗНАЧЕНО-ОСОБОВІ РЕЧЕННЯ – це односкладні речення, у яких виконавець дії не визначений, а головний член виражено дієсловами у формі третьої особи множини теперішнього чи майбутнього часу або у формі множини минулого часу: *Як на Волині збирають чорницю та за скільки продають* (volynpost.com); *В Україні побудували перший повністю автоматизований метрологічний центр* (ГК).

Виконавців дії в цих реченнях не названо, а вся увага зосереджена безпосередньо на дії. Рідше використовують дієслова в наказовому або умовному способі: *Хай тут краще садочки побудують! У районі зраділи б цьому неймовірно.*

Причин уникнення найменування суб'єкта дії існує кілька:

а) перелік виконавців зайвий, недоречний: *На затоці Верблюд на Оболоні зведуть набережну: які зелені зони планують у столиці (ВК); Скрізь понасівали квітів.*

б) особи невідомі: *У двері постукали;*

в) особу не названо свідомо, хоча вона відома: *Нас намагаються озброїти, нас кличуть на війну, нам тицяють у руки гвинтівки й наказують: бий ворога (УТ); Мене просили мовчати.*

Неозначено-особові речення виступають семантико-стилістичними синонімами двоскладних. Двоскладні речення називають дію й конкретного її виконавця. У неозначено-особових реченнях головну увагу зосереджено на самій дії, а не на дійовій особі: *У горах Грузії вже третю добу гасять лісову пожежу (День).* Порівняно з двоскладними неозначено-особові речення передають думку набагато динамічніше, експресивніше, тому їх використовують переважно в художній літературі, публіцистиці, в усному мовленні, рідше – в науковому та офіційно-діловому стилях.

УЗАГАЛЬНЕНО-ОСОБОВІ РЕЧЕННЯ – це односкладні речення, в яких названа дія може стосуватися будь-якої особи взагалі, а головний член найчастіше виражений дієсловом у формі другої особи однини теперішнього чи майбутнього часу (*Від своєї долі не втечеш. Судженого й конем не об'їдеш* (Н. тв.)). Рідше значення узагальненої дії можуть передавати інші форми дієслова: перша особа однини або множини дійсного способу (*Викорінюймо* лихе у зародку (СВ); *Що маємо, не дбаємо, а втративши – плачемо* (Н. тв.); *Бережімо* бджолу (СВ)); друга особа однини або множини наказового способу (*Не кажи «гоп», доки не перескочиш* (Н. тв.); *Поділися* з ближнім, і тобі прибуде (СВ); *Не укладайте* договору страхування на вулиці, краще *відвідайте* офіс страхової компанії (УК)); третя особа однини або множини теперішнього часу (*Чисто бреше, що й віяти не треба* (СВ); *Від добра добра не шукають* (Н. тв.)); форма чоловічого роду минулого часу (*Цілив у ворону, а попав у корову* (Н. тв.)).

Основне призначення таких речень – образне висловлення загальних суджень, широких узагальнень, зроблених внаслідок великого життєвого досвіду. Тому

основним критерієм виокремлення узагальнено-особових речень є смисловий: зміст таких висловлювань стосується будь-кого або більшості читачів / слухачів.

За ступенем узагальнення дії ці речення ділять на два типи. Речення першого типу вживають як прислів'я і крилаті вислови повчального або викривального змісту: *У понеділок роботи не починай і в дорогу не вирушай* (СВ); *Шукайте цензора в собі* (Л. Костенко); *Коли любиш смородину — не обминеш і оскомину* (Н. тв); *Кусає, немов чужа, що між своїми замішалася* (СВ).

Узагальнено-особові речення першого типу за характером вираження головного члена подібні до означено-особових. Проте за значенням вони чітко розмежовуються: означено-особові підкреслюють дію, що передбачає конкретного виконавця, а узагальнено-особові виражають дію, яка мислиться узагальнено і стосується кожного реципієнта.

Речення другого типу передають дію або стан самого мовця: *Тільки-но переступаєш поріг Оленої хати, одразу відчуваються духмяні пахощі* (СВ). Узагальнено-особові речення другого типу зазвичай функціонують в усному мовленні, художній літературі й публіцистиці і протиставляються подібним до них означено-особовим реченням своєрідним значенням. За допомогою таких конструкцій автори розкривають стан, настрій мовця, узагальнюючи їх, переносячи їх на інших людей, що перебувають у схожій ситуації: *Встанеш вранці, прийдеш на роботу – а робити зовсім не хочеться*.

БЕЗОСОБОВІ РЕЧЕННЯ – це односкладні речення, в яких головний член позначає процес або стан поза відношенням до суб'єкта і може виражатися:

а) безособовими дієсловами на означення стану природи, фізичного або психічного стану людини, її настроїв, прагнень; наявності або відсутності певних змін, явищ, стану в довкіллі: *Навкруги сутеніє; Мені не спалося, довго не спалося; Води немає: кому в столиці не пощастило* (ВК); *Ремонт доріг у столиці: чи вистачить коштів на всі роботи* (ВК);

б) особовими дієсловами в безособовому значенні на позначення стану природи, людини, процесів сприймання, мислення, мовлення: *За вікном усе занесло снігом; Так гарно пахне печеною картоплею;*

в) безособовими дієслівними формами на **-но, -то**: *Реформа державної служби: що зроблено, що провалено і як рухатись далі?* (УП); *Завдання виконано.* Смысловую особливістю таких речень є завершеність дії або стану в минулому, що зумовлено граматичними властивостями форм на **-но, -то**, які творяться лише від дієслів доконаного виду (*сказано, підписано, зруйновано*). Такі безособові конструкції дуже близькі за змістом із двоскладними реченнями, де іменний присудок виражений спільнокореневим дієприкметником (*усе зроблене, тести провалені, завдання виконане, указ підписаний*). **УВАГА!** Відповідно до граматичних норм української мови, предикативні форми на **-но, -то** не можуть поєднуватися з назвами виконавця дії, що вживаються у формі орудного відмінка, оскільки основне значення цього відмінка – зазначати засіб або інструмент виконання дії. Отже, не відповідають нормі такі речення: *Студентами першого і другого курсу денної форми навчання було відвідано фотовиставку (umo.edu.ua), У 2020 році мною підписано 8 угод про створення або продовження діяльності міжнародних спільних слідчих груп (gr.gov.ua).*

г) прислівниками або присудковими словами типу **можна, треба, варто, жаль, шкода, пора, час, гріх** у сполученні з інфінітивом: *Надворі тихо; Що варто знати про здоров'я дітей (tvoemisto.tv); Час розбудовувати стабільну Україну (УТ);*

д) заперечними словами **нема/немає, не було, не буде**: *Без горя радості немає; Чужої біди не буває (СВ); Нічого з того не буде.*

е) генітивні речення (неповні речення з пропущеним присудковим словом): *У залі ні душі (немає ні душі); У неї ні знань, ні конспектів; У старого ні копійки за душею.*

Безособові речення не просто не мають граматично вираженого підмета – його не можна визначити за формою головного члена, і цим вони відрізняються від особових типів, у яких виконавець дії хоч не названий, але є.

У безособових реченнях дійова особа (суб'єкт дії):

а) відсутня і не може бути зазначена: *Світає; Розвидняється; Сутиє; Дощить;*

б) може бути виражена додатком у формі непрямих відмінків: давального (*Усім раптом стало холодно; Йому не сидиться на місці*); орудного (*Степ замело*

снігом. Ними нічого не зроблено для наближення миру, росту економіки та добробуту людей (Z)), родового (Оригіналу наказу ніде не було).

Таке різноманіття форм вираження й смислових відтінків уможливило використання безособових речень у всіх стилях мовлення. У ЗМІ вони найбільш активно функціонують як заголовки, оскільки дають можливість акцентувати увагу читача на дії, уникаючи називання її виконавців: *Відновлено рух 12 електричок до Києва* (ВК); *Цих людей слід покарати* (УТ); *За вимагання 250 тис. доларів США працівника СБУ взято під варту* (УК). Особливо часто безособові речення залучають до складу заголовків медійних текстів: *Важливо реалізувати наявні резерви* (СВ); *Хочеться свята. У Токіо після послаблення карантину відкрився Діснейленд* (День); *Людмила Петрановська. Потрібно вчитися відтинати зайве* (з) (ДТ).

ІНФІНІТИВНІ РЕЧЕННЯ – це односкладні речення, в яких головний член виражений незалежним від інших членів речення інфінітивом, самостійним у смислового відношенні: *Як не любити зими білосніжні! Відпочити б трохи!*

Структурно виокремлюють дві групи:

1) інфінітивні речення без часток **би, б**:

– розповідні, з відтінками необхідності, неминучості, обов'язковості або неможливості виконання дії: *Україну вже не знищити!* (УМ); *Зберегти робочі місця та професіоналів* (УК); *Чого очікувати від нормандського саміту* (УК);

– питальні, що містять власне запитання або передають сумнів мовця: *Як забути про солодке?* (fitoskarb.com.ua); *Як нам бути з люстрацією?* (УІ); *Блог психолога: заради дітей – жити разом чи розлучитися?* (ВВС); *Що робити в ситуації з Газпромом, якщо не судитися з ним?* (УІ);

– спонукальні, які передають категоричний наказ: *Ніколи не робити так, як уже роблять! Ніколи нікого не копіювати! Ніколи не бути посереднім!* (radiomaria.org.ua);

2) інфінітивні речення з частками **би, б**, які містять:

– пораду, доцільність виконання певної дії: *Твоїми вустами мед би пити;*

– бажаність дії для того, хто говорить, ввічливе прохання: *Скинути б з плечей десяток літ! Вам би зараз про здоров'я подбати.*

Інфінітивні речення можуть передавати афористичний зміст, набувати значення закличності, спонукальності: *Коровай місити – у Бога долі просити* (СВ); *По роботі знати майстра* (Н. тв.); *Заповнити «білі плями»* (День).

У формі інфінітивних речень оформлюються підрядні мети або рідше з'ясувальні складнопідрядних речень: *У МВС ініціюють встановлення відеокамер і тепловізорів, щоб запобігти масштабним пожежам* (Z); *ОБСЄ зробить усе можливе, щоб досягти стійкого перемир'я на Донбасі* (uatv.ua); *У ЄС думають, як допомогти митцям і медійникам* (УК).

Семантично інфінітивні речення близькі до безособових, однак структурно головний член інфінітивних речень складається з одного слова (простий дієслівний присудок), а безособових речень – із двох і більше слів (складений дієслівний присудок), пор.: *Бути “на високій ноті”* (День) – *Треба бути “на високій ноті”*; *Як прокачати мозок* (ДТ) – *Як можна прокачати мозок*. Однак інфінітивні речення містять більш категоричну пропозицію, наказ або пораду.

Як прості ці речення найчастіше вживають в розмовному та художньому стилях, однак як підрядні частини мети – у всіх без винятку стилях.

НОМІНАТИВНІ (називні) РЕЧЕННЯ – це односкладні речення, у яких констатується існування явищ, подій або предметів, а головний член виражається субстантивами в називному відмінку або кількісно-іменними словосполученнями: *Тиша. Ніч. Дві постаті*. Ці речення стосуються тільки теперішнього часу.

Вони не бувають заперечними, не вживаються зі значенням минулого або майбутнього часу.

За змістом номінативні речення поділяють на:

1) буттєві (екзистенційні, описові, власне номінативні), які відображають навколишню дійсність: *Осінь село. Присмерк. І безкінечний дощ*;

2) вказівні, у яких значення буття доповнюється вказівкою на предмети і явища, що передається частками *ось, от, он, онде, осьде*: *Ось дівчинка-”сніжинка”, а онде ще одна* (П); *От і моє село* (СВ);

3) емоційно-оцінні, в яких виражається певне почуття або емоції, що можуть підкреслюватися використанням слів **який, такий, що за, ну і** тощо: *Яке морозище! Ох, яка ж краса! Ну і злива!*

4) спонукальні, у яких міститься наказ або розпорядження: *Вогонь! – скомандував артилерист; – Скальпель! – сказав лікар; – Маестро, музика! – запросив він диригента.*

Але якщо при номінативі є другорядний член групи присудка – додаток або обставина, – то це двоскладне неповне речення: *Червоні яблука* – номінативне. *Яблука в саду* – двоскладне з пропущеним присудком.

Номінативні речення близькі за значенням до деяких двоскладних конструкцій: *Вечір. - Настав вечір.* Відмінність між ними – у семантиці та сфері використання. Двоскладні речення передають предикативні відношення, називаючи предмет і дію, яка йому властива. Односкладні речення за допомогою лише одного члена фіксують і предмет думки, і його наявність. Номінативні речення використовують найчастіше в художніх описах, а в публіцистичному стилі – у функції заголовків, найчастіше в друкованих виданнях: *Піщана “епідемія”* (СВ), *Красиві казочки про гральний бізнес* (УМ), *Оманливі принади “конфіскату”* (ВК), *Статистика агресії* (СВ). Широке їх використання пояснюється, з одного боку, лаконізмом, глибиною закладеної в них інформації, а з другого – образністю та експресивністю.

Вправа № 40. Прочитайте уривки з текстів, знайдіть односкладні речення і визначте їхній вид.

1. Найбільшим і, мабуть, найпривабливішим містом підконтрольної Україні частини Донеччини є Маріуполь. Сама лише наявність моря вартує більше, ніж усї чесноти нинішнього обласного центру Краматорська разом зі стотисячним Слов’янськом. На схід від міста сьогодні краще не потикатись – війна. А от якщо трохи проїхати на південний захід, то можна опинитися в Білосарайському орнітологічному заповіднику (VI).

2. У Китаї посунули величезну будівлю старої школи на 60 метрів. Роботу виконували дві сотні рухомих роботизованих підніжок. Історичну будівлю завважки

понад 7 тисяч тонн перевезли з місця на місце в Шанхаї. Ідеться про школу, зведену 85 років тому. Поряд із нею масштабне будівництво, тож, замість зносити, будівлю вирішили посунути на 62 метри. Щоб це зробити, використали новий метод – не колії, як роблять зазвичай, а дві сотні рухомих роботизованих підніжок, на які поставили будівлю (*TCH*).

3. У Криму зняли фейк про те, як чеченці воюють у Нагірному Карабасі. Фальшивку викрили журналісти проєкту Кавказ.Реалії. Крим.Реалії вирушили на місце зйомок до Криму і з'ясували, що недавно там знімали три російські художні фільми. Усі – про війну на Близькому Сході. Кому було вигідно видавати Крим за Нагірний Карабах, а акторську масовку – за чеченців, читайте у матеріалі (*PC*).

4. Чернігівську сторінку життя Левка Лук'яненка, яка припала на період між арештами, по суті, навіть важко назвати «волею». Судячи з характеристик, із якими його звільнили й доправили жити в Чернігів, чоловік лишався невинуватим «отщепенцем». Тож нове ув'язнення було справою часу. Тим більше, що довкола не бракувало отих сумлінних маленьких людей, які добровільно чи мимохіть, із корисливими намірами чи з остраху, через байдужість чи від великого розуму щосили намагалися пришвидшити запроторення Лук'яненка за ґрати (*UT*).

5. За даними Інформаційно-аналітичного порталу АПК України, в країні озимі зернові вже посіяно майже на 6,5 млн га – 90% від плану. Торік на цей час мали 6,7 млн га. Озимим ячменем у масштабах країни засіяно 802,2 тис. га (з очікуваних 946,3 тис.), найбільше – на Миколаївщині та Одещині. Загалом, очікується: посіви не скоротяться хіба що під житом, а ось під озимими пшеницею та ячменем площі помітно зменшаться (*ГУ*).

6. Як це воно – жити поруч із місцем видобутку урану? Яких печерних уявлень потрібно позбутися? Усього, що хоча би якимось пов'язане з радіацією, у нас прийнято боятися. От і про уран ходять безліч міфів, закорінених у сивій давнині. Але ці міфи не так уже й важко розвіяти – варто лише зануритися трішки глибше. Розберімося разом (*Цензор*).

7. Обидва, Гурнік і Лець, – оптимісти-життєлюбці. Якби їм жити-писати десь західніше «залізної завіси» – були би гумористами діамантової чистоти... Піаніст

Ілля Гурнік «не думав і не гадав бути письменником». Писалося йому «без думки про друк, просто з повноти буття, й зачитувалося для приколу друзям на каві». Тож, «Ієрихонські трубачі» були дебютом не так літературним, як публічно-письмовим... До всього, в застоянному повітрі тамтого «соціалізму» вже повівало близькою «Празькою весною» (УМ).

8. Додаток Google навчили розпізнавати назви пісень за наспівуванням або насвистуванням. Щоб додаток визначив пісню, достатньо зайти в нього, натиснути на значок мікрофона і вимовити "Що це за пісня?" або ж натиснути на кнопку "Шукати пісню". Після цього треба по пам'яті наспівувати або насвистувати пісню упродовж 10-15 секунд. Алгоритми оброблять запис, зроблений користувачем, проаналізують його і видадуть кілька найбільш вірогідних варіантів того, яку пісню мав на увазі користувач (BBC).

Вправа № 41. Які з наведених форм можуть виконувати роль головного члена зазначеного виду односкладного речення. Доведіть, навівши приклад із цим дієсловом.

- а) означено-особового: сиділа, бачимо, дивіться, затвердили, сумуватимуть;
- б) неозначено-особового: пошкодував, зазначили, пише, підтверджують, надрукуємо;
- в) безособового: лежить, віяло, запротестували, паморочиться, захоплювався.

Вправа № 42. Визначте граматичну основу кожного із запропонованих речень. Знайдіть поміж них односкладні, мотивуйте свій вибір.

1. а) Тепле Середземне море, високі пальми, палюче сонце. б) Всюди розкинулися невисокі яскраві будиночки та вузькі вулички, де можна зустріти засмаглих іспанців, які прогулюються чи катаються на велосипедах (ОП). 2. У відомому музеї можна годинами розглядати картину – гра світла і тіні, мереживо тріщин на фарбі, рум'янець на щоках і темні очі, що дивляться з тла (День). 3. – а) Морозів немає. б) Троянди продовжують квітнути. в) Квітки Arthur Bell такі яскраві і свіжі! – наголошують у ботсаду (БК). 4. У Києві очікується погіршення погодних умов (СД). 5. Найскладніше в такій ситуації довелося країні укрів (УМ). 6. Не всім нам однаково таланить у житті (СВ). 7. Глянеш отак на полонини – відстань між хатами може

сягати й кілометра (ГУ). 8. а) Іноді звичайний турист піддається жорсткій перевірці. б) А в разі невдачі – його відправляють назад додому (ОП). 9. Наскільки мені відомо, минулий парламент розганяли через те, що не було більшості і йому не довіряли (СД). 10. Мені просто дуже шкода, що я не можу взяти і поїхати в Донецьк (УНІАН). 11. Мені прикро, що ви стали учасниками цієї ганебної події (ЛБ). 12. а) У квітні 2020 р. було запроваджено Програму медгарантій – перелік послуг, які пацієнт може дістати безоплатно. б) Тим часом у лікарнях продовжують брати гроші з пацієнтів за послуги, які нібито «гарантовано оплачує держава». в) У Національній службі здоров'я не радять поспішати відкривати гаманець. г) Чи потрібно платити за послуги самому, чи за них уже заплатила держава, можна дізнатися на сайті Національної служби здоров'я. д) У розділі «електронні дані» шукаєте «укладені договори», знаходите своє місто або селище та свій медзаклад. е) Можна також зателефонувати на гарячу лінію НСЗУ за номером 16-77 і уточнити, чи оплачена державою та чи інша послуга (СВ). 13. а) Отже, пора. б) Пора всім митцям і всім «творцям культури» схаменутися. в) Пора замислитися над подіями, політичними постановками і мистецькою панорамою, яку пропонує Україна. г) Країна має великий козир: місцева сцена ще й досі значною мірою уникає норм і принципів, які – інколи аж занадто – визначають культурні ініціативи в Європі. д) Треба вміти зробити ставку на свіжість і спонтанність, характерні для «землі», яку ще необхідно відкрити. е) Знайти вихід тут, як і в інших царинах, можна лише колективно. ж) Великі представницькі збори дали б змогу закласти підґрунтя нових відносин довіри між державною владою і діячами культури. з) Хто ступить перший крок? (УТ).

Вправа № 43. *Визначте вид односкладних речень, поясніть, якими критеріями ви послуговувалися.*

А. 1. Вирізаємо довільної форми пелюстки із непотрібної шкіряної куртки чи сумки, на кілька секунд за допомогою пінцета тримаємо їх над полум'ям від свічки або газової конфорки, аби деформувалися (ГУ). 2. У Верховній Раді вже намагалися зареєструвати законопроекти щодо застосування медпрепаратів на основі канабісу (СВ). 3. Після побаченого в Барселоні починаєш дивитися через призму невтішної реальності та помічаєш й інші деталі (ОП). 4. З листопада на пошуки двох зниклих

рибалок було піднято авіацію, а саме залучено гелікоптер Eurocopter EC 225 Super Puma м. Ніжин (ГК). 5. З дитинства нам пояснюють – не гарно розглядати людей (День). 6. У Києві та області дощитиме (СД). 7. Алюміній дотепер додають у вакцини у формі солей (BBC). 8. Для Олександра Михайлюти набагато важливіше було зрозуміти переродження Роя Угрюмова зі звичайної дитини, студента юридичного факультету, нарешті працівника однієї з КДБешних структур у такого собі зарозумілого ненаситного й нерозважливого упиря (УМ). 9. Тут, у горах, городів не обробляють через кам'янисті ґрунти (ГУ). 10. Взагалі, письменниця Марія Матіос має, як на мене, одну особливу рису, притаманну значним письменникам: коли читаєш її твори, то абсолютно віриш, що вона ходила назирці за всіма своїми героями, хай це й діялося 200 років тому (ГК). 11. В Одеському коледжі економіки, права та готельно-ресторанного бізнесу, у якому сталася пожежа, не було пожежної сигналізації (ЛБ). 12. Вакцини можна виготовляти із частин бактерій, як-от хвосту сальмонели (BBC). 13. 1972 року Буцькому каньйону надали статус державного пам'ятника природи місцевого значення (ОП). 14. Самотнім людям поважного віку в горах доводиться виживати наодинці з природою... (ГУ). 15. "Енциклопедія архітектури" має на меті поставити якомога більше складних питань: що є архітектурою України; чи можна поставити в один ряд новобудови і козацьке бароко; як в будівлях може зчитуватися антисемітизм чи відображатися гендерна нерівність; що, врешті-решт, потрібно зберегти для нащадків?" (ЛБ). 16. Якщо вам не вдалося отримати на руки примірник договору, дістаємо мобільний і починаємо фотографувати, а потім приходимо додому й уважно вивчаємо. Пам'ятаємо: що дрібніший шрифт, то більше уваги до написаного (ДТ).

Б. 1. Зі зняттям заборон на друк українською мовою 1906 року в Харкові стали видавати першу українськомовну газету «Слобожанщина» (УТ). 2. а) Кожному видають аудіогід десятима мовами. б) Натискуєш відповідну кнопку і слухаєш півгодинну розповідь про Рейхстаг та навколишню місцевість...в) Рейхстаг збудовано за проєктом архітектора Пауля Валлота за десять років (День). 3. У Черкасах неподалік Долини троянд створюють новий молодіжний парк (УМ). 4. Літо, прекрасна природа Канівського заповідника, не надто добрі умови мешкання, дуже

поганий телефонний зв'язок, часто нетверезий викладач, який дозволяє собі не тільки недоречні, занадто фривольні жарти, а й те, що розцінюється як домагання... (ДТ).

5. Барабан барабанові не рівний – це розумієш тоді, коли бачиш унікальні музичні інструменти Дмитра Губарєва зі Світловодська Кіровоградської області (РС).

6. Плиску легко впізнати за особливою поведінкою (День). 7. В американському штаті Північна Кароліна заарештували чоловіка, якого звинувачують у жорстокому поводженні з акваріумною рибкою (Z).

8. Якщо є можливість, сили та мотивація, створюй, читай, слухай, дивись українське – українською мовою (prostir.co.ua).

9. а) Пам'ятайте, що від багатьох інфекцій можна вакцинуватися. б) Наприклад, перед поїздкою до країн Центральної та Південної Африки не пройдіть повз доступну вакцину від жовтої лихоманки. в) Від малярії немає вакцини, але використовується інший спосіб профілактики (VII).

10. а) Та що в колибах зимою робити? б) Людей нема, овечок не випасають, ягід не назбираєте... в) Можна тільки стояти і дивитися на сонце та на гори... (VIII).

11. а) Не залишайте смартфон на зарядці після набору 100%. б) Якщо є така можливість, не тримайте смартфон на зарядці занадто довго після повної зарядки (ЄП).

12. Якщо пройти від парламенту кілька хвилин – побачите музей сучасного мистецтва «Кіасма», Національну галерею, Поштовий музей, палац «Фінляндія» (Країна).

13. І в літературі, і в музиці, і в театрі, і в кіно, і у візуальних мистецтвах нам бракує усвідомлення жанрового різноманіття (УТ).

14. Як італійським чоловікам вдається так чудово виглядати? (НВ).

15. На граблі для того і наступають, щоб не забувати, де і що треба вигрібати (СВ).

Вправа № 44. У безособових реченнях знайдіть головний член і з'ясуйте, чим він виражений.

1. В Україні можна тепер скуштувати шоколад без цукру вітчизняного виробництва (УМ). 2. У нашому суспільстві сьогодні бракує сорому на всіх рівнях (Країна). 3. І якщо вже зараз не зупинити процес всихання зелених насаджень, то завтра буде пізно... (СВ). 4. Ще на один дитбудинок сімейного типу побільшало у Бориспільському районі (СВ). 5. Мені часто випадало бачити, що людям здавалися неетичними дивні речі (УТ). 6. Про неї складено чимало легенд, байок, казок,

загадок, пісень та віршів, художніх творів (*День*). 7. Дістатися прямо до каньйону без машини не вийде (*VI*). 8. а) Тепер нам буде дуже нелегко в матчі-відповіді. б) Але з нашого боку буде неправильно сказати, що ми складаємо зброю (*fedynato.kiev.ua*). 9. Науковцям довелося діставатися до потрібної ділянки на вертольотах й надувних човнах, та ще йти 10 км пішки щодня (*TCH*). 10. У ВР зареєстровано зміни до закону про КС щодо порядку розгляду справ судом (*IF*). 11. У сосновому бору маслюківросло — самі до кошика просяться (*CB*). 12. а) Можливо, варто звернути увагу на місто Поградець. б) Сюди легше доїхати машиною (*VI*). 13. Ми тут живемо, і нам не все одно, що тут відбуватиметься (*actc.com.ua*). 14. Нового президента поки що немає (*BBC*). 15. Підписано Меморандум про співпрацю між НАДС та Національним агентством кваліфікацій (*nads.gov.ua*). 16. Поки не запізно, треба припинити практику розподілу будь-ким українців на східних і західних, щоб потім знову «сибір» усіх їх не вчив збирати своїх пісень... (*День*).

Вправа № 45. *Визначте вид односкладних речень-заголовків. Які види використовуються найчастіше?*

А. 1. На Київщині протестують проти подорожчання маршруток (*PC*). 2. Глянути війні в обличчя (*UT*). 3. Зворотний бік гасла «Вільні люди мають зброю» (*UT*). 4. В Україні електрифікують залізницю в напрямку великого портового кластеру (*ua.news*). 5. В одному із сіл на Кіровоградщині 6 років немає аптеки (*suspilne.media*). 6. Освіжаємо шкіряні вироби (*CB*). 7. У київському метро можна безкоштовно запакувати новорічні подарунки (*Es.*). 8. Посилюють боротьбу (*CB*). 9. Прості спостереження за складними об'єктами (*День*). 10. «Квіткових» злодіїв у Києві змусили посадити викрадені рослини (*BK*). 11. Час запроваджувати технологію «зеленого будівництва» (*ГУ*). 12. Спростити паспортний лабіринт (*UT*). 13. Біля берегів Тасманії знайдено більше 100 нових глибоководних видів (*ДТ*). 14. Як стають «хв'юрерами» і як вони занепадають: Рецензія на книжку Олександра Михайлюти (*УМ*). 15. Такої ситуації в енергетиці ще ніколи не було (*ГК*). 16. Вимагаємо належної доставки преси! (*CB*). 17. Де побачити Євангеліє Калнишевського (*УК*). 18. Досить грабувати своє майбутнє! (*День*). 19. На Чернігівщині створено ботанічний заказник

"Цикля" (УІ). 20. Воєн у світі має ставати менше (УК). 21. У рідній громаді роботи вистачить (УК).

Б. 1. Декларації перших осіб держави перевірять (СВ). 2. Дітей Росії вчать захоплюватися Путіним і вихвалити його (РС). 3. Корупційне пасовисько (УТ). 4. Андреас Гегтман: «Людину можна розглядати як першу лінію оборони» (ДТ). 5. В Україні хочуть посилити покарання для браконьєрів (УНІАН). 6. Державній мові бути (СВ). 7. У Києві презентували колекцію кримськотатарського національного одягу (РС). 8. Антикорупційний вальс (УТ). 9. В озері Лох-Несс на глибині 200 метрів виявили загадкову фігуру (*apostrophe.ua*). 10. Заповнити політичний вакуум (СВ). 11. Українцям дозволили змінювати по батькові (ВВС). 12. Анатомія єврооптимізму (ДТ). 13. Обіцяного три роки чекати (СВ). 14. Метро "Хрещатик" закрили через дзвінок про мінування (*ua.news*). 15. Чому нам знову потрібна реформа Нацполіції і якою вона повинна бути? (ЛБ). 16. На Івана Купала на Шипоті запалили семиметрову ватру (День). 17. Біля берегів Перу знайшли рештки "чотириноного" кита (УІ). 18. «Не буває сіл без цікавої історії...» (День). 19. Євроатлантичну активність збільшено вдвічі (УК). 20. Нового кіна не буде... (День). 21. Вижити самому і захистити бізнес. Уроки Італії (ДТ).

Питання для самоконтролю:

1. У чому особливість односкладних речень? Чи є вони повними?
2. Яких форм може набувати головний член означено-особових речень? Чому такі речення не можуть уживатися в минулому часі?
3. У яких формах може вживатися головний член неозначено-особових речень? Що позначають такі речення?
4. У чому полягає специфіка узагальнено-особових речень (формальна і смислова)?
5. Чи можна дібрати другий головний член у безособовому реченні? Чим може бути виражений головний член такого речення?
6. Які семантичні відтінки може позначати інфінітивне речення?
7. Які бувають різновиди номінативних речень?

СИНТАКСИЧНО НЕЧЛЕНОВАНІ РЕЧЕННЯ

Синтаксично нечленовані конструкції (слова-речення) – це речення, що складаються з одного або кількох неповнозначних слів, які служать для передавання змісту цілого речення, виступаючи його еквівалентом (*Ой! Марш! Нізащо!*) і не розчленовуються за змістом і структурою, не мають головних і другорядних членів, виконують комунікативну й емоційно-експресивну функції; вживаються в діалогічному мовленні; виражаються переважно частками (*Хіба?*), вигуками (*Ох!*), модальними словами (*Безперечно!*).

Поміж синтаксично нечленованих речень виокремлюють такі:

А) Стверджувальні слова-речення, що виражають схвалення висловленої думки, її підтвердження: *Ага! Так! Егеж! Безумовно!*

Б) Заперечні слова-речення, якими висловлюють незгоду з думкою співрозмовника: *Ні! Нізащо! А дзуськи!*

В) Питальні слова-речення, що служать для прискорення викладу думки, її уточнення, спонукання співрозмовника до роз'яснень: *Га? Невже? Та ти що? Та ну?*

Г) Спонукальні слова-речення, які виражають спонукання до виконання певної дії чи переходу до якогось стану: *Цить! Стоп! Брись! Киш!*

Д) Емоційно-оцінні слова-речення, що служать для висловлення різних почуттів: *Ой! Ох! Е-е-х! Ова! Ого!*

Е) Мовно-етикетні конструкції, які виражають привітання, подяку та інші формули етикету, фактично утворюючи окремий тип слів-речень: *Здрастуй! Спасибі! Бувай! Добраніч!*

Слова-речення, що починають або завершують висловлення, відокремлюються **комою** (*Після сварки з покупцем продавчиня квітів промовила коронну фразу: «Трясця, потрібно було на клей приклеїти ці огризки, а не просто повставляти»* (volyn.tabloyid.com)) або оформлюються як самостійне речення з відповідними знаками кінця речення – крапкою, знаком оклику, трьома крапками та ін. (*Ви їдете за Збруч? Ні?! А наші студенти їдуть!!!* (virtuni.education.zp.ua)). Усередині речення такі слова слід відокремлювати від інших комами з обох боків: *Уважніше потрібно*

ставитися, ой, уважніше до слів спікера Верховної Ради (Хр.); Добре, зварю куряче філе. Ой, ні, не зварю – його теж нема (ВВС).

Не відокремлюють вигуків на початку речення, що стоять перед особовим займенником, за яким іде звертання: *Сам собі почав стиха декламувати: «Ой ти, ніченько-чарівниченько, Не смути моє біле личенько»... (День), а також вигуки **о, ой**, які стоять перед звертанням і тісно з ним пов'язані інтонаційно: *Найпоширеніше звернення відпочивальників звучить так: «Ой лікарю, я, мабуть, щось не те з'їв»* (newscity.in.ua).*

ПОВНІ Й НЕПОВНІ РЕЧЕННЯ.

ВИДИ НЕПОВНИХ РЕЧЕНЬ

За наявністю членів, потрібних для висловлення думки та її сприйняття, прості речення поділяють на повні й неповні.

У повному реченні є всі потрібні для розуміння змісту члени речення. Воно зрозуміле й поза контекстом. У неповному – бракує одного або й більше потрібних членів, які встановлюються з контексту або ситуації.

Наприклад, речення *З одного берега у ставок сосни заглядають, а з другого, протилежного – дуби* (Остап Вишня) складається з двох предикативних частин. Перша частина зрозуміла без другої, вона повна. Друга ж частина сама по собі, без першої, незрозуміла. Вона неповна, бо в ній пропущено слова *берега, у ставок, заглядають* (у повному складі вона б мала такий вигляд: *...а з другого, протилежного берега у ставок заглядають дуби*).

У неповному реченні можуть бути пропущені:

а) підмет: *Мати стояла біля вікна. Замислена, [мати] не зразу відповіла на синове запитання;*

б) присудок: *Сильний здолає одного, а вчений – тисячу (Н. тв.); Осла знати по вухах, ведмедя – по кігтях, а наука – по мові (Н. тв.);*

в) обидва головні члени: *Малі діти не дають спати, а великі – дихати (Н. тв.);*

г) будь-який другорядний член, найчастіше – додаток: *В дитинстві ми всі ще такі, як [нас] задумала доля (О. Забужко). Людська душа – це чаша для горя. Коли чаша*

повна, скільки [в неї] не лий уже, більше [в ній] не вміститься (О. Довженко); *Лекції не буде. Перенесли на завтра;*

д) кілька членів речення: *Подруга завдання за годину зробила, а я за чотири!*

Неповні речення вживають у тексті, щоб уникнути зайвого повторення відомих уже слів і словосполучень. Пропуск окремих членів у неповних реченнях не лише дає змогу стисло й економно викласти інформацію, а й робить компактнішим, пов'язанішим увесь текст і, отже, полегшує його сприймання.

Залежно від того, на основі чого відбувається відновлення неназваних членів, розрізняють неповні речення контекстуальні й ситуативні.

У **контекстуальних** неповних реченнях пропущено ті компоненти, які вже були названі, а тому пропущені члени можна відновити з попереднього контексту (речення або частини складного речення): *Чим був заповнений час Тараса Шевченка між приїздами в Яготин? Мандрями. Гостюванням у нових друзів, які навперебій кликали його до себе. Бешкетами в гуртку «мочеморд»... (УТ); За рік Рейхстаг відвідують понад три мільйони туристів, за день – понад десять тисяч (День).*

У **ситуативних** неповних реченнях недомовлене стає зрозумілим із ситуації (такі речення часто трапляються в усному мовленні, зокрема в діалогічному): *Світлана частувала подругу чаєм: – Чорний чи зелений? – Краще зелений. – Із цукром? – Ага, дві ложечки.* Кожна з реплік діалогу була б незрозумілою без авторського коментаря.

Окремий вид складають **еліптичні** неповні речення, у яких відсутній присудок, що домислюється приблизно зі змісту другорядних членів групи присудка – обставин, додатків. Наприклад, у реченні *Навколо нас багато непотрібних речей* є обставина місця *навколо нас*, яка залежить від неназваного присудка. А присудком тут можуть бути слова *є, існує, міститься*. Так само: *У Петренків сьогодні гості.*

В еліптичних реченнях найчастіше відсутній присудок зі значенням:

а) існування, перебування чогось чи когось у певному місці, стані: *Вище трохи – млин; Чужі гріхи перед очима, а свої – за плечима* (Н. тв.); *Що з вами [сталось]? Йому 80 років; Многая літа [майте]!*

б) руху, переважно швидкого, у певному напрямку: *Я в тютюн. Пірат за мною* (О. Довженко). *За добою – доба. За ерою – ера. Кремінь, Бронза, Залізо* (Є. Маланюк); *А ти звідкіль? По ділу чи гульма?* (Л.Костенко).

в) сприйняття (зорового, слухового): *Той йому слово, а він у відповідь – десяток!*

г) наказу, побажання, заклику: *На Київ! За свободу, волю й рідний край! Та Бог з тобою! (нехай буде).*

На місці пропущеного присудка залежно від інтонації та смислових акцентів може ставитися або не ставитися **тире**: *Київ та Будапешт – за добросусідські відносини* (УК); *Основна хвиля безробітних іще попереду* (УК). Тут у першому реченні після *Будапешт* робиться павза і далі тон підвищується, тому після цих слів і поставлено тире; у другому – такого виділення немає, тому тире відсутнє (за бажанням автора).

Неповні речення не слід сплутувати з односкладними, у яких за їхньою природою не повинно бути другого головного члена – присудка або підмета. Наприклад, речення *Знайомство з Парижем можна розпочати з екскурсії Лувром* (24tv.ua) – повне, хоч у ньому й немає і не може бути підмета, бо воно безособове. А друге речення з прикладу *Синичка сіла на підвіконня. Схиливши голівку набік, зиркнула на мене* – неповне, оскільки дієслово передає конкретну фізичну дію, яку виконує конкретний виконавець – *синичка*.

Неповні речення лежать в основі такої стилістичної фігури, як **парцеляція** – розділення одного речення на кілька самостійних фраз, оформлених інтонаційно або пунктуаційно в самостійні завершені висловлення. Парцельована конструкція складається з основного висловлювання і парцелятів – граматично і семантично відірваних слів або частин основного речення: *Я обов'язково виконаю цю роботу. Колись. Як буде вільний час. І бажання.* У наведеному прикладі три парцеляти, по суті, спростовують смисл повідомлення основного висловлення. Основне висловлення оформлено як самостійне речення, що може функціонувати без парцелятів, які передають додаткову інформацію. Однак зі смислового погляду саме ця інформація відіграє головну роль у висловленні.

Призначення парцеляції – виділення, смислове акцентування уваги на парцелятах (приклад 1), іноді з метою створення іронічного тексту (приклад 2): 1) *Як бідкаються*

лікарі, донорської крові в Україні не вистачає. Причому постійно (УМ); 2) Бюрократи, хабарники, хапуги, окомілювачі в нашому районі вже давно перевелися. Були в районі — і немає. Перевелися. В область (СВ). Завдяки своїм різноманітним можливостям парцельовані конструкції використовують у різних стилях мовлення, а останнім часом набули поширення в медіатекстах.

Вправа № 46. Виокремте синтаксично нечленовані речення, зазначте, яку інформацію вони передають (підтвердження, заперечення, перепитування, спонування, емоції, етикетні формули тощо):

1. І тоді вона скаже: Ой, спасибі! І голова перестала боліти" (УП). 2. Під час церемонії привітання канцлер Німеччини звернулася до військових з почесної варти президента, сказавши українською: "Вітаю, воїни!" (УМ). 3. Капець! Велика купа реформованої нацполіції, але озброєного дебошира затримує чомусь звичайний перехожий (Цензор). 4. Там і фестивалі з брейк-дансу були, і рок грали, і туристичний гурток був. Все, гаплик, нема коштів (*n-slovo.com.ua*). 5. Речі, про які ви скажете: «Ого, це досить розумно!» (*autounited.com.ua*). 6. Ох, нічого собі! ВР зі слугами в 2019 році повний відстій (*dopysiv.net*). 7. «Овва. А так можна було?» (*allkharkov.ua*). 8. «О господи, це землетрус!» – вигукнула вона (ГК). 9. – Здрастуйте, – ввічливо промовив він. – Ви хотіли б поговорити про Бога? (УП). 10. Після амстердамського тріумфу керівництво "орлів" відмовилося підвищити Гуттманну зарплатню (аргументувавши це тим, що такі футболісти, як Колуна й Еусебіо перемагатимуть із будь-яким тренером. Ну-ну...) (*football.ua*). 11. – От дідько, що ж робити? – отетерів Микола (ГУ). 12. От тобі й на! Їхали в Європу, а потрапили в Крижопіль... (СВ). 13. Ні словесні ("Брись! Пішов звідси!"), ні силові (кидання капців) методи на Мурчика не діяли (Хр.). 14. Це вже готовий документ. Чи можна долучитись мешканцю до процесу його створення? Звичайно, так! (*prostir.ua*). 15. О ні, Тімоті Шаламе в ролі Пола Атріда ми не побачимо ще дев'ять місяців! (Гр.). 16. Ну, майже... І все ж. Де я міг дізнатись про Тустань? «Франко! – підказала уява. – "Захар Беркут". Адже події повісті відбувались десь тут» (УІ). 17. До побачення, весно (СВ). 18. Мабуть, це абсолютно випадковий збіг, що Палата представників постановила

розпочати слухання Коена в перший день зустрічі Трампа з Кім Чен Ином. А може, і ні (УТ).

Вправа № 47. Знайдіть неповні речення, усно доповніть їх пропущеними членами речення, визначте їх види (контекстуальні, ситуативні, еліптичні).

1. а) Василь Стус більшість свого життя прожив у Донецьку. б) Навчався в педагогічному інституті, працював на шахті, вчителем у школі, літредактором місцевої газети (РС). 2. а) У Києві жива природа й цивілізація поруч. б) Географічно. в) Без різкої межі, як два світи, котрі один одному нічим не заважають. г) Із одного у другий можна перейти хвилин за десять, а потім повернутися. д) Ось вам ресторани та крамниці, чиновницьке життя й політичні багатиходівки, а також серйозні гроші. е) А ось воля й тиша, буяння зелені та співи птахів... (УТ). 3. Але останні два роки – нова тенденція: зараз дуже активно замовляють коштовні кольорові видання «Гаррі Поттера» та книги «поттерівського сімейства» (ГК). 4. Ці люди [козаки – І.М.] збиралися в коло (відповідно до принципу рівновіддаленості точок від центру), обирали ватажків, гуртувалися у ватаги: одні для лову риби чи полювання, другі для «луплення татарських чабанів», треті формували військо для походу на турецькі й кримські міста (УТ). 5. а) Жінка тут уже 17 років. б) Приїхала слідом за нідерландським чоловіком, познайомилися ще студентами. в) Працює у сфері фінансів. г) Юрист за фахом. д) З родиною мешкають неподалік Амстердама. е) Має двох дочок. ж) Старшій чотири, меншій лише рік (УІ). 6. а) Коли донька українського письменника Дмитра Макогона Дарина обирала собі псевдонім, то вже в ньому маніфестувала ідею незалежності. б) Автобіографічних героїнь часто називала власним іменем, як-от Дарку в «Метеликах на шпильках». в) Належала до генерації, яка користувалася першими вагомими здобутками жіночого руху. г) Навчалась у Львівському університеті (УТ). 7. а) Зрештою, влаштувати опір тогочасним «бурятам» краще було б саме в Тустані. б) Фортеця притулилась до скель, скелі – до гірського масиву. в) Він і тепер видається непролазним, а тоді був таким і поготів. г) На той випадок, якби гарнізон не витримав фронтальних атак монголів – можна було б розчинитись у лісі. д) Справа від фортеці (якщо дивитись від Урича) визирає з-поза смерек скеля Сокіл. е) Зліва – цілий комплекс скель, більше схожих на слонячі бивні

(VI). 8. а) Звісно, багато хто прагне дотримувати правил і у творчості. б) Шукає перевірені способи досягнення успіху, розмірковує над композицією, намагається, щоб вірш, соната, споруда були гармонійними (VT). 9. а) Ця садиба на початку ХІХ століття була пов'язана з історією Києво-Братського монастиря. б) Потім належала представнику відомої київської родини підприємців, домовласників Дехтерьових (PC). 10. а) Сільська управа (аналог нинішньої сільради) була передусім виконавчим органом сільського самоврядування. б) А розпорядчим – сільський сход: збори представників усіх домогосподарств (CB). 11. а) Американці підтримали незалежність із різних причин. б) Хтось з ідейних міркувань. в) Хтось із меркантильних, наприклад, багаті плантатори Півдня сподівалися позбутися боргів перед метрополією, а великі землевласники – заборони захоплювати індіанські землі за Аппалачами (VT). 12. а) Сергія Жадана часто називають «Голосом сходу», і не лише тому, що він народився на Луганщині у Старобільську. б) А тому що його творчість охоплює всі теми: від іронії до важких соціальних проблем. в) Серед яких – і конфлікт на сході (PC). 13. а) Скверу, який ми тут бачимо, раніше не існувало. б) Тут був просто пустир. в) А ще гірка, ми по ній з'їжджали на санчатах (*bzh.life*). 14. а) Майже в усіх інших великих індустріальних містах, які доводилося відвідувати, річки закуті в бетон і цеглу. б) Вода тече туди, куди її скеровано. в) А от у Києві – сама керує власною долею (VT). 15. а) 11 грудня 1925 року Артур Гейнеман, архітектор із містечка Сан-Луїс-Обіспо у штаті Каліфорнія, США, відкрив бюджетний готель. б) Назвав його «Мотель». в) Витратив \$80 тис. – \$850 тис. на теперішні гроші. г) За ночівлю брав \$1,25. д) Заходили до номерів з парковки, з вікон було видно море, поряд – магазин і ресторан. е) Містечко розташоване на півдорозі між Лос-Анджелесом і Сан-Франциско. ж) Дорога з одного до другого забирала майже добу, тож мандрівники часто зупинялися в Гейнемана. з) Відтоді готелі для автомобілістів називають мотелями (*Країна*). 16. а) Депутатів в Україні били завжди. б) Чиновників теж. в) Щоправда, рідко й переважно колеги. г) Цю традицію започаткували ще на зорі Незалежності (VT).

Вправа № 48. У неповних реченнях визначте їх вид і встановіть, які члени речення пропущено.

1. Зимову пору Коцюбинський проводив у Вінниці, в рідній домівці, де мав можливість узятися за літературне заняття (VT). 2. а) Наразі відпочинок у Батурині можна обрати на будь-який смак і гаманець. б) Насамперед рекреаційний, пізнавальний, паломницький, дитячий, фестивальний та інші види, меншою мірою – діловий (День). 3. Проблема в тому, що часу на проведення таких зборів немає, адже незабаром чергові парламентські вибори (VT). 4. а) Як учитель іноземної мови можу вам відповісти: телефони на уроці потрібні. б) Бо дуже допомагають у навчальному процесі (ДТ). 5. Я обрав залізницю, електричка Київ – Гребінка зупиняється на станції Богданівка, від якої до музею приблизно 3 км (День). 6. У Монголії ви можете спостерігати довкола абсолютно рівну землю без жодного натяку на гори, аж раптом незрозумілим чином степ здибиться пагорбами, а вони так само несподівано перейдуть у гори, а ті раптом знову в рівнину (VT). 7. а) Кореневищем і листям латаття жовтого живляться бобри, водяні пацюки, видри та інші тварини, а насінням – водоплавні птахи. б) Всі частини рослини в сирому вигляді є отруйними. в) Використовується в народній медицині (УНІАН). 8. В історії найменша купюра була розміром з поштову марку, а найбільша – не влізла до кишені (ДВ). 9. Від Сінгапура до екватора лише 140 км (НВ). 10. Я ділюся знаннями, які набула особисто, і місцями, які знайшла сама (VI). 11. Цього разу в нашому «Об'єктиві» режисер документального та ігрового кіно, оператор та продюсер Валентин Васянович (Гр.). 12. У нижньому місті – святилище Асклепія зі статуєю бога, театр III століття до н. е. з 19 рядами лавок і мармуровими статуями, залишки житлових і громадських будівель (VI). 13. По дорозі – гори, скелі, урвища, автентичні хатки, що вместилися на схилі гір, море, море, велике море, безкрає і неймовірно блакитне (VI). 14. а) «Почуваюсь приголомшеним і вдячним. б) Але також сумним, адже ми виграли найвизначнішу журналістську премію – Пулітцерівську – через трагедію, що не мала статися», – написав у Twitter репортер цієї газети Скот Тревіс (День). 15. У його світобаченні людина має бути максимально зручною для держави; у вашому – держава в міру можливого для людини (VT). 16. Так розмірковував над кадровим пасьянсом наш президент чи якимось інакше, але згадані тут парсуни отримали посади

в його команді. Хто – під німе здивування суспільства, хто – під саркастичні посмішки чи й відверте глузування (*Країна*).

Вправа № 49. У наведених заголовках – неповних реченнях встановіть, які члени або частини речення пропущено. Визначте види неповних речень. Які з них найбільш уживані в ролі заголовків? Чи всі заголовки відповідають критеріям, що висуваються до них (*інформативність, лаконічність, оригінальність, структурна і смислова завершеність, конкретність та ін.*)? Чи прочитали б ви матеріал із таким заголовком?

1. За чий рахунок обід? (*ДТ*). 2. Ліки під контроль? Що зміниться у державних закупівлях медичних товарів (*УІ*). 3. У Києві – літо, незважаючи на дощ (*День*). 4. На волонтерських засадах (*УТ*). 5. З любов'ю і турботою (*СВ*). 6. «Листи здалеку» про близьке (*УК*). 7. Якщо є коза (*СВ*). 8. Найбільший у Європі фестиваль шоколаду – незабаром в Італії (*ОП*). 9. Українці – у світовій сотні шахістів (*День*). 10. До червня доставлятимуть (*СВ*). 11. Від розмов – до справи (*День*). 12. Тепер дві (*СВ*). 13. «Україна для мене на першому місці завжди й усюди» (*УК*). 14. Покерувала і пішла (*СВ*). 15. Митець – про волонтерську місію, непереможність війська та внутрішнього і зовнішнього ворога (*День*).

Вправа № 50. У поданих заголовках – еліптичних реченнях відновіть пропущений присудок і визначте його семантичну групу (*існування, перебування в часі або просторі, руху, мовлення, зорового або слухового сприйняття, наказу, заклику тощо*).

1. За альтернативою морю і горам – на Житомирщину (*УІ*). 2. З окопів у бізнес (*УТ*). 3. Агресора – до відповіді (*СВ*). 4. Дитинство під обстрілами (*СВ*). 5. За пагорбом – Росія (*СВ*). 6. Привіт Чіпці Варенику від пані Боварі [про реформу шкільної літературної освіти – І.М.] (*УТ*). 7. Багатим – усе, бідним – нічого (*СВ*). 8. Під заборону – зубри і ведмеді (*СВ*). 9. Яскравий букет нарцисів серед сірих прифронтових буднів (*УК*). 10. За сокири, лісоруби! (*СВ*). 11. Весняна посівна – під загрозою зриву (*День*). 12. У Києві снігопад і 10-бальні затори (*ІФ*). 13. Битва за Авдіївку очима російських військових (*Цензор*). 14. Перепланування – на власний

розсуд (СВ). 15. Навипередки з міжнародним правом (ДТ). 16. Велика вода на Волині (День). 17. З надією по життю (СВ). 18. У Латвії чимала українська громада (УК).

Вправа № 51. Знайдіть парцельовані (приєднувальні) конструкції, визначте, з якою метою автор відокремив їх від основного речення. Якими іншими способами можна було досягти цієї мети?

1. Варто наголосити на тому, що свідомість визначається, формується і закладається мовою. Оскільки мова (культурно-світоглядне середовище) формує свідомість (РС).

2. Війна, економічна криза, коронавірус, нестабільність – усе це та багато чого іншого вже давно є реаліями життя в Україні. Але тільки для «посполитих». У «мажорів», як нині називають нащадків можновладців і багатіїв, інші клопоти (СВ).

3. Поширена в СРСР псевдоісторична концепція про «єдиний радянський народ», яка закріплювала домінування росіян на окупованих ними територіях, по суті, була предтечею путінської ідеї «руського мира». Оскільки Москва вже більше не могла апелювати до зниклого разом із Радянським Союзом цього уявного псевдонароду, то ідеологи імперської політики Кремля віднайшли новий термін. Який би так само дозволяв трактувати колонізовані свого часу чужі території, як свої власні, а населення, котре їх заселяє, вважати своїми підданими. Незважаючи на набутий ними державний статус і визнання у всьому світі незалежними країнами (РС).

4. Саме за ратні заслуги запорожців, які боролися з турками на суші й морі, цариця Катерина «дарувала» їм щойно завойовану Кубань. Куди упродовж 1790-х років кількома потоками переселилося 25 тисяч українських козаків разом зі своїми родинами (День).

5. Хочеться вірити, що закони еволюції – це не лише про мавпу та її абстрактне мислення. Що суспільне життя теж кориться цим законам і людство розвивається (УТ).

6. Мені подобається, що навіть лайливі слова в українській мові, на відміну від російської, звучать ніжно. Наприклад, «скотиняка» (РС).

7. На відміну від інших різних шоу-бізнесів наш, сучасний, рідний український має конкретну дату народження. 24 вересня 1989 року. От так. І місце народження.

Чернівці. Місто таке. Адміністративний, політичний, релігійний центр Чернівецької області. Важливий культурний та науково-освітній осередок України. Що кому не ясно? (УТ).

8. У двох реконструйованих школах – Юр'ївській та Солонянській – відкрили сучасні стадіони. Із великими та маленькими футбольними полями, майданчиками для різних видів спорту, зручними біговими доріжками (День).

9. А ще в Києві є Дніпро. І гідропарк. І фунікулер. І острови... Київ затягує, обволікає своєю неповторною атмосферою, згладжує протиріччя (УТ).

10. У Глухові бажано залишитися на кілька днів, аби встигнути все і досхочу насолодитися його історією. Прогулятися пішохідною частиною головної вулиці міста. Піднятися на башту водогону, подолавши 186 сходинок в один бік, аби оглянути Глухів із висоти. Відвідати Миколаївську церкву, в якій обирали трьох гетьманів України – Івана Скоропадського, Данила Апостола та Кирила Розумовського. Саме тут проголошували анафему ще одному відомому гетьману – Івану Мазепі. Не оминати Трьох-Анастасіївську церкву, збудовану братами Терещенками. Побачити червоний корпус Глухівського університету, де навчався Олександр Довженко. А після знайомства з Глуховом – виїхати з міста через Київську браму назустріч новим враженням (День).

11. Варто зазначити, що в Україні кривдять усіх громадян, безвідносно до етнічного походження, релігійної належності й сексуальної орієнтації. Без будь-якої дискримінації у загальному безправ'ї (ТСН).

Вправа № 52. Відредагуйте речення.

1. Венедіктова платить за державну резиденцію втричі менше, ніж має (Цензор).
2. Підйом захворюваності респіраторними інфекціями восени буде неминучий, пишуть "Известия". Але поки неможливо сказати, який вклад туди внесе COVID-19 (УНІАН).
3. Але те, що ця карта має висіти в кожного політика на стіні, як дотичне нагадування і щодо сучасного стану, і щодо минулого, і щодо відповідальності влади за тих українців, які залишилися поза межами держави. ...Якщо так ставляться до мови – це агресивна по своїй суті політика, яка виросла не лише з кін. XVIII-XIX ст., а у надрах КГБ і політбюро ЦК КПРС, коли почалися рухи за свою мову, свою

ідентичність (*hyser.com.ua*). 4. Першокласники у п'яти областях можуть вчасно не отримати парти і шкільне обладнання (*TCH*). 5. США попередили про небезпеку російських газопроводів (*golos-ameriki.ru*). 6. Однак не всі кияни були задоволені такому подарунку депутата. У коментарях під дописом дехто не скупився на дотепні зауваження (*УНІАН*). 7. Ну і особливо це стосується державних службовців, депутатів всіх рівнів, мерів міст та інших посадових виборних осіб. Які обираються українськими громадянами, і які ігнорують чи саботують використання української мови під час виконання своїх службових обов'язків (*РС*). 8. Звичайно, увага в першу чергу націлена на так званих «критичних штатах»: Флорида, Пенсільванія і декілька інших, де можуть проголосувати або за одного, або за іншого кандидата (*КР*). 9. "Одна з моїх героїв": Шварценеггер покатався на велосипедах з еко-активісткою Тунберг (*УНІАН*). 10. Три роки тому назад Остер наважився на доволі складний для себе крок – створення ОТГ. ...В бізнеса з'явився адекватний партнер у вигляді самоврядної влади, більше зацікавленої в розвитку конкретної території, ніж державна (*День*). 11. Пульсоксиметрія не складніше, ніж використання термометра (*TCH*). 12. В автомобілі із Зеленським знаходився охоронець і його дружина Олена (*strana.ua*). 13. Видачею паспортів на окупованому Донбасі РФ хоче дестабілізацію ситуації в Україні (*УНІАН*). 14. У слідстві стрільби поранений загинув в лікарні, через годину після події. Після чого злочинці зникли на чорному Toyota Camry з номерами АХ2531ЕО в сторону станції метро «Лук'янівська» (*УНІАН*). 15. Інцидент стався в місті Валдай, який розташований в Новгородській області (*faktu.online*).

Питання для самоконтролю:

1. Чому слова-речення називають синтаксично нечленованими?
2. Перерахуйте види синтаксично нечленованих речень.
3. Які існують різновиди неповних речень? У чому особливість кожного з них?
4. Що таке парцеляція і з якою метою її використовують?

УСКЛАДНЕНЕ РЕЧЕННЯ

Просте речення може ускладнюватися такими компонентами: однорідними членами речення; відокремленими, а також пояснювальними й уточнювальними членами речення; вставними і вставленими конструкціями, звертанням.

ОДНОРІДНИЙ РЯД: ПРАВИЛА ПОБУДОВИ І ПУНКТУАЦІЯ

Однорідними називають члени речення, які виконують однакову синтаксичну функцію, об'єднані однаковими синтаксичними відношеннями до того самого члена речення і поєднані між собою сурядним або безсполучниковим зв'язком. Зазвичай однорідні члени речення (ОЧР) виражені однією частиною мови, хоча можливі й морфологічно різнорідні компоненти: *Керівництво підтримує та заохочує своїх працівників (sumydonor.com) – Укрінформ вирушив у свою першу подорож і готовий ділитися враженнями і досвідом (УІ)*. Поєднуються ОЧР за допомогою сурядних сполучників (єднальних, зіставно-протиставних і розділових) та інтонаційно.

Єднальні відношення передаються сполучниками *і (й), та* (в значенні *і*), *та й, ні ...ні, як ...так і, не тільки ... а (але) й, не лише ... а (але) й*: *На Поліссі на свято Прокопа не працювали ні в полі, ні в лісі, щоб не викликати буревію, граду, вихору, пожежі, блискавки (bazarmedia.info); Сьогодні у Волокитному немає ні садиби, ні Покровської церкви з унікальним порцеляновим іконостасом (День)*.

Найбільш уживаним є сполучник *і*, який може вживатися як перед кожним однорідним членом (відкритий однорідний ряд), так і перед останнім однорідним членом (закритий ряд): *І викладачі, і студенти, і гості конференції жваво обговорювали цю тему – Викладачі, студенти і гості конференції ...*

Парні сполучники *не тільки ... а (але) й, не лише ... а (але) й, як ... так і, не так ... як* передають додатковий відтінок зіставлення, порівняння і поєднують закритий ряд ОЧР із двох компонентів. Такі сполучники називають іще **градаційними**, оскільки другий компонент однорідної пари має більше смислове й інтонаційне навантаження: *Наше розслідування привертає увагу не так до розміру хабаря, як до посадовців, які його взяли; Україна розвиватиме безпекову співпрацю як із НАТО, так і з Євросоюзом (УІ)*. Складений сполучник *не стільки... скільки* – це калька з

російського аналога, а тому його варто замінити на український відповідник *не так ... як*: *Склалася ситуація, у якій МОЗ потрібен не так лікар, як дуже якісний кризовий менеджер* (Гр.)

Протиставні відношення об'єднують два протилежних, несумісних ОЧР і виражаються сполучниками *а, але, проте, зате, однак, хоч, хоча, так, та* (у значенні *але*): *Гривня зміцнилась до долара, але ослабла до євро* (УП).

Розділові відношення між ОЧР позначають чергування або взаємовиключення понять, що входять до однорідного ряду. Передаються такими повторюваними сполучниками: *або, чи, хоч, або ... або, чи... чи, то... то, не то... не то, чи то... чи то, хоч... хоч*: *Коронавірус так само передається повітряно-крапельним чи контактним шляхом* (ДВ).

Варто зауважити, що між сполучниками *або* й *чи* існує семантична відмінність: *або* вживають, якщо можна обрати тільки щось одне з перелічуваних понять (*або пан, або пропав*; у заголовку: *Або Донбас іде в Європу з Україною, або Україна піде в Європу без Донбасу*), а *чи* – коли можливі обидва варіанти (*Під час надзвичайної події травмованих чи потерпілих серед населення не було*).

У реченнях з ОЧР можуть бути узагальнювальні слова – словоформи або словосполучення, вживані як назва найближчого родового або більш широкого поняття, яке об'єднує родові й конкретні поняття в межах однорідного ряду: *Неосяжні поля, широкі долини, розкішні ліси, цілющі джерела – ці місця наповнюють душу гармонією* (День).

На основі однорідних членів речення ґрунтується стилістична фігура **градації** – поступове нагнітання дій, ознак, обставин задля підвищення або (рідше) пониження їхньої смислової та експресивної значущості: *Не дивно, що за імперських і радянських часів історія південноукраїнського степу перебувала на периферії наукової і культурно-освітньої уваги, висвітлювалась **упереджено, поверхнево і фрагментарно**. Колонізатори, завойовники, творці імперій усіх часів і народів діють за однаковим сценарієм: звеличують власне, привнесене і принижують, замовчують, знищують історичну пам'ять місцевого* (РС).

При ОЧР можливі такі **знаки**, як кома, двокрапка, тире, зрідка – крапка з комою.

Кому слід ставити:

1) між усіма ОЧР, з'єднаними перелічувальною інтонацією без сполучників: *Солдати йшли струнко, бадьоро, красиво; За 50 років активної творчої діяльності Френк Сінатра записав близько 100 популярних синглів, виконав усі найвідоміші пісні визначних композиторів США – Джорджа Гершвіна, Кола Портера, Ірвінга Берліна (День);*

2) між усіма ОЧР, якщо вони з'єднані повторюваним сполучником: *Брендова дамська сумочка давно стала і об'єктом інвестицій, і показником статусу (ДВ);*

3) між протиставними сполучниками, що з'єднують однорідні члени: *Не кава і не чай, а склянка теплої води має бути першим, що випиває людина уранці, наполягають лікарі (УП);*

4) між парами однорідних членів: *Знання і навички, інтуїція і досвід не раз ставали їй у пригоді, рятуючи, здавалося б, у безвихідних ситуаціях;*

5) якщо однорідні члени з'єднані парним сполучником, то кома ставиться перед другою частиною сполучника: *Особливістю київської церкви України-Русі був її універсалізм і збалансоване ставлення як до східних, так і до західних християн (День).*

Кома не потрібна, якщо:

1) два однорідні члени речення з'єднані одиничним сполучником **і** (**й, та** в значенні **і**), **або, чи**: *Зненацька в обід заgrimіло й розпочалася велика гроза (ГУ); Ехінацею можна вживати як чай або настоянку (УМ);*

2) два непоширені однорідні члени речення поєднані повторюваними сполучниками **і - і, ні - ні**, що утворюють тісну смислову єдність або сталий вислів (*і сміх і гріх, і вашим і нашим, ні світ ні зоря, ні сіло ні впало*): *І вашим і нашим: Як Росія може допомогти з контролем озброєнь Китаю (ua.112.ua);*

2) два означення до одного іменника характеризують його з різних боків, тобто не є однорідними: *Така динаміка свідчить про інтенсивний різнобічний розвиток університету (День).*

Двокрапка ставимо:

1) після узагальнювального слова перед ОЧР: *Китайці намагаються наслідувати Америку в усьому: в одязі, музиці, навіть у неоновому освітленні нічних вулиць* (УТ); *Із давніх часів існувало два типи комплектування армій: за наймом (із грошовою винагородою) та за призовом – відповідно до загального військового обов'язку* (УТ). Зрідка замість двокрапки в цій позиції може ставитися тире, якщо ОЧР мають характер побіжного зауваження, пояснення, вставленої конструкції: *Спілкування з багатьма респондентами – офіцерами, солдатами, цивільними працівниками та членами родин військовослужбовців – досить переконливо свідчить, що на сьогодні головною мотивацією служби багатьох контрактників є зарплата 7–8 тис. грн.* (УТ);

2) Після слів **як-от, а саме, наприклад**, які стоять після узагальнювального слова, а слово, до якого належать ОЧР, має на собі логічний наголос: *Більша частина територіальних органів та підрозділів центральних органів виконавчої влади, як-от: податкова служба, управління пенсійних фондів, соцзахисту тощо – залишиться в межах старої моделі районів* (rodolyanin.com.ua); *Якщо ви вибираєте окуляри на всі випадки життя, наприклад: для риболовлі, стендової стрільби, водіння автомобіля, – то краще віддати перевагу спортивним, які більші щільно прилягають до голови та закривають очі збоку* (auto.24tv.ua).

Тире між ОЧР ставимо:

1) перед узагальнювальним словом, що стоїть після ОЧР: *Техніка, озброєння, уніформа та харчування – усе це на значно вищому рівні, ніж було до 2014 року, але, звісно, ще не так добре, як в арміях країн НАТО* (УТ);

2) якщо ОЧР, не з'єднані сполучниками, різко протиставляються: *А Надя падала перед ним на коліна, не просила – благала не чіпати дітей* (День); *Саме зараз про це треба говорити. Не говорити – волати!* (УТ);

3) якщо наступний ОЧР (присудок) виражає швидко зміну дій, уточнення, наслідок, причину дії, пояснення: *Зміцнів Київ, оновилася й Софія – одягла тільки нову одягу, яка відповідала смакам та уподобанням нового часу* (В. Шевчук).

Крапка з комою між ОЧР ставиться тільки тоді, коли вони поширені, передусім коли в їх складі вже є розділові знаки: *Проте критики за цей час устигли доволі*

чітко окреслити, якої саме літератури їм (а отже, за визначенням – і підліткам) дуже бракує. Насамперед – тієї, що звертається до актуальних життєвих проблем юних читачів: стосунки з друзями й однокласниками; непорозуміння з батьками, особливо, якщо останні перейняті власними проблемами на зразок розлучень чи заробітків за кордоном; зображення підлітків у нестандартних ситуаціях; проговорення ставлення до нетипового іншого тощо (УТ).

ОДНОРІДНІ Й НЕОДНОРІДНІ ОЗНАЧЕННЯ

Іноді виникає проблема розмежування однорідних і неоднорідних означень. Однорідні означення пов'язані одне з одним сполучниками сурядності, інтонацією переліку, єднальними павзами. Однорідні означення 1) вказують на різні споріднені ознаки, тобто характеризують предмет з одного боку (за кольором, розміром, матеріалом, рисами характеру тощо): *На полиці стояли різнокольорові **скляні, дерев'яні, керамічні, пластмасові** свічники*; 2) посилюють, уточнюють або пояснюють одне одного: *Худорлява, аж ніби кістлява* господиня суворо зиркнула на непрошеного гостя; 3) художні означення (епітети): *Його **свинцеві, згаслі** очі дивилися кудись за обрій*; 4) позначають взаємозалежні, тобто поєднані причиново-наслідковим зв'язком ознаки (між ними можна вставити слова *оскільки, тому що, бо*): ***Ясний, місячний** вечір огорнув село* (ясний, бо місячний); 5) коли одиничне означення розташоване перед поширеним: ***Безлюдне, запорошене снігом** поле поринало в пільму*; 6) якщо означення стоять після означуваного слова, вони завжди однорідні: *Назустріч йому вийшла дівчина, вродлива й засмучена, якої він одразу не впізнав*; 7) якщо означення протиставляються поєднанню інших означень при тому самому означуваному слові: *Навесні **довгі, холодні** ночі поступово змінюються **тихими, теплими***.

Неоднорідні означення 1) характеризують предмет з різних боків, наприклад, форму й матеріал, колір і форму, якість і місце розташування тощо (*гарний дорогий годинник, тонка вишивана сорочка, торішнє жовте листя*); 2) виражені різними частинами мови або різними розрядами прикметників (*занедбані старі будинки, її червона сукня; Світланчин новий портфель*). АЛЕ при поєднанні прикметника й

дієприкметника діє правило: якщо першим стоїть прикметник, то означення зазвичай однорідні, якщо ж прикметник розміщений після дієприкметника – означення неоднорідні завжди (*мозолисті, натружені руки; рівний, переораний степ, але пожовкле сухе листя*).

СКЛАДНІ ПИТАННЯ ПОБУДОВИ ОДНОРІДНОГО РЯДУ

Основна вимога до побудови однорідного ряду – це дотримання логічності викладу, адже порушення у семантиці чи структурі ряду однорідних членів призведе до нелогічності в тексті. Отже, з-поміж правил використання ОЧР варто виокремити такі:

1. Однорідні члени речення повинні об'єднуватися на одній підставі задля уникнення семантичних накладок та алогізмів, які створюють комічний ефект або призводять до явних вад тексту. Наприклад, в жартівливому оголошенні *Мистецький гурт Політехніки запрошує всіх: митців, немитців, веселих, сумних, пофігістів, політехнівців, універівців, академістів, медиків, фізиків, ліриків, студентів, працівників та безробітних. Просимо прийти на 15 годину (вул. Глибока, 8) саме невмотивоване поєднання слів із різних семантичних груп робить цей ряд нелогічним. Таке порушення називають логічною неоднорідністю, напр.: “Працювати з дому не тільки зручно, але й цілодобово”, – такий жарт пішов гуляти Інтернетом (ДТ).*

2. Члени однорідного ряду мають виключати один одного, тобто однорідний ряд – це перелік видових понять, об'єднаних родовим – узагальнювальним словом. А тому однорідними членами речення не можуть бути слова, які виражають родові та видові поняття, як у реченні: *На другому поверсі універсаму можна придбати найрізноманітніші парфумерно-косметичні вироби, освітлювальні прилади, господарські товари, іграшки, засоби для догляду за шкірою, шампунь, зубну пасту тощо.* Поняття *парфумерно-косметичні вироби* включає поняття *шампунь, зубна паста, засоби догляду за шкірою*, тому виокремлення їх помилкове. Тобто однорідні члени речення мають позначати однорідність, а не простий перелік.

Помилки змішування родових і видових понять наявні в таких поєднаннях: *у творах і віршах письменника; люди і молодь були захоплені; п'єсу показують на багатьох сценах і в театрах; він побував у Грузії, Вірменії і Баку.*

В однорідний ряд не можуть об'єднуватися слова, які виражають перехресні або різнопланові поняття, як-от: *Наш інститут і його професорсько-викладацький склад досягли значних успіхів у роботі* (викладацький склад є частиною інституту); *Бібліотека поповнилася двома новими працівниками, комп'ютером, численними довідниками, енциклопедіями, підручниками* (люди стоять в одному ряду з предметами).

3. У процесі побудови однорідного ряду важливу роль відіграє повнота поділу, яку підкреслюють узагальнювальні слова, що систематизують нагромадження однорідних членів, виділяючи головне, напр.: *Сільська управа (виконавчий орган) виконувала безліч функцій: збирала державні податки, наглядала за відбуванням повинностей, стежила за справністю шляхів, мостів, станом посівів зернових, лісів, водоймищ, дотриманням громадського порядку, надавала допомогу у разі пожежі чи повені, розподіляла землю між общинниками, давала дозвіл на будівництво та утримання шкіл і шпиталів, перебування окремих господарів у громаді (СВ).* Між родовим поняттям (узагальнювальним словом) і видовими (однорідними членами) може виникати пояснювальний зв'язок, що передається словами *наприклад, а саме, тобто, як-от*, напр.: *Президент схвалив своїм особистим підписом в Меморандумі з МВФ принципи ціноутворення на газ, абсолютно ідентичні вугільному «Роттердам+», а саме: імпорتنний паритет; прив'язка до європейського хабу (теж у Голландії); плюс логістика до України; застосування такої ціни у тому числі на газ, видобутий в Україні (ГК); Коли ви на протесті, дрібниці, як-от спалах камери або звук затвора, можуть привернути непотрібну увагу (amnesty.org.ua).*

На повноту поділу можуть вказувати сполучники: відсутність єднальних сполучників означає, що однорідний ряд незамкнений і перелік може бути продовжений (невичерпний, нескінченний): *Ризиком щодо важкого перебігу хвороби та летальності є похилий вік, серцево-судинні захворювання, діабет, хронічні захворювання органів дихання, гіпертонія (amnu.gov.ua).* Наявність

одиночного сполучника *і (й, та)* перед останнім членом однорідного ряду засвідчує, що ряд закінчується: *Ім'я інженера, підприємця, винахідника та інвестора Ілона Маска з кожним роком стає все популярнішим* (ГК).

Незакінченість однорідного ряду також позначають за допомогою слів (у тому числі скорочених) *та ін., і т. ін., тощо, і т. д.*, (але не *і т. п.* – це калька з російської мови), напр.: *Анатолій «викривав» наркоточки, які були під контролем одних ментів, аби їх могли перекришувати інші, кошмарив супермаркети, які відмовлялися платити «погонам» і т. ін.* (Цензор); *В Україні припинила діяти заборона на експорт масок, респіраторів тощо* (ТСН). Повторення єднального сполучника *і (й)* перед кожним членом однорідного ряду свідчить про незакінченість переліку й слугує для підкреслення значущості кожного окремого компонента ряду: *У заході взяли участь і судді, й адвокати, і народні депутати України, і представники міжнародних донорських організацій* (yur-gazeta.com).

4. Необхідно зважати на лексичну сполучуваність слів: усі члени однорідного ряду повинні семантично й логічно поєднуватися з головними словами: *Заварний хліб: чому він заслужив любов і популярність покупців* (volynpost.com) – любов заслужити можна, а от популярності – набувають; *Києву, як вважає Штайнмаєр, потрібна сильна політична воля та неослабна увага й допомога міжнародної спільноти* (ІФ) – увага може бути неослабною, а допомога – ні.

Також варто уникати смислових плеоназмів і тавтологій, які засмічують мовлення і призводять до надлишкової багатослівності: *Підприємливі люди завжди намагаються йти в ногу з часом, використовуючи усі шанси і можливості для досягнення успіху* (turadm.gov.ua) – шанси і є можливості; *8 лютого вважається дуже таємничим і містичним днем* (pr.pl.ua) – містичний і є таємничий. Причина цього явища криється в незнанні значень слів, у помилковому наданні смислових відтінків абсолютним синонімам, переважно українському слову й запозиченому.

5. Не можна поєднувати в однорідному ряду слова, які керують різними відмінковими формами залежних елементів, наприклад: *У той час в іспанському місті Самора єпископ зібрав людей для того, щоб вони цілували і вклонялися мощам святого Роха* (День), де дієслово *цілувати* керує знахідним відмінком іменника, а

вклонятися – давальним, тому додаток до кожного дієслова має бути свій (*У той час в іспанському місті Самора єпископ зібрав людей для того, щоб вони вклонялися мощам святого Роха і цілували їх*). Так само в реченні *Завдяки технологіям SMM можна чітко знайти і впливати на свою цільову аудиторію, при цьому уникаючи незацікавлених осіб* – інфінітиви керують різними формами додатка (*знайти + знахідний відмінок без прийменника, впливати + знахідний відмінок із прийменником*), тому не можна вживати один додаток до обох слів. Відмінності в керуванні обов'язково треба враховувати при побудові таких речень: *Завдяки технологіям SMM можна знайти свою цільову аудиторію і впливати на неї, при цьому уникаючи незацікавлених осіб*.

6. Однорідні члени речення повинні вживатися в тій самій формі, що й узагальнювальне слово. А тому в реченні *База даних була складена на замовлення Управління з питань науки і технологій Білого дому (OSTP) шляхом співпраці трьох організацій: Національна медична бібліотека США, компанія Microsoft, Алленський інститут штучного інтелекту (БМ)*, де узагальнювальне слово має форму родового відмінка, однорідні додатки також повинні стояти в такому ж відмінку, а не в називному (*...шляхом співпраці трьох організацій: Національної медичної бібліотеки США, компанії Microsoft, Алленського інституту штучного інтелекту*).

7. Прийменники перед кожним членом однорідного ряду треба повторювати, якщо:

а) однорідні члени речення потребують різних прийменників: *Кропивницький велопатруль стежить за порядком у громадських місцях і на дорогах* (zpu.kr.ua);

б) ОЧР пов'язані повторюваними (*і – і, ні – ні, то – то, або – або, чи – чи*) або парними (*не тільки – а й, не так – як, як – так і*) сполучниками: *На ці кошти були закуплені і шкільні меблі, і комп'ютерне обладнання, і дидактичний матеріал* (veselivska-gromada.gov.ua); *Геродот із повагою ставився як до Анахарсіса, так і до скіфського народу, із середовища якого походив філософ (День)*;

в) при ОЧР, значно поширених залежними словами: *Популіст не прагне просвітити маси, показати найбільш реальний і прогресивний, хоча й важкий шлях, ні, він намагається пристосуватися до народних хиб і забобонів, спекулювати на*

невігластві, заздрості, егоїзмі, мріях **про** легке чарівне збагачення, **про** блискавичне вирішення складних проблем, що нагромаджувалися десятиліттями (УТ);

г) у разі заперечення одного з однорідних членів перед кожним із них має вживатися прийменник, навіть якщо ОЧР і непоширені. Так, у реченні *Держава, що рахує збитки від війни в гривнях, а не людях, не має майбутнього після частки **не** пропущено необхідний прийменник **в**.*

8. Частини парних сполучників (*не тільки... але (а) й, не лише... а (але) й, не так... як*) повинні розміщуватися безпосередньо перед однорідними членами речення, наприклад: *Страви в Blimey здатні здивувати, розвеселити й порадувати не тільки дітей, а й будь-якого дорослого (bzh.life.ua); Розмови про спільну історію України та сусідніх з нею народів і держав мають два аспекти – як спекулятивний, так і реальний, історичний (День). У реченні *На цій території сконцентрована як неймовірна сила любові працівників парку до власної справи, так і місцевих людей, які люблять природу свого краю (День)* наявне помилкове розташування першої частини парного сполучника, адже він має стояти перед іменником *працівників (На цій території сконцентрована неймовірна сила любові як працівників парку до власної справи, так і місцевих людей, які люблять природу свого краю)*.*

9. До складу ОЧР повинні входити однотипні морфологічні й синтаксичні одиниці. Порухення цього правила призводить до просторічності мовлення, а іноді створює ефект комізму: *Він любив весну, рибу і рибалити (mc.tsatu.edu.ua); Цьогоріч каштани в дефіциті – вони дрібні та мало (Країна).* У першому прикладі однорідний ряд побудований украй невдало, оскільки поєднує абстрактний іменник, іменник-істоту й інфінітив, до того ж із тавтологією, а тому для донесення авторської думки до читача варто перебудувати речення в цілому (*Він обоожнював весну, любив ловити рибу й ласувати нею*). Друге речення граматично й стилістично коректним звучало би так: *Цьогоріч каштанів мало, до того ж вони ще й дрібні.* Такого типу помилки часто характерні для формулювання завдань у курсових або дипломних роботах. *Потрібно з'ясувати, класифікувати, проаналізувати, створити, оцінити, узагальнити, але з'ясування, класифікація, аналіз, створення, оцінювання, узагальнення.*

Навіть за умови вираження ОЧР однією частиною мови можливі недолугі ряди, оскільки в них об'єднують граматично й семантично непок'єднані слова: *Величезні площі, засаджені монокультурами, не забезпечують придатних умов для існування не лише куріпкам, а й іншим тваринам* (День) – куріпка є родом птахів, а не тварин. Зрідка у вигляді однорідних подають у реченні різні члени речення, що є порушенням не тільки граматичних правил, а й логічних: *Ці ідеї корисні як читачам, так і для націєтворення* (День) – парним сполучником пов'язані додаток і обставина мети. Також помилково оформлювати один із членів однорідного ряду як підрядну частину (*Ми зібралися поговорити і щоб вирішити*).

10. У поширених, особливо в ускладнених, реченнях важливо правильно граматично оформити однорідний ряд (ужити однорідні слова в однакових формах), інакше до його складу можуть помилково втрапити неоднорідні поняття, як-от: *Зазвичай невелике село у лісі Кьонгес приваблювало туристів, які захоплювалися міфологією північної Фінляндії та її загадкових ельфів* (ТСН). У такому вигляді ми розуміємо, що однорідний ряд – це *Фінляндія та ельфи*, хоча автор напевно прагнув повідомити, що туристи захоплювалися *міфологією та ельфами*.

11. Два і більше однорідних означення, які називають ознаки одного предмета, набувають форми того ж числа, що й означуваний іменник. Зокрема, означуване слово вживається у **формі однини**, якщо однорідні означення пов'язані розділовими чи протиставними сполучниками (*Саме зі США пішла традиція фарбувати дерев'яний або металевий паркан у білий колір, який асоціюється з благополуччям і достатком* (almet.com.ua)); для підкреслення внутрішнього зв'язку означених понять, процесів чи явищ (*Херсонщина має величезну кількість природних комплексів з різноманітним рослинним і тваринним світом, гірськими породами, ґрунтами, кліматом та водами* (khoda.gov.ua)), якщо означення виражені займенниками або порядковими числівниками (*Будь-хто міг купити такі ж самі продукти в цьому або іншому магазині* (cedem.org.ua), *Студенти першого і другого курсу денної форми навчання відвідали фотовиставку відомого українського фотохудожника Юрія Косіна «Невидимому – вірити»* (umo.edu.ua)).

Вправа № 53. *Визначте, чим ускладнені речення. Поясніть розділові знаки.*

1. Розповіді розпочинаються з постаті Адріана Прахова – професора Київського університету Св. Володимира, який уславився не лише розбудовою архітектурного ансамблю Києва (Володимирський собор, Кирилівська церква, Софійський собор), а й відновленням архітектурних і художніх пам'яток Волині та Чернігівщини (*День*).

2. Окрім кремів у магазині натуральної косметики "Зілля Мавки" можна знайти і інші косметичні засоби, необхідні для догляду за шкірою та волоссям: засоби для зняття макіяжу, сироватки, маски, шампуні (*Країна*).

3. Не така вже й дивина уздріти де-небудь чи то на заболоченій лісовій дорозі, чи у далекому полі, чи й на осібній неширокій смужці земельки безвідмовного помічника українського селянина – коня (*СВ*).

4. Понад те, на відміну від ситуації початку 1990-х у нинішній Україні не бракує молодих людей із дипломами МВА та сучасними уявленнями про світ, мотивованих не збільшувати статки, а досягати амбітних проєктів у масштабі регіону чи країни (*УТ*).

5. Імадеддін зробив дійсно «ювелірну» роботу – переклав з української (якою розмовляли на початку 20 століття – ред.) на арабську мову оповідання про життя тогочасного Бейрута, написав передмову до цього видання, а також розповів біографію Агатангела Кримського, доніс до читачів інформацію про трагічну долю цієї видатної особистості, цього видатного дослідника Сходу (*РС*).

6. США підтримали санкції ЄС проти Росії та заявили Німеччині про небезпеку "Північного потоку-2" (*Ес*).

7. Для багатьох клуб – це не просто місце для тренування, а домівка, де можна відпочити передовсім морально, притулившись до улюбленого коня, і забути про всі негаразди (*СВ*).

8. Десятки чинуш, почувши магичні слова «коментар» і «журналіст», закриваються живою стіною з представників власних пресслужб, тікають від коментування подій, керуючись старим як світ радянським принципом: «як би ото чого не сталося» (*УТ*).

9. Гадаю, читачам буде цікаво дізнатися про село Криве на Житомирщині, де був маєток Юркевичів, – на жаль, дуже занедбаний (*День*).

10. На початку 1932 року, коли митець здійснював одну зі своїх частих подорожей рідним Техасом, у містечку під назвою Фредеріксбург, спостерігаючи в дощ за похмурими горбами, оповитими

туманом, він почав уявляти країну під назвою Кіммерія – надзвичайно суворий північний край, батьківщину грізних варварів (УТ).

Вправа № 54. *Визначте синтаксичну функцію однорідних членів речення та смислові відношення між компонентами однорідного ряду.*

1. Майже половина опитаних українців задоволена своїм здоров'ям, займається спортом і не страждає від самотності (ІФ). 2. Від Києва шалені вітри з грозами посунули на Сумщину і Чернігівщину (УМ). 3. Ще на старті карантину Київрада ухвалила низку важливих рішень щодо додаткового фінансування київської медицини, підтримки малозабезпечених громадян, доплат лікарям, медичному і технічному персоналу (ГК). 4. Гравітація російського світу змінює не лише лінії доль, але й світогляд літераторів (День). 5. Не хаос предметного середовища, не тотальна матеріалізація людського життя, а сама людина з її вразливою, можливо, заблудлою, однак нетлінною душею – в центрі його творчих шукань (День). 6. Як бачите, шоколад може приносити не тільки задоволення, але і користь. Щоправда, якщо споживати якісний і в невеликій кількості (Країна). 7. За допомогою цих фрагментів, які в руках художниці набули змісту артефактів, стверджується головна ідея всього проєкту – зафіксувати, відобразити, зрештою задокументувати наш час в усьому різноманітті його проявів (День). 8. Підступні й безсовісні бізнесмени можуть через анонімність не сплачувати податків, ховати награвовані статки, а ще перераховувати хабарі й вкладати гроші в політику, цементуючи нею власні інтереси (РС). 9. Печериці нормалізують роботу серцево-судинної системи, знижують рівень холестерину в крові, сприяють виведенню солей і важких металів (ТСН). 10. Ми розкопуємо кургани тільки тоді, коли курган уже пошкоджений при розоренні земель, під час кар'єрних промислових робіт, або, наприклад, під час військових дій і риття окопів тощо (УІ). 11. Експозицію склали не тільки живописні полотна, а й графіка, ескізи, навіть сторінки зі щоденників, листи й особисті світлини із сімейного зібрання (День). 12. Повне повернення українських теренів до первинної та домінантної україномовності не станеться просто зараз, не впаде, мов дарунок, із неба, не підкріпиться плачами біля бронзових ідолів різних мастей. Бо іврит у створеній 1948 року Ізраїльській державі для початку треба було відродити, а далі

навчити всіх і кожного ним розмовляти (УТ). 13. Популярні детокс-програми на фруктових соках не тільки не корисні, але й шкідливі (*mc.today*). 14. Сучасний світ переживає якщо не кризу, то стагнацію цінностей (УТ). 15. Як офіційна ідеологія РФ, так і масова свідомість розглядає українців уже не як частину своєї спільноти, а радше як ворогів, котрим треба помститися за руйнацію звичної картини світу (УТ).

Вправа № 55. *Визначте, які означення є однорідними, зазначте умови однорідності / неоднорідності означень, доставте необхідні розділові знаки або приберіть зайві.*

1. Китайські археологи виявили на дні річки в провінції Сичуань понад 10 тисяч золотих, срібних і бронзових монет, а також ювелірні прикраси і зброю, що датуються періодом кінця династії Мін (*Гр.*). 2. а) Така динаміка свідчить про інтенсивний різнобічний розвиток університету. б) Відбулися суттєві позитивні зміни в організації навчальної, наукової, міжнародної та промоційної роботи. в) Створюються оптимальні умови для належної фахової підготовки студентів та праці викладачів (*День*). 3. Ялі – це дуже затишне місце, підходить як для сімейного відпочинку, так і для молодіжного, він зовсім не великий, навіть крихітний (*УІ*). 4. У високих скляних залитих світлом офісних будівлях, певне, прибирали кабінети, бо ж кінець тижня (УТ). 5. Вживаючи в їжу зерна, необхідно лише пам'ятати про те, що вони містять не тільки корисні, але й токсичні речовини, які вбивають ракові клітини. (*nezhatin.com.ua*). 6. Дерев'яні входні двері збереглися в особняку по вулиці Отто Шмідта в місцевості Татарка (*УІ*). 7. а) Село Волокитине було відомим далеко за межами Російської імперії завдяки порцеляні, що її виготовляли на місцевій порцеляновій мануфактурі. б) Сьогодні немає ні садиби, ні Покровської церкви з унікальним порцеляновим іконостасом... в) Скоропадських тут пам'ятають лише кам'яні ворота і старовинний занедбаний парк, у якому важко розгледіти як екзотичні дерева, так і залишки колишніх розкошів. Тепер Полошки – це пам'ятник нашій сплюндрованій та викривленій окупантами історії... г) Вони обидва створювали ажурні й легкі, але водночас міцні споруди, здатні стояти віками. д) Під час мандрівки вам зустрічатимуться дерев'яні мальовничі місточки, зовсім не схожі на безпечні (*День*). 8. Курка є не тільки дієтичним м'ясом, але й багатим на мікроелементи й вітаміни, такі як В-6 і В-3 (*НВ*). 9. Підступні й безсовісні бізнесмени

можуть через анонімність не сплачувати податків, ховати награвовані статки, а ще перераховувати хабарі й вкладати гроші в політику, цементуючи нею власні інтереси (УТ). 10. Благодійні, музичні, літературні, соціальні проєкти Соломії Чубай завжди привертають багато уваги (УІ).

Вправа № 56. *Визначте засоби зв'язку однорідних членів речення (інтонація, сполучники). Якими сполучниками (єднальними, градаційними, протиставно-зіставними, розділовими) найчастіше послуговуються журналісти?*

1. Насправді Сумська область багата на мальовничі краєвиди, велику кількість лісів та річок і надзвичайне скупчення унікальних пам'яток архітектури (День). 2. Він проповідував не боротьбу статей, а радше природне взаємодоповнення чоловічої та жіночої статей, їхнє мирне співіснування (УТ). 3. На льоту ластівки не лише ловлять комах і їдять, а й п'ють, підлітаючи до водойми, спарюються ба навіть сплять (День). 4. Залишати допотопного, неповороткого й дорогощого монстра державного мовника з двома центральними телеканалами й 23 обласними, трьома радіостанціями, яких навіть немає в діапазоні FM, практично без інтернет-версій – це все одно, що здувати порошок зі старого серванта, який займає пів кімнати, але не містить усередині нічого, крім парадного сервізу на 24 персони, кришталевих ваз, штучних квітів і весільних фотографій дідуся з бабусею (УТ). 5. З метою популяризації знань про місто та фіксації того старого Києва, який ми так стрімко втрачаємо, у Фейсбуці був створений проєкт «Двері Києва» – сторінка про старі і нові, дерев'яні і залізні, доглянуті та не дуже київські двері (УІ). 6. Якщо людина спить понад десять годин або протягом дня постійно хоче спати – це тривожний сигнал (*mc.today*). 7. Зважаючи на величезну кількість інформаційних ресурсів маємо інформаційне поле скоріше токсичне, ніж корисне (*prostir.ua*). 8. Глибинна причина постійно провокованого ззовні суспільного напруження та тимчасових територіальних втрат Криму й частини Донбасу, яких Україна зазнала внаслідок збройної агресії Російської Федерації, криється в тривалій відсутності в нас системної україноцентричної гуманітарної політики та ефективних механізмів захисту гуманітарної безпеки нашої держави, суспільства й громадян (УТ). 9. Я не знала ні його звичок, ні характеру, я знала що батько геніальний парень – і все

(УІ). 10. Національні академії у США та ЄС – це передусім структури, які заохочують до науки й творять науковий порядок денний у своїй країні, а не складні бюрократичні структури (УТ). 11. Як бачимо, Одеса посіла провідне місце на Півдні України не завдяки, а всупереч бажанням і планам Катерини II (УТ). 12. На цій ідеї колективної відповідальності базувався інститут заручництва, який широко використовувався як радянськими чекістами в боротьбі проти селянських повстань, так і німецькими нацистами (ТСН). 13. Своєю жорстокою ідеологією, відданістю «пропаганді ділом», високою організацією, цілими взводами бойовиків – громадян західних держав, ненавистю до Америки й рішучістю стати лідером світового джихадизму «ІД» обов'язково рано чи пізно поверне зброю проти «далекого ворога» (УТ).

Вправа № 57. *Доставте потрібні розділові знаки, мотивуйте їх необхідність. Узагальнювальні слова підкресліть.*

1. У 1409 р. Вітовт розпочинає активну колонізацію узбережжя Чорного моря будує фортецю Акерман, кам'яну митницю на острові Тавань (на нижньому Дніпрі) та низку інших замків і укріплень (*День*). 2. Кипріан багато зробив для зближення Русі з Римом проводив переговори з цього питання з Ягайлом, знайомився з настроями українського кліру і феодалської верхівки щодо можливого об'єднання церков (*День*). 3. Приміщення нового закладу потопає в зелені, яка присутня тут практично скрізь на підлозі, біля бару і навіть на стелі (*bzh.life.ua*). 4. Попереду в колишніх «Східних кресів», а тепер «Західної України та Західної Білорусії» були правильно організовані «референдуми» про «возз'єднання», політичні репресії з фіналом у Катині колективізація розкуркулення та багато інших речей а насамкінець епічна битва між учорашніми союзниками Третім Рейхом та СРСР (УТ). 5. Медичні костюми, захисні комбінезони респіратори рукавички, дезінфектори все це ми регулярно доставляємо в опорні лікарні Києва (ГК). 6. Спаржа має не лише відмінні смакові якості але й цілу низку корисних властивостей (*ranok.ictv.ua*). 7. За роки незалежності в країні процеси деукраїнізації відбувалися лише в чотирьох районах у Криму, Севастополі Луганській та Донецькій областях (УТ). 8. Вирушайте в магазин купіть стейки, одноразовий гриль і оберіть пейзаж для пікніка океан, водоспад,

льодовик або вулкан (НВ). 9. Глухі вулички Алушти татарські будинки «синє, аж чорне» море, що «білою піною б'є об берег», усе це викликало в Коцюбинського бажання вдатися до словесного живопису (УТ). 10. а) Оновлений бібліотечний простір уже став епіцентром соціокультурних подій комфортним місцем для навчання та роботи, дозвілля та спілкування. б) У ЦБС «Свічадо» організовано зонування бібліотечного простору зал на 60 місць, інформаційно-інтелектуальна та лаунж-зони, яскрава зона для дітей переговорна кімната, поліграфічна база бібліотеки місця для індивідуальної роботи за комп'ютером. в) Для осіб із вадами зору є тактильні лінії, видання шрифтом Брайля спеціальне обладнання та аудіокниги (ВК). 11. Режисер зумів за допомогою звукового тла створити враження єднання і героя і аудиторії з природою, із цілим Всесвітом (УТ). 12. Все, що відбулося в січні, а тим більше в лютому 1918 року, для киян прийшло під словом «вперше» перші вуличні бої, перші артилерійські обстріли фактично перша облога міста перші жертви серед мирного населення і перше завоювання (РС). 13. На книжковому ринку представлений широкий асортимент канцтоварів, а також аудіо- та відеопродукції і програмного забезпечення як ліцензійного так і піратського (ВК). 14. Цей виставковий проєкт дає можливість не тільки більше дізнатися про Грецію та її дивовижну архітектуру, а й згадати про спорідненість культур України і Греції й ще раз замислитися над необхідністю збереження вітчизняної архітектурної спадщини (День). 15. Сільські ластівки люблять полувати над відкритими просторами луками, вигонами, пустками, городами сільськими вулицями нерідко над фруктовими садами, рідше над лісом (День). 16. Це шикарна весела харизматична жінка, яка знає багато іноземних мов і мову жестів багато читає, заслужений викладач України (УІ). 17. Шанхайська організація співробітництва (ШОС) об'єднує шість держав Китай, Казахстан, Киргизстан, Росію, Таджикистан та Узбекистан і має на меті стати головним інститутом безпеки у своєму регіоні (УТ).

Вправа № 58. *Відредагуйте речення з однорідними членами, поясніть причини помилок.*

1. Утім, ситуація нині така, що потрібно боротися не лише з за давніми проблемами, а й реагувати на сучасні (День). 2. На цій території сконцентрована як

неймовірна сила любові працівників парку до власної справи, так і місцевих людей, які люблять природу свого краю (*День*). 3. Трамп всіляко глузував і ненавидів Маккейна (*Twimmer*). 4. Ми посилюємо перевірки на приватних рейсах, митницях, вантажів (*patrioty.org.ua*). 5. Проіарені Матіосом прикордонники Буковини у підсумку засуджені не за хабар, а шахрайство (*nashigroshi*). 6. У Державній прикордонній службі України повідомили, що цей автомобіль був іноземної (не української) реєстрації і кордон України ані на в'їзд, ані виїзд не перетинав (*TCH*). 7. Адже у 2014 році Міносвіти затвердило стандарти української мови як іноземної, але це спричинило невдоволення серед освітян, для яких було незрозуміло, за якими критеріями затверджувався документ, який не обговорювався серед фахівців, і мали чимало зауважень (*PC*). 8. СБУ протягом десяти днів після одержання запиту розглядає та надає організатору гастрольного заходу відповідь – є чи немає законних підстав не допустити громадянина країни-агресора до участі у гастрольному заході (*УНІАН*). 9. Ми піднімаємо вічну і глобальну тему – прагнення до свободи. (*Радіо 24*). 10. Ви зможете зосередитися на одній важливій задачі і вже до кінця вересня зможете претендувати на підвищення і зростання прибутку (*УНІАН*). 11. Українська мова має дуже великий потенціал і зараз успішно розвивається як в культурі, так і в літературі (*chytomo.com*). 12. Як йдеться у відеосюжеті видання «Реальная газета», в 2014 році, коли жителі активно залишали Луганськ, закритими залишилися не лише житлові будинки, але підприємства, банки, фабрики (*УНІАН*). 13. М'яка сила можлива між якими-небудь Ліхтенштейном та Швейцарією. А в умовах російської окупації та агресії на всіх фронтах – Донбаському, Кримському, інформаційному, економічному, культурному – я не бачу ані найменшої можливості відвідування Криму (*KP*). 14. Українців "косить" небезпечна інфекція: як її розпізнати та уберегтися (*УНІАН*). 15. Парламенту необхідно прийняти новий закон про мову, який найбільш повно врегулює публічні сфери та передбачає систему моніторингу і контролю (*language-policy.info*). 16. “Бандерівці перестріляли всю худобу, в тому числі людей і жінок”, – розповів російському телеканалу нібито учасник бойових дій на Донбасі Олександр Уфимцев (*hunta.info*). 17. Все буде не так, як хоче імперія зла Путіна. Легендарний командир, якого витягли з того світу, розповідає про війну з

Росією та власною смертю (НВ). 18. Цього разу учасники мали змогу доторкнутися до шиншили, тхору, кролика, птахів, черепах, змій та тарганів (Гр.). 19. Він також додав, що після відновлення економічного зростання, США допомагатимуть своїм країнам партнерам як фінансово так і надавати озброєння (*ukrmir.info*). 20. Біля хутора Молькіно в Краснодарському краї розташовується, напевно, найвідоміша зараз у Росії приватна військова організація – ЧВК "Вагнера", чії бійці всього за кілька років "відзначилися" у Криму, на Донбасі та Сирії (УНІАН). 21. Відомо, що зараз Джованна знімається в серіалах, розвиває свій бізнес і виховує дітей: дочок Антонію і Софію, і сина П'єтро (*bbc.com*). 22. Тож людина навчилася не лише слухати та насолоджуватися звуками світу, а сама створювати красу, що не побачиш, не торкнешся, а просто відчуєш, переживеш (ФБ). 23. У Японії сталися землетрус і цунамі (РС).

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть властивості однорідного ряду.
2. За допомогою яких сполучників можуть поєднуватися ОЧР?
3. Які знаки використовуються при ОЧР і коли?
4. За яких умов означення є однорідними?
5. Зазначте труднощі, що можуть виникати в процесі побудови однорідних рядів, і поясніть їх.

ВІДОКРЕМЛЕНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ

Відокремлення – це виділення одного із членів речення за допомогою інтонації з метою надання йому смислової значущості і синтаксичної самостійності.

Відокремлення бувають напівпредикативні і пояснювальні. До напівпредикативних відокремлень належать дієприкметники (+ звороти) та дієприслівники (+звороти), які передають другорядну дію або ознаку: *Зустрівши на своєму шляху різні комори для зберігання кормів, створені співмешканцями нашого спільного природного дому, краще вдайте, ніби ви цієї схованки не помітили, і пройдіть повз неї* (СВ). Особливістю такого виду відокремлення є можливість легко

перебудувати речення з відокремленим означенням чи обставиною у складне речення, наприклад: *Якщо зустрінете на своєму шляху різні комори для зберігання кормів, що їх створили співмешканці нашого спільного природного дому, краще вдайте, ніби ви цієї схованки не помітили, і пройдіть повз неї.* Напівпредикативні другорядні відокремлені члени речення можуть стояти як перед словами, які вони характеризують, так і після них.

Пояснювальне відокремлення завжди стоїть у постпозиції до головного слова, уточнюючи, пояснюючи той член речення, від якого залежить, подаючи додаткову інформацію про нього: *Праворуч від сцени у казані варять збитень – напій із трав, спецій і меду* (Країна). Причому пояснюватися можуть і головні члени речення: *“І подався син на той Донбас, – говорить, майже шепоче, впокорена журбою мама Івана* (ВК); *Агиш, двоюрідний брат Мамає, лишився вірним своїй вдачі – не прийняв зверхності кримців* (УТ).

Бувають загальні та часткові **умови відокремлення** членів речення. До загальних належать:

- 1) порядок слів (постпозиція, тобто розташування після слова, від якого залежить відокремлений член речення, чи препозиція, тобто розміщення перед головним словом);
- 2) обтяженість другорядного члена речення залежними словами (прикметникові, дієприкметникові, дієприслівникові та порівняльні звороти);
- 3) уточнювальна або пояснювальна функція члена речення;
- 4) особливе смислове навантаження члена речення.

До часткових умов належать: 1) сусідство не однакових за синтаксичною функцією членів речення; 2) неможливість деяких зв'язаних за змістом слів входити у синтаксичні зв'язки (особові займенники не поєднуються з означеннями, у тому числі і з прикладками).

Відокремлені й пояснювальні члени речення на письмі виділяють знаками з обох боків, якщо вони містяться в середині речення.

Відокремлені означення. Відокремлюють здебільшого **комами**:

1. Поширені постпозитивні узгоджені означення (дієприкметникові і прикметникові звороти), близькі за значенням до означальних підрядних речень. Вони передають додаткову інформацію про предмет, названий означуваним словом – іменником: *Дні перебування у Румунії, Болгарії, Хорватії та на Кіпрі не зараховуються у дні, проведені в Шенгені (ЄІ); На Волині були всього три ринки, готові виконати вимоги головного санітарного лікаря України щодо роботи в умовах коронавірусу (lyuboml.rayon.in.ua).*

2. Одиничні постпозитивні узгоджені означення, якщо вони містять пояснення або уточнення: *Обидва проекти потрапили під атаку, сплановану чи випадкову, яка намагається максимально заткнути рота українським волонтерам (УТ).* Також відокремлюють одиничні постпозитивні узгоджені означення, якщо перед означуваним словом уже є інші узгоджені означення: *Зелена трава, неприм'ята і свіжа, здавалася безкінечним дорогим килимом; У багатьох українських школах, як публічних, так і приватних, користуватися телефонами під час уроків не можна (ДТ).*

3. Препозитивні узгоджені означення, якщо передають додаткове обставинне (причинове, умовне) значення: *Заскочений зненацька, Макаллістер отримав удар в обличчя і впав додолю (segodnya.ua).*

4. Узгоджені означення, які характеризують відсутнє/пропущене слово, тобто в неповному реченні: *Зайшла, сповнена суму, сіла на лавці.*

5. Узгоджені означення, які дистанційно розташовані щодо означуваного слова, оскільки вони при цьому втрачають зв'язок з означуваним словом і набувають певної самостійності: *Папушка допитливо виглядав із клітки, кумедний, яскравий; Сонце пливе в погожій білості неба, неяскраве й спокійне, і від цього на серці легко і добре (СВ).*

6. Неузгоджені й узгоджені означення (поширені й одиничні), що характеризують особовий займенник, відокремлюються завжди: *Наприкінці місяця від літньої сплячки пробуджуються байбаки і ховрахи. Зголоднілі, вони відразу шукають собі їжу (СВ);*

7. Неузгоджені означення, які стоять в однорідному ряду з узгодженими або якщо вони передають якусь особливу ознаку: *Захеканий, висолопивши язик на бороду, він ще якось наздогнав приятеля, а от сил запитати, що трапилося, уже не було* (С. Радкевич).

8. Неузгоджені й узгоджені означення, які характеризують власну назву, оскільки вони передають додаткову інформацію: *Сергій Степанович, худорлявий, у новому костюмі, з краваткою, поважно походжав коридором; Нащадок старшинського роду, Квітка писав під псевдонімом Основ'яненко, утвореним від назви родинної маєтності під Харковом – села Основи* (УТ).

Відокремлюються тільки тире:

1. Поширені неузгоджені постпозитивні означення, виражені інфінітивом (часто із залежними словами): *У голові панувала одна думка – чкурнути якнайдалі; Для ефективної боротьби світу з пандемією точно не потрібні політизовані резолюції, які мають одну мету – послабити санкції* (День).

2. Кілька означень (узгоджених і неузгоджених), що стоять у кінці речення: *Згадалися літні дощі – несподівані, теплі, короткочасні* (ІФ).

Відокремлені приклади. Відокремлюються **комами**:

1. Постпозитивна поширена прикладка, яка передає уточнювальне або пояснювальне значення: *Гімалаї, найбільший гірський масив планети, у країнах регіону називають Дахом світу* (УТ).

2. Постпозитивні одиничні приклади, які стосуються власних назв і передають додаткове значення: *Того пізнього вечора тітку Наталку, лікарку, викликали до хворого.* Приклади – власні назви – відокремлюються лише тоді, коли вони названі в тексті вперше: *Син Мамая, Мансур, прийняв підданство Великого князівства Литовського й започаткував династію князів Глинських* (УТ).

3. Одиничні й поширені приклади, які пояснюють особовий займенник, відокремлюються незалежно від місця в реченні: *Він, колишній співробітник МВС Росії, учасник бойових дій на Північному Кавказі, до 2013 року служив в особистій охороні голови Інгушетії* (УП).

4. Прикладки, що приєднуються до означуваного слова за допомогою слів **або, чи, тобто, наприклад, як наприклад, зокрема, особливо, переважно, навіть, у тому числі, на прізвище, так званий, родом, як-от, а саме, як** та ін.: *Українські вчені, зокрема й Борис Патон, були проти спорудження Чорнобильської АЕС (День); Гімалайського ведмедя, на прізвисько Мальвіна, передали благодійній організації «Міжнародний благодійний фонд «Збережи дикість» (Гр.); Наскрізні, або так звані «м'які», вміння, як-от читання з розумінням, ініціативність чи здатність співпрацювати, формуються під час вивчення всіх предметів та інтегрованих курсів (mon.gov.ua).*

Прикладки, що приєднуються сполучником **як**, відокремлюються лише тоді, коли мають додатковий причинний відтінок, в інших випадках відокремлення (див. детальніше про виділення конструкцій із **як** на с. 180) суперечить правилам пунктуації: *Як і будь-яка людина з великим добрим серцем, пані Алла не стоїть осторонь, коли її просять долучитися до якогось благодійного проєкту (volynnews.com) – Художник Гамлет Зіньківський прославився як майстер стрит-арту не тільки в Україні (УІ).*

За допомогою **тире** відокремлюється прикладки:

- з особливим смисловим навантаженням або уточнювальним значенням, що в усному мовленні виділяються довгою павзою: *Найкраще розповість про Грузію її столиця – Тбілісі (24tv.ua);*

- якщо вони стосуються тільки одного з однорідних членів і розміщені поруч із ним у середині речення: *У Білла Гейтса дві доньки – Дженніфер і Фібі – та син Рорі (tabloid.pravda.com.ua).*

Варто пам'ятати, що прикладка пишеться **через дефіс** із означуваним словом, якщо: 1) прикладку вжито після означуваного іменника: *студент-відмінник, країна-агресор, котик-воркотик, земля-годувальниця* (але не навпаки: *відмінник студент* і под.); 2) у ролі прикладки виступає родова назва, ужита з іменником – видовою назвою: *Хорол-річка, Ведмідь-гора, полин-трава* (але не навпаки: *трава полин* і под.); 3) прикладка входить до складу терміна: *лисиця-корсак, жук-короїд, льон-сирець*; 4) прикладку й означуваний іменник можна міняти місцями, але роль означення все

одно виконує другий іменник: *учитель-хімік і хімік-учитель, дизайнер-художник і художник-дизайнер, стюардеса-французженка і французженка-стюардеса.*

У лапках пишуться прикладки – назви газет, журналів та ін. видань; підприємств, фірм, установ і под.; аеропортів, станцій метро, зупинок наземного транспорту: журнал *“Кореспондент”*, завод *“Маяк”*, станція *“Політехнічний інститут”*, аеропорт *“Орлі”*, зупинка *“Вулиця Анни Ахматової”*.

Відокремлені обставини. Відокремлюються **комами**:

1. Обставини, виражені одиничним дієприслівником або дієприслівниковим зворотом, які передають другорядну дію: *Київ увійшов до рейтингу 50-ти найбільш дружніх міст світу, обійшовши такі мегаполіси, як Нью-Йорк, Берлін та Рим (День).*

2. Обставини, виражені сполученнями з прийменниками **незважаючи на, починаючи від, закінчуючи**, завжди відокремлюються: *Нафта дешевшає, незважаючи на зниження запасів у США (УІ); Держава зможе отримати повну простежуваність усього ланцюжка, починаючи від виробництва овочевої продукції і закінчуючи її доставкою до кінцевого споживача (agroday.com.ua).*

3. Обставини, виражені прислівниками та відмінковими формами іменників, які передають уточнювальне й пояснювальне значення стосовно іншої обставини, безпосередньо пов'язаної з присудком: *Напередодні, у травні того ж року [1951 р. – І.М.], Григорій Костюк, який жив тоді у Мюнхені, відвідав «Зауток», садибу В. і Р. Винниченків у Мужені (Франція) (День).*

4. Обставини, які мають порівняльне значення і приєднуються до головного слова за допомогою сполучників **як, мов, мовби, немовби, мовбито, немовбито, наче, начеб, начебто, неначе, ніби, нібито, буцім, буцімто**: *Її будинок стрясало, немов під час землетрусу (volynnews.com); Однак вугілля й далі добували, начебто за наказом директора шахти (УТ).*

Увага! Не відокремлюються порівняльні звороти, якщо а) перед порівняльними сполучниками стоять прислівники зовсім, майже і под. або частка не (Чому часом люди поводяться не як люди? (dostupnoua.org)); б) порівняльні сполучники входять до складу присудка (Вони наче росли з одного кореня (День)); в) входять до складу

фразеологізмів (*Активісти, екологи та експерти б'ються як риба об лід, щоб в Україні прищепити систему роздільного збору побутових відходів (novilidery.com)*).

Факультативно відокремлюються обставини, виражені іменником з прийменником або прийменниковою сполукою **всупереч, наперекір, на зло, попри, залежно від, відповідно до, згідно з, подібно до, у зв'язку з, завдяки, внаслідок, на випадок, за браком, за відсутністю, на відміну від, особливо** тощо: *Не можна в країну не пустити громадянина України, згідно з Конституцією (Гр.); Еколабораторія, на яку в Запоріжжі витратили 12 млн грн, не працює на повну за браком коштів (zr-fakty.net.ua)*. На відокремлення таких обставин впливає їхня поширеність і смислове акцентування.

Не відокремлюються обставини, виражені а) одиничними дієприслівниками, які мають чітке обставинне значення (обставини способу дії): *Ці непрості роздуми й спонукали нас до створення динамічних парт, за якими можна навчатися і стоячи, і сидячи (ГУ)*; б) фразеологізмами: *І для здійснення мрії треба не лежати на дивані, а постійно працювати зціпивши зуби, терплячи біль (УК), Сильний лідер – не той, хто не моргнувши оком відправляє тисячі солдатів на вірну смерть, а той, хто береже життя кожної людини (Гр.)*.

Відокремлення додатків залежить від їхнього змістового навантаження. Відокремлюють комами додатки, виражені іменниками в родовому відмінку з прийменниками **крім, окрім, окрім, за винятком, замість, зокрема, особливо, наприклад, на відміну від** тощо, які мають значення винятку, заміни й под.: *Крім озер, у Солотвино є не менш знамениті соляні шахти, куди приїжджають лікувати різні захворювання дихальних шляхів (firtka.if.ua); Також у печері вченим вдалося знайти декілька артефактів, зокрема середньовічну кам'яну плитку із зображенням мисливця із соколом на руці (Країна)*. Додаток, який уведений у речення прийменником **щодо**, відокремлюють тільки тоді, коли з ним разом вживається частка **то**: *Щодо опозиції, то, за словами ексміністра, вона відстоювала не зміну вектору розвитку країни, а особистості на чолі держави (УНІАН)*.

Додатками такі члени речення називають лише умовно, адже вони практично не передають об'єктних відношень. А оскільки до них можна поставити тільки питання непрямих відмінків, то саме тому їх умовно відносять саме до додатків.

Уточнювальні члени речення мають на меті розтлумачити, конкретизувати попередній член речення. Вони можуть вводитися в речення за допомогою слів **або, тобто, себто, цебто, або (= тобто), чи (= тобто), наприклад, а саме, зокрема, навіть, у тому числі, особливо, аж, хіба що, причому, мабуть**. Між цими словами та уточнювальними членами речення знаки не ставляться: *Сливи містять активні речовини флавоноїди, а саме антоціани, які надають їм фіолетовий відтінок (Країна); Так за них можна купити багато – від однієї хлібини до подорожі на Марс (porogy.zp.ua).*

Уточнювальними можуть бути не тільки другорядні, але й головні члени речення, наприклад, підмет (*У Скадовських народилося чотири сини – Олександр, Лев, Сергій, Юрій, а також доньки – Марія, Єлизавета та Ольга (skadovsk.org)*) або присудок (*Вінсент Ван Гог недоїдає – купує лише хліб, каву і тютюн (Країна)*). Виділяються уточнювальні члени речення за допомогою ком або тире.

Вправа № 59. *Визначте, які члени речення відокремлені, зазначте умови їх відокремлення.*

1. Поблизу неквапної річки Іква, поміж укритих лататтям озерець і ставків, дивом збереглася майже в первісному вигляді, мабуть, єдина в Україні перлина архітектурного стилю ампір (*СВ*). 2. У 1986 році у зв'язку з катастрофою на Чорнобильській атомній електростанції Львівський автобусний завод розробив і випустив спеціальну версію автобусів, оснащених захистом від радіоактивного пилу і гамма-випромінювання (*mtr.net.ua*). 3. Окрім боротьби УПА з радянською владою, в книжці також йдеться про щоденне життя таємних органів, механізми депортацій, нутроці тюремної системи та роботу спецслужб в останні дні Радянського Союзу (*BBC*). 4. Попри поширену думку про певну унікальність українського Міністерства інформаційної політики (МІП) у світі доволі багато країн мали або досі мають аналогічні установи (*УТ*). 5. У п'ятницю дощів не передбачається, за винятком

західних областей (VI). 6. Для мене абсолютним символом фаху є скляна кабінка синхронного перекладача десь за спинами аудиторії, цей трон анонімого повелителя значень, якого ніхто не бачить, але всі чують (VII). 7. Жувальні цукерки й мармелад у маленьких картонних коробочках роблять на основі лакриці – висушеного соку з кореня солодки (Країна). 8. Невимовне задоволення, коли ти, захеканий і весь в поту, ковтаєш прохолодне повітря на самій вершині, оповитій густим туманом (firtka.if.ua). 9. Український популізм народився практично одночасно з незалежною державою і за 25 років її існування пройшов звивистий еволюційний шлях, щоразу пристосовуючись до нових умов та викликів (УТ). 10. Здається, у Гельсінкі – столиці Фінляндії – англійською говорять усі (Країна). 11. Він, трафік, випробував наше терпіння червоними вогнями світлофорів та несподіваними рухами місцевих «асів», які, втім, здавалися просто ангелами небесними у порівнянні з безголовими та інколи «безправними» київськими автомобільними відчайдухами (VI). 12. У центрі української столиці нерідко можна натрапити на покинуті та занедбані будинки – архітектурні, історичні та культурні пам'ятки (РС). 13. а) До того ж це є спробою Китаю компрометувати Індію через показову демонстрацію її слабкості й місця у світі – не як ефективною та конкурентоспроможною держави, а як бідного сусіда, який у найкращому разі може бути отримувачем китайського експорту. б) 22 червня транспортні вертольоти Мі-17 та Z-8G, пристосовані для дій в умовах високогір'я, відпрацьовували польоти на малих висотах (УТ).

Вправа № 60. Знайдіть означення і визначте, чи треба їх відокремлювати; назвіть умови для їх відокремлення. Доставте необхідні розділові знаки.

1. Збудований на самому початку ХХ століття архітектором Андрієм Крауссом двоповерховий особняк належав титулярному раднику Руссіянову (VI). 2. Російський історик Александр Шенніков наголосив на тому, що Богдан Глинський, черкаський намісник у 1488–1495 роках був «одним із перших організаторів тих українських прикордонних військ, які незабаром стали називатися козаками (ще не запорозькими)» (УТ). 3. Для гніздування міська ластівка обирає не лише населені пункти а й скелясті місцевості – в горах і на берегах водойм (День). 4. Він захеканий

взяв слухавку, сказав: «Кицюню ми взяли Інститутську, я зараз не можу говорити» (*pogliad.ua*). 5. Заснований випускником Києво-Могилянської академії білгородським єпископом Єпифанієм Тихорським, Харківський колегіум став загальностановим навчальним закладом особливо популярним серед дітей козацької старшини (*УТ*). 6. Переслідувані ворогами кіммерійці опинилися аж у Передній Азії, де воювали з країною Лідією та грабували іонійські міста узбережжя (*УТ*). 7. Захеканий висолопивши язик на бороду він ще якось наздогнав приятеля, а от сил запитати, що трапилося, уже не було (*books.google.com.ua*). 8. Українських медиків і мистецтвознавців об'єднує спільне лихо непохитна впевненість наших людей у своїй обізнаності в питаннях медицини та мистецтва (*УТ*). 9. Комплекс Сіхендж складається з величезного деревного пня перевернутого догори дном, і дерев'яних стовпів наполовину занурених у морські хвилі, які по колу оточують пень (*BBC*). 10. Окрилена успіхом письменниця одразу задумала великий роман, сучасну родинну сагу (*УТ*).

Вправа № 61. Поясніть умови відокремлення узгоджених означень; перерахуйте всі наявні умови відокремлення.

1. Ногайський епос осмислив Мамаєв як героя, наділеного надзвичайно позитивними якостями, утім, вразливого до чаклунства й надто довірливого (*УТ*). 2. Рукоположений у сан архімандрита, він стане настоятелем церкви при російському посольстві в Туреччині (*УТ*). 3. У рейтингу представлена його [Вадима Скуратівського – І.М.] давня книжка «Історія та культура», строката, різноманітна, але відбиток його колосальної ерудиції, його стильового блиску на ній є (*День*). 4. Завершивши роботу, перекладач виходив на білий світ, мружачись, і йшов собі, ніким не впізнаний (*УП*). 5. Шведське суспільство дає можливість для людей із різними особливостями, фізичними чи соціальними, вести стиль життя, близький до інших (*Гр.*). 6. А окрім усього іншого, це була просто гарна нагода як слід перезнайтися, адже брата, з яким ти пліч-о-пліч витягав з-під «вогню» «пораненого», накладав перев'язки, з яким тягав ноші, а потім, захеканий, сьорбав воду з однієї пляшки, починаєш сприймати трохи інакше, аніж до того... (*skinia.com.ua*). 7. Вільна від клопоту в будівництві гнізда й насиджуванні яєчок, зозуля

летить туди, де є багато шкідників лісу (*День*). 8. Або ось, наприклад, інший герой цього ж таки Роттердамського фестивалю – режисер-дебютант із Таїланду Прабда Юн, відомий завдяки сценарію картини «Останнє життя у Всесвіті» (*УТ*). 9. Залишений у XVIII столітті після епідемії чуми, Храм Сантьяго зазвичай лежить в 30 метрах під водою (*BBC*).

Вправа № 62. Підкресліть одиничні прикладки. Визначте, які з них пишуться через дефіс з означуванням словом, а які потребують лапок.

1. Наукова філологічна організація Логос є професійною науковою громадською організацією, яка об'єднує науковців-філологів, які активно займаються різноманітними дослідженнями сучасних проблем філологічних наук (*logos.lviv.ua*). 2. У Винниківській діброві люди віднедавна постійно стали зустрічати руду красуню лисицю (*vynnyky-visnyk.com.ua*). 3. Поруч з моєю домівкою розташований салон краси Візаж, не раз думала туди зайти, щоб не ходити далеко від дому на манікюр (*lutsk.rayon.in.ua*). 4. Чи може фізособа «єдинник» І групи відкрити перукарню та салон краси? (*news.dtki.ua*). 5. Місто Львів є найважливішим фінансовим центром Західної України (*giz.de*). 6. Працівники Винниківської школи інтернату також розповіли, що бачили лисицю, яка завітала в цей навчальний заклад із діброви, коли на шкільному стадіоні було багато учнів (*vynnyky-visnyk.com.ua*). 7. В Україні майже 200 тисяч осіб отримують виплати як матері-одиначки (*ua.112.ua*). 8. Годинник для Бродівської ратуші виготовив відомий майстер годинникар зі Львова, доцент кафедри фізики Львівського Національного аграрного університету Олексій Бурнаєв (*varta.com.ua*). 9. Професор Олександр Пономарів присвятив сорок років свого життя викладацькій праці в Київському університеті імені Тараса Шевченка – на факультеті, згодом – в Інституті журналістики (*journ.kpi.ua*). 10. Компанія орендар обіцяла ще створити разом із рестораном інтерактивний музей зброї (*Z*). 11. Уже в Завадові у Вербицького народився син Михайло (*galinfo.com.ua*). 12. Пане директоре, ваша установа досить цікава, розкажіть про мету Студіуму Східної Європи (*День*).

Вправа № 63. Доставте відсутні знаки, поясніть причини (умови) відокремлення прикладок. Яку додаткову інформацію вносять у речення відокремлені прикладки?

1. У розділі йдеться про житомирські сторінки біографії класика англійської літератури поляка за походженням уродженця української землі. На Житомирщині є село Терехове неподалік Бердичева, а в цьому селі є дуже симпатичний музей Джозефа Конрада (*День*). 2. Замість Даріуша К्लеховського давнього дипломата-культуролога, за освітою літературознавця на посаду директора Польського культурного центру в Москві призначений Петро Сквечинський один з провідних польських публіцистів та інтелектуалів з правоконсервативними поглядами (*VI*). 3. З Андрієм директором кадрової агенції, що допомагає українцям працевлаштуватись у Польщі, спілкуємося у нього в офісі (*BBC*). 4. Адмірал російського імператорського морського флоту, керівник морського міністерства, член Державної ради генерал-ад'ютант державний діяч він придбав ці землі наприкінці XIX століття, коли опікувався справами Російського товариства пароплавства і торгівлі (РОПіТ), – найбільшого тодішнього акціонерного пароплавного товариства Російської імперії на Чорному морі (*VI*). 5. Свій автобіографічний твір він назвав «Молодшим Григоровичем», іронічно натякаючи на Василя Григоровича-Барського знаного українського прочанина автора популярного опису своїх мандрів до Афона, Палестини та Єгипту (*УТ*). 6. 60-річний Фрїтьоф Нансен професор зоології та океанографії Університету Христіанії, «норвежець століття», всесвітньо відомий дослідник півночі та географ, знаменитий громадянин своєї країни завершує підготовку до давно омріяної наукової експедиції в Центральну Азію (*День*). 7. КПУ часів Щербицького вірного «брежнєвця» й вихідця з так званого дніпропетровського клану була чи не найконсервативнішою серед усіх республіканських організацій (*УТ*). 8. Виставка присвячена Іво Ліллю талановитому художнику й непересічній особистості, одному із зачинателів міжнародного руху студійного скла на теренах колишнього СРСР (*День*). 9. Де Бовуар вірну супутницю життя Жана-Поля Сартра вважають засновницею так званого нового фемінізму (*УТ*). 10. А Петро-Павло Ткаленко український бас-баритон, учасник Зальцбурзького фестивалю у складі Концертної спілки хору Віденської державної опери неперевершено заспівав арію Тараса з опери “Тарас Бульба” Миколи Лисенка (*VI*). 11. Одна з країн із найсприятливішим для інвестування в стартапи кліматом (і 29-та у світі в рейтингу

конкурентоспроможності від швейцарського Міжнародного інституту розвитку менеджменту) Литва ще досі переживає економічний бум, хай і дещо сповільнений (УТ). 12. Громада мала свого виборного – сільського старшину-отамана посередника між селянами, поміщиком і органами державної влади (СВ).

Вправа № 64. *Доставте необхідні знаки. За яких умов обставини треба відокремлювати?*

1. Британські дипломати привітали українців зі святами заспівавши колядку (З) (День). 2. Степ – це загадка. Всупереч законам фізики тут усе з'являється нізвідки й зникає в нікуди (УТ). 3. У XV столітті Ногайська Орда міцніла попри репутацію козацького, «несправжнього» утворення (УТ). 4. Попри унікальні можливості Україна досі залишається темною плямою на виноробній карті світу (УП). 5. Не випадково Індія здобувши незалежність 1947 року намагалася реалізувати власні давні претензії на ці території та керувалася успадкованою від британців лінією кордону (лінія Макмагона), що існувала лише на картах... У нещодавніх сутичках китайці мали намір показати силу навіть попри можливі втрати (УТ). 6. Адже, незважаючи на економічні негаразди форуми склярів безперервно проводяться в Україні уже тридцять років поспіль і не мають аналогів в усьому світі (День). 7. Залишаючи територію парку «Кармелюкове Поділля» я зрозуміла, що попри почуте і побачене, – це досі невідомий для мене край (День). 8. Останнім часом, завдяки створенню національного природного парку «Кармелюкове Поділля» регіон дедалі потужніше відкриває свій потенціал для широкого загалу в галузі розвитку туризму комбінуючи різні види туризму з природоохоронною діяльністю (День). 9. Сьогодні попри небувалий розвиток громадянського суспільства й політичної свідомості громадян більшість населення є дуже залежною від психології, страхів, логіки та звичок вироблених у радянські часи (УТ). 10. Слід зрозуміти, що просто із центру міста можна за дві хвилини потрапити до парку і там ходити годинами залишаючись поміж деревами, а водночас за кілька кроків від ділових кварталів столиці (УТ). 11. Історія сьогодні ніби повертається, й Одеса попри тривалі та потужні старання російських імперських сил знову несподівано показує своє українське обличчя (УТ). 12. У результаті цього свідомого кроку назад, з погляду

прогресу технологій, – відмови від смартфона, Еллін могла всі вихідні провалитися на пляжі відпочиваючи від роботи і не перевіряючи свій телефон (BBC). 13. Згідно з розрахунками економістів організація велосипедних екскурсій і подорожей може принести дохід країнам Європи в цілому в 44 мільярди євро на рік (VI).

Вправа № 65. Знайдіть відокремлені звороти зі значенням включення, виключення, заміщення. Чи потребують вони відокремлення? Аргументуйте свій вибір.

1. До речі, таку жорстку позицію Пекін займає і у відносинах з іншими сусідами, зокрема з В'єтнамом, Філіппінами, Таїландом, Японією і Тайванем (VT). 2. Крім робітників, тут жили старі кияни, яких переселили з комуналок і бараків у окремі квартири (bzh.life). 3. "Укртелеком" станом на 11:00 п'ятниці відновив сервіс доступу до інтернету для всіх абонентів, за винятком користувачів інтернету Полтавської, Кіровоградської та Закарпатської областей, де роботи тривають (IF). 4. Майже ніде у світі, окрім країн колишнього СРСР, не існує структури, подібної до ДУС (VT). 5. Отримані результати досліджень, особливо щодо сил, які виникають при обрізуванні цупкого "обкладинкового" паперу, слід враховувати як при проектуванні різального інструмента, так і при проектуванні пристроїв для переміщення та затискування книжкових блоків (nz.uad.lviv.ua). 6. Невирішення базових проблем емігрантів, зокрема їх реального інкорпорування, призвело до варваризації суспільства, порушило монолітність громадянської єдності країни, каталізувало внутрішні конфлікти, ослабило сили держави (hvylya.net). 7. Друзі стимулюють активну діяльність людини, вони рідше засуджують і не мають аж такого впливу й тиску на нас, як, наприклад, родичі (VII). 8. Замість бейбі-боксів, родини зможуть отримувати виплату на придбання товарів для немовлят (з) (kanos.com.ua). 9. Бари й ресторани, які також часто стають осередками зараження, не можна відкривати раніше ніж 1 грудня – на відміну від, наприклад, магазинів іграшок (EI). 10. Окрім заміни гетьмана колективним органом управління відбувалося економічне та демографічне виснаження перманентними війнами й утримуванням військ, подальша уніфікація грошової системи (реформа 1730-го), запровадження податків для частини козацтва (підпомічників) 1735 року (VT).

Вправа № 66. *Визначте пояснювальні й уточнювальні члени речення. Доставте потрібні знаки, поясніть їх необхідність.*

А. 1. Daylight Saving Time або, як кажуть у світі, DST а в Україні літній час уперше запропонував 1907 року в британському парламенті Вільям Віллетт (УТ). 2. Національна українська страва борщ опинилася на третій сходинці за популярністю у світі (*ukrainianpeople.us*). 3. Книгу про добровольців АТО розширили додали фотографії і карти (з) (РС). 4. Цими днями особливо в неділю ідей виявиться так багато, що представники Близнят постануть перед необхідністю записувати їх, щоб згодом не забути (*radiotrek.rv.ua*). 5. У другій половині XV століття Качибей як і все довколишнє узбережжя Чорного моря захопила могутня Османська імперія та її союзник Кримське ханство (УТ). 6. Народ іншої степової країни Киргизстану теж відзначається особливою гостинністю, радо впускає на нічліг та підбирає автостоперів (УП). 7. А в XII ст. землями на захід від Києва довкола річки Борщівки і сосновим лісом неподалік володів чернігівський князь Святослав Давидович правнук Ярослава Мудрого (Країна). 8. Насправді про тринадцятий знак Зодіаку відомо щонайменше 1800 років ще з праць давньогрецького астронома Птолемея (УІ). 9. а) Біля прикордонного міста Путивля, оспіваного ще в XII столітті у «Слові о полку Ігоревім», є ліс із цікавою назвою Спадщанський. б) Якраз там у гущавині і розташований парк радянського періоду. в) Парк радянського періоду відкрили недавно в 2019 році і його колекція, очевидно, поповнюватиметься (День). 10. Нещодавно з ініціативи «Дивної України», «Спілки розвитку сільського і зеленого туризму в Дніпропетровській області» та відомого краєзнавця Миколи Чабана ми запустили цикл краєзнавчих поїздок-експедицій по Дніпропетровщині з метою популяризації унікальних історичних, архітектурних об'єктів як природних, так і рукотворних (УІ). 11. Астрономи за допомогою телескопа NuSTAR і обсерваторії імені Вільяма Гершеля розкрили таємницю походження джетів – викидів плазми які виходять з чорних дір (ДТ). 12. Незважаючи на наше часом навіть дике ставлення до квітів вони нас все-таки жалують і не позбавляють можливості милуватися квітучими анемонами (День). 13. Велика кількість препаратів анальгетиків, антибіотиків, антитромботичних засобів,

гормонів, психіатричних та антигістамінних препаратів була виявлена на рівнях, де може нести небезпеку для дикої природи (VII). 14. До речі, він і справді має іноземне точніше німецьке коріння (AI). 15. Вночі вийшов з хати. Світили тільки зорі без місяця. Стояв і слухав прохолодно-переливчасті співи цвіркунів. І враз на тій самій ноті до них приєдналося щось зовсім забуте, чого не чув давно віддалений голос перепілки з поля десь із-за шлюзу (Країна).

Б. 1. Плиски летять невеликими зграйками а часом і поодинці зупиняючись для перепочинку на полях (День). 2. Швейцарці довго відмовлялися будувати висотні споруди особливо в центральних частинах міст (VT). 3. а) Малевичу залишалося лиш одне повернутися на батьківщину до Києва, де під своєрідним протекторатом наркома освіти УСРР Миколи Скрипника він зміг знайти тимчасовий прихисток від сталінської сваволі...б) Малевич був членом Об'єднання сучасних митців України (ОСМУ) творчої спілки, до якої входили його приятелі та колеги: Віктор Пальмов, Анатоль Петрицький, Лев Крамаренко, Андрій Таран (День). 4. В американському місті Бойсе штат Айдахо з'явився незвичайний готель присвячений відомій гігантській картоплині з регіону, яку навіть возили по всій Америці (Z). 5. Як і в попередні роки святкові заходи відбуватимуться не лише у середмісті, а й у спальних районах Сихівському, Залізничному та Франківському (День). 6. В Улан-Баторі ненові китайські у найкращому разі корейські авто пливуть у будь-який час доби зливаючись у повільні, тягучі потоки, які ліниво пульсують вулицями час від часу буксуючи в кілометрових заторах (VT). 7. У центральному найбільшому отворі є так званий "комин" вертикальна шахта, саме та, якою колись до древньої печери стікала вода (VI). 8. В один із найважливіших і хвилюючих вечорів року під час урочистої церемонії вручення премії Американської кіноакадемії знаменитості з'являються у супроводі рідних і близьких людей (НВ). 9. Він розповідає, що вперше відчув смак подорожі ще у дитинстві в поїздах з батьками по світу (VII). 10. Формально проєкт «Жлоб-арт» припинив своє існування, але його теми досі вигулькують у творчості як у мене так і в інших дотичних митців і не лише в нас (VT). 11. На сьогодні площа парку становить понад 20 тисяч гектарів земель державної власності у тому числі 16 тисяч гектарів лісу Чечельницького лісогоспу (День). 12. Утім, її, цензури і не

повинно бути: художня творчість лише тоді буде справжньою, коли автор, митець, матиме свободу дій, коли креативитимуть не озираючись на приписи (УТ). 13. Останнім часом побільшало листів до «Сільських вістей», в яких люди нарікають на бездіяльність деяких місцевих лікарів надто районних центральних лікарень (СВ). 14. Однак по смерті Щербицького єдності навіть показної, у складі КПУ вже не було (УТ). 15. У самому центрі міста на вулиці Богдана Хмельницького, 12-14 як картковий будиночок обвалилась пам'ятка архітектури – будинок кінця ХІХ століття (РС). 16. У меню на передовій все було, і навіть і печиво, і вафлі (ЛБ).

Вправа № 67. Установіть, якими членами ускладнено речення. Доставте відсутні знаки.

1. Заспокоївши себе тим, що «голого розбоєм не налякаєш», вони рушили в безлюдний степ на возі запряженому парою старезних шкапин узявши на проїзд два рублі (УТ). 2. В Російській імперії за часів кріпацтва, якщо декілька селян мали "недоїмки" себто не повністю віддавали належне натурою чи грошима, поміщику чи державі, тілесним покаранням піддавали всіх жителів села (ТСН). 3. У наш час діють уже зовсім інші стандарти й інтереси ніж якесь сьогодні вже міфічне слов'янське братерство (УТ). 4. Успадкувавши від радянських часів низку професійних творчих спілок Україна досі не спромоглася вписати їх у сучасну культурну конфігурацію, створити правові та економічні передумови для їх реформування і використати їхні можливості для розвитку кожного конкретного напрямку мистецтва, просування творчих надбань українських митців як у себе вдома так і за кордоном (УТ). 5. Майже всю велику промисловість на сході, – так, саме там у Донецькій і Луганській областях а також у Дніпрі, в Харкові й навіть в Одесі – започаткували вони, бельгійці ще наприкінці 19 століття (VI). 6. Брат Тео успішний галерист дає Вінсентові ван Гогу гроші на їжу та фарби 200 франків щомісяця (Країна). 7. а) 1534 року за правління коронного гетьмана Яна Тарнавського зусиллями каштеляна краківського і тербовлянського старости Андрея Генчинського в кількомісячний термін великим коштом замок було реконструйовано. б) У 1594 році Тербовлянським замком заволодів Северин Наливайко ватажок козацько-селянського повстання в 1594 – 1596 роках. в) Він захопив значну здобич і покинув місто але замок не пошкодив.

г) Упродовж 1605 – 1625 років Тербовля і фортеця пережили 15 татарських нападів. д) Зазнавши значних руйнувань замок втратив свою оборонну міць. е) Для забезпечення краю від посягань ворогів виникла потреба в будівництві нової більш могутньої фортеці (*День*). 8. У незалежній Україні за всіх влад культуру зокрема вітчизняну класичну музику та композиторів на державному рівні не надто підтримували, бо відверто не бачили в цьому сенсу (*УТ*).

Вправа № 68. *Відредагуйте речення, зверніть увагу на пунктуаційне оформлення речень.*

А. 1. Знімки, отримані 14 жовтня 2015 року, коли апарат знаходився на відстані 1839 кілометрів від поверхні Енцелада (*ТСН*). 2. Отруєння та захворювання, пов'язані із недотриманням правил техніки безпеки спричинюють близько 3 тисяч випадків смертей у світі (*УІІ*). 3. Для дітей, народженим починаючи із середини 2014 року на окупованих територіях, батьки правдами і неправдами отримують українське свідоцтво про народження (*segodnya.ua*). 4. а) Дійсно, випадків із відібранням квартир, лише в столиці тисячі. б) У цій шахрайській схемі, суд – остання інстанція (*Гр.*). 5. Зазначимо, що 44-річний актор, найбільш відомий за роллю дільничного в серіалі "Глухар" (*УНІАН*). 6. Мінімальний штраф за паркування на місці, призначеного для інваліда, – 1020 грн (*ТСН*). 7. Ці гроші нелегальні і немає податків оплачених з тих коштів (*ТСН*). 8. Подивившись на верхні поверхи будинку, аж голова паморочиться (*ФБ*). 9. Згідно теорії дієти прийнято вважати, що люди в країнах, розташованих на Середземному морі живуть довше і менше страждають від раку і серцево-судинних захворювань (*ТСН*). 10. Мамині казки – серія декоративних картин у фольклорному стилі, наповнені теплом та любов'ю, нагадують дорослим про чудову пору – дитинство, а дітей кличуть у чарівний та яскравий світ казок (*m.mynizhyn.com*). 11. В Луцьку розкопки: знаходять особисті речі, розстріляних у радянські часи (з) (*Гр.*). 12. Згідно з інформацією до порядку денного зборів акціонерів компанії, наміченому на 22 квітня, непокритий збиток компанії на 1 січня 2016 року становить 3 млрд 062,7 млн грн (*УІІ*).

Б. 1. Перехожі зупинили проїжджаючий повз автомобіль поліції і викликали швидку (*УНІАН*). 2. Розчарування простих людей неефективною європейською

політикою, погіршенням рівня життя та міграційною кризою, вилилося у високий результат голосів "проти" (*TCH*). 3. Таким чином, Шахтар не зумів обіграти Ліон, зайняв 3-є місце в підсумковій таблиці Групи F і в лютому продовжить виступи у другому за значимості єврокубку Лізі Європи (*УНІАН*). 4. Олександр Бобровник – це той самий скандальний суддя, який виніс рішення про закриття кримінального провадження щодо близького соратника Януковича – Юрія Іванющенка, більш відомого, як Юра Єнакієвський (*Гр.*). 5. Як чудово, коли в пам'яті є моменти, згадавши які на обличчі з'являється усмішка (*ФБ*). 6. До публікації гурт додав архів із 45 студійними треками, створених за 8 років існування колективу (*vn.20minut.ua*). 7. 4 грудня, в Італії відбувся конституційний референдум, за результатами якого чинний прем'єр Маттео Ренці подав у відставку (*TCH*). 8. Протектори шин абсолютно різні і також не відповідають вимогам, встановлених для транспортних засобів, які здійснюють перевезення пасажирів (*TCH*). 9. Сьогодні, 24 травня співробітники Національної поліції та військової прокуратури затримали 23 колишніх керівників регіональних підрозділів Державної фіскальної служби (*Гр.*). 10. На початку наступного року, а можливо і раніше ми вручимо обвинувальний акт і розпочнемо судовий процес по державній зраді Януковича (*Гр.*). 11. Цю реформу пропонує уряд із "сумнівною легітимністю", оскільки, виборчий закон, за яким він прийшов до влади, визнаний неконституційним (*TCH*).

Питання для самоконтролю:

1. Які загальні умови відокремлення членів речення?
2. Перерахуйте умови (причини) відокремлення означень і прикладок.
3. Які різновиди обставин обов'язково відокремлюють, а які – факультативно?
4. За допомогою яких слів вводяться в речення відокремлені додатки?
5. Що таке уточнення? Які члени речення можуть уточнюватися і за допомогою яких слів?
6. Назвіть знаки, якими виділяють відокремлені й уточнювальні члени речення. Коли при відокремленні треба ставити тире?

ВСТАВНІ І ВСТАВЛЕНІ КОНСТРУКЦІЇ

Вставні конструкції (слова, словосполучення, прості речення) не додають нової інформації в речення, а лише виражають ставлення мовця до висловленої думки, на відміну від вставлених, які передають певні супровідні коментарі, уточнення, деталі щодо змісту висловлювання. Вставні конструкції не пов'язані ні семантично, ні граматично з іншими словами в реченні, виділяються в усному мовленні інтонаційно, а на письмі – переважно комами (зрідка – тире). Вставні конструкції **за структурою** поділяють на слова, словосполучення і прості речення. **З морфологічного погляду** вставними словами можуть бути прислівники та модальні слова (*безсумнівно, по-перше, певне, мабуть, можливо* та ін.), дієслова (*здається, погодьтесь, даруйте, може, чуєте, бувало* тощо), сполучники і частки (*однак, проте, власне, мовляв, отже, втім* і под.). До вставних словосполучень і сполук слів зараховують такі поєднання слів: *чесно кажучи, кажучи відверто, чого доброго, з одного боку, так би мовити, легко сказати, на мою думку, на щастя, на диво, за словами* та ін. Вставними можуть бути невеличкі речення, переважно означено-, неозначено-, узагальнено-особові та безособові: *прошу вас, уявіть собі, зверніть увагу, мені здається*, а також двоскладні: *як ви помітили, як повідомляє газета «День»* тощо.

Тільки вставними бувають: *по-перше, по-друге, мабуть, щоправда, крім того, а втім, отже.*

Лише в середині речення вставними можуть бути *однак, одначе, проте.*

Ніколи не бувають вставними слова *майже, навіть, мовби, мовбито, ніби, нібито, наче, неначе, все-таки, причому, приблизно, притому, при цьому, тим часом, між тим, до того ж, за традицією, все-таки, саме, якраз, просто, тобто, адже, якби, буквально, принаймні, особливо, от, отож, тож, тільки, у кінцевому підсумку* (а не *рахунку*), *водночас* та ін.

Вставні слова можуть стосуватися як речення загалом, так і окремих його членів. Вставні компоненти пояснюють речення в цілому переважно тоді, коли розміщені на початку або в кінці речення: *Здається, цей мій стан можна було би назвати "рекурсією"* (zbruc.eu); *А Південний потік – це 2017 рік, здається* (ukrtransnafta.com).

У такому разі їх можна переносити з початку речення в кінець і навпаки. Якщо ж вставні слова стосуються лише одного члена речення чи його частини, вони розташовуються безпосередньо біля них (перед або після). У цьому разі вставні слова не можна переставляти: *Ми заспівали єдину, мабуть, пісню білоруською мовою, яку знають українці: "Косив Ясь конюшину..."* (УІ).

За значенням виокремлюють такі групи вставних конструкцій:

1. З модальним значенням (передають відтінки упевненості, невпевненості, передбачення, можливості, неможливості, вірогідності, сумніву): ***безсумнівно, безумовно, напевно, видно, без усякого сумніву, звичайно, зрозуміло, щоправда, правду кажучи, ймовірно, можливо, може, а може, мабуть, припустимо, здається, думаю, скажімо, сподіваюся, очевидно, либонь, певна річ, скоріш за все, без сумніву***: *Безумовно, ця справа є абсолютно політично вмотивованою* (Пр.).

Зверніть увагу: слово ***напевно (напевне)*** може вживатися і як вставне, і як член речення – обставина способу дії. При цьому суттєво змінюється його значення: як обставина воно передає впевненість, а як вставне – невпевненість, сумнів: *Ти напевно ніколи не дізнаєшся хто я, але я захищав тебе, захищаю і буду захищати!* (milnavigator.com.ua); *Я припинив писати, напевно, у травні* (Гр.).

2. Вставні конструкції, що передають почуття мовця, оцінку висловлювання: ***на жаль, на щастя, на диво, на радість, як на біду, як навмисне, нівроку, шкода, як на гріх, ніде правди діти, чого доброго***: *На щастя, обійшлося без травмованих* (kuivoperativ.info); *Українське кіно вже, нівроку, виросло* (УІ).

3. Привертають, активізують увагу співрозмовника: ***чуєте, дивіться, знаєте, бачиш, бач, погодься, повірте, вірите, послухайте, уявіть собі, майте на увазі, зверніть увагу, прошу вас, даруйте, пробачте, між нами кажучи***: *Уявіть собі, цей шедевр складається з більш ніж 355 в'язаних елементів* (inlviv.in.ua); *Ця партія повинна розуміти, що у них єдиний можливий політичний сенс – проукраїнський, а не малоросійський, даруйте* (УІІ).

4. Вказують на джерело повідомлення: *кажуть, як кажуть, повідомляють, по-моєму, по-вашому, на думку ..., з погляду ..., за даними ..., за словами...: На думку слідства, злочини здійснювались з 2008 по 2014 роки (УП).*

5. Вказують на пов'язаність думок, послідовність викладу, завершеність думки: *по-перше, по-друге, нарешті, з одного боку, до речі, між іншим, навпаки, наприклад, отже, словом, значить, таким чином, зокрема, зрештою, повторюю, врешті-решт: З одного боку, мене тішило, що стрічка має попит навіть у піратів. З іншого боку, людина не приходять в кінотеатр, не купує квиток, попкорн ... (УНІАН).*

6. Вказують на характер висловлення або способи оформлення думок: *іншими словами, як кажуть, одним словом, інакше кажучи, так би мовити, що називається, коротше кажучи, м'яко кажучи, сказати по правді, взагалі: На Київщині двом, так би мовити, дамам повідомлено про підозру в нападі на поліцейських (magnolia-tv.com).*

Розташовуються вставні конструкції переважно на початку або в середині речення і зрідка – у кінці.

У писемному мовленні вставні конструкції виділяють знаками:

1. Найчастіше вставні слова і словосполучення виділяються **комами**. *Погодьтеся, такий десерт є куди кращим за цукерки, вафлі та інші солодоці зі сумнівним складом (tvoemisto.tv); Іванка Трамп отримала посаду в Білому домі, щоправда, без зарплати (УНІАН).*

2. Два вставні слова відділяються одне від одного комою: *Отож, за словами Ярослава Книша, спроби встановити перші згадки про Львів робилися ще на зламі XVI-XVII століть (УТ).*

3. Вставні слова відділяються комами від усіх попередніх сполучників, крім **а**: *Ми повинні судити людей або, навпаки, прощати за правду», – заявив нардеп (12kanal.com); Жорсткий карантин у Казахстані триватиме два тижні – а може, й більше (Гр.) Після сполучника **а** кома потрібна тільки в тому разі, коли перед ним ужито слово із часткою **не**: «Культурно-мистецький центр «Поліська хата» – один із найкращих центрів сільського етнотуризму не тільки на Житомирщині, а, мабуть, і у всій Україні (news.dks.com.ua).*

Комою **не відділяють** вставні слова, що стоять на початку або в кінці відокремленого звороту (достатньо, що відокремлюється зворот, до складу якого входять вставні компоненти): *Птахи гуртувалися на березі озера, мабуть збираючись летіти у вирій.* Проте вставне слово в середині такого зворота виділяється комами, пор.: *Птахи гуртувалися на березі озера, збираючись летіти, мабуть, у вирій.*

4. **Тире** при вставних словах уживають:

а) якщо пропускається слово в схожому за будовою або лексичним складом словосполученні: *Україні вдалося виконати одразу подвійне завдання: з одного боку, вистояти під ударом Росії, а з другого – вступити в конструктивні відносини із Заходом* (УТ);

б) як додатковий знак після коми у складному реченні для позначення, до якої частини належить вставна конструкція: *Ви можете втілити тисячі корисних проєктів, але, якщо про них не розказали, – значить, їх не було* (prostir.ua).

Вставлені конструкції вживаються для доповнення, уточнення, роз'яснення певного елемента висловлювання, водночас вони не передають жодних із тих смислових відтінків, яких додають реченню вставні конструкції. Завдяки вставленим конструкціям речення доповнюється побіжними зауваженнями, додатковими повідомленнями, які спадають на думку мовцеві вже після початку мовлення. А отже, вони не можуть починати речення, а вживаються або всередині, або в кінці речення, але ніколи – на його початку. Найчастіше вони ніяк граматично не пов'язані зі словами основного речення.

За будовою вставлена конструкція може бути:

- окремим знаком або їх повтором (!!!), (??): *Президент особисто (!) викликав до свого кабінету (!) представників усіх зацікавлених сторін і впродовж години (!!!) змусив їх видати узгоджений текст* (УТ);

- словом: *О 09.10 12 жовтня роботу Керченської поромної переправи тимчасово призупинено у зв'язку з несприятливими погодними умовами (вітер)* (УІ);

- словосполученням: *На території тогочасної Римської імперії (у її найкращі часи) нині розміщується 36!!! національних держав* (hvylya.net);

- простим реченням: *Смішно сказати, але тільки завдяки світлому волоссю й «круглим» очам (так китаїці називають форму очей європеїдів) можна запросто влаштуватися на роботу, причому від тебе вимагається не так праця, як торгівля обличчям (УТ);*

- складним реченням: *Коли відбувалася зміна влади – більшовики вже пішли, а українці ще не дійшли – була також паніка серед людей, що знову почнуться обстріли (РС).*

У художніх текстах вставленими можуть бути цілі абзаци (опис природи, портрет персонажа, біографічні відомості тощо), проте публіцистичний стиль уникає таких поширених вставок.

Приєднуватися до основного речення вони можуть як безсполучниковим, так і сполучниковим (сурядним або підрядним) зв'язком. На письмі такі конструкції виділяються здебільшого **дужками**, рідше – **тире**: *Ще не так давно через браконьєрів, які полювали на цих птахів (у них цінне пір'я, м'ясо та кістки), страуси були на межі повного знищення (СВ); Військовий, або чорний, туризм – подорожування до місць, пов'язаних зі смертю, нещастям і жахом, – можна назвати справжнім знаком нашого часу (УТ).* Також зрідка автори використовують **коми** для виділення вставлених компонентів, зважаючи на пов'язаність їх із членами речення та незначний обсяг: *Рутинна, здавалося б, зміна посадовців. Однак вона викликала, для багатьох несподівано, сплеск ненависті на російському держ-ТВ масового ураження (УІ).* Такі вставлені компоненти наближаються до відокремлених членів речення – як за змістом, так і за способом пунктуаційного виділення.

Інколи вставлені конструкції оформлюються як окремі самостійні речення, відмежовуючись від основного речення крапкою або іншим знаком кінця речення: *Традиційні формати кулінарних шоу – де ведучий розповідає та демонструє, як приготувати ту чи іншу страву – поступаються місцем програмам, де куховарство подають мало як не олімпійський вид спорту, складний науковий або бізнесовий проєкт. (Кілька з них запозичено та адаптовано в Україні) (Країна).*

Трапляється, що вставлена конструкція містить більш важливу інформацію, ніж основне речення: *І таких будинків – які є архітектурними пам'ятками, що давно перейшли у приватні руки недобросовісних власників у Києві, – чимало* (РС). У такий спосіб автор акцентує увагу читача саме на інформації, яку несе вставлений компонент.

ЗВЕРТАННЯ

Звертанням називається слово або словосполучення, яке в реченні позначає особу або предмет, яким адресоване висловлювання: *Ігорю, Віталію Андрійовичу, шановна Валеріє Сергіївно, юносте моя незабутня*. Звертання не є членом речення, оскільки не пов'язується з жодним членом речення ані сурядним, ані підрядним зв'язком і до нього неможливо поставити ніякого питання. В українській мові для звертання існує спеціальний відмінок – кличний, а тому помилково вживати звертання у формі називного відмінка.

Якщо до складу звертання входять ім'я та по батькові, сполучення загальної назви (посада, позначення родинних або інших зв'язків, форми шанобливого звертання) з іменем (прізвищем) або іншою загальною назвою, то обидва іменники вживаються в кличному відмінку: *Наталіє Валеріївно, Олеже (Олегу) Юрійовичу; пані Маріє, добродійко Станіславо, пане Сокуренку, добродійко Зайченко, пане професоре (лікарю, директоре), друже Вікторе, колего Людмило, сестро Інно* тощо. У звертаннях, що складаються із загальної назви з прізвищем, можливе також поєднання форми кличного відмінка іменника – загальної назви з формою називного відмінка чоловічого прізвища: *пане Ковальчук, колего Ткаченко*.

У звертаннях, до складу яких входять дві загальні назви, форму кличного відмінка повинні мати обидва іменники: *пане директоре, добродію начальнику*. До присутньої особи слід звертатися на ім'я й по батькові (у деяких випадках можливе звертання на прізвище), а до незнайомих осіб – використовувати слова *пане, пані, панно, добродію, добродійко*. Звертання із вказівками на вікові або статеві ознаки (*жінко, жєницино, дєвушко, мужчино, діду, бабо* тощо) часто сприймаються адресатами як нетактовні, фамільярні. Традиційні для багатьох регіонів зменшено-пестливі форми *панночко, жіночко* і под. поширені в розмовному мовленні.

Звертання може бути непоширеним, тобто вираженим одним словом, та поширеним, що виражається кількома словами: *Вклоняюсь вам, герої, до землі* (СВ); *Агов, любителі музики та креативу!* (ФБ).

В усному мовленні перед звертанням павза зазвичай відсутня, але наявна після нього. На письмі ж звертання виділяємо **комами** всередині речення або відділяється однією комою на початку або в кінці речення: *Натхнення Вам, дорогий ювіляре, взаєморозуміння всередині колективу, гостроти думки і творчого польоту, прихильності Фортуни* (Z); *Шановні покупці, звертаємо Вашу увагу на те, що дату проведення аукціону перенесено!* (ztsb.org.ua); *Озовіться, однокласники* (СВ). Задля посилення емоційності звертання на початку речення може відокремлюватися **знаком оклику**: *Дорогі друзі! З гордістю заявляємо про відкриття філії в Херсоні!* (welcome-mobi.com.ua). У такому разі звертання оформлюють як самостійне синтаксично нечленоване окличне речення і не є ускладнювальним компонентом наступного речення.

Звертання завжди адресоване особі (предметові), яку можна замінити на займенник другої особи. Водночас такі особові займенники (*ти, ви*) можуть також уживатися в реченні як члени речення, не входячи до структури звертання: *Колеги, я закликаю вас зупинити це насильство* (ГК) – займенник *вас* виступає додатком. Використання займенників *ти, ви* у функції звертання можливе в експресивному згрубіло-вульгарному мовленні: *Чуєш, ти, давай свою маму туди відправ!* (ukraine-live.com); *Слухайте, ви, розумники! Я знаю, про що кажу!* (old.vse.rv.ua).

Вправа № 69. Подані речення переробіть на максимально ускладнені, використовуючи всі можливі засоби ускладнення в кожному реченні.

1. Просимо проходити до пресцентру. 2. До України повернулись учасники змагань. 3. Адвокат розповів про перебіг справи. 4. Вилкове запрошує туристів. 5. Стрибок цін спричинив ажіотаж у містах.

Вправа № 70. Підкресліть вставні конструкції, визначте їхню семантичну групу і структурні особливості (слово, словосполучення, речення). Що змінилося б, якби в реченні не було вставних елементів?

1. Термін «фемінізм» з'явився тільки у 80-х роках ХІХ століття, й основоположником цієї течії багато хто вважає, хоч як дивно, чоловіка (УТ). 2. За повір'ям, зозуля останньою прилітає з вирію і першою туди повертається, бо саме в неї зберігаються ключі від вирію (День). 3. Як повідомляє The Times, за словами керуючого директора Асоціації преміальних ресторанів Les Grandes Tables du Monde Ніколя Шатен'є, «відвідувачі навіть респектабельних ресторанів нерідко скасовують бронь, не маючи ні найменшого уявлення про те, якого економічного збитку вони завдають ресторану», передає kommersant (УНІАН). 4. Погодьтеся, частіше доводиться чути про нищення зелених зон у Києві, аніж про створення нових (День). 5. а) Словом, монгольська кухня, м'яко кажучи, не надто різноманітна. б) До речі, за статистикою, у Монголії увосьмеро більше всілякої худоби, ніж людей: на 3 млн жителів тут приблизно 24 млн овець, корів, коней та іншої їстівної живності (УТ). 6. Нагадаємо, Нідерландський театр танцю (NDT) – одна з провідних світових балетних компаній, заснована в Гаазі 1959 року (День). 7. а) Що важливо, у Китаї прийнято, і це нормальна практика, відправляти нащадків учитися в інтернати на повних п'ять-шість робочих днів. б) Поширеними, наприклад, є школи кунг-фу (УТ). 8. За словами одного з авторів дослідження Маркуса Егерта з Університету Фуртванген, науковці зібрали губки з приватних домашніх господарств з німецького регіону Віллінген-Швенінген і проаналізували ДНК та РНК мікробів (УП). 9. З іншого боку, відносно високі температури і подібний хімічний склад, за словами дослідників, характерний для іншого класу об'єктів – невеликих протопланет, що сформувалися в результаті зіткнення великих астероїдів або кількох комет (ДТ). 10. Таким чином, уся система управління справами від самого початку була не знищена, тобто приватизована, а передана на баланс іншим органам державної влади (УТ). 11. а) У 2001 році підводна археологічна команда почала дослідження дна озера і виявила багато будівель, створених рукою людини, зокрема, вісім споруд пірамідальної форми. б) Будівлі розкидані на площі 6,5 кв. км і, як вважають вчені, є частиною стародавнього королівства Дянь, яке таємничим чином опинилось під водами озера близько 2000 років тому (ВВС). 12. Отже, як ми бачимо, «красиво почати» велику війну традиційним способом шансів у Росії практично немає

(*patrioty.org.ua*). 13. Мовляв, якщо в остаточному варіанті документа будуть ураховані пропозиції науковців, практиків, зокрема й закордонних колег, це дасть змогу розв'язати низку проблем лісогосподарювання (*СВ*). 14. По-друге, ніде правди діти, дійсно, у більшості є вже і близькі, і родичі, які хворіють або перехворіли на коронавірус (*УНІАН*).

Вправа № 71. Розмежуйте вставні і не вставні компоненти в реченнях, доставте знаки в разі необхідності.

1. Втім попит на фірмові шкіряні дамські сумочки та на валізки для пікніків не впав. До слова в особливому тренді зараз мініатюрні клатчі бірюзових відтінків. Однак найбільш безпрограшний варіант – це звичайно, класика (*ДВ*). 2. Жираф є найвищим видом наземних ссавців, у першу чергу завдяки неймовірній довжині своїх ніг і шиї (*ВВС*). 3. Погодьтесь що так кайфово прокинутись вранці і зовсім не думати про свою укладку (*pinterest.de*). 4. Популісти, як показує практика, можуть мати успіх як у бідних, неуспішних державах, так і в цілком цивілізованих країнах ЄС (*УТ*). 5. З'ясувалося інформація з зовнішнього світу потрапляє до людини не за допомогою рацію, а через емоцію (*День*). 6. Чомусь мені здається, що навіть з ідеальним підручником не всі проведуть ідеальний урок (*osvita.ua*). 7. Цікаво що за вмістом вітаміну Е слива є одним з лідерів серед фруктів (*Країна*). 8. Уявіть що ви маєте ліки, які можуть у буквальному сенсі врятувати життя щонайменше трьом людям (*День*). 9. Як повідомили Радіо Свобода в Секретаріаті уповноваженого у вересні і жовтні троє громадян України були звільнені з місць позбавлення волі (*РС*). 10. Раніше у Мінекології повідомили що кількість відвідувачів Чорнобильської зони за 3 роки зросла майже вдесятеро: з 8 тисяч до 70 тисяч (*УНІАН*). 11. Понад усе прагнучи нових облич, здається ми досі не готові до того, щоб вони з'являлися (*УТ*). 12. Нагадаємо легендарний американський співак та актор [Френк Сінатра – І.М.] прославився романтичним стилем виконання пісень, «наспівним» (crooning) голосом (*День*). 13. Що цікаво в обидвох випадках зловмисник привертав увагу «жертви» вітаючись з нею, а потім різко виривав з рук сумку (*mi100.info*). 14. Цікаво що на території замку в Бераті досі живуть люди, протікає своє помірне життя, а з вершини відкривається неймовірний краєвид (*УІ*). 15. Дуже цікаво формувалися лінгвістичні

особливості цієї татарської спільноти (VT). 16. Природно, що і учасникам міжнародного українсько-польського семінару «Всихання соснових насаджень у Львівській області», що пройшов на базі Рава-Руського лісгоспу, а завершився на території Польщі у Надлісництві Томашова, було не до поезії (CB). 17. Природно весь непотріб уже прибрано з дороги (ГК). 18. Кажуть що одне яблуко на день – і про лікарів можна забути (CB). 19. Кажуть на першому концерті гурту Velvet Underground (банди Лу Ріда) серед бодай сотні слухачів сидів східноєвропейський хлопець Вацлав Гавел (VT). 20. Подейкують американська співачка Бейонсе, котра так радувала своїх шанувальників відвертими вагітними фотографіями, віднині і до самого народження двійнят більше не показуватиметься на публіці. ... Нагадаємо, кажуть свою двійню артистка має намір народжувати вдома. Як відомо батько співачки оголосив, що в неї буде хлопчик і дівчинка (VII).

Вправа № 72. *Визначте граматичну роль слова **може** в кожному реченні, доставте відсутні знаки, поясніть їх необхідність. Аргументуйте, коли між сполучником **а** і дієсловом **може** потрібна кома, а коли – ні.*

1. «Може скоро і Sotheby's наздоженемо», – каже директор “Прозорро.Продажі” Олексій Соболев (Гр.). 2. «Унаслідок такого перегляду державного бюджету країна може залишитися без Суспільного мовника», – йдеться у відкритому листі (*stv.detector.media*). 3. Що може розповісти чорна скринька з борту літака (з) (ДВ). 4. Тож у зв’язку з усім цим ми звернулися до експертів з кількома питаннями: поперше, що вони думають з цього приводу, може ми зарано відправили мажоритарку на звалище української електоральної історії (VI). 5. А може не така вже погана та «мажоритарка»? (з) (VI). 6. Греція: А може збільшити штрафи в сто разів? (з) (ГУ). 7. Про функції податкового агента підприємець Г. чи не знав, а може і знати не хотів (*obolon.kyivcity.gov.ua*). 8. А може винна таки дієта? (з) (VT). 9. «Київ може перемолоти тебе, а може стати рідним», – написав Зеленський (VII). 10. А може різні геометрії насправді існують? (*nenc.gov.ua*). 11. Бажаєте скуштувати суп Вішісуаз? А може перекусити теріном з копченого лосося? (*split.lviv.ua*). 12. Україна це Європа, а може й краще (з) (*deinde.com.ua*). 13. А може депутати взагалі не потрібні? (УНІАН). 14. То може й у юніорських конкурсах варто було би взяти паузу? (*stv.detector.media*).

15. Може це короткочасний стрибок, а може й щось краще – Ослунд про ВВП України (з) (PC). 16. «Тут одна цибулинка крокусу, вона дає одну квіточку. Може ще одна буде», – розповіла жінка (*agro-business.com.ua*). 17. Квіти такі гарні, що ми часто не можемо втриматися, щоб не зірвати букетик (а трапляється, й оберемок) аби прикрасити свою оселю. Не враховуючи, а може й не знаючи, що ці квіти без води дуже швидко в'януть і їх можна додому й не донести, доведеться викинути (*День*).

Вправа № 73. *Визначте структуру вставлених конструкцій (знак, слово, словосполучення, просте/складне речення); установіть, яку інформацію такі конструкції вносять у речення. Чи є потреба в їх використанні?*

1. Проте в одному з трьох збережених волинських кітабів (як називають писемну спадщину місцевих татар; від арабського «кітаб» – «книга») ХІХ століття окрім польської лексики вживаються й українізми (*УТ*). 2. Попри те що національний природний парк «Кармелюкове Поділля» має лише 10 років від дня створення, його ентузіасти (бо по-іншому людей, які працюють на «мінімалку», не назвеш) розробили кілька цікавих піших маршрутів для туристів (*День*). 3. Театр «Сузір'я» – чого варта лише спіраль його сходів! – узагалі міститься в помешканні колишнього візитного клубу любителів їзди верхи часів Родзянка (*УТ*). 4. Сім мільярдів гривень теоретично здатні компенсувати наслідки саботажу медичної реформи, проте не із цими менеджерами (он в Одесі в інфекційній лікарні замість ліжок для хворих і захисних матеріалів закупили поза тендером м'які меблі, кухонний гарнітур і таблички для дверей по тисячі гривень за штуку, і все проти епідемії!) (*УТ*). 5. Цим палацом подоляни завдячують полковникові Петру Чечелю (1754-1843 рр.), гайсинському старості, котрий наприкінці ХVІІІ століття придбав у Старокостянтинівському повіті кільканадцять сіл (зокрема і Самчики), де й облаштував свою резиденцію (*СВ*). 6. У них жовто-чорна стрічка виправдовує новітню версію російського імперіалізму та – увага! – російського фашизму в первісному сенсі слова (буквально відповідаючи класичному визначенню Умберто Еко, пункт за пунктом) (*УТ*). 7. Так склалося, що існує він [Житомир – І.М.] для мене у двох вимірах – місто з історією, місто минулого – те, в якому я би хотіла насправді побувати та пожити (а не виловлювати його якимись мозаїчними шматками старих

вулиць та архітектурних ансамблів), – і місто, в якому дуже непросто дихається усьому новому і масштабнішому (УТ). 8. Ось за півгодини в автобусі я дізналася і рецепт квасу з бузини (на відро), і про 27 (!) кліщів, що витягнули лікарі зі спини моєї супутниці, що сиділа поруч (День). 9. Перед нами – ще в тумані – постає новий континент, який треба пізнати (УТ). 10. Хай там як це прикро чути чоловікам, фемінізм давно перестав бути окремою течією і вченням. Сьогодні він невід’ємна частина жіночої свідомості. (Звісно, не йдеться про племена Центральної Африки чи виключно мусульманські країни). Будь-яка сучасна жінка – феміністка, подобається це комусь чи ні, зокрема і їй самій (УТ). 11. За кількістю та різноманіттям (понад 140 тисяч) унікальних пам’яток у різних регіонах Україна належить до країн з багатющою історико-культурною спадщиною (УК). 12. У другому випадку можливий хіба медійний скандал штибу того, що розгорнувся навколо малюнків в Охматдиті (коли художниця розписала стіни зображеннями рибок із російськими іменами, а представники сучасного письменства вважали це неприпустимим і вимагали перейменування) (УТ).

Вправа № 74. *Доставте розділові знаки, визначте, чим ускладнені речення.*

1. Питання трьох спірних територій – західної (де відбулися сутички, тобто частина регіону Ладакх площею 30 тис. км²), центральної поруч з Непалом і східної 90 тис. км², що теоретично належать до індійського штату Аруначал – існує з кінця 1940-х років (УТ). 2. Спочатку кожен із членів ПЕН-клубу міг внести на розгляд пропозиції, а потім із усіх а їх назбиралося 277 шляхом голосування було обрано 100 найкращих (День). 3. Саме Палац Дожів резиденція правителів Венеції, місце засідань Великої ради, Сенату і Верховного суду століттями зустрічав іноземних послів та всіх гостей, що прибувають з моря (24tv.ua). 4. На думку Остальцева замість пільг за радянським зразком ветеранам АТО треба давати можливості для заробітку за прикладом американської програми підтримки ветеранів війни у В’єтнамі, відповідно до якої центральні місця для вуличної торгівлі розподілялися саме між колишніми військовими (УТ). 5. У процесі неформального спілкування французи а серед них були і прем’єр Гранд Опера Франсуа Алю і Валері Колен, балетний продюсер запитали мене, як вони могли б допомогти київському балету (День). 6. – Це одне з

чудес природи в Карпатах, тут можна милуватися годинами тим як природа геніальний архітектор! – домоглася таких химерних форм, – каже Сергій Прокоп (VI). 7. Маєте чудову нагоду пройтися у тиші пралісом, котрий щойно прокидається від зимового сну надихатися чистим повітрям, надивуватися з ендеміків, що тут ростуть (неймовірні папороті, а весною – ще й первоцвіти) і живуть зокрема безхребетні... Утворила карстовий міст всесильна вода, яка сотнями тисяч років стікала скелею гори розчиняючи м'яку вапнякову породу і промивала отвори, які збільшувалися, розширювалися і перетворювалися на печери дорогою минаємо знамениту найдовшу печеру в Карпатах – Дружбу, це вертикальний колодязь, від якого відходять численні горизонтальні ходи та галереї, там живуть унікальні види рукокрилих тобто кажанів (VI). 8. Колись у Стокгольмі студенти юдаїки почувши, що я родом із Житомира, захоплено вигукнули – о, то ви з міста Хаїма Бялика! єврейського поета, одного з фундаторів новітньої літератури мовою іврит. Мене це трохи заскочило, правда, як і свого часу реакція поляків – а ви знаєте де в Житомирі будинок Тадеуша Боровського? польський поет, критик, публіцист. А де Короленка? (VT). 9. У Польщі вони більше не говорять про декомунізацію – кажуть про polityka historyczna – історичну політику, яка дуже схожа. Вона по суті є спробою контролювати наратив минулого таким чином, щоб "звільнити" поляків від будь-якої співучасті і в злочинах як нацизму так і сталінізму частини комунізму). (Згідно з польським законом публічне звинувачення польського народу в участі і організації комуністичних і нацистських злочинів тягне за собою до трьох років позбавлення волі) (TCH). 10. Популізм – дуже поширене явище української політики (хіба що одиниці представників політикуму не можуть бути в цьому звинувачені), для неї це норма, а не виняток (VT). 11. За намагання оповісти про підлітка в складній ситуації взявся Андрій Бачинський у книжці «140 децибелів тиші» до слова, «Книга року ВВС» за 2015 рік у дитячій номінації (VT). 12. Якщо не приперти плутократів до стінки сучасні більшовики (ті самі, які стверджують буцімто західна система побудована на лицемірстві та фальші) отримають карти в руки (VT). 13. Але таке безтурботне життя скінчилося 1692 року, коли потужний землетрус і цунамі на думку багатьох, кара господня за гріхи затягнули більшу частину Порт-Рояля у море

(BBC). 14. На сьогодні пацієнт залишається в стані медикаментозного сну, хоча кулю з його черепа вона пройшла за вухом і застрягла в скроневій кістці видалили минулої п'ятниці в хірургічному відділенні військового госпіталю в Харкові (VI). 15. Дід спохмурнів, запалив люльку, і чи тютюн був заміцний чи щось потрапило в очі у нього по щоці скотилася сльоза (CB). 16. На стадії переростання аграрного суспільства в індустріальне (соціально-економічний вимір історичного процесу) і традиційного у громадянське суспільно-політичний вимір державна власність на засоби виробництва та інше майно перестала уособлюватися монархом (UT).

Вправа № 75. Проаналізуйте речення, визначивши, яким звертанням (непоширеним чи поширеним) воно ускладнене, якими знаками виділене звертання і які смислові відтінки воно додає реченню.

1. Панове міністри, навіщо ви повертаєте селян у середньовіччя? (CB). 2. Шановні колеги! Запрошуємо Вас на заходи з презентації демонстраційного польоту нового тактичного безпілотного літального апарату (БпЛА), розробленого ДП «Антонов», що входить до складу ДК «УкрОборонПром» (ФБ). 3. Як завжди, запитання: діти, а є хтось із дорослих удома? (UT). 4. У той же час грабіжники зухвало пограбували село Руданське, що у Шаргородському районі. Вдумайтеся: не одного-двох мешканців у ньому, а ціле село! Агов, панове з МВС! Невже «переплюнемо» 1990-ті у 2000-х?! (CB). 5. Те саме за фактом стосується й інших провідних держав світу, зокрема КНР: прошу, містере Путін, смачного, їжте, тільки до нас не лізьте! (UT). 6. Шановні громадяни! Звертайте увагу на метеорологічні попередження! (topnews.kiev.ua). 7. Ну що, пані та панове! Шановна громадо! Брати і сестри. Миряни, парафіяни. От і настав час взятися за укршоубіз сучасного зразка (UT). 8. Дорого та незручно: прощайте, українські монети (economics.com.ua). 9. Шановні друзі! Зверніть увагу на графік роботи Регіонального та територіальних сервісних центрів МВС в Харківській області у святкові дні (kha.hsc.gov.ua).

Вправа № 76. Відредагуйте речення, доставте відсутні розділові знаки.

А. 1. Головне в цей день нічого не робити, але таку розкіш можуть собі дозволити тільки люди непрацюючі або відпочиваючі (УНІАН). 2. Готуючись до візиту, я ще раз переконався у важливості нинішніх змін в Україні – як для майбутнього вашої

країни, яка має такий великий потенціал, так і для всієї Європи (ЄІ). 3. Згідно знайденої інформації та кадрів, і за допомогою експертів слідчі розслідують причину обвалу будинку і можливу кримінальну відповідальність (Ес.). 4. Також повідомлялося, що за неофіційними даними, у перестрілці в Олевську було поранено близько 20 осіб. ... У свою чергу поліція Житомирщини відкидає версію про бурштин як причину збройних сутичок (Гр.). 5. а) За експертними оцінками «Європейська хартія регіональних мов або мов меншин» ухвалена у Страсбургзі 5 листопада 1992 р. не сприятиме захисту мов, які справді потребують цього, бо зникають (гагаузька, кримськотатарська, ромська та ін.), а навпаки призведе до подальшого винародовлення, бо носії цих мов перейдуть на «общепанятніє – авт.».

б) Найбільшою небезпекою є суцільне засилля – фінансове, кадрове, інформаційне шовіністів із Московії, Угорщини, Румунії, Польщі, Чехії та ін. в усіх без виключення глобальних та регіональних структурах. в) Найбільш зухвалими є рішення ПАРЄ куплене московинами за 33 срібника (33 млн. євро) щодо початку розгляду питань зняття санкцій з Московії за окупацію Криму, Донецької й Луганської областей... (*vilneslovo.com*).

6. Роблячи сьогоднішнє ранкове привітання стався кумедний випадок, коли робив фото, навпроти, по інший бік дороги, проходили дві дівчини і крикнули мені разом голосно: “Доброго ранку!” (ФБ).

7. Але, здається, що попри всі наші технологічні досягнення, сучасне селянське життя не надто відрізняється від перших європейських цивілізацій (BBC).

8. а) ... зважаючи на мінімальну машинну перекладність постів написаних суржиком, ці тексти легкі для українців, однак для опонентів є справжнім покаранням... б) Тож, не варто дивуватися нецензурній лексиці у їхніх постах.... в) Для тих, хто не до кінця розуміє значення терміну «бойовий суржик» наведемо розшифрований нами фрагмент аудіорозмови... г) До того ж, зі слів самих читачів, суржик такого типу не шкодить, а навпаки сприяє популяризації української літературної мови... д) У своїй постах любить говорити про життя, про наболіле або ж навпаки неймовірно радісне.... у першому випадку можна говорити про суржик, як засіб створення комічного, художній прийом... е) Як нам відомо приблизно з 7 травня їхній спільний ресурс «Репка.клуб» недоступний для читачів (*language-policy.info*).

9. Журналістам, які бойкотували Держдуму через

рішення щодо депутата Слущького, якого звинувачують у домаганнях, позбавили акредитації (Гр.). 10. У той час, коли б здавалося, що держава повинна своєю культурною політикою заохочувати своїх громадян вчити мову, користуватися нею, і закривати діяльність відверто ворожих державі медіа, все відбувається з похибкою до навпаки (РС). 11. Нагадаємо, раніше Володимир Зеленський потрапив у скандал, коли під час карантину з цілою делегацією пив каву в кафе і без маски (ТСН).

Б. 1. Цей спосіб часто стоїть великої кількості зусиль, адже здається важко дати спокій вже розпочатій пачці печива (УНІАН). 2. а) За повідомленням видання інцидент стався 6 січня. б) У свою чергу консульство запровадило обмеження для пересування чиновників і працівників представництва з метою забезпечення їх безпеки (Гр.). 3. Тобто, внаслідок арешту грошових коштів з ініціативи відділу примусового виконання рішень департаменту державної виконавчої служби Міністерства юстиції України товариство позбавлене можливості здійснювати платежі (УІ). 4. а) Як пише Бобровников "з перших днів розслідування, присвяченого "сірій зоні", а точніше, за два дні до вбивства Андрія Галущенко", йому почали надходити погрози фізичної розправи. ... б) За словами Бобровнікова, загалом йому надходило 5 попереджень, щодо ризиків його життя через розслідування "справи Ендрю" (УІІ). 5. За звітом ЮНЕСКО десять мов в Україні знаходяться в критичному стані (Гр.). 6. Дієта MIND, яка є поєднанням дієт DASH та Середземноморської і за твердженням її розробників допомагає покращити роботу мозку та запобігти хворобі Альцгеймера (ТСН). 7. а) При напруженому виборі між успішним виконанням завдання і власним виживанням професійний екіпаж помилився, не захистивши себе по мірі необхідності. б) ...Як зазначили експерти, бійці при цьому прийняли вірне рішення, катапультивавшись з літака (УНІАН). 8. а) Оскільки 10-а стаття Конституції України є у 1-ому розділі, то її крім рішення № 10 рп/99 додатково захищає 156 стаття Конституції України ... б) Дві міжнародні організації як і Венеційська комісія на заяви «сусідів» заявили «Сприяння посиленню державної мови та її обов'язковість для всіх громадян України є законною і навіть похвальною метою держави».... в) Чи треба розпочинати мову про конституційність 7-ої статті закону про освіту, за яку проголосувало 255 депутатів і тим більше про подання 55 депутатів нацменшин щодо

надання нацменшинам права навчатися рідною мовою? (*zahystmovy.org.ua*).

9. СБУ протягом десяти днів після одержання запиту розглядає та надає організатору гастрольного заходу відповідь – є чи немає законних підстав не допустити громадянина країни-агресора до участі у гастрольному заході (*УНІАН*). 10. А, мовляв, мова – це вже більш вищий ступінь потреб людей, і тому до неї можна повернутися обличчям маючи лише безпечні умови для життя ... (*РС*). 11. Це так цікаво розкодовувати свою мову (*РС*).

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягають відмінності між вставними і вставленими конструкціями?
2. Які слова ніколи не бувають вставними, а які – завжди виступають вставними?
3. На які смислові групи поділяють вставні конструкції?
4. Перерахуйте способи виділення вставних і вставлених конструкцій на письмі.
5. У чому смислові й структурні особливості вставлених конструкцій?
6. Назвіть правила оформлення звертання (відмінкова форма, розділові знаки).
7. Чи може звертання виражатися особовими займенниками другої особи (ти, ви)?

УЗАГАЛЬНЮВАЛЬНІ ВПРАВИ ДО ТЕМИ “ПРОСТЕ РЕЧЕННЯ”

Вправа № 77. Розкриваючи дужки, оберіть форму присудка, яка відповідає граматичній нормі, поясніть свій вибір.

1. Іван Хланта: «Національна освіта, виховання (має/мають) ґрунтуватися на духовних цінностях українців, відображених у фольклорі» (з) (УК). 2. ЄС (виділив/виділило) Ірану, який постраждав від повені, більше мільйона євро (з) (VI). 3. За суб'єктивними підрахунками, в жанрі постапокаліпсису сьогодні (існує/існують) близько півтори тисячі прозаїчних творів різної якості, не враховуючи оповідань. Уваги з-поміж них (заслуговує/заслуговують) кілька сотень (ДТ). 4. НАТО (важливіше/важливіший) сьогодні, в умовах агресивної політики Росії та суперечливих заяв американського президента, ніж будь-коли (VI). 5. Ні анкета, ні інтерв'юер під час опитування не (попереджає/попереджають) респондента про виборчий бар'єр, а лише просить обрати зі списку запропонованих партій ту, за яку він має намір голосувати (УТ). 6. На одну вакансію в Україні (припадає/припадають) майже десять безробітних (ВК). 7. МЗС за рік (оформило/оформили) близько 11 тисяч електронних віз (з) (VI). 8. Окрім того, за оптимістичними твердженнями МО, лави армії щомісяця (поповнює/поповнюють) до 6 тис. нових контрактників (УТ).

Вправа № 78. Виправте помилки, пов'язані з координацією присудка з підметом, поясніть свій вибір. Відредагуйте речення.

А. 1. Кількість обстрілів упали до найнижчого рівня: спецпосол ОБСЄ закликала продовжувати зберігати перемир'я на Донбасі (з) (*uazmi.org*). 2. Обслуговують цей матч бригада арбітрів із Франції (*ICTV*). 3. ОБСЄ не знайшло в зоні АТО касетних боєприпасів (VI). 4. Будь-яке ремесло, у тому числі і політика, повинні робитися чистими руками (ФБ). 5. В онлайн-голосуванні могли взяти участь будь-хто (Z). 6. Тринадцяте грудня назавжди для них став чорним днем календаря (*TCH*). 7. Мирне населення самі до нас підходили багато (*НВ*). 8. США закликає Росію звільнити хворих політв'язнів Коломійця та Бекірова (з) (VI). 9. Всі вони приїхали, щоб подивитися, як цвітуть понад мільйон тюльпанів. ... На сторінці «Добропарка» у Facebook 26 квітня повідомлялося, що парк закритий на карантин (*УНІАН*).

10. Частина військових-протестувальників пішли з Банкової (Гр.). 11. Соціологи розповіли, яка частина українців знають та підтримують другий етап медреформи (з) (УНІАН). 12. Пам'ятка архітектури XIX століття, чудово збереглася до наших днів і на правду дивує своєю пишністю (День).

Б. 1. Низка великих рітейлерів, як-от Deichmann, H&M і Adidas, припинили платити за оренду магазинів у ФРН через вимушене їх закриття на тлі епідемії коронавірусу в країні (ДВ). 2. Жоден з його партнерів, а їх було четверо, не рухалися й не відкривалися (П). 3. Багато хто з глядачів хочуть задати питання (ТСН). 4. Один з добровольців, що приймали участь у тестуванні ліків у французькому Ренні, і у який перебував у стані клінічної смерті, помер (ЄІ). 5. МЗС Франції не зміг назвати дату поставки французьких безпілотників на Донбас (УТ). 6. Влада та керівництво клубу обіцяло сприяти фанатам (Z). 7. Я б не сказав, що бізнес це був свідомий вибір (УІІ). 8. Після публікації депутати Верховної Ради повідомили "Українській правді", що подібні листи від Гереги отримали низка нардепів (УІІ). 9. Ті, хто вижили після авіакатастрофи, були госпіталізовані (ТСН). 10. На борту повітряного судна знаходилися 190 людей, 10 з яких діти, а також шестеро членів екіпажу (УНІАН). 11. Латаття широко використовують у науковій та народній медицині. Цвітуть вони, як правило, протягом трьох літніх місяців (УНІАН). 12. Керівництво Білого дому випадково визнав факт тиску на Україну з метою розслідування (з) (ДТ).

Вправа № 79. *Виправте помилки в побудові речень з однорідними членами.*

А. 1. Величезні площі, засаджені монокультурами, не забезпечують придатних умов для існування не лише куріпкам, а й іншим тваринам (День). 2. Під час пленарного засідання парламенту наша фракція пропонуватиме нардепам провести не лише розслідування, а й перевірити стан матеріально-технічного забезпечення Збройних сил України (ba.org.ua). 3. Колектив ПАТ Сумиобленерго не тільки забезпечують світлом всю область, а ще й дарують шанс на життя (sumydonor.com). 4. Виникає запит не на видовищно-скандальну, а реальну політику (Країна). 5. Ситуація з видобутком золота змінилася в середині XIX ст., коли в Росії, Каліфорнії, Південній Африці, Австралії та Канаді одна за одною стали спалахувати золоті лихоманки (Країна). 6. В особистих стосунках ціную вірність і довіру одне

одному. 7. 6 потерпілих, які перебували в «Daewoo Lanos», було затиснуто в потрошеному автомобілі та потребували медичного втручання (ТСН). 8. Адвокати заявляють про тиск і шантаж студентів і керівників вишів у контексті підробних сертифікатів ЗНО (ІФ). 9. Одне слово, і на землі, і високо над землею природа у серпні змінює не тільки зовнішні декорації, а й нагадує своїм співмешканцям про готовність жити у нових погодно-кліматичних умовах. Бо, лише допомагаючи один одному, всі живі істоти, що населяють планету Земля, зможуть продовжити на ній і своє життя, і її існування (СВ). 10. Заборону встановили місцеві чиновники, вона діє як у школах, так і ресторанах чи ТЦ (УНІАН). 11. Раніше Антикорупційна прокуратура визнала свою помилку з висвітлення справи Фірташа, та пообіцяли відкрити доступ до інформації щодо своїх розслідувань (Гр.). 12. За словами працівниці тренажерного залу, Таррант був у всіх відносинах зразковим інструктором з фітнесу (УНІАН). 13. Готуючись до візиту, я ще раз переконався у важливості нинішніх змін в Україні – як для майбутнього вашої країни, яка має такий великий потенціал, так і для всієї Європи (ЄІ). 14. Найяскравіші фото дня: Порошенко в Гаазі, Папа Римський у Кенії, морок у Криму (ТСН).

Б. 1. Римська імперія не тільки не змогла розв'язати головні економічні проблеми і, відповідно, провести успішні економічні реформи, але й впоратися із наслідками напливу варварів (*hvylya.net*). 2. Зміни клімату незабаром зроблять непридатними для вирощування кавових зерен на 80% використовуваних сьогодні земельних ресурсів. А потепління Світового океану позначиться на популяції риби, що істотно позначиться на риболовецькому промислі (УНІАН). 3. Туристична індустрія Танзанії пропонує шість маршрутів на гору. Розрізняються вони за рівнем складності, кількості днів і вимогами до підготовки (УНІАН). 4. Щоб досягти успіху і добробуту, потрібно в них вірити і хотіти (РС). 5. Кеті Перрі розповіла про стрибок ваги й самопочуття на останніх тижнях вагітності (УНІАН). 6. «За семінаристами цікаво спостерігати, оскільки ми не тільки їх вчимо, але й вони нас вчать». За цей час семінарія не тільки покращилась в плані матеріальному, але й у духовному (*ifds.org.ua*). 7. На київських підприємствах і організаціях заборонено допускати до роботи працівників з ознаками респіраторного інфекційного захворювання

(ФБ). 8. У Львові шукають вибухівку в аеропорту, на вокзалі та ще низці об'єктів (УНІАН). 9. "Нова пошта" безкоштовно доставлятиме гуманітарну підтримку лікарням, дитбудинкам та військовим (з)... "Нова пошта" буде безкоштовно доставляти все необхідне для боротьби з коронавірусом до лікарень, дитячих будинків, військовослужбовців та незахищеним верствам населення (УІІ). 10. Компанія Google оголосила, що заборонить рекламувати товари й послуги, призначені для стеження або спостереження за іншою людиною (БМ). 11. Військові водолази, які обшукують порт в пошуках жертв, виявили тіло, відкинуте силою вибуху на 500 метрів (День). 12. Користувачі усе більше залежать та покладаються на мобільний Інтернет. ... У цьому додатку користувач може отримати та ознайомитись з усією необхідною йому інформацією про продукцію фармакологічної компанії Square Medicines (ФБ). 13. Сліди отрути було виявлено не лише на плящі з водою Навального, але й інших предметах (babel.ua). 14. Правоохоронці обробляють кожне поліцейське авто хлоркою перед і після зміни (БМ).

Вправа № 80. *Визначте засоби ускладнення речень. Установіть, які члени речення є однорідними, зазначте умови відокремлення, семантичні групи вставних конструкцій.*

1. Так само, як будівлі й пам'ятники, дерева можуть бути безмовними свідками важливих історичних подій, повсякденних моментів, сповнених радістю або сумом. Нідерландське місто Роттердам вирішило приділити належну увагу деяким зі своїх особливих дерев, запропонувавши інновацію, доступну як місцевим жителям, так і туристам (УІ). 2. Його мистецтво було альтернативою як радянському академізму, так і експериментам багатьох його колег-однолітків і являє собою окремий, унікальний напрям у живописі, близький до світового постмодерну (День). 3. Після 22-річної роботи з інвентаризації та реставрації найстарішого некрополя Львова – Личаківського кладовища, заснованого у 1786 році, було оприлюднено базу даних цього об'єкта – понад вісім тисяч записів (УМ). 4. Моніторинг хімічного стану поверхневих вод у басейні Сіверського Дінця здійснюється за такими показниками, як вміст важких металів (кадмію, свинцю, ртуті, нікелю) та органічних сполук

(пестицидів, поліароматичних вуглеводнів, летючих органічних сполук тощо) (УТ).

5. Пандемія COVID-19 змусила країни переглянути фіскальну політику, зокрема знайти кошти на фінансування боротьби з поширенням і наслідками коронавірусної хвороби, перенаправивши їх із інших галузей (ДТ).

6. Тут, поблизу маєтку Миклашевських, жителі села висадили близько 400 дубків, у такий спосіб започаткувавши відтворення парку, який прикрашав місцину в 19-му столітті (СВ).

7. В останні роки українці, особливо у великих містах, все частіше відходили від укоріненого ще з радянських часів формату святкування Нового року. Замість домашніх застіль з традиційним набором з «Олів'є» і «Шуби» під недолугі жарти «Блакитного вогника», люди обирали поїхати кудись відпочити, вирушити на гучну вечірку в модний клуб або ж відкрити пляшку ігристого опівночі просто неба на головній ялинці міста (УНІАН).

8. Отож, усі мають вибір провести вечір в ресторані чи кафе одного з безлічі готелів, або замовити улюблені страви в звичайному ресторані та повечеряти в номері готелю (УНІАН).

9. Приміром, у 1579 році козацьке «рицарське коло» на острові Томаківка, у дніпрових плавнях, обрало гетьмана Самійла Зборовського, «славного поляка, великої родовитості пана», надало йому гетьманську булаву й «зброю перших гетьманів місця того»... Алкоголь, заповнюючи дозвілля козаків, ніби змивав з них усі напашарування, накладені різними соціальними класами, релігіями й етносами (УТ).

Вправа № 81. Чим ускладнені наведені нижче заголовки? Чи завжди виправдане використання ускладнених заголовків?

А. 1. Між лукавством, месіанством і популізмом (ДТ). 2. Дякуємо, пане полковнику (СВ). 3. Як мережа сайтів, присвячених теоріям змови, поширила фейкову новину про посилення військового контингенту США в Європі (РС). 4. Майже половина опитаних українців задоволена своїм здоров'ям, займається спортом і не страждає від самотності (ІФ). 5. Такі прості, такі неочевидні речі (ДТ). 6. Енергетична бідність, завуальована європейськими стандартами... (ДТ). 7. Де ти, моя Надіє? (СВ). 8. Трамп вилаяв "Нью-Йорк Таймс" та "Вашингтон пост" за "фейкові новини" (Ес.). 9. Понеділок буде морозяним та зі сніжком на Лівобережжі (ТСН). 10. «Нам треба боротися не з пожежами, а з чиновниками...» (День). 11. Життя, віддане людям (СВ).

12. Медики, як і раніше, на передовій (ГУ). 13. Механізми русифікації, впроваджені радянською владою, працюють і дотепер (zahystmovy.org.ua). 14. Королі та династії в українській історії (УТ).

Б. 1. Оприлюднено ім'я пілота, загиблого у катастрофі винищувача Су-27 (Ес.). 2. Покинуті і зражені (ТСН). 3. Половина фахівців з вищою та середньою спеціальною освітою, втративши роботу, втрачають і професію (ДТ). 4. Агов, німецькі «зелені»! (День). 5. Суд відхилив клопотання адвокатів і залишив під вартою Антоненко, незважаючи на погіршення стану здоров'я (ДТ). 6. Закон Ківалова-Колесніченка знищив більше українців, ніж війна (zahystmovy.org.ua). 7. Модно бути на «еко» та «смарт» (День). 8. Енергетична бідність, завуальована європейськими стандартами (ДТ). 9. США підтримали санкції ЄС проти Росії та заявили Німеччині про небезпеку "Північного потоку-2" (Ес.). 10. Коли вже ви, хапуги, наїстесь? (СВ). 11. Дівчина із протезом об'їхала всю Європу і зробила з цього розважальний проєкт (УП). 12. Суд випустив экс-"беркутівця", підозрюваного у вбивствах на Майдані (УП). 13. Таке просте, таке складне життя (СВ). 14. Долар дешевшає, незважаючи на "бичачі" заяви представників ФРС (ІФ).

Вправа № 82. Доставте потрібні знаки. Визначте, чим ускладнене кожне речення, зазначивши вид однорідних членів речення, умови відокремлення, смислову групу вставних слів та ін.

А. 1. Мечеть збудована на зламі тисячоліть у 1996–2012 роках за проєктом двох архітекторів Олександра Комаровського та Рідвана Маджзуба (УІ). 2. Його мистецтво було альтернативою як радянському академізму так і експериментам багатьох його колег-однолітків і являє собою окремих, унікальний напрямок у живописі близький до світового постмодерну (День). 3. Наші мрії й уявлення часом компенсуючи брак задоволення творять нехай і примарну але якусь «кращу» реальність (УТ). 4. На жаль за дивним збігом обставин, конкурсний відбір на звання лауреата Премії [імені Шолом-Алейхема – І.М.] саме цього ювілейного року був позбавлений необхідної творчої напруги та змагальності переважно через вкрай незначну кількість претендентів та прикру відсутність по-справжньому видатних творів гідних такої знаменної події (День). 5. Вивчаючи куріпок учені навчилися

визначати додаткові ознаки глобального потепління та його вплив на різні живі організми зокрема й на людину (*День*). 6. Як указує Ганс Клофт лише грекам вдалося раціонально звузити й обґрунтувати владу розділити публічну та приватну сфери, засвідчивши що реалізовувати її варто, спираючись на процедурні моделі (*УТ*). 7. Треба послідовно здійснювати програму підтримки української мови в тім і через введення обов'язкових квот у всіх царинах публічного вжитку насамперед на телебаченні, радіо, у друку, кіновиробництві (*zahystmovy.org.ua*). 8. До слова на 1917 рік населення Кубані (сучасні терени Краснодарського і частина Ставропольського країв) майже наполовину було українським, і число українців нащадків запорожців та переселених українських селян сягнуло одного мільйона!.. (*День*). 9. Загалом крім особистих помилок президента на нього важким тягарем лягли помилки його радників, політтехнологів, експертів (*День*). 10. Утім упродовж останніх трьох десятиліть колишня метрополія не полишала спроб повернути собі ласий шматок удаючись до економічної окупації, втягнення до політичного альянсу нарешті, прямого силового тиску тобто війни (*УТ*). 11. Але вже на початку ХХ століття у більшості наприклад американських газет а їх було майже вісімнадцять тисяч понад дві третини доходів почала приносити реклама товарів та послуг, а не передплата (*День*). 12. Як пише журнал Paris Match будинок Клода Моне дуже популярне туристичне місце і є на другому щаблі в Нормандії за кількістю охочих його побачити (*День*).

Б. 1. На відміну від пінополістиролу і мінеральної вати вона не вимагає додаткових витрат на ґрунтувальні та клейові суміші, не містить займистих і токсичних наповнювачів, довговічна міцна і пожежобезпечна (*СВ*). 2. У разі небезпеки особливо захищаючи дітей, куріпки із шумом злітають, голосно тріпочуть крилами привертаючи увагу до себе, і трохи пролетівши знову ховаються у високій траві припадаючи до землі (*День*). 3. Вітовтові вдалося добитися щоправда ненадовго незалежності від Москви православної церкви в межах своєї держави (*День*). 4. За життя письменника у 1932–1936 роках на сторінках журналу «Химерні історії» було опубліковано сімнадцять повістей можна назвати їх короткими романами) про варвара Конана в жанрі фентезі, ще чотири вийшли посмертно (*УТ*). 5. Рейхстаг

цілодобово і безкоштовно відкритий для всіх і таким чином виправдовує напис викарбуваний великими літерами на фронтоні над головним порталом на західному боці: DEM DEUTSCHEN VOLKE (німецькому народові) (*День*). 6. Зокрема саме звідси з Харківського університету як стверджують дослідники у 20-ті роки позаминулого століття рушила в маси ідея про самостійну соборну Україну в її модерному вигляді (*УТ*). 7. До слова три виводки куріпок можуть знищити довгоносики та його личинок із гектара цукрових буряків вважають зоологи (*День*). 8. Як припускає дослідження перегляд страшних фільмів зокрема моторошних сцен у згаданих фільмах може призвести до того що ваш серцевий ритм досягне піку, а потім викличе стрибок адреналіну (*НВ*). 9. Пращур наш повертався до своєї печери змучений, голодний і скривавлений цуплячи на спині шматок мамонтової туші відвойований у зажерливих одноплемінників і силкувався заодно з тією ношею скинути із себе тягар денних турбот доби (*УТ*). 10. За інформацією Міноборони Азербайджану метою навчань є перевірка боєготовності військ, організації управління силами та їх взаємодії в умовах близьких до бойових (*newnews.in.ua*). 11. Каменем спотикання під час побудови конструкта всеросійської імперської нації або інакше кажучи «Русского міра» було (зрештою, і залишається) українське питання: визначення місця найчисленнішої чужорідної нації українців та їхньої багатой історії князівсько-київської доби (*УТ*). 12. Перебуваючи у Загребі, діти поклали вінки й до пам'ятника Кобзарю, установленого на вулиці Українській (*СВ*).

В. 1. Окрім палацу з білокам'яними колонами порталів тут постали вишукані будівлі китайського павільйону й прибрамних будиночків. Кам'яний мур обгороджував чималу територію близько 18 гектарів. При в'їзді гостей зустрічала скульптура усміхненого лева. Інша сумуючий лев проводжала, коли полишали садибу (*СВ*). 2. Однією з найцікавіших книжок останнього часу можна вважати «Інший дім» дослідниці дитячої літератури Оксани Луцевської, в якій авторка озвучує насамперед тему заробітчанства батьків, зокрема мами, яка в пошуках роботи подалася до Америки й згодом знайшла там нову сім'ю й новий дім, залишивши в Києві двох дітей: 10-річну Полі та її старшого брата Артема в тому самому, але насправді іншому домі без неї (*УТ*). 3. Ластівка міська від решти видів

зокрема від берегової та сільської відрізняється білими попереком і надхвістям, цілком білим низом, горлом і передньою частиною шиї. Для гніздування вона обирає не лише населені пункти, а й скелясті місцевості – в горах і на берегах водойм. Міські ластівки будують гнізда також на кручах із пухких порід, наприклад глиняних, мостах, греблях, руїнах, під ковпаками вуличних ліхтарів, літаках на летовищах, а також на деревах. Оселяючись у настільки різних місцях вони завжди облаштовують гнізда таким чином, щоб ті були розташовані під навісом, який прикривав би їх від опадів і давав тінь. Їхні гнізда можна знайти на висоті від двох до вісімдесяти метрів від поверхні землі на будівлях і до 120 метрів від підніжжя скель (*День*). 4. Цифрова революція схоже прокладає великий вододіл між небагатьма кваліфікованими й багатими з одного боку та рештою суспільства – з другого. У минулому нові технології зазвичай стимулювали підвищення заробітної плати внаслідок збільшення продуктивності, коли прибутки ділилися між кваліфікованими й некваліфікованими робітниками, а також між власниками капіталу працівниками і споживачами. Нині винаходи дають небачені можливості талантам і утворюють бездонні прірви між заробітками кваліфікованого та некваліфікованого персоналу, капіталістів і робочої сили (*УТ*). 5. У Відні щороку проходить близько 450 балів від елегантних традиційних до шумних карнавалів, із танцями під вальс та під сучасну музику, з дрес-кодами й без... Дрес-код Українського балу, не строгий як за класичними мірками (для жінок – довгі вечірні або бальні сукні, для чоловіків – чорний костюм із метеликом) створював атмосферу краси й витонченості що давала змогу з легкістю відключитися на один вечір від усіх проблем та насолоджуватися співом, музикою, танцями (*УІ*). 6. Проте як і казав дядечко з села Чорна Тиса в зимових Карпатах завжди можна стояти і дивитись на світанки та на гори. І кожного разу вони будуть іншими залежно від компанії, погоди та настрою (*УІІ*). 7. «Енеїда» Котляревського насправді була подвійною пародією, бо не просто обнижувала сюжет класичної поеми Вергілія, як це робили і француз Скаррон і австрієць Блюмауер і росіянин Осіпов а ще й пародіювала саму мову тогочасної офіційної літератури. Сковорода та Котляревський одну традицію знищують (старою книжною мовою після них більше не писатимуть), другу продовжують (обидва причетні до бурлеску мандрованих

дяків), а третю починають: відлік нової української літератури варто вести від цих двох. Кожен із них до того ж надзвичайно багато важить для Шевченка, хоча Тарас Григорович уже й дивиться на їхній спадок іншим поглядом романтичним. Сам він, у житті неабиякий шибайголова й паливода у поезії найпомітніше нахуліганив сатиричними поемами, через які, значно більшою мірою ніж через участь у підпільному Кирило-Мефодіївському братстві, його й заарештувала царська охранка. Але не злякався до кінця життя озивався ущипливо й знущально проти «самодержавія» та «благоденствія». Наступні наші літературні хулігани з ХІХ століття Степан Руданський, Володимир Самійленко, Михайло Старицький теж писали комічне, але з менш плачевними для себе наслідками (УТ).

РОЗДІЛ II. Складне речення. Текст

СКЛАДНІ РЕЧЕННЯ: КЛАСИФІКАЦІЯ

Речення, до складу якого входять дві і більше предикативних одиниць, що становлять смислову, структурну та інтонаційну єдність, називають складним. Кожна предикативна частина складного речення за структурою співвідноситься з певним типом простого речення, проте далеко не завжди може функціонувати самостійно, без інших частин. Вона може бути відносно автономною, але все складне речення набуває багатшого змісту, смислових відтінків, ніж два й більше простих речення: *Середній час використання звичайного пластикового пакета – 20 хвилин, а розкладатися він буде більше ста років* (НВ). Але поділити складне речення на прості не завжди можливо, оскільки предикативні частини складного речення можуть істотно залежати одна від одної, бути неповними: *Медійні образи нав'язують людині той спосіб життя, який сприймається як такий, що ось-ось утілиться чи здійсниться, бо несе таку бажану втіху* (УТ). Залежно від виду зв'язку частин між собою і засобів поєднання частин складного речення, усі складні речення (СР) поділяють на сполучникові і безсполучникові. Сполучникові, залежно від сполучників і сполучних слів, поділяють на складносурядні (ССР) і складнопідрядні

(СПР). У нашому мовленні виникають і більш складні синтаксичні утворення, у яких предикативні частини поєднані різними типами зв'язків – це складні синтаксичні конструкції (ССК).

СКЛАДНОСУРЯДНІ РЕЧЕННЯ

Складносурядним називають речення, частини якого відносно незалежні одна від одної і пов'язані між собою сполучниками сурядності. Завдяки цьому предикативні частини не підпорядковані одна одній. Однак структурна і змістова самостійність частин ССР доволі відносна: предикативні частини цих речень пов'язані між собою за змістом, можуть мати пропущені члени речення: *Андрій сів у човен, і Наталка відштовхнулася від берега* (послідовність дій не можна поміняти місцями); *Вона неодноразово запрошувала брата на репетиції, але він так і не знайшов часу* (пропущено “на відвідини репетиції сестри”).

ССР поділяють на речення відкритої та закритої структури. ССР відкритої структури мають вільну, незакріплену послідовність предикативних частин, які передають значення одночасності. Воно виявляється у координації видо-часових форм дієслів-присудків: *Уночі температура спадає десь до 20 градусів, і природа починає відпочивати від спеки, і крізь відчинені вікна напливають інтенсивні запахи зрілої луки* (УТ). Такі речення можуть складатися з будь-якої кількості частин, які можна міняти місцями. До цього типу ССР належать речення з єднальними і розділовими відношеннями. У реченнях закритої структури частини мають сталий, фіксований порядок. Це завжди дві взаємозумовлені частини, які можуть пов'язуватися протиставно-зіставними, градаційними або приєднувальними сполучниками: *Захват перед природою, напевне, завжди супроводив людей, але перенесення його в мистецтво дуже рідко давало добрий результат* (УТ); *На цій конференції не тільки прозвучали цікаві доповіді, а й відбулося жваве обговорення почутих ідей.*

Залежно від сполучників, які поєднують частини ССР, між частинами цих речень встановлюються єднальні, протиставні й розділові відношення, а також часто виокремлюють градаційні (як підвид єднальних) та приєднувальні.

ССР з єднальними сполучниками **і (ї), та, а** (у значенні **і**), які можуть бути одиничними і повторюваними, **та й, ні...ні, ані...ані** можуть передавати власне єднальні відношення (*Було тепло, і вишні цвіли рясно*), перелічувальні (*Ні сонечка не видно, ні вітереця не чути*) та причиново-наслідкові відношення (*Набігла хмара, і пішов рясний дощ*).

ССР з протиставними сполучниками **а, але, проте, та** (в значенні **але**), **зате, однак** передають відношення зіставлення або протиставлення. Особливістю цих речень є те, що вони завжди складаються з двох частин: *На вовка неслава, а їсть овець Сава* (Н.тв.).

ССР з розділовими сполучниками **або, чи, а чи, чи...чи, то...то, чи то...чи то, не то...не то** передають значення несумісності, взаємовиключення (**або, чи, а чи** – такі речення завжди двокомпонентні; **чи...чи** – кількість частин не обмежена), чергування (**то...то, чи то... чи то, не то... не то** – кількість частин не обмежена): *Чи то на сонці зранку перегрівся, чи той перегар йому й справді зненацька вдарив у макітру* (AI).

ССР з градаційними сполучниками **не лише...а й, не тільки... а й, не стільки... скільки, не те щоб... але, хоча й ...але** передають відношення градації – тобто підсилення або, навпаки, послаблення II частини: *Не стільки шкода було забризканій новій спідниці, скільки її душила образа на той клятий автомобіль*. Ці речення завжди двокомпонентні і за смислом близькі до речень із єднальними сполучниками.

ССР з приєднувальними сполучниками **та й, ще й, також, причому, притому, при цьому**, іноді – **а, але, і** складаються з двох частин, друга з яких передає додаткове повідомлення, доповнення до першої частини: *Цього тижня Corolla Cross з'явиться у В'єтнамі, причому для цієї країни позашляховик відповідно допрацювали* (motorcar.com.ua).

Частини ССР можуть розділятися такими знаками:

- комою, якщо частини близькі за змістом і не дуже поширені: *Можливо, фестивалю не вистачило промоції і реклами, але це однозначно велика подія* (УП);

- крапкою з комою, якщо частини слабко пов'язані змістом, досить поширені та в них уже наявні розділові знаки: *Мандрівники долали чергове бездоріжжя поліської*

глибинки, повільно рухаючись крізь дощ, оминаючи безмежні калюжі; і лише мрія про теплу, затишну хатинку з каміном і запашною вечерею додавала їм сил і наснаги;

- тире, коли друга частина ССР передає різку зміну подій або має відтінок наслідковості: *Автівка різко загальмувала – і лосенятко було врятоване.*

УВАГА! Кома між частинами ССР не потрібна, якщо: 1) в реченні є спільні для обох частин члени речення, частки лише, тільки, ще, уже, навіть або підрядна частина: *Якоїсь миті зупинився білий автобус, звідки вискочили 5-6 людей, може й більше, у чорному одязі з написом "ОМОН" (День), Коли ми зайшли до зали, там нікого не було і навіть світло не горіло;* 2) у ССР поєднані два питальні, спонукальні або окличні речення, поєднані сполучниками **і (й), та** (у значенні **і**), **або, чи**: *Куди ти так пізно зібралася і коли чекати твого повернення?* 3) між двома односкладними безособовими або номінативними реченнями: *Тихо і місячно; Ніч і зорі...*

СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ

Складне речення, що об'єднує дві або більше предикативні частини, які поєднуються підрядним зв'язком у єдине структурне, семантичне й інтонаційне ціле за допомогою сполучників підрядності або сполучних слів та інших граматичних засобів, називається складнопідрядним реченням (СПР).

У СПР одна частина граматично залежить від іншої: одна виступає головною, інша – підрядною. Головна і підрядна частини пов'язані між собою такими засобами зв'язку: 1) сполучниками підрядності, які умовно належать до складу підрядної частини і поєднують її з головною (з'ясувальні, означальні, причинові, наслідкові, часові, умовні тощо); 2) сполучними словами, вираженими переважно відносними займенниками або прислівниками займенникового походження (*хто, що, який, чий, котрий; як, де, куди, звідки, чому* та ін.); 3) співвідносними, або вказівними, словами, роль яких виконують вказівні займенники або прислівники займенникового походження (*той, такий; там, туди, тоді, так* та ін.).

Основним принципом класифікації СПР є структурно-семантичний, за яким усі СПР поділяють на два основні типи: 1) речення нерозчленованої структури, або

нерозчленовані, одночленні – тобто речення, підрядна частина яких характеризує одне слово або словосполучення головної частини. Це СПР з підрядними присубстантивно-атрибутивними (у шкільній програмі – означально-приіменникові), займенниково-співвідносні (у шкільній програмі – означально-займенникові), з'ясувальні; 2) речення розчленованої структури, або розчленовані, двочленні – речення, підрядна частина яких зазвичай характеризує всю головну частину. Це підрядні часу, місця, мети причинові, умовні, допустові, наслідкові, порівняльні й супровідні.

СПР нерозчленованої структури

Присубстантивно-атрибутивні СПР – це речення, у яких підрядна частина належить до іменника або субстантивованого слова головної частини і відповідає на питання *який? яка? яке?* Засобами зв'язку виступають сполучні слова-займенники *який, чий, котрий, що, хто* та сполучні слова-прислівники *де, куди, звідки, коли, як*, а також сполучники *що, щоб, мов, немов, наче, неначе, ніби*, при цьому в головній частині сполучникові або сполучному слову може відповідати співвідносне слово – займенник, що супроводжує іменник: *«Шахтар» готовий до тієї схеми, яку використовує «Динамо»* (1927.kiev.ua).

Займенниково-співвідносні СПР – речення, в яких підрядна частина стосується співвідносного (вказівного) слова-займенника в головній частині, розкриваючи його значення. Предикативні частини займенниково-співвідносних СПР пов'язуються в одне ціле за допомогою сполучних слів *хто, що, який, котрий, який, як, де, куди, звідки, скільки, наскільки* і сполучників *що, щоб, наче, неначе, ніби* та ін. При цьому підрядна частина може розкривати значення таких членів речення: 1) підмета (*Та, яку я так кохав, так і не поглянула на мене ні разу*); 2) присудка (*Небо таке, що потонути можна*); 3) додатка (*Катря подала матері все те, що та попросила*).

СПР з підрядними з'ясувальними – речення, в яких головна частина характеризується семантичною і структурною неповнотою, а підрядна компенсує цю неповноту. Такої компенсації найчастіше потребують дієслова, що позначають процеси мовлення (*говорити, сказати, розповідати, повідомляти, передавати,*

запевняти, зауважити...), розумової діяльності (думати, усвідомити, розуміти, знати, збагнути, передбачити...), волевиявлення, спонукання (хотіти, бажати, прагнути, намагатися, просити, радити...), сприйняття, відчуття (бачити, чути, стежити, спостерігати, відчувати, уявляти...), сподівання, віри (надіятися, сподіватися, вірити...), піклування, турботи (дбати, турбуватися, старатися, клопотатися...), психічні процеси, почуття (боятися, ображатися, соромитися, сумувати...), буття, виявлення (бувати, статися, траплятися, з'ясувати, виявлятися...), а також предикативні прислівники (треба, відомо, важливо, зрозуміло, необхідно, жаль та ін.), прикметники й дієприкметники (певен, упевнений, радий, щасливий, вартий, гордий, задоволений, переконаний тощо), віддієслівні іменники (думка, звістка, заява, сподівання, оголошення, рішення та ін.): *Я радий, що ми всі маємо можливість абсолютно вільно спокійно голосувати, обирати своє майбутнє* (5.1а). Особливість цих підрядних полягає в тому, що в них основне смислове навантаження може міститися в підрядній частині: *Важливо, щоб союзники продовжували вкладати кошти у свої збройні сили* (АІ).

Підрядні з'ясувальні приєднуються до головної частини за допомогою сполучників *що, як, мов, ніби, наче, щоб, аби, якби, коли, поки, доки, чи* та сполучних слів *що, який, котрий, чий, де, куди, звідки, коли, як, чому, скільки* та ін. З'ясувальні підрядні частини не можуть стояти перед головною частиною, за винятком випадків, коли є необхідність наголосити на значенні саме підрядної частини: *Для чого Ігор поліз у саме пекло пожежі, він сам нам зараз розповість*.

СПР розчленованої структури

До СПР розчленованої структури належать речення з підрядними часу, місця, причини, способу і ступеня дії, умови, допусту, мети, наслідкові й порівняльні.

СПР з підрядними часу вказують на час або період, коли відбувається дія головної частини. До таких підрядних можна поставити питання: *коли? як довго? відколи? з якого часу? доки? на який час?* Вони приєднуються до головної частини сполучниками і сполучними словами: *коли, як, поки, доки, відколи, тільки, як тільки, ледве, лиш, лише, скоро, щойно; тоді як, після того як, перед тим як, до того як, з*

того часу коли, відтоді як, з тих пір як. Дія в головній і підрядній частинах може відбуватися як одночасно (*У пам'яті людства пульсують злочини Аушвіца та Бухенвальда, тоді як ГУЛАГу і Голодомору начебто немає своїх винуватців* (Ес.)), так і послідовно (*Його мають затримати, щойно він повернеться в Україну* (УІ)).

СПР з підрядними місця вказують на місце або напрямок дії головної частини і відповідають на питання: *де? куди? звідки?* Приєднуються підрядні місця за допомогою сполучників і сполучних слів: *де, куди, звідки*, яким у головній частині можуть відповідати співвідносні слова *там, тут, туди, десь, кудись, звідти, скрізь, усюди*: *Скрізь, куди приходила Москва, відбувалося практично одне й те саме* (НВ).

СПР з підрядними причини називають причину або обґрунтування того, про що йдеться в головній частині. Вони відповідають на питання: *чому? через що? з якої причини?* Для поєднання головної і підрядної частин використовують сполучники: *бо, тому що, затим що, оскільки, позаяк; завдяки тому, що; у зв'язку з тим, що; в силу того, що; на тій підставі, що; з тієї причини, що; з того приводу, що: Штормове попередження оголошено в зв'язку з тим, що на річці Прут очікується проходження максимального рівня води високого дощового паводку* (ЛБ). У реченнях зі складеними сполучниками кома може стояти або перед сполучником (*Люди вийшли під Кабмін, тому що потрібно міняти важелі впливу на уряд* (Z)), або перед *що* для акцентування уваги саме на причині дії (*Діти не в пріоритеті у влади тому, що вони не голосують* (chasdiy.org)). З експресивною метою кома перед сполучником може замінюватися на тире: *WARRIOR – тому що ви заслуговуєте кращого!* (agrobusiness.com.ua). Підрядна частина, що приєднується сполучником **бо**, може стояти тільки після головної частини.

СПР з підрядними способу вказують на якісні ознаки дії або стану, про які йдеться в головній частині. Такі підрядні відповідають на питання: *як? у який спосіб?* Для поєднання частин таких СПР використовують сполучники: *як, що, щоб, мов, немов, мовби, наче, неначе, ніби, нібито, ніж*; сполучне слово *як*: *Як вибачитися так, щоб вас пробачили* (ВВС).

СПР з підрядними міри або ступеня дії вказує на кількісні ознаки дії головної частини і відповідає на питання: *наскільки? якою мірою? до якої міри?* Така підрядна

уводиться в речення сполучниками: *що, щоб, як, мов, немов, наче, неначе, начебто, неначебто*, сполучними словами: *скільки, наскільки*, з якими в головній частині можуть уживатися співвідносні слова: *так, до того, такою мірою, такий, тільки, стільки, настільки*: *Природа в Жмеринці настільки очистилася, що містом гуляють козулі* (zhmerynka.city).

СПР з підрядними умови виражають у підрядній частині реальні або ірреальні умови, за яких відбудеться дія головної частини. Ці підрядні відповідають на питання: *за якої умови?* Пов'язуються з головною частиною сполучниками: *якщо, коли, як, раз* – якщо підрядна частина називає реальну умову виконання дії; *коли б, якби, аби* – якщо підрядна частина називає ірреальну, тобто нездійсненну дію: *Якщо у туриста день народження припадає на час знаходження в турі, компанія «Adriatic Travel» надає можливість обрати подарунок* (adriatic-travel.com.ua); *Риба волала б, коли б голос мала* (УМ).

СПР з підрядними допусту називають умову, всупереч якій відбувається дія головної частини. Допустові підрядні відповідають на питання: *незважаючи на що? попри що?* і приєднуються сполучниками: *хоч/хоча; хай/нехай; дарма що; незважаючи на те, що; попри те, що*. Якщо підрядна частина стоїть перед головною, то головна частина може починатися з протиставних сполучників *а, та, але, зате, проте, однак, все ж*: *Дніпро, хоч і має розмиту ідентичність, більш-менш однозначно сприймає себе як вільне і прагматичне місто* (УТ).

СПР з підрядними мети вказують на мету дії головної частини. Ці підрядні відповідають на питання: *для чого? навіщо? з якою метою?* і приєднуються сполучниками: *щоб, аби, аби тільки*; у головній частині можуть бути співвідносні слова: *для того, затим, з тим, на те*: *Люди приходили щодня в цю буферну зону, аби спостерігати баталії, а потім ділитися враженнями від перебування на самому кордоні з війною* (УТ). Варто пам'ятати, що перше й головне значення сполучника **аби** – обмежувально-умовне: *коли б лише, тільки* (відповідник російському “лишь бы”). Тому в підрядних мети варто віддавати перевагу сполучнику **щоб**.

СПР з підрядними наслідковими вказують на наслідок дії головної частини. Питання до цих підрядних поставити неможливо. Вони приєднуються до головної

частини сполучником *так що* – нерозкладним, без співвідносного слова в головній частині: *Злочинці дзвонять своїм жертвам із незнайомих номерів і намагаються виманити з їхніх вуст певні слова і фрази для подальшого використання, так що варто бути максимально акуратним, щоб не потрапити на вудку зловмисника (gsminfo.com.ua)*. **Зверніть увагу**, що залежно від наявності або відсутності коми між **так** і **що**, ця сполука може приєднувати підрядну міри і ступеня (з комою) або ж підрядну наслідкову (без коми).

СПР з підрядними порівняльними – це СПР, підрядна частина яких через порівняння пояснює зміст головної частини. Приєднуються ці підрядні до головної частини сполучниками: *як, мов, немов, наче, неначе, ніби, як немовби* та ін. Іноді їх зараховують до підрядних способу дії: *Ми живемо так, ніби в нас у запасі 200-300 років (volyn24.com)*. Також виникають проблеми з розмежуванням порівняльних зворотів, що виконують роль обставини способу дії в простому реченні, наприклад: *Мюнхенці, як і парижани, домінують над своїм чемпіонатом у фінансовому плані (football24.ua)*; *Весь світ бачить, що Україна та її воїни, як і будь-які нормальні цивілізовані люди, звичайно, прагнуть миру на сході України (AI)* – в обставинні звороти практично неможливо додати граматичний центр, зокрема присудок. У порівняльних підрядних він або наявний, або легко домислюється: *Як Ассоль чекала на Пурпурові вітрила, так і на Київщині чекають на баржу з кавунами (5.ua)*; *Йшла до нього, як до березня [йде] весна (Ю.Рибчинський)*.

Між частинами СПР зазвичай ставиться **кома**, у тому числі й між однорідними підрядними, що не з'єднані сурядними сполучниками: *Поки територія римської держави розширювалася, поки в метрополію неспинно надходила рабська робоча сила, економічні проблеми так чи інакше вирішувалися (hvylya.net)* або поєднані повторюваними сполучниками: *Я залишу цю посаду або коли закінчиться мій контракт, або коли я сам цього захочу (УП)*. Якщо підрядна частина приєднується до головної складеними сполучниками *у той час як, перш ніж, більш ніж, менш ніж, лише коли, тоді як, тимчасом як, навіть якщо* і под., то кому треба ставити або перед усією сполучниковою сполукою, або між її частинами, але не в обох місцях: *Намагайтеся не пропускати тренувань, навіть якщо вас здолали страшенні лінощі*.

При збігу двох сполучників (сурядних або підрядних) чи сполучних слів кома між ними потрібна, якщо головна частина не потребує перебудови після вилучення підрядної, наприклад: *Ірен Роздобудько: Коли переїхала до Києва, то вирішила, що, поки не вивчу українську, буду мовчати (УІ)* – у цьому прикладі легко можна обійтися без частини “*поки не вивчу українську*”, отже, кома між сполучниками необхідна. Але речення *Головним пріоритетом освіти є життя та здоров'я учасників освітнього процесу, бо якщо немає життя і здоров'я, то решта втрачає сенс (УТ)*, у разі вилучення підрядної частини, не матиме сенсу без його перебудови, тому коми між підрядними сполучниками не повинно бути. Підказкою може слугувати вживання слів **то, так** на початку частини, наступної після підрядної зі збігом сполучних слів.

Кома не потрібна між частинами СПР, якщо:

- однорідні підрядні частини з'єднані неповторюваними єднальними або розділовими сполучниками: *В Італії, якщо вас запросять у гості й ви говоритимете літературною італійською мовою, вам це пробачать тільки якщо ви іноземець (Країна);*

- підрядна частина стоїть на початку речення і приєднана до головної складеним сполучником: *Замість того щоб покликати на допомогу, діти жбурляли чимось з балкона в чоловіка, якому стало погано на вулиці Нововолинська (bug.org.ua);*

- після головної частини перед підрядним сполучником або сполучним словом ужито частку **не** або **і**: *Директорку зацікавило не за скільки я купила цей словник, а чи лишилися там іще примірники; Доброта – це і коли ти готовий прихистити всіх безпритульних тварин світу!*

- підрядна частина, яка стоїть після головної, складається з відносного займенника чи прислівника (**що, хто, який; куди, звідки, коли** і под.) або їх сполук: *Тобто якщо немає доступності ліків – держава обов'язково має зацікавитись, чому певні гроші пішли не знати куди (firtka.if.ua); Здається, загубила ключі, але не знаю де;*

- перед сполучниками **як, ніби** вжито слова **майже, зовсім**: *Людиноподібний робот Pet-Proto стрибає та долає перешкоди зовсім як людина (infonova.org.ua);*

- перший сполучник протиставний (**а, але, однак** і т. ін.), то коми після нього взагалі не ставлять: *МВФ: Активний діалог з Україною за новою програмою є, але коли вона буде затверджена, наразі не відомо* (investgazeta.ua);

- у ролі підрядної частини використано фразеологізми-порівняння, цілісні вислови, у тому числі **як слід, як треба, як годиться, байдуже хто, все одно який** і под.: *Ремонту доріг у шосткинському та глухівському напрямках, що пролягають Ямпільщиною, чекати ще невідомо скільки...* (sotnya-plus.info); *Ну, а далі все йшло як по-писаному* (rubryka.com).

Тире ставиться між головною і підрядною частиною для протиставлення, інтонаційного та смислового виділення підрядної частини: *Замість того щоб будувати державу знизу, від територіальних громад, передати людям униз повноваження – децентралізацію згортають* (amdnipro.org.ua).

Поширені підрядні частини, які мають у своєму складі розділові знаки, відділяються одна від одної **крапкою з комою**: *Електоратом «червоних» ставали всі, кого не влаштовувало нове життя: пенсіонери; працівники підприємств, яким затримували зарплату; шахтарі, що залишилися без роботи після закриття шахт; люди, що не прийняли України з ідеологічних міркувань, – російські націоналісти, шовіністи, імперіалісти (УТ).*

Якщо підрядна частина передує головній, яка містить висновок із того, про що йдеться в попередній, то перед головною частиною ставиться **кома й тире**: *Якщо душа просить новорічну аватарку, а вдома тільки стіни з килимами, – настав час шукати фотографа та студію* (ТСН).

Зверніть увагу: слово як

Слово **як** може функціонувати в мовленні як прислівник, як сполучник і як частка.

Прислівник **як** із часткою **би** пишемо окремо, на відміну від однозвучного сполучника **якби**, що вживається в складнопідрядному реченні з підрядними умовами: *А як би було добре, якби парк був упорядкований, щоб були прогулянкові доріжки...* (bazarmedia.info). Сполучник **якби** в разі сумнівів можна замінити сполучкою **коли б**.

Прислівник **як** із афіксами **будь-, -небудь, казна-, хтозна-, -таки** пишеться через дефіс: *будь-як, як-небудь, казна-як, хтозна-як, як-таки: Сотні мільйонів бюджетних гривень для пацієнтів, ймовірно, були витрачені бозна-як (УП).*

Сполучник **як** із часткою **от** також пишеться через дефіс: *Такі традиційні суспільні атрибути, як-от книга, школа, бібліотека раптом набувають нового змісту та незвичної форми (vumonline.ua).*

Частка **як** має емоційно-експресивне забарвлення: *Як насправді дивовижно, що коріння кримінального права, міжнародного права з питань захисту прав людини виростає зі Львова (starylev.com.ua); Як чудово, що скандал з виставкою відбувся! (УНІАН).*

Найбільше труднощів викликає питання, коли треба ставити кому перед **як**, а коли ні.

Кома перед як потрібна:

1. Перед підрядною частиною (з'ясувальною, означальною, порівняльною тощо): *Незрозумілим залишається той факт, як свячена йорданська вода не псується, не смердить і може довго зберігатися (galinfo.com.ua).*

2. Якщо перед порівняльним зворотом вжито слова **такий, так**. *Нічого такого, як розкрутили, не було (Цензор).*

3. Якщо на початку порівняльного звороту вжито сполуку **як і**: *Українці, як і за часів ГУЛАГу, досі сидять у російських в'язницях, як і тоді, кримські татари знову небажані гості на своїй землі у Криму (vezha.ua).*

4. Якщо **як** входить до складу вставних конструкцій: *У народних віруваннях, як бачимо, часто зустрічається згадка про вовка (galinfo.com.ua).*

5. Якщо сполучник **як** приєднує прикладку, що передає додатковий відтінок причини: *І в цих складних умовах він зробив усе, як головнокомандувач, для збереження державності, відновлення обороноздатності (barnews.city).*

6. У зворотах **не хто інший, як; ніхто інший, як; не що інше, як; ніщо інше, як**: *Дизайн деяких ліхтарів особисто розробляв ніхто інший, як відомий прусський архітектор Карл Фрідріх Шінкель, чії проєкти й сьогодні прикрашають берлінський*

міський ландшафт (ДВ); Довіра – це не що інше, як побудова відносин із невідомим (УТ).

Кома не потрібна:

1. Якщо порівняльний зворот передає значення обставини способу дії і його можна замінити орудним відмінком іменника або прислівником: *Марія Олександрівна прибралась як нава* (intermarium.com.ua) – тобто *навою*. Проте поширені порівняльні звороти потребують відокремлення: *Літають ніжки, як білі голуби, між ножами; а білі ручки як ласиці в'ються: а груди хвилюють, як білі нави* (zbruc.eu).

2. Якщо сполучник **як** приєднує зворот, що має значення “у ролі кого/чого”: *Оскільки мене вже знали як режисера кліпів, одразу почали надходити нові пропозиції роботи... Водночас я продовжив працювати в Україні як кліпмейкер* (the-village.com.ua).

3. У складних прийменникових сполученнях **перед тим як, після того як, у той час як** та ін., якщо вся сполука входить до підрядної частини: *Також на фестивалі можна отримати інформацію про останню продукцію, вироблену в копродукції з "Берлінале", в той час як Berlinale Talents об'єднує найкращих та найяскравіших молодих кінематографістів з усього світу* (ДВ). Проте в разі, коли частина складеного сполучника відходить до головної частини, кома перед **як** необхідна для розмежування предикативних частин: *Забороняти політичну рекламу потрібно лише тоді, як визначити у законі, що таке “джинса”* (imi.org.ua).

4. Перед прикладкою, що вводиться сполучником **як**, якщо вона не містить причинового відтінку: *Грецька Ікарія відома як "острів столітніх": кожному третьому мешканцю острова – понад 90 років* (ДВ).

5. Якщо вислів із **як** є іменною частиною присудка: *Параджанов був як рідний* (galka.if.ua); *У цій ситуації міліціонери були як громовідводи* (life.ko.net.ua); *Бійку з фанами "Ліверпуля" у Києві кваліфікували як хуліганство* (УП).

6. Якщо перед **як** стоїть заперечна частка **не** або прислівники **зовсім, майже, просто, точнісінько, передусім** і под.: *Дуже поважаю його як футболіста, але не як людину* (sportarena.com); *Вчені створили біонічне око, яке працює майже як справжнє* (ДТ).

7. У разі повторення словоформи, що використовується в порівняльному звороті: *Літо як літо, “На війні як на війні”* (назва фільму).

8. Перед сурядними сполучниками *як не... то, як... так і*, що поєднують однорідні члени речення або частини складного речення: *Юлія Тимошенко може стати чинним прем'єром як не тепер, то в четвер* (Хр.); *Айронс був успішним як у голлівудських блокбастерах, так і в авангардному кіно* (ДВ).

9. Якщо порівняльний зворот являє собою стійке словосполучення (*берегти як зіницю ока, схожий як макогін на ночви, упав як підкошений, крутиться як муха в окропі, ясно як божий день* та ін.): *Литиме як із відра: синоптики зробили невтішний прогноз* (УП); *Усе відбулося як по писаному: економіка України руйнується, на очах розвивається соціальна, комунальна, інфраструктурна й такі інші катастрофи* (УІ); *Одні – не вміють, другі – не хочуть, треті – жмикрути, а четверті – бідні як мак начетверо...* (ДТ).

10. Перед *як* у прислівнику *як-не-як і* сполуках типу *хоч як хоч, як на те, як не було*: *Але як-не-як душа Дрогобича живе, й головна годинникова стрілка міста щодня показує дрогобичанам час на циферблатах* (zmistovno.com.ua); *За дві години снігу як і не було*.

ПЕРЕХІДНІ СУРЯДНО-ПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ

У мові трапляються сполучникові речення, у яких важко визначити їхню належність чи то до складносурядних, чи то до складнопідрядних речень. Такі синтаксичні структури називають сурядно-підрядними реченнями, або перехідними між сурядністю й підрядністю, оскільки смислові відношення між їхніми частинами суперечать використаним сполучникам і сполучним словам. Їх умовно поділяють на 2 типи: 1) складні речення, підрядні за формою і сурядні за значенням і 2) складні речення, сурядні за формою і підрядні за значенням.

До першого типу належать:

а) речення із приєднувальними (супровідними) відношеннями, у яких формальна підрядна частина містить додаткову інформацію щодо змісту головної, що не потребує підрядної частини. Питання до супровідних підрядних поставити не можна,

хоча за структурою такі речення й наближаються до СПР. Приєднання підрядної до головної відбувається за допомогою сполучного слова **що** (у різних відмінках, з прийменником і без), рідше – слів **де, куди, звідки, коли, чому, навіщо, як**: *Кубанські козаки досить довго вважали себе українцями і незалежними, що дуже непокоїло царат* (УІ); *Репер Емінем кардинально змінив свій стиль, чим здивував своїх давніх шанувальників* (ukr.media). Підрядні супровідні здебільшого перебувають у постпозиції щодо головної частини, зрідка – в препозиції або інтерпозиції. Деякі із супровідних (приєднувальних) підрядних через активне вживання в мовленні набули характеру мовних штампів: *що й треба було довести, про що і йшлося (говорилося) раніше, чого і слід було сподіватися (очікувати), з чим я тебе і вітаю і под.: Гройсман підкреслив, що в четвер у парламенті буде створена коаліція політичних партій, на розгляд якої буде внесена кандидатура нового прем'єр-міністра України, як про це говорилося раніше* (УП); *А на верхах і низах уже жартують, що незабаром правлячу нині в Україні еліту замінять на грузинську, чого слід було й очікувати* (zl-ua.news);

б) речення із зіставними відношеннями між частинами, що мають лише формальну підрядну, яка вводиться в речення сполучними словами **тоді як, у той час як** (калька з рос. мови), **тимчасом як, у міру того як** або ж першим компонентом складених сполучних слів **коли ...то, чим ...тим, якщо ...то, хай ...однак**, які можна замінити на сполучники сурядності без втрати значення: *У міру того як зростали житлові масиви, виникла необхідність подальшого розширення Центральної станції аерації* (vodokanal.dp.ua) – *Житлові масиви зростали, й виникла необхідність...; Чим вищий паркан, тим кращі сусіди* (АІ) – *Паркан вищий, і сусіди кращі*.

в) речення з пояснювальними відношеннями між частинами – речення, в яких одна частина пояснює, конкретизує другу, передає зміст іншими словами. Підрядна пояснювальна приєднується до головної сполучниками **тобто, себто, цебто, а саме, як-от, наприклад, зокрема, приміром** і завжди стоїть у постпозиції: *Зараз ми змушені користуватися чужими супутниками, тобто доступ до секретної інформації фактично відкритий* (mind.ua); *У 70 країнах проводилися кампанії з дезінформації та придушення інакомислення у соціальних мережах, зокрема, у 26*

країнах пропаганда використовується як інструмент контролю за інформацією (galtv.if.ua).

Після сполучників ***a same, як-от*** може бути одна пояснювальна частина (після сполучника ніяких знаків не має бути) або декілька (після сполучника ставиться двокрапка, а кожна пояснювальна частина може відділятися від іншої тире й написанням з нового рядка. Такі речення характерні для документів із розгалуженими поясненнями): *Ризик ускладнень захворювання зростає з віком, а саме:*

- люди старші за 40 років є більш вразливими, ніж люди до 40 років;
- люди з ослабленою імунною системою та люди з такими захворювання, як діабет, захворювання серця та легенів тощо (ukc.gov.ua).

До другого типу зараховують складні речення, сурядні за формою і підрядні за значенням, у яких формально наявні показники сурядності, проте семантично частини залежні одна від одної. Серед таких речень виокремлюють:

а) речення зі значенням причиново-наслідкової зумовленості, частини яких поєднуються сполуками ***і тому, і через те, і від того, і від цього, і тож, й отож, а тому, а отже***: *Учителі найбільше боролися з невідомим, і від того дуже багато було уваги до їхньої роботи (osvitoria.media); Наше місто багате спортивними досягненнями, а тому підтримка спорту повинна бути завжди (romny-vk.gov.ua);*

б) речення з умовно-наслідковими відношеннями, де частини поєднані такими сполучними засобами: ***і, і отже, і таким чином, і значить***: *У слізній рідині від пацієнтів, інфікованих SARS-CoV-2, може міститися небезпечний вірус і, отже, сльози можуть бути потенційним джерелом інфекції (РС); Пам'ятай, за нами – правда, і значить з нами Бог (ГУ), а також із висновковими відношеннями, що передаються сполучними компонентами ***і ось, і вже***: *Футбольний сезон завершився, і вже маємо першу відставку (ГУ);**

в) речення з відношеннями часової послідовності, які передають сполучні засоби ***і/а тоді, і потім, і після цього, і після того, і вслід за тим/цим, і незабаром, і/а відтак, а далі***: *Рішення слід готувати на основі фахового підходу, а тоді депутати*

матимуть змогу визначатися по суті (zido.com.ua); До України на кілька днів загляне спека, а далі прийде чергова порція прохолоди (vn.20minut.ua).

Ці й деякі інші сурядно-підрядні речення досить часто вживають у медійному мовленні, оскільки вони дозволяють стисло передати різні види смислових відношень.

БЕЗСПОЛУЧНИКОВІ СКЛАДНІ РЕЧЕННЯ

У безсполучникових складних реченнях (БСР) частини поєднуються в єдине ціле на підставі смислу, інтонації та граматичних засобів, за винятком сполучників і сполучних слів: *До слова, всі спроби створити хімічний замітник шафрану зазнали фіаско – відтворити його унікальні якості повною мірою наразі не вдалося (День).*

Отже, для БСР властиві такі ознаки: відсутність сполучників і сполучних слів, смислова багатоплановість і ослаблений зв'язок між предикативними частинами. Структурно-смислові відношення між частинами виражені інтонацією, смисловою взаємозалежністю частин і порядком їх розташування, лексико-граматичними засобами (вказівним словом у першій частині, спільним другорядним членом речення, неповнотою однієї з частин), співвідношенням видо-часових форм присудків у предикативних частинах.

За характером смислових зв'язків між предикативними компонентами БСР їх поділяють на два типи: 1) із незалежними одна від одної (однорідними, однотипними) частинами: *Лапи в kota, як бавовна, м'які та легкі, хвіст невагомо пливе над землею, очі світяться двома фосфорично-зеленими ліхтарями (СВ); 2) із неоднорідними (різнотипними), залежними одна від одної частинами: Ілон Маск неодноразово заявляв: майбутнє автомобілебудування за електрокарами (ГК).*

До БСР із однорідними частинами належать речення з перелічувальними й зіставно-протиставними відношеннями між компонентами:

А) БСР із перелічувальними відношеннями можуть позначати одночасні дії, що передається за допомогою однотипних дієслів-присудків та перелічувальною інтонацією (*Триває спекотне літо, цвітуть барвисті гладіолуси, делікатні троянди, невибагливі мальви і майори (Ес.)*), або часову послідовність дій і явищ, якій

характерна закріплена послідовність предикативних частин, однотипність присудків та інтонація переліку (*Деякі види антибіотиків, наприклад, тетрациклін, можуть викликати аномалії формування зубної тканини, тоді зуби вже з'являються з коричневими вкрапленнями (ВВС)*). Кількість предикативних частин у таких реченнях не обмежена;

Б) БСР із зіставно-протиставними відношеннями завжди складаються з двох предикативних частин, характеризуються своєрідною інтонацією (з поступовим підвищенням тону в першій частині і плавним його зниженням у другій), структурним паралелізмом, що полягає в однаковому або схожому порядку слів у кожній із частин (*З ручаїв – річки, з книжок – знання (Н. тв.)*).

До БСР із неоднорідними (різнотипними) частинами зараховують речення, предикативні частини яких поєднані в одне ціле зумовленою або пояснювальною інтонацією, фіксованим порядком розміщення частин, співвідношенням форм дієслів-присудків і лексичними засобами. Залежність частин одна від одної в таких реченнях зближує їх із складнопідрядними реченнями. До БСР різнотипної структури належать речення із з'ясувальними, часовими, причиновими, умовними, наслідковими та ін. відношеннями. Ці речення завжди складаються з двох частин.

Отже, з погляду смислових відношень виокремлюють:

А) БСР зі з'ясувальними відношеннями між частинами, у яких друга частина пояснює зміст першої і які співвідносяться зі СПР із з'ясувальною підрядною частиною: *Популярний нарис Олександра Касименка, зокрема, стверджує: XIV–XV століття стали важким періодом у житті українського народу (РС)*;

Б) БСР з означальними (з'ясувально-означальними) відношеннями, у яких друга частина розкриває зміст якогось члена першої частини: *Під час перевірки виявлено такі порушення: не здійснюється температурний скринінг працівників перед початком роботи; не дотримуються протиепідемічні вимоги при використанні кошинок для покупок (bug.org.ua)*;

В) БСР із часовими відношеннями, які співвідносяться зі СПР із часовою підрядною частиною: *Дівчина почала наполегливіше тренуватися – здобула “золото” чемпіонату світу*;

Г) БСР з умовними відношеннями, які співвідносяться зі СПР з підрядною частиною умови: *Хочеш вижити – перемагай* (СВ);

Г) БСР із причиновими відношеннями, які співвідносяться зі СПР із підрядною частиною причини: *Система оцінювання роботи педагогів залишає бажати кращого: критерії для кожного з рівнів та й загалом вимоги до професії дуже розмиті, не зрозумілі самим вчителям та не відомі ані батькам, ані учням* (ДТ);

Д) БСР із наслідковими відношеннями, у яких друга частина означає наслідок дії чи стану, про які йдеться в першій частині, і які співвідносяться зі СПР із наслідковою підрядною частиною: *Чайка сідає на воду – чекай доброї погоди* (Н. тв.);

Е) БСР із порівняльним значенням, у яких явище чи стан, про який сказано в першій частині, порівнюється зі змістом другої: *Дім без книги – день без сонця* (Н. тв.);

Є) БСР із приєднувальними відношеннями, у яких друга частина містить додаткову, необов'язкову інформацію або оцінку щодо першої: *Європа не відіграє важливої ролі у вирішенні світових проблем, зокрема суто символічною бачиться її участь у перемовинах щодо врегулювання конфліктів на Близькому Сході, в Азії чи Латинській Америці* (УТ).

На письмі частини БСР можуть розділятися такими **знаками**:

- **комою**, якщо між частинами наявний тісний зв'язок і вони пов'язані перелічувальними відношеннями: *Будівля школи типова, таких у Києві багато* (bzh.life);

- **крапкою з комою** за умови, коли частини зберігають відносну самостійність, дуже поширені або мають у своєму складі інші розділові знаки: *Так, у своїх родинах липки [литовські татари – І.М.] читали вже не тільки рукописні арабські Корани, а й друковані, видані в Петербурзі, Казані та Криму; серед збережених ними реліквій трапляється й інша друкована релігійна література, переважно казанського походження* (УТ);

- **двокрапкою**, якщо друга частина розкриває чи розширює зміст першої, тобто в БСР з різнотипними частинами: з'ясувальними, означальними й причиновими: *Прихильники теорії пласкої Землі стоять на своєму: як вони самі стверджують, фото викривленого горизонту – підробка* (Z);

- **тире**, коли частини БСР передають швидку зміну подій, а також коли між компонентами БСР наявні зіставно-протиставні, часові, умовні, наслідкові, порівняльні відношення: *Він швидко одужував – поранення виявилось не серйозним.*

Вправа № 83. *Визначте типи складних речень (складносурядне, складнопідрядне, безсполучникове, перехідне сурядно-підрядне) і засоби зв'язку предикативних частин.*

1. На вулиці холодно та темно, проте на горизонті уже з'явилися рожеві смуги (УП). 2. МОК рекомендує, щоб в Олімпіаді-2024 брали участь 50% чоловіків та 50% жінок (День). 3. У Донецькому степу кургани – звична картина, без них неможливо уявити цю землю (УІ). 4. Звісно, можна прописати QR-коди, створити мобільні додатки, запакувати все у модні гаджети, проте ніщо ніколи не замінить живого спілкування (День). 5. І якщо зі США у випадку їхньої підтримки України все більш-менш зрозуміло – «світовий жандарм», «глобальний гарант демократії» і таке інше, а Канаду жартома можна назвати філією України на північноамериканському континенті, то мотивацію Сполученого Королівства на перший погляд зрозуміти важко (УТ). 6. Змінилися часи, щезли старі традиції, і навіть природне бажання дівчат вийти заміж усе частіше змінюється стосунками, які ні до чого не зобов'язують, надто ж чоловіків, – зате опристойнені доброзвучною дефініцією "цивільний шлюб" (ДТ). 7. Промені сонця фарбують сніг у золотий, рожевий та фіолетовий колір, а ранковий туман нагадує море з білими бурунами (УП). 8. З'ясувалося, що люди цивілізації Інду харчувалися досить різноманітно для тих давніх часів: вони їли різних тварин, зокрема м'ясо великої рогатої худоби, буйволів, овець і кіз, а також молочні продукти (УК). 9. Комедія «Зеленіше не стане – сказав садівник і полетів» режисера Флоріана Галленбергера, якого в 2001 році нагородили премією Оскар за найкращий короткометражний ігровий фільм, розповідь про втомленого від життя садівника Георга (Шорша), який заледве утримує свій бізнес та шлюб (УТ). 10. За інформацією Освіта.ua, кількість посад у підрозділах апарату МОН, які формують і реалізують політику, зменшується з 177 до 160, при цьому буде збільшено кількість посад у структурних підрозділах, що відповідають за забезпечення діяльності МОН – з 183 до 198 (osvita.ua). 11. І якщо Українське радіо ми помітно оновили за останні чотири

роки, то радіодиктант чекав свого оновлення (УМ). 12. З кортежу вийшли люди у святошній гуцульській одежі: все, від капелюхів і вінків на головах і аж до постолів на ногах, зшито, вишито, вичинено, оздоблено власними руками (ДТ).

Вправа № 84. *Визначте типи складносурядних речень, назвіть засоби зв'язку частин. Прокоментуйте випадки, коли кома між предикативними частинами не потрібна, зазначте причину її відсутності (наявність спільного другорядного члена речення, спільна вставна конструкція або частка, спільна підрядна частина, однотипність побудови частин).*

1. Практично по всій території України в четвер буде похмуро і пройнуть дощі (УІ).
2. У 2017 році фармацевтичний ринок демонстрував значне зростання, причому росли як локальні, так і зарубіжні компанії (ldaily.ua). 3. Взагалі, кургани давно нанесені на карту і розташування їх відомо (УІ). 4. Не лише Україні потрібне НАТО, а й Україна потрібна НАТО (kaniv-rda.gov.ua). 5. Вода проходить кілометрами старих труб, і кияни п'ють насичену шкідливими домішками рідину (ГК).
6. Українська версія богині правосуддя не те щоб сильно гнана і голодна, але іноді тій жінці з запеленаними очима і людям різних статей, які на неї працюють, хочеться видавати молоко, а іноді цикуту (zbruc.eu). 7. В Україні не стільки існує проблема з вибором чи виборами, скільки біда в тому, що кожний наступний президент стає "драконом" (ЄІ). 8. Потім фабрику знесли з думкою про побудову олімпійського містечка, але олімпіада в Торонто не відбулася й та величезна порожня територія лишилася сама собі і для себе на довгі роки (УТ). 9. Можливо, у нас є шляхи для безперебійного підвезення палива і нам не треба його накопичувати? (УІІ).
10. Прийшов до влади хороший хлопець, хотів щось зробити, буцімто почав, потім незрозуміло – чи то злякався, чи то заморочили голову, чи то домовилися, і почався повний розворот від реформ (НВ). 11. Половина громадян України (50%) не шкодує про розпад СРСР, при цьому кожен третій (33,5%) – шкодує (ЛБ). 12. Нагадаємо, прем'єра балету на музику Моріса Равеля на київській сцені відбулася 16 травня 1968 року і відтоді кожного разу покази відбуваються з аншлагами (День). 13. Біль – загадковий, а веселощі – кращий спосіб його забути (coma.in.ua, Лікар Шітеакі Хінохара). 14. У дельфінарії "Немо" жінці начебто сказали, що або удав "втік, або

його викинули" (*suspilne.media*). 15. Улітку річки та водоспади всихають і вид стає нудним і пустельним (VI). 16. УЄФА зарахувала збірній України технічну поразку, однак боротьба в кабінетах триватиме (VII). 17. Хвороба прогресувала, і через кілька років Стівен Хокінг став повністю знерухомленим, а після операції на горлі втратив здатність говорити, однак це не завадило йому до своїх 74-х двічі одружитися, виростити трьох дітей і стати одним із найвидатніших учених сучасності (*begemot.media*).

Вправа № 85. *Доставте необхідні знаки у складносурядних реченнях, аргументуйте свій вибір. Визначте відношення між частинами складносурядного речення. Намалюйте графічні схеми речень.*

1. Протягом 1835 – 1856-го Харківська губернія разом із Чернігівською і Полтавською входила до складу Малоросійського генерал-губернаторства а Харків був його адміністративним центром (VT). 2. Україна може в односторонньому порядку звернутися в ООН з проханням створити комісію у рамках Конвенції з морського права але це не дасть результату (DT). 3. Зараз ми проводимо розкопки і солідні фірми нам допомагають з технікою (VI). 4. Не те щоб країна сильно подорослішала за ці роки, в тому числі криваві але в неї просто більше не залишилося поважних причин нарікати на свою незрілість (CD). 5. Після публікації вірша «Любіть Україну» Сосюра став популярним а після війни за цей твір у радянській газеті «Правда» Сосюру назвали «націоналістом» та «продажним бандерівцем» (PC). 6. Поліцейських в місті майже не видно зате всюди є відеокамери і пильні сусіди готові викликати поліцію з будь-якого приводу (NB). 7. Дві польські армії потрапили в оточення під Варшавою одначе столиця героїчно боронилася подаючи приклад іншим містам зокрема Львову (VT). 8. Рибак на ім'я Трейман полював на устриць але його човен відв'язався і його віднесло в океан (TCH). 9. Як повідомила пресслужба київської компанії, після зміни власника бренд Red Taxi мінятися не буде проте маркетингова стратегія зазнає значних змін а всередині компанії зміняться бізнес-процеси і стандарти роботи з водіями (*mmr.net.ua*). 10. На горі колись височів замок Яреми Вишневецького але останні десятиріччя ця територія була занедбана (CB). 11. Розумієте, мені хотілося піти красиво і я пішов красиво (VI). 12. Реформи

"Нафтогазу" зводяться до підвищення ціни на газ причому робиться це руками уряду (104.ua). 13. а) Там у них соборність, вертикаль і 86% а в нас три гетьмани. б) У них культ страждання й жертви а в нас картоплю треба саджати. в) У них уроджена ненависть до чужого й інакшого, а в нас поліфонія і різноманітність навіть в емблемі «Євробачення». г) Це, звісно, спрощення й узагальнення, але загалом діагноз адекватний (Ю. Макаров, УТ). 14. Вам не вдасться ввечері прогулятися Босфором але вдень такі подорожі чекають на туристів як і раніше (УНІАН). 15. Учасники не були між собою знайомі, до того ж потрібно було подолати мовний і культурний бар'єри (УТ).

Вправа № 86. *Визначте кількість предикативних частин у складнопідрядних реченнях і смислові види підрядних (з'ясувальні, означальні, способу дії, місця, часу, причини, наслідку, умови та ін.). Намалюйте графічні схеми речень.*

1. Спочатку на підприємстві з'являються люди, котрі здалеку показують керівництву папери, у яких буцімто зазначено, що заклад змінив власника, а його керівництво звільнено. 2. Поки науковці обговорюють цитати з переписки своїх колег і аналізують дані, що стали доступними, політики зайняті своїми справами. 3. Металургія та хімпром прямо впливають на курс гривні, оскільки є головними постачальниками валюти в країну. 4. Сьогодні не зайвим буде нагадати, хто заснував Харків, чому перлиною української барокової літератури є «Байки харківські» Григорія Сковороди і як так сталося, що саме в Харківському університеті виник один із перших українознавчих осередків. 5. Якщо ми не знаємо, куди йдемо, то абсолютно не можемо навіть теоретично припустити, на що нам розраховувати. 6. У новітній історії угорської демократії була одна подія, що привернула до себе неабияку увагу світової спільноти, – референдум 4 грудня 2004 року, на якому суспільство мало визначитися, чи варто надавати подвійне громадянство етнічним угорцям, які проживають на території сусідніх держав. 7. Доки не закінчено розслідування Кліматгейту, не можна стверджувати, що оприлюднені документи є справжніми, а їх трактування – правильним. 8. Економічна криза вказала на вразливість української банківської системи, яка виявилася неспроможною повноцінно функціонувати без підтримки держави, і водночас підтвердила, що влада

не здатна належним чином контролювати фінансові потоки в країні. 9. І хоча буквально іменем і творчістю Миколи Васильовича не зловживають, запрошені на імпрезу «нащадки» класика повинні у власних генах мати експериментальну хромосому, яка відповідає за світовий художній поступ. 10. Кажуть, що демократія ставиться до своїх громадян як до дорослих, авторитаризм – як до підлітків, а диктатура – як до дітлахів. 11. З огляду на відстань між Марсом та Землею науковцям місії довелося чекати сім нестерпних хвилин, поки дійде сигнал і вони дізнаються, чи витримав апарат подорож. 12. Це відверта брехня, тому що в той час, коли вже існувало державне утворення Київська Русь, територією сучасної Москви ще носилися дикі племена, найбільшою проблемою яких було оборонятися від голодних вовків. 13. Він такий суб'єктивний, що з'ясувати, що таке наявність досвіду роботи і в якому випадку досвід роботи одного члена комісії має перевагу над досвідом іншого, вкрай складно. 14. Троянів вал на українській землі символізує собою те, що з давніх-давен український простір перебував під впливом римсько-еллінської цивілізації, на основі якої сформувалася і середньовічна, і модерна Європа. 15. Всупереч ліберальним ідеалам світу без кордонів і розподільчих ліній, реальне життя переконує, що мури ще довго будуть потрібні країнам та народам і їх наявність – це ще не найгірше, що може загрожувати людству. 16. Дніпро, хоч і має розмиту ідентичність, більш-менш однозначно сприймає себе як вільне і прагматичне місто (Із часопису “Український тиждень”).

Вправа № 87. *Доставте знаки, визначте кількість предикативних частин і охарактеризуйте кожну з них за такими критеріями: 1) двоскладне чи односкладне (його вид), 2) стверджувальне чи заперечне, 3) повне чи неповне (його вид), 4) якщо ускладнене, то вкажіть ускладнювальні засоби. Дайте загальну характеристику складнопідрядних речень, намалюйте схему кожного з них.*

1. Коли я зранку прийшов на місце подій то побачив як вітер розвіває банер і сонце підсвічує конструкцію (УТ). 2. Жителі Сінгапуру, бабця і дід яких півстоліття тому приїхали сюди з Китаю образяться якщо назвати їх китайцями (НВ). 3. Поки чекаємо на вулиці чути як сідають парашутисти (Гр.). 4. У режимі off-road цей автомобіль можуть сміливо експлуатувати як профі що мають за плечима не одну тисячу

кілометрів ралі, так і новачки які випадково збилися з асфальтової дороги на ґрунтову й заглибилися в якісь хащі (УТ). 5. У Лондоні співіснують район Сіті з клерками та банківськими працівниками, які вранці біжать у костюмах і кросівках в офіс, і район гіпстерів які розслаблено фоткають свої ланчі й нікуди не поспішають (Країна). 6. Поки гості прицінювалися до нових авто, на головній сцені проходив концерт у режимі нон-стоп а у спеціальних зонах на відвідувачів очікували розваги на будь-який смак (ВК). 7. Якби повсякдення переконувало нас у тому що кожне життя українця безцінне а відплата за злочин неминуча на цьому можна було б зупинитися (УТ). 8. Історія цивілізації переконує що приватна власність є категорією яка народилася внаслідок об'єктивних обставин і може відмерти тільки тоді коли складуться інші обставини (УТ). 9. Нагадаємо у штаті Мічиган для новонародженого цуценятка Боббі який втратив свою маму в автомобільній аварії волонтери знайшли нову родину щоправда котячу (ТСН). 10. Доки радянські режисери (Александров, Ейзенштейн, Пудовкін та ін.) створювали на екрані масштабний позитивний імідж однієї шостої частини суходолу а в Німеччині щосили експериментувала Лені Ріффеншталь конструюючи привабливі образи Гітлера та його партії, у решті Європи та в Америці кінематограф залишався лише приємною формою дозвілля (УТ). 11. Групи туристів з біноклями й телескопами відвідували контрольовані Ізраїлем Голанські висоти з яких добре видно сирійське місто Кунейтра де точились запеклі битви між урядовими військами й повстанцями (УТ). 12. Оскільки більшість людей починає планувати літню відпустку ще з весни, експертні рекомендації які охоплюють ризик терористичної загрози в певній країні світу, дуже цінні для мандрівників пише Daily Mail (НВ). 13. Досліди показали що пташенята північної куріпки віддають перевагу кличу японського перепела а не представникам свого виду якщо до народження в інкубаторі їм програвали записи його співу (BBC). 14. Видатний славіст [Юрій Шевельов – І.М.] на основі дослідження писемних пам'яток і діалектних фактів спростував теорію про існування єдиної мови східних слов'ян у середньовічний період і довів що українська мова як і інші слов'янські мови почала формуватися як окреме мовне утворення безпосередньо із спільнослов'янської після її розпаду у VI–VII століттях (РС).

Вправа № 88. Розмежуйте сполучники й співзвучні сполучні слова, аргументуйте свої твердження.

1. Біля входу височіє старезний в'яз, посаджений пращурами мисткині, під ним селяни влаштовували посиденьки, його Катерина Білокур порятувала від загибелі, коли через Богданівку тягнули лінію електропередач, що мала б пройти на місці цього велетня... (*День*). 2. Ця цікава метафора може мати своє друге дно, коли усвідомити, які заразні й повні небезпечних вірусів бувають руки негідників, що про них згадував Фішер (*УТ*). 3. Коли йдеться про настрої європейців, ми чомусь схильні чути лише крайніх – або правих, або лівих (*УТ*). 4. У Японії, що відома найбільшою тривалістю життя, щороку зростає кількість пенсіонерів (*День*). 5. Улітку минулого року чи не перше, що впадало в око відвідувачеві, який піднімався сходами віденського музею, був великий логотип Газпрому – спонсора виставки «Ермітаж у гостях. Шедеври від Боттічеллі до ван Дейка» (*УТ*). 6. Я ще пам'ятаю, як по садку з батьком ходив чужий чоловік, якого називали страшним словом «фінагент» (з наголосом на «а»), рахував дерева й кущі смородини (*День*). 7. Колишній політв'язень Кремля розповів, як проходить реабілітацію після побиття, в результаті якого він отримав важкі травми (*РС*). 8. В Естонії, що має 1,2 млн населення, вивчення проблем завершилося прийняттям законопроекту, який і став стратегією для всієї країни (*УТ*). 9. Берджер зосереджується на тому, як люди бачать твори мистецтва, і на прикладі живопису та реклами показує, що разом із сюжетним наповненням зображення мають ідеологічний заряд, а засоби репродукування впливають на наше нинішнє ставлення до мистецьких творів (*istpublishing.org*). 10. Майстрині з Туреччини вкладали у кишені пошитого одягу бірки, у яких ішлося, що їм не дають зарплату (*УП*). 11. Після того, як ви підготували документи, натисніть “Подати заявку” (*ucf.in.ua*). 12. Фахівці Національного аерокосмічного агентства (NASA) США представили відеоролик, який показує, як виглядатиме природний супутник нашої планети протягом всього наступного року (*УК*).

Вправа № 89. Доставте розділові знаки; поясніть, у яких випадках перед як потрібна кома і чому.

1. За вибором випускника результат виконання завдань сертифікаційної роботи може бути зарахований як державна підсумкова атестація з хімії (*osvita.ua*).

2. Світська середньовічна влада оформлювалась як захист обивателя та його покірність господарю (*УТ*). 3. В останній приїзд до Берліна 1 квітня минулого року мені пощастило як ніколи. Варто відзначити що в Берліні як і в інших містах Німеччини де я побував – у Потсдамі, Дрездені, Гамбурзі, – велотранспорту приділяється велика увага (*День*). 4. Сам він мав у голові фундаментальний набір питань як для людини свого віку: ким хоче бути в житті, ким себе відчуває, де хоче працювати та як жити (*УП*). 5. Як і багато українських митців на початку 1920-х він опиняється в Москві де під час навчання у Василя Кандинського в 1922-му створює Проекційний театр (*УТ*). 6. Вже настав вечір, птахи співали як божевільні (*chytomo.com*). 7. І як політолог я хотів зрозуміти, чому деякі люди підтримували членство в Євросоюзі, а інші були проти (*УТ*). 8. Закон покладає на нотаріусів як спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу обов'язок проведення внутрішнього фінансового моніторингу як це передбачено статтею 16 Закону (*minjust.gov.ua*). 9. Бібліотека як місце розуму й сили (з) (*УК*).

10. Термін «перформанс» спонтанно поширився у мистецькому середовищі як позначення конкретних презентацій живого мистецтва і тому визначався на підставі конкретних авторських творів (*УТ*). 11. а) На жаль я подеколи потрапляла в такі ситуації, коли скажімо у сфері обслуговування не хотіли переходити на українську в Україні. б) Тому я як громадянка повинна бути захищена законом (*День*). 12. а) Як учитель іноземної мови можу вам відповісти: телефони на уроці потрібні. ... б) Мобільні як і будь-яка інша технологія можуть приносити і шкоду і користь (*ДТ*).

13. Своєю чергою з прийняттям християнства Україна-Русь остаточно визначилася як європейська країна з переважними європейськими політичними і культурними орієнтаціями (*День*). 14. Глядач стежить за шоуменом як провідником і враз розчиняється в ньому (*УТ*). 15. Зрештою 2009 року цю територію таки визнали природоохоронним об'єктом і вона стала недоторканною як і її природа (*День*). 16. Я дуже багато як дизайнерка та ілюстраторка працюю і в інших сферах (*chytomo.com*).

17. Він переживав колективізацію та Голодомор як власне горе разом зі своїм

народом, разом зі своїми милими серцю дорогими селянами (*День*). 18. Знімаючи «Пікадеро» я був практично вільний у тому, що мені робити як режисерові бо це уможлиблювала система грантів (*Бен Шеррок, УТ*). 19. Такі книги як ця є конче потрібні (*День*). 20. В Ізраїлі Міністерство інформації та діаспори було створене у 2009-му як орган що мав опікуватися проблемами сприйняття єврейської держави у світі, зв'язками з діаспорами та поширенням її офіційної політики на міжнародній арені (*УТ*). 21. Мені як казахській українці боляче що все ж таки залишаються міста де в спілкуванні переважає російська мова (*РС*). 22. Вочевидь, небезпека повернення в ригівське чистилище, а відтак згодом неминуче в російський рай усвідомлюється суспільством як актуальна й злободенна (*УТ*).

Вправа № 90. *Чи правильно поставлені коми в реченнях? Відредагуйте, зважаючи на всі помилки й анормативи, яких припустилися автори. Поясність наявності або відсутності коми перед як.*

1. а) Мова – це важливий фактор промоції нас, як країни, промоції нашої культури та наших здобутків...б) Ми свого часу спалахнули і згасли як сірник (*zahystmovu.org.ua*). 2. а) Із таким явищем, як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), у нас зіткнулися ще після збройного конфлікту в Афганістані. б) Як і нинішня, афганська війна збіглася з економічною кризою в країні (*УТ*). 3. а) Селище на правому березі річки Тиса більш відоме як лікувально-оздоровчий курорт. б) Яворів здавна славиться своїми народними умільцями і є центром таких промислів, як ліжникарство і різьба по дереву (*firtka.if.ua*). 4. Відомо ж бо, що давня людина придумала двері, як захист для свого доісторичного житла – печери (*УІ*). 5. Переможець наступні 4 роки визначатиме курс розвитку Суспільного, як публічного акціонерного товариства (*Гр.*). 6. Але справа дерусифікації України і формування української сучасної політичної нації не зрушиться з місця, якщо мовна тема не звучатиме з вуст політиків і з екранів телевізорів, як найактуальніше завдання, як найнеобхідніша реформа для побудови успішної і сильної України (*РС*). 7. Наступного дня в Театрі імені Марії Заньковецької глядачі могли стати свідками події, про яку київський критик Олег Сидор-Гібелінда писав як про перший в Україні перформанс, що був виконаний саме як перформанс (*УТ*). 8. Поліцейські цю подію

кваліфікували, як хуліганство (*Цензор*). 9. а) Проте мені як людині, яка з 1994 року стежить за процесами в країні, незвично було спостерігати за тією жорсткістю, яка була на вулицях... б) Білоруський ресторатор Володимир Прокоп'єв ще два тижні тому не був нікому відомий, як учасник подій, але він став викладати відео, які набрали майже мільйон переглядів, це нові можливості для впливу (*День*). 10. Ніхто не заперечуватиме, що Рюриковичі, головна панівна династія в Києві як столиці давньоруської держави, є тим стрижнем, довкола якого вибудовується нарація історії Х–ХІ століть (*УТ*). 11. «Скло тверде і дуже крихке. Тому поводження з ним має бути як із немовлям», – зауважує художниця (*День*). 12. Адже у всіх «принципово російськомовних» присутнє, якщо не приховане презирство, то принаймні відчуття вторинності й непотрібності української мови, як єдиної державної (*РС*). 13. Поліція заарештувала її чоловіка, 31-річного Фуада Пашаєва, як підозрюваного у справі (*УНІАН*). 14. Напередодні війни галичани, як жодна інша частина українського народу, були мотивовані до боротьби (*УТ*). 15. Добре пам'ятаю, коли писала свій перший історичний текст, я, як не історик, хвилювалася (*День*). 16. Ми проводимо розслідування по е-деклараціях, як журналісти-розслідувачі. Бо НАЗК досі не дало доступ до бази декларацій (*NAB Ukraine*). 17. Книга [роман «Червоний» А. Кокотюхи – І.М.] була нагороджена на конкурсі "Коронація слова" як найкращий роман на історико-патріотичну тему (*УП*). 18. Украй незвична для тодішньої Подільської губернії, садиба з'явилася у володіннях Миколи Матвійовича Чихачова, як подарунок для улюбленої доньки Соні (*УІ*). 19. Якщо почитати про історію Миколаївщини на якомусь не заглибленому в історичний контекст інформаційному ресурсі, то може скластися враження, що фактично як такої історії на цих землях до «победы русского оружия» і не було (*УТ*). 20. Так само в Пуерто-Рико, – словом скрізь де намагаються сприяти, підтримувати й розвивати національну мову, як чинник національного об'єднання (*zahystmovy.org.ua*). 21. Було встановлено, що до злочинної групи з ознаками організованості входили, як одесити, так і неодноразово засуджені громадяни сусідньої держави (*npu.gov.ua*). 22. Втім, художня література як спроба говорити про історію має певні вади (*УП*).

Вправа № 91. Прочитайте речення з перехідними сурядно-підрядними відношеннями між частинами. Визначте, які відношення поєднують предикативні частини, які засоби слугують формальними показниками сурядності або підрядності. Чи вдається поставити питання від однієї частини до іншої в наведених реченнях?

А. 1. У Бахмуті колись було управління Донецької залізниці, в що зараз важко повірити, дивлячись на старий, майже іграшковий вокзал із червоної цегли, від якого вже не відходить жодного потяга (УТ). 2. Пам'ятай, за нами – правда, і значить з нами Бог (ГУ). 3. Прибічники гендерних стереотипів стверджують, що вони спричинені природними відмінностями між чоловіком та жінкою, але в природі тварини не виховують по-різному потомство чоловічої та жіночої статі, тоді як люди мають різний одяг, іграшки, ставлення й вимоги до дівчат і хлопців (День). 4. На тлі цих негараздів між синами й племінниками Муси спалахнула усобиця, чим скористався казахський хан Касим, щоб захопити ногайські кочовища до самої Волги (УТ). 5. На той момент керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Назар Холодницький був у відпустці, і тому детективам довелося йти в Офіс Генпрокурора (СД). 6. Окремі діалоги в книзі написано суржиком, що ріже вухо не згірше за рафіновану «солов'їну», тобто істина загубилася десь посередині між останніх двох книжок, бо «Ельфи» й «Бурундук» – два кінці тієї самої палиці, ім'я якій – пошук адекватної мови (в найширшому сенсі) для бесіди з підлітками про цікаве й важливе для них (УТ). 7. Чим більше людей спілкуватимуться українською, продуктивнішою буде праця у сфері українського гуманітарного простору (газети, книжки, фільми), тим швидше вона успішно повернеться в побут поки що неукраїномовних регіонів (День). 8. Автобус, що їде на південь по Кіплінг-авеню, за 15 хв. доведе вас до озера Онтаріо, власне, до зупинки «Гамбер-коледж», звідки до узбережжя не більш ніж 5 хв ходу (УТ). 9. Війни закінчуються і потім приходить розплата – відповідальність за скоєні злочини (kmi.gov.ua). 10. Існує кілька вроджених захворювань, які викликають дефекти емалі або дантину, у результаті чого ті поступово набувають жовтого відтінку (BBC). 11. Якщо за часів президентства Леоніда Кучми з усіх усюдів лунало про «нашу молоду державу», що витісняло з масової свідомості будь-

які згадки про Українську Народну Республіку, Українську державу 1918 року, Західно-Українську Народну Республіку, ба, навіть про достатньо автономну УСРР часів українізації, не кажучи про більш давні форми українського державного буття, якщо за часів президентства Януковича в цілій низці впливових проурядових газет писалося буквально синім по білому: «Нашій країні – 20 років», то після Революції Гідності різноманітні ура-патріоти загаласували: «модерна українська нація народилася на Майдані!» (*День*). 12. Творіть добро – і тоді воно обов'язково повернеться до вас (*knt.sm.gov.ua*). 13. Оптимістично налаштований і медичний персонал цих лікарень, зокрема проблем із надбавками там також немає (*moz.gov.ua*). 14. Генріх I був слабкою особистістю, чим користувалися його васали і змушували королівський двір до частих переїздів (*День*). 15. Карнавал – це самоврядне шоу, тоді як сучасне видовисько далеко не спонтанне явище, а добре зрежисоване дійство (*УТ*). 16. Американський журналіст вирішив чесно попрацювати на російських пропагандистів, і ось що з цього вийшло (*Ес.*). 17. У січні 1429 р. відбувся пишний з'їзд європейської феодалної знаті у Луцьку, куди прибули зокрема імператор Сигізмунд, данський король, папський легат, Ягайло, Вітовт і великий князь московський (*День*). 18. До літа українці можуть залишитись без достатньої кількості харчів, а далі що? (*Z*). 19. Особливо популярний шафран у середземноморській кухні, де поєднується з різними овочами та морепродуктами, а також в арабських країнах (*День*). 20. Його [Альфреда Жарі – І.М.] коротконогий панібратчик живописець Анрі де Тулуз-Лотрек малював сценки в театрі та вар'єте, чим здійснив поворот у рекламі (*УТ*). 21. І що більше мені нав'язують тотальну толерантність, право на «свободу вибору» й абстрактну «любов до всіх», то більше мені хочеться бути нетерпимим до вульгарної вседозволеності й обмежити прояви морального каліцтва та публічного хизування власними перверзіями (*Антін Мухарський, УТ*). 22. За привабливою картинкою можна багато сховати, і що барвистішою вона є, то краще відволікає й тамує апетит (*УТ*). 23. Якщо в олійному живописі ти закладаєш спочатку великі площини кольору, а потім дрібниш і ставиш кольорові акценти, то в малюнку на склі, відповідно до традиційної техніки, я наношу спочатку рисунок тушшю пером (*День*).

Б. 1. Власне, відмінність Європи від України, принаймні, на цей час, полягає в тому, що європейці планують, як виходити з кризи ще до її початку, у той час, як в Україні часто-густо люди все ще навчаються працювати кризовими менеджерами для реагування на проблеми, які вже б'ють по їхніх головах (VI). 2. Як традиційна зарядка допомагає підтримувати у формі тіло, так читання постійно тримає в тонусі мозок, пам'ять і не дозволяє їм старіти (VII). 3. Хворий на коронавірус міністр охорони здоров'я сьогодні оголосив, що хоче у своєму лікуванні пройти шлях «звичайного пацієнта», і вже за кілька годин чиновник прийняв важливе рішення (ГК). 4. Від початку 1990-х років, тобто набуття незалежності, Україна з її потужним військово-промисловим потенціалом, величезною кількістю озброєння і військової техніки та запасних частин до неї, а також боєприпасів і послуг просто об'єктивно не могла не вийти на зовнішній ринок, що вона з успіхом і робить донині (УТ). 5. МОЗ провалив закупівлю ліків і від того вже помирають люди (VII). 6. У Львові МАФам дозволили попрацювати ще рік, а далі розбиратимуться з кожним окремо (*dyvys.info*). 7. Якщо в Європі автостоп розуміють як прояв взаємодопомоги, то в Середній Азії це – прояв гостинності, що накладається на іслам та місцеві національні традиції (VII). 8. Наші оцінки порядності чи добрих намірів мають значно більше моральне значення, ніж оцінки знань або вмінь, що теж є важливими умовами побудови довіри (УТ). 9. Затримати річку – означає повернути воду у болота навколо, бо радянська влада осушила їх у 1960-ті роки, щоб вирощувати врожаї там, де їх бути не могло, чим знищила рідкісних птахів і рибу, а також створила умови для масштабних пожеж, які отруюють львівське повітря (ТСН). 10. Якщо говорити про активи НАНУ як сукупність земель, приміщень тощо, то Академія була й залишається унікальною установою, в чому величезна роль і заслуга (я це кажу абсолютно без іронії) Бориса Патона (УТ). 11. Якщо демократія – це цінності, то ринок – це інтереси (УТ). 12. Ризик ускладнень захворювання зростає з віком, а саме люди старше 40 років є більш вразливими, ніж люди до 40 років (*ukc.gov.ua*). 13. І якщо в Польщі, Білорусі та Литві навіть засновано спеціальні наукові центри й видання, що вивчають спадщину західних татар, в Україні дослідження спадщини цього народу обмежується, на жаль, кількома красномовними розвідками (УТ). 14. Саме ці землі і

князі, і літописці, і іноземці іменували Руською землею, тобто власне Руссю, на відміну від решти земель, які були приєднані до цього державного ядра, що й стало серцем найбільшої європейської держави Середньовіччя – Русі (УТ). 15. Винятком є тільки програма «Законодавство в галузі інформаційних технологій», тривалість якої становить 1 рік, і отже, стипендія виплачується протягом одного року (твоemisto.tv). 16. Як не всі політичні програми та інституції є однаково ефективними в різних країнах, так і не всі заходи з розвитку економіки будуть однозначно успішними в різному середовищі (УТ). 17. Так, тут також є хостели і різні варіанти дешевого нічлігу, але що стосується пам'яток, то вони тут скрізь платні (УІ). 18. На Філіппінах sarswela, як там вимовляють цю назву, була і є дуже популярною, але виконують її не іспанською, а переважно різними мовами Філіппін: тагальською, кебуано тощо... Якщо говорити про Інститут Сервантеса, то нині ми беремо участь у проведенні іспитів з іспанської як іноземної (DELE). 19. Що стосується інших філософів і письменників, то дехто з них доволі відомий в Україні, зокрема такі наші класики, як Сервантес, Лопе де Вега, Педро Кальдерон де ла Барка (УТ). 20. МВФ не погодиться фінансувати Суркісів, а тому наступний транш під питанням (unn.com.ua). 21. Якщо раніше громадяни-ополченці бажали якнайшвидше повернутися додому, то після реформи усе життя воїнів пов'язується із військом (hvylya.net). 22. Я ступила в той ліс, і тоді почалося моє життя (kyivdaily.com.ua). 23. Гендер на зведення будинку виграли дві комерційні структури, на що отримали з бюджету понад 21 мільйон гривень (СВ). 24. Якщо спочатку Варвара Андріївна працювала за ескізами знаменитих художників, серед яких – Марк Шагал, Пабло Пікассо, Наталія Гончарова та Сальвадор Далі, то з часом заходила сама придумувати шедеври, тим самим задавала тон у балетній моді світу (УІ).

Вправа № 92. *Визначте кількість предикативних частин у кожному безсполучниковому складному реченні, а також види відношень між частинами. Обґрунтуйте вживання знаків.*

1. Початок ХІХ століття був знаковим для Харкова: 1805 року в місті відкрили університет (УТ). 2. Триває спекотне літо, цвітуть барвисті гладіолуси, делікатні троянди, невибагливі мальви і майори (Ес.). 3. Від річкового вокзалу до району

Оболонь трамвайчик плив 35 хвилин – на метро такий маршрут можна було подолати за цей час двічі (*Гр.*). 4. Своє обличчя більшість педагогічних кадрів України показала ще за часів СРСР – без їхньої співпраці з режимом не відбулося б такої масової русифікації (*УТ*). 5. Одні зайнялися овочівництвом, інші – садівництвом, ще комусь було звичніше поратися коло худоби та вирощувати зернові (*СВ*). 6. У великих містах проводять «просвітницькі» заходи антиукраїнського спрямування, досить ефективно працює інформаційний відділ російського посольства у Мадриді, журналісти деяких іспанських провідних видань сидять в офісах Москви й висвітлюють звітні події в Україні, проводиться систематична робота з розумовими центрами (*УТ*). 7. До речі, в Україні відродять Міжнародний балетний конкурс імені Сержа Лифаря – про це повідомила пресслужба Міністерства культури (*День*). 8. Леся Українка тоді розминулася з Чеховим: до Одеси вона прибула, повертаючись із Криму, з Ялти (де через кілька років поселиться Антон Павлович!) ще 23 серпня, а вже наступного дня покинула «південну Пальміру» (*УТ*). 9. В останні роки життя до Григорія Федоровича [Квітки-Основ'яненка – І.М.] зрідка навідувалися друзі, знайомі чи родичі: хто у сиру землю ліг, кого турбували власні негаразди, кому було школа гайнувати час (*День*). 10. Аеродинаміка циклокоптера більше подібна до аеродинаміки комах, ніж звичайного літального апарата: підйомна сила створюється збуренням повітряних потоків, а не обтіканням крила (*УТ*). 11. Будиночки, заметені снігом, розташовані у декілька рядів – колись тут було велике полонинське господарство (*УІІ*). 12. Почало змінюватися саме місто: до нього приїздили іноземні професори, формувалася місцева інтелектуальна спільнота, зростала кількість чиновників (*УТ*).

Вправа № 93. *Доставте необхідні знаки, визначте відношення між частинами безсполучникового речення.*

А. 1. Зазначимо, кафе з тваринами у світі давно не рідкість десь є котики, десь собачки (*УНІАН*). 2. Ілон Маск неодноразово заявляв майбутнє автомобілебудування за електрокарами (*ГК*). 3. Хочеш вижити перемагай (*СВ*). 4. З'являються історичні рубрики в деяких інших періодичних виданнях, є декілька телевізійних програм присвячених історії згадаю при цій нагоді імена Вахтанга

Кіпіані, Олександра Зінченка й Олега Криштопи (*День*). 5. У Чорнобильській зоні відчуження затримали сталкерів хотіли відпочити в радіаційному лісі (*УНІАН*). 6. Чільне місце за столом займав курінний отаман, його заступником був кухар він порядкував господарство куреня та розпоряджався його коштами (*УТ*). 7. Сумно, але факт: тоталітарні режими народжуються не з диктатури вони народжуються зі слабкої, хаотичної демократії (*День*). 8. До слова, всі спроби створити хімічний замінник шафрану зазнали фіаско відтворити його унікальні якості повною мірою наразі не вдалося (*День*). 9. Соборність проголошена в січні 1919-го була результатом історичної логіки упродовж цілого століття українці підтримувати та розвивали українську ідею, експортуючи її з одного регіону в інший (*УТ*). 10. Грудочки землі вони перекладають соломинками чи волосинками виходить дуже міцна, відкрита зверху споруда, її й прикріплюють до вертикальної поверхні (*День*). 11. Прихильники теорії пласкої Землі стоять на своєму як вони самі стверджують, фото викривленого горизонту підробка (*Z*). 12. Синоптики обіцяють “дачні” вихідні прогіріє до +20° (*УІ*). 13. Нижче по течії річки є старий водяний млин він досі працює власник облаштував над ним кафе – там можна скуштувати зокрема мамалиги, змеленої за допомогою дубового колеса цього млина (*УІ*).

Б. 1. У доювілейні роки назву цієї системи оцінювання тільки лінивий журналіст не римував зі словом «зло» описуючи всі численні недоліки й нечисленні плюси ЗНО переважно виокремлюючи основний нарешті діти з невеликих містечок і сіл зможуть на цілком об’єктивних підставах набраних балів вступити до будь-якого вищого навчального закладу (*УТ*). 2. Початок 1918-го був не менш буремним тоді за короткий проміжок часу в Києві тричі змінилася влада, точилися бої, місто зазнало артилерійських обстрілів і масових розстрілів (*УТ*). 3. Ще дуже рано: будинки з кольоровими парканами, дерева та перехожі огорнуті легким маревом (*УІІ*). 4. Ось до вагона пробирається Остап Вишня в розстебнутому шкіряному пальті тримаючи перед собою красиву закордонну валізу йому пощастило вже двічі побувати в Німеччині, щоправда для лікування шлунка (*УТ*). 5. Жарти Задорнова стосувалися й української армії, а також військ НАТО він висміював їх за нібито небоєздатність і слабкість перед російськими солдатами (*ТСН*). 6. Того літа її прихід на роботу легко

можна було почути Леся часто вдягала спідницю з пришитими до подолу маленькими дзвіночками (*Країна*). 7. У 1950–1970-х висотні будівлі споруджували переважно на околицях це було ознакою прогресу і водночас давало змогу створити багато нового житла. Хоча саме це й зумовило несприйняття висотних будівель їх уважали ознакою несмаку (*УТ*). 8. Нові підприємства потребували великої кількості робочих рук тому стрімко збільшувалося населення Харкова на 1912 рік там мешкало 238466 осіб і це був третій (після Києва й Одеси) показник серед міст України (*УТ*). 9. Деякі види антибіотиків, наприклад тетрациклін можуть викликати аномалії формування зубної тканини, тоді зуби вже з'являються з коричневими вкрапленнями (*ВВС*). 10. Розлучення це завжди дуже неприємна тема для розмови не хочеться заглиблюватися у подробиці, не хочеться з'ясовувати (*ТСН*). 11. Тож на підприємстві переконані що у Держгеокадастрі існують подвійні стандарти бійцям ділянки не надають прикриваючись заборонаю, а іншим нарізають (*СВ*). 12. Лапи в kota як бавовна м'які та легкі, хвіст невагомо пливе над землею, очі світяться двома фосфорично-зеленими ліхтарями (*СВ*). 13. Так, у своїх родинах липки читали вже не тільки рукописні арабські Корани, а й друковані видані в Петербурзі, Казані та Криму серед збережених ними реліквій трапляється й інша друкована релігійна література переважно казанського походження (*УТ*).

Вправа № 94. Проаналізуйте заголовки, створені у формі складних речень. Чи вважаєте ви такі заголовки доречними, вдалими? І чи відповідають вони вимогам, що висуваються до назв публіцистичних матеріалів? У вигляді яких видів складних речень створені ці заголовки?

1. У США шторм зламав 227-річне дерево, яке посадив Джордж Вашингтон (*Гр.*).
2. Мішель Маффесолі: «Різноманіття та коріння – два слова, що описують постмодернізм» (*ДТ*).
3. Голова правління "Української мережі за права дитини" Дар'я Касьянова: Краще запобігти потраплянню дитини в інтернат, ніж роками їздити туди з подарунками (*УНІАН*).
4. Ерік Райнерт: "Не робіть те, що вам кажуть робити американці, а робіть те, що американці робили самі..." (*ДТ*).
5. Як живуть будинки й заводи в окупованій Горлівці: вибиті вікна, усе розграбовано (*Ес.*).
6. У Туреччині оголосили, що відкладають проведення військової операції в Сирії (*ДТ*).

7. У Миколаєві в найближчі години зіпсується погода, очікуються снігопади та сильний вітер (УНІАН). 8. Стало відомо, який продукт в Україні рекордно подорожчав за рік (УНІАН). 9. "Сядь і помовч". Трамп обрубав єврейського журналіста, який поставив незручне запитання (Ес.). 10. Менше працював – менше отримуватимеш (СВ). 11. Володимир Василенко: Україна повинна вимагати притягнення російського керівництва до відповідальності в Міжнародному кримінальному суді (ДТ). 12. Контррозвідка виявила на Чернігівщині російського агента із позивним "Бар", який за 10 тис. руб знімав секретні об'єкти (Ес.). 13. Птахототем українців: Як привабити лелеку до хати та чи справді вони приносять щастя (УМ). 14. Україна має отримати перспективу членства в ЄС, вона готова до реформ (ЄІ). 15. В Україні значно похолодає, обіцяють хуртовини (УП). 16. Окупанти 20 разів обстріляли позиції ООС, троє українських військових поранені – штаб (ДТ). 17. В Україну не пустили шість громадян РФ, які можуть бути військовими або зв'язаними з терористами (НВ). 18. Мітингувальники заблокували рух у центрі Києва – поліція перейшла на посилений режим роботи (УНІАН). 19. "Я хотів, щоб мене почули та хоч трохи по-іншому ставилися до своєї долі" (ДТ).

Вправа № 95. *Виправте наявні в реченнях відхилення від літературної норми (лексико-семантичні, логічні, граматичні, пунктуаційні)*

1. О 01:07 пожежно-рятувальні підрозділи, які прибули за викликом встановили епіцентр загоряння... За словами сусідів існувала ймовірність того що під уламками знаходяться люди (ФБ, mns.gov.ua). 2. WWF [Усесвітній фонд дикої природи – І.М.] запустив пряму трансляцію, де 450 років розкладатиметься пластикова пляшка (з) (УНІАН). 3. Прикордонники повідомили подробиці затримання танкера Neuma, яке блокувало українців поблизу Крима (ТСН). 4. У Європі в якості біодобавок використовують картоплю, цукровий буряк, пшеницю, ріпак, сорго, ячмінь тощо (Гр.). 5. Охороні невідомо чи лишались там люди (РБК). 6. а) Щоб порозумнішати не обов'язково сідати знову за парту, можна просто дещо змінити у своєму повсякденному житті. ... б) Пам'ятайте, ваш IQ є середнім з п'яти найближчих людей з якими ви спілкуєтеся (УП). 7. Пасажирів трьох автобусів та автомобілів які були в заторі с. Кирнички Ізмаїльського району розміщено в дитячому садку с. Кринички

(ФБ, *mns.gov.ua*). 8. Зараз ми займаємося тим, щоб зробити інтегровану систему якості в туризмі і працювати над поліпшенням якості сервісу у всіх суб'єктів туристичної діяльності – туроператорів, гідів, готелів (УІ). 9. Ми розібрались скільки коштує вакцинація дитини? (СД). 10. Західний експерт розповів до чого призведуть авантюри Путіна у стратегічному вимірі (Р). 11. а) Автомобілі та автобуси, що потрапили у сніговий затор на ділянці автошляху Кринички – Холмське Одеської області розблоковано. ... б) Людей які отримали обмороження під час заторів немає (ФБ, *mns.gov.ua*). 12. «Найм'якіші епітети, які приходять в голову у якості характеристики цього кроку – нахабність, демонстративність», – сказав він (Гр.). 13. а) Порівняння України з іншими країнами використовують з обох боків: як тими, чиїм завданням-мінімум є збереження в Україні мовного статусу-кво, так і тими, хто вважає, що уряд (держава) повинен сприяти розвитку державної української мови... б) Проте після приходу до влади бацька-Лукашенка та ним ініційованого референдуму 1995 року наші північні сусіди дуже чітко визначились із своїм курсом. ... в) Щоб поставити крапку політичним спекуляціям принаймні через 6 років, нам необхідно навчитися самостійно відділяти кукіль від пшениці і тиснути на владу (*language-policy.info*).

Вправа № 96. *Виправте пунктуаційні та інші помилки в журналістських текстах. Поясніть причини, чому автори припускаються пунктуаційних помилок.*

1. Про те, чим цікавий для України досвід Латвії, та чому потрібно пам'ятати про досвід Білорусі, читайте в матеріалі Луки Марковича. ... Після початку конфлікту в Україні влада Латвії дещо насторожилась, розуміючи що в країні досі залишається чимало проросійських (не)громадян. ... Варто вивчати ситуації за кордоном, щоб зрозуміти як сильні держави використавши мовну політику зміцнили своє внутрішнє і зовнішнє становище, а слабкі – погіршили. ... Особливо допоможуть у цьому приклади пострадянських республік: протилежних між собою Білорусі та балтійців (*language-policy.info*). 2. «Краще перестрахуватися ніж десь упустити», – каже народна депутатка Вікторію Сюмар. Особливо, коли на питання: чи завдали «сині кити» комусь шкоди в реальному, а не віртуальному світі, поліція чіткої відповіді дати не може... Коли людина перебуває в стані страху всі

раціональні аргументи вона не чує (*Гр.*). 3. Загарбники прекрасно розуміли, що позбавивши українців території чи примушуючи їх називатися неукраїнцями, вони тільки пригноблюють їх. Щоб повністю знищити українців як націю необхідно було відібрати мову. ...Додамо до цього 66,5 % журналів та іншої періодики, що друкуються російською і ми побачимо картину активної (агресивної) присутності «русского міра» в Україні (*zahystmovy.org.ua*). 4. Перше на що він вказує – пам'ятник В'ячеславу Чорноволу біля посольства... За часів перебудови, після незалежності, звичайно Чорновол грав дуже велику роль в історії України... Знання російської мови як правило допомагає мені навчатися українській мові (*РС*). 5. Більше тих, хто використовує вдома виключно українську мову проживають на Заході, Півночі та в Центрі. Тих, хто більше використовує російську більше на Одещині, Харківщині та Донбасі. ... Як зауважують автори дослідження, при постійному зменшенні кількості прихильників надання російській мові державного статусу, зростає кількість прихильників української, як єдиної державної без інших альтернатив (*language-policy.info*). 6. Вони небезпідставно стверджували, що на Півдні та Сході місцева влада просто не дозволяє освітні українськомовні програми, і що міське мовне середовище не розвивається абсолютно. ... Варто зауважити, що український політикум до кінця ніколи не розумів ролі й можливості мови, як такої, у суспільній реорганізації...60% – зазначають, що українська мова має стати основною в усіх сферах спілкування...Також виникає запитання: що таке «рівні володіння мови», пропонувані законом (*VI*). 7. Про законопроект «свободівців», Миколи Княжицького і Марії Матіос Оксана Сироїд висловилася буквально так: «...на жаль, ніхто не взяв моєї згоди на його використання»... Цей законопроект (5670-д) був доопрацьований у парламентському комітеті з питань культури і його голова, Микола Княжицький, поставивши підпис під ним, є тепер співавтором двох законопроектів (*РС*). 8. – Для того щоб здійснити таку аферу їм однозначно потрібні зв'язки в паспортному столі, в ЖЕКу... – Вона там і не була ніколи, її ні в суді, ні де не було ніколи, її ніхто ніколи не бачив і не знає хто вона. Вона не з Києва, приїжджа і ні сусіди, ніхто її не бачив, – запевняє Геннадій Мусінов... Ми вирішили завітати до офісу пані Кударенко щоб поставити їй кілька питань... – Я не буду наговорювати зайвого, але та що в мене є

інформація, це нотаріус із не доброю діловою репутацією, – каже юрист Олег Веремієнко (Гр.).

БАГАТОКОМПОНЕНТНІ СКЛАДНІ РЕЧЕННЯ.

СКЛАДНІ СИНТАКСИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ

Складні речення можуть мати у своєму складі понад дві предикативні частини, при цьому зв'язок між частинами може бути як однотипний, так і різнотипний. Складні речення, частини яких поєднані однотипним зв'язком, називають багатокомпонентними (багатокомпонентні ССР, СПР, БСР), наприклад, багатокомпонентне складносурядне речення: *Сьогодні ні вітерець не майне, ні хмаринка не заховає сонечко, ні спека не надокучить* (схема: Ні [], ні [], ні []), багатокомпонентне безсполучникове речення: *Чільне місце за столом займав курінний отаман, його заступником був кухар – він порядкував господарство куреня та розпоряджався його коштами* (УТ) – схема: [], [] – [].

Багатокомпонентні складнопідрядні речення за характером підпорядкування підрядних частин поділяються на конструкції а) із супідрядністю, б) з послідовною підрядністю і в) із супідрядністю й послідовною підрядністю.

Супідрядні СПР – це багатокомпонентні складнопідрядні речення з двома і більше підрядними частинами, що залежні від того самого слова в головній частині або від усієї головної частини. Супідрядні частини можуть бути однорідними й неоднорідними. У СПР з однорідною супідрядністю підрядні частини одного виду й залежать від того самого слова або від усієї головної частини: *Скажімо, присутність у Давосі на Всесвітньому економічному форумі не дає жодного уявлення, що там відбувається, про що говорять і що вирішують* (УТ) – усі три підрядні частини залежні від слова “уявлення” й відповідають на одне питання – про що? При цьому сполучники й сполучні слова в підрядних частинах не обов'язково мають бути однаковими. СПР з неоднорідною супідрядністю (або паралельною підрядністю) мають у своєму складі підрядні частини, що залежать від різних слів або слова й головної частини загалом, а також належать до різних семантичних видів: *Коли майбутні музикознавці писатимуть історію української електроакустичної музики,*

дуже ймовірно, що для свого твору вони оберуть жанр «детективна драма» чи, можливо, «міфи та легенди» (УТ) – схема: (Коли), [], що (); Школа, яка хоче використовувати мобільні та інші пристрої на уроках, мусить переконатися, що їх мають всі учні, незалежно від статків родини (ДТ) – схема: [, (яка),], що ().

Речення з однорідною й неоднорідною супідрядністю називають СПР зі змішаною супідрядністю: Хотілося показати нашим військовикам залишки прадавніх курганів, святилищ, могил, розповісти про тих, хто тут жив, і про землю, за яку споконвіку складали голови наші предки і яку нині вони захищають (УІ) – схема: [, (хто),], (за яку) і (яку).

У складнопідрядних реченнях із послідовною підрядністю перша підрядна частина залежить від головної, а кожна наступна – від попередньої. Часто таку залежність нумерують, називаючи підрядними першого, другого, третього і т. д. ступеня: Опера, симфонічна музика – це найперший індикатор того, що ми жива, могутня, енергетична нація, яка складається з таких громад, котрі не підлаштовуються під «попсу» і політиканство, а ставлять для себе найвищі стандарти (День) – схема: [], що (), (яка), (котрі).

У СПР з кількома підрядними частинами можуть поєднуватися різні види супідрядності та послідовна підрядність: Вчені заявили про те, що кільця з комет і пилю, які оточують Фомальгаут і кілька інших молодих зірок, зберігають стабільність завдяки тому, що всередині них формуються невеликі планети (ДТ) – схема: [], що (, (які),)завдяки тому, що ().

Складні речення, частини яких поєднані різними видами зв'язку, називають складними синтаксичними конструкціями (ССК). Серед них можливі найрізноманітніші поєднання сурядного, підрядного й безсполучникового зв'язку. Наприклад, ССК із сурядним і підрядним зв'язком: Розбудова довіри та партнерства — це тривалий процес, і для його успішного розгортання треба як підвищувати спроможність освітніх управлінців, так і змінювати нормативну базу, аби прийняття рішень у школі ставало більш інклюзивним, прозорим і демократичним (ДТ) – схема: [], і [], аби (); ССК з безсполучниковим і підрядними зв'язками: Умови були чудові: ми жили в невеликих котеджах, кожен мав простору

кімнату, яка могла правити й за майстерню, якщо негода не давала змоги працювати просто неба (УТ) – схема: []: [], [], (яка), якщо (); ССК з усіма трьома видами зв'язку: Чи то молодята хотіли отримати ефектні кадри для весільного відео, чи то їм забракло адреналіну – факт залишається фактом: купа транспорту, як приватного, так і громадського, змушена була чекати, поки молодята натішаються екстримом (podillyanews.com) – схема: Чи то [], чи то [] – []: [], (поки) тощо.

Вправа № 97. *Визначте різновид складного речення (багатокомпонентне складносурядне / складнопірядне / безсполучникове або ССК), смислові відношення між предикативними частинами. Намалюйте схеми речень.*

1. Умови Переяславського договору 1654 року, за якими Україна, визнавши протекторат царя, зберігала вироблений нею суспільний устрій, були брутально розтопані російським царизмом, і «країна козаків» втратила залишки своєї державності (УТ). 2. Після 30-річної розлуки випадково зустрічаються колишні коханці, які розірвали стосунки через дивну пригоду: вони так і не втямили, чи збили автівкою жінку, чи їм у темряві примарилося (УТ). 3. Але, здається, розслабленість Мігеля передається і йому, бо він перестає роззиратися, зате обоє вони обмінюються кількома необов'язковими фразами про ціни на пальне, товари на місцевому базарі та різні моделі мобільних телефонів (chytomo.com). 4. Але не всі, хто виграв вибори, є насправді переможцями, і не всі, хто в програші, відчувають себе розбитими й знищеними (УТ). 5. Художники і артисти зі всієї Італії та світу з'їжджаються сюди на свято, венеційці одягаються в середньовічне вбрання, вулиці наповнюються кавалерами і вишуканими пані, тож все занурюється в атмосферу казковості (24tv.ua). 6. Минуле екстраполювалося на сучасні реалії, а висновки напрошувалися самі собою: тиранія завжди тиранія, хоч би в яку одягу вбиралася (УТ). 7. Розбудова довіри та партнерства – це тривалий процес, і для його успішного розгортання треба як підвищувати спроможність освітніх управлінців, так і змінювати нормативну базу, аби прийняття рішень у школі ставало більш інклюзивним, прозорим і демократичним (ДТ). 8. Коли ви бачите, що є держави, які намагаються зіграти на

можливості вашого членства в ЄС, скористатися цим, щоб отримати щось для себе, натиснути на вас, я кажу: не пасуйте перед ними (УТ). 9. Міністр стверджує, що статистичних даних щодо того, наскільки закуплені книжки потрібні, немає, тож існують сумніви, чи ефективним є таке поповнення фондів (День). 10. Та, попри зовнішню подібність, між британською моделлю управління й калькованою з неї американською існувала принципова відмінність: в Англії панувала станова конструкція з непереборними межами, тоді як в Америці була відсутня своя родова аристократія (УТ). 11. Хоча зараз передчасно хоронити нових політиків, але перші голосування показали: старі їх «з'їли» цілком і повністю, навіть не запиваючи (Країна). 12. Попри те що українська громада в Іспанії одна з найчисленніших в Європі, вона є досить молодою, її силу та можливість лобіювання не порівняти з тими, що в США або Канаді (УТ). 13. Зараз на полонині, куди нас привезли господарі, спекотно: все село вирушило на сінокіс, бо майже в кожній хаті худоба, переважно вівці й кози, хоча є й корови, взимку їх треба чимось годувати, тому завдання стратегічне (УТ). 14. Прогулюючись алесю Європи, можна помітити, що вона планувалася з урахуванням людських потреб: широкі тротуари, великі двори, де перед внутрішнім фонтаном можна розмістити літню терасу для кав'ярень, що розташувалися на нижніх поверхах будівель (УТ). 15. Після 1792-го, коли за наслідками другого поділу Польщі Волинь опинилась у складі Російської імперії, життя місцевих татар загалом не зазнало суттєвих змін: вони залишалися привілейованою групою населення, а деінде навіть працювали в державних установах (як свідчать документи, російське начальство особливо цінувало їх за байдужість до алкоголю) (УТ).

Вправа № 98. Дайте характеристику складних синтаксичних конструкцій за схемою: 1) кількість предикативних частин, 2) смислові відношення між частинами, 3) коротка характеристика кожної предикативної частини (двоскладне / односкладне, повне / неповне, неускладнене / ускладнене і чим), 4) пояснення знаків.

А. 1. Безперечно, ми дістали шанс відчути, що може бути по-іншому: Майдан та війна виявили достатньо справжніх лідерів, які не чекали дозволу на ініціативу й

показали потужну силу людей різного фаху, досвіду, ідейного спрямування (УТ). 2. У планах Олекси зібрати ще одну виставку, хоча це не надто й легко вдається: то роботи розкуплять, нічого виставляти, то місця відповідного немає (УТ). 3. Літопис оповідає про оборону найбільш укріпленого Верхнього міста, але ми не знаємо, чи всі захисники зосередилися саме тут, чи просто свідок подій розповідав літописцю тільки те, що бачив сам (*cripo.com.ua*). 4. Вулиця Ужанська різко звертає вбік, і пейзаж на очах змінюється – псується дорога, зяючи величезними вибоїнами і калюжами, поступово під ногами закінчується асфальт (УТ). 5. Для неї немає незаперечних авторитетів, вона нічого не боїться, іде напролом, коли вважає, що має рацію, й інколи це просто бісить (ДТ). 6. Умови Переяславського договору 1654 року, за якими Україна, визнавши протекторат царя, зберігала вироблений нею суспільний устрій, були брутально розтоптані російським царизмом, і «країна козаків» втратила залишки своєї державності (УТ). 7. Допоки чекаємо автора проєкту та самої ідеї – Максима Леваду, ще на сходах музею Богдан Патриляк пояснює: подібні проєкти актуальні тим, що консолідують українську модерну націю та культурно нас збагачують (УІ). 8. Коли влада не робить того, на що є запит у суспільстві, що сотні разів обіцяне-переобіцяне, не погоджується взятися до самоочищення, а клеїть дурня, люд починає втілювати свої прагнення самотужки – як уміє і вважає за потрібне (УТ). 9. У парку, де багато буйних трав, розлогих кущів і невисоких дерев, знайшли собі притулок тваринки, є принаймні по одній родині бобрів та лисиць, трохи зайців, чимало білочок, а в ставках риба, черепахи, качки, лебеді й гагари (УТ). 10. Варто відзначити: жодної метушні, непарламентських вчинків, блокувань трибуни, розмов по мобільнику, якихось бійок, як це часто трапляється в українському парламенті й ганьбить його на весь світ, в німецькому парламенті не було і ніколи не буває, як мені сказали (День). 11. Коли жінка постійно нарікає, що у сусідів нова машина, у колеги на роботі висока зарплатня, а в продавця у магазині струнка фігура, на чоловіка тиснуть ці порівняння і він не хоче жити з такою жінкою (НВ). 12. Знов і знов слід наголосити: той «культурний» (в лапках чи без лапок) продукт, який бізнесу вигідно постачати з Росії, не має нічого або майже нічого спільного з великою культурою Достоевського, Толстого й Чехова (УТ). 13. Умови

були чудові: ми жили в невеликих котеджах, кожен мав простору кімнату, яка могла правити й за майстерню, якщо негода не давала змоги працювати просто неба (УТ). 14. Хоча місцеве врядування в Україні чинили православні феодалі, найвищі посади у Литовській державі – воєвод і каштелянів у Вільно і Троках – мали обіймати лише литовці-католики; лише вони мали входити і до складу великокнязівської ради (День). 15. Потім пари виходять під високе зоряне небо й розбігаються, а ти ще довго стоїш і думаєш про мінливу історію, про швидкоплинність величчя, про миттєвість усіх великих імперій і про те, що зіркам, зрештою, однаково, кому світити – великому завойовникові чи касирці з найближчого супермаркету, яка поспішає після танців неосвітленими вуличками до своєї юрти (УТ).

Б. 1. Усі люблять компліменти, але коли йдеться про дівчаток, треба ретельно зважувати те, що ви кажете, адже важко спрогнозувати, як вплине на доньку той чи інший ваш коментар (УТ). 2. І в першій промислової революції, що почалася наприкінці XVIII століття, і в другій, приблизно через 100 років, були свої жертви, які залишилися без роботи через механічний ткацький верстат Картрайта, а пізніше через електричну лампочку Едісона, самохідний екіпаж Бенца та безліч інших винаходів, що змінили світ (УТ). 3. Ми вишукуємо в історичних джерелах перші писемні згадки назви «Україна» і це добре. Але водночас забуваємо про попередні питомі назви власної держави, віддаючи їх у власність інших етносів і натомість сприймаючи спотворене їхнє звучання: замість Русі використовуємо термін Київська Русь, що був вигаданий у першій половині XIX ст. російським істориком-шовіністом Погодіним і потім поширений радянською історіографією (УТ). 4. Саме так, приміром, волохи у XIX ст. раптом перетворились на румунів, тобто на римлян (в розумінні представників Стародавнього Риму, Римської імперії), а Валахія – на Румунію, тобто країну римлян і це було «обґрунтовано» (насправді жодних фактів на користь цього не існувало) тим, що після загибелі Римської імперії у V ст. н.е. вцілілі римляни начебто переселилися до Валахії і тому вона є спадкоємицею Римської імперії – її історії, культури, традицій (УТ). 5. Так у Франції (не відкидаючи сучасної назви країни та її титульної нації) історію в школі починають вчити з фрази – «наші пращури галли» і ніхто не лише не заперечує, що в минулому Франція

іменувалась Галлією, але й всіляко популяризується ця назва – згадаймо у цьому зв'язку кінематограф, мультиплікацію та інші канали (VT). 6. З іншого боку, я завжди обережна з питаннями про те, чи слід вам демонтувати пам'ятник Леніну, чи слід змінювати назву вулиці, тому що я іноземець, і, як іноземець, я не відчуваю себе кимось, хто має право приїхати в чужу країну і розповідати людям, чи повинні вони прибрати пам'ятники, чи зберегти їх (TCH). 7. Доки в нас не обліковуватимуться тепло, газ, світло, теплоенергія, доти будуть втрати в тепломережах, труби не лататимуть і отримуватимемо величезні рахунки за невідомі послуги (VT). 8. Археологи дослідили знахідку й виявилось, що чоловік розкопав унікальну скульптуру, походження якої датують другою половиною 6-го – початком 5 століття до н.е. (VII). 9. Ми ще раз побачили: якщо не давати грошей на українські школи, театри, телеканали, газети і журнали, на книжки, то потім доведеться знаходити значно більші (набагато більші!) кошти на українські гармати, танки і набої (PC). 10. У Євросоюзі є вже зміцнілі й некорумповані урядові інституції, здатні бути запобіжниками для влади, а також суспільства, що звикли жити в демократичних умовах, і швидкість процесів: виборці не терпітимуть популістів довго, якщо ті не працюватимуть ефективно насамперед в економіці (VT). 11. Поступово народна любов до тирана вичерпувалася, однак зникала й можливість його демократичного законного усунення від влади, залишилося тільки повстання, і тиранів безжально вбивали їхні колишні обожнювачі (VT). 12. Ясна річ, у заможних країнах із високим рівнем політичної культури, з державними та громадськими інститутами, що добре функціонують, із раціональним, недовірливим, досвідченим електоратом, який має хорошу соціальну пам'ять, шансів у популістів набагато менше, але й там вони не нульові, а під час соціально-екстремальних подій вони різко зростають (мігрантська хвиля в Західній Європі призвела до справжнього ренесансу політичного популізму з його обіцянками стрімко повернути ситуацію до норми) (VT). 13. Нині успішних дитячих українських письменників, тобто таких, що знають і розуміють свого читача, також геть мало – їх можна вмістити на дві дитячі долоньки, але ситуація претендує на те, щоб перейти в стан обнадійливої (VT). 14. Зв'язку «психоаналіз – детектив» мовби благословив сам австрійський психіатр, коли у вступній лекції із психоаналізу

порівняв роботу аналітика з працею криміналіста: обидва шукають свідoctва, крихітні деталі, щоб сказати, хто винен (*bukvoid.com.ua*). 15. Експерти зазначають, що з короткостроковими культурними проєктами легше, а от довгострокові залишають отримувача того чи того гранту в підвішеному стані: не завжди можна знайти потрібну суму, тому проєкт намагаються розбити на підетапи й уже на них шукають фінансування (*УТ*).

Вправа № 99. *Доставте знаки, поясніть їх необхідність. Визначте кількість предикативних частин кожної ССК.*

А. 1. Сьогодні всі діляться одні за одних, другі за інших, а треті щоб не програти, думають до кого прихилитися і нюхають посилено оці політичні аромати з усіх боків (*УТ*). 2. Читаючи відгуки я зрозумів, що багатьом українцям такий персонаж подобається, але є люди які все ще не готові його прийняти, які не розуміють що можуть існувати переконання, за які можна померти (*А.Кокотюха, УП*). 3. Я займаюсь тим, що мені подобається витрачаю час як хочу і мені здається, що я здійснив свої мрії (*УП*). 4. Якщо зважити як поняття геноциду вперше означив Рафаель Лемкін та інші науковці, не виникає жодних сумнівів Голодомор цілковито підпадає під цю категорію (*Гр.*). 5. У життєвому лабіринті з якого мають змужнілими вийти молоді українці, не вистачає історичного закутка, в якому ми дізналися б що Донецьк старовинне поселення запорожців, яке називалося Олександрівка, а Луганськ козацьке поселення Кам'яний Брід, де звичайно розмовляли українською мовою (*День*). 6. Попри те що українська громада в Іспанії одна з найчисленніших в Європі, вона є досить молодою, її силу та можливості лобіювання не порівняти з тими що в США або Канаді (*УТ*). 7. Холдинг до якого входять радіо, однойменна отруйна газетка та інтернет-ресурс, періодично привертав посилену увагу фіскальних органів, але без якихось наслідків чи то аргументів бракувало чи то політичної волі (*УП*). 8. Можливо згрішимо перед аксіологічною гілкою філософії, але коли спостерігаємо за всім довкола здається, що твердження Дюркгейма чи Вебера про те, що цінності є основою суспільних систем сьогодні неактуальне (*УТ*). 9. Чи то молодята хотіли отримати ефектні кадри для весільного відео, чи то їм забракло адреналіну факт залишається фактом купа транспорту, як приватного, так і

громадського змушена була чекати, поки молодята натішаться екстримом (*podillyanews.com*). 10. Хтось на набережній Шпрее купує шапки-вушанки з радянськими кокардами, хтось біля пропускного пункту «Чарлі» фотографується зі статистами у формі армії США, а ще хтось просто п'є грог щоб зігрітися та їсть величезні смажені сосиски, які на кожному розі пропонують вуличні торговці (*УТ*). 11. Працівники парку готові розповідати годинами диво-історії як відпочивають козулі, чому бджоли стають фіолетовими або чим найкраще відганяти комарів щоб не заважали спати в траві (*День*). 12. До таких діалогів киянка Олександра Магурова вже звикла: відтоді як вона вирішила менше споживати поліетилен на побутовому рівні, продавців сусідніх магазинів які вважають її дивачкою побільшало в десятки разів (*УТ*). 13. Є байка що Борис Єльцин складав президентську присягу не на конституції, яка виявилася тонкою непрезентабельною брошуркою і її забракували телевізійники, а на томі «Незнайко на Місяці» Миколи Носова, якого саме розкішно перевидали і він виявився під рукою в когось з оточення (*Країна*). 14. Біда ось у чому українська економіка досі була влаштована таким чином, що ніхто не думав як вкладеннями в дослідження забезпечити собі стабільні +10 упродовж найближчих років, бо всі думали як урвати собі +50 чи +100 тут і зараз купуючи політиків, застосовуючи тіньові схеми, даючи хабарі тощо (*УТ*).

Б. 1. Павло Скоропадський, який у ті дні переховувався в родині шевця в одному з віддалених від центру районів, згадував що єдиним джерелом інформації була дочка господаря вона ходила за продуктами й приносила новини, що ходять чутки про арешти й убивства офіцерів (*РС*). 2. І хоча в місцевих осередках політичних партій почали з'являтися нові люди, часто вони не готові співпрацювати за тими принципами, які там практикуються і з тими одіозними особистостями, які своєю присутністю фактично дискредитують ідеї своєї сили (*УТ*). 3. Хто би і як би не змальовував сьогодні за допомогою своєї мови стан Росії – ці люди повинні завжди враховувати що в Росії зараз є два з половиною мільйони людей у погонах, а до цього треба додати і членів родин, і це люди, які на відміну від 90-х років не позбавлені зарплатні, їхні соціальні проблеми значною мірою вирішені, вони налаштовані на подальше зміцнення себе, своєї батьківщини, свого соціального світу, своєї

присутності в ньому і це люди, які сприймають для себе самих будь-яку експедицію в Сирію зовсім не як помилкову політику, чи ризиковану, а як прекрасну можливість отримати біографію і наповнити свої життя сенсом (PC). 4. Зв'язок між батьком та донькою є одним із найважливіших, він визначатиме як молода жінка дивитиметься на чоловіків і якими будуть її стосунки решту її життя (VII). 5. Історія наших останніх революцій пішла у зворотному порядку: за 10 років після протестного маскараду ми пережили велику трагедію і заплатили та й платимо донині таку ціну що всі ті схлипування помаранчевої доби («За що ми мерзли на Майдані?!») бачаться геть фальшивими й непереконливими (VT). 6. Сонця у Данії точно менше, ніж у Києві тож данці особливо чутливі до тих годин і днів коли воно є (Гр.). 7. Короткі здебільшого шкільні історії, які оповідає авторка, загалом дуже милі й зворушливі, її герої чемні дітки, найбільші бешкети яких потрапити однокласниці сніжкою в обличчя чи вкрати хенд-мейд листівку виготовлену подругою для шкільного ярмарку, щоб видати її за свою (VT). 8. Це було так несподівано, що кіт пирхнув із переляку, підскочив як гумовий м'яч, жалісно нявкнувши і всі синиці тієї ж миті пурхнули з горобини, як пухнасті парашутики кульбаби від подиху вітру (CB). 9. Влітку 1892-го в житті Михайла Коцюбинського (1864-1913) сталася подія, яка мала довге відлуння він почав працювати в Одеській філоксерній комісії створеній урядом для боротьби з брунатно-зеленою тлею, що знищувала виноградники (VT). 10. Попереджаю його, що в нашому розпорядженні лише кілька годин, тому щоб я була не забула параметрів історичного стяга, за який йому довелось відсидіти понад півроку, колишній в'язень сумління бере мій блокнот і робить там відповідний запис: «2,25 x 4,5» (VT). 11. Коли говорите щиро тіло і м'язи розслаблюються, артеріальний тиск нормалізується, пульс рідшає, у головному мозку починають вироблятися біологічно активні речовини, так звані гормони щастя серотонін і ендорфін (CB). 12. Софія Морачевська не просто його платонічне кохання, а одна з тих, завдяки кому Василь Стефаник відбувся як письменник сильна жінка, яка реалізувала себе й цінувала та мотивувала тих хто довкола (VT). 13. Професор Габріель ван ден Брінк, який втратив у катастрофі колегу і найближчого друга, заявив, що якщо Росія наполягає на своїй невинності, вона

повинна це довести (VII). 14. Окремі театральні штрихи Богдан Коломійчук накреслював у попередніх повістях: колишня дружина Вістовича Анна акторка, яка мріє про славу, у «В'язниці душ» депутата вбивають у філармонії під час концерту хоч цей мотив не розвинувся на повну силу (*bukvoid.com.ua*). 15. Ось і ще одна відповідь на запитання що таке театр – це механізм, який вносить корективи у звичне тривання, у реальне життя (*zaxid.net*).

Вправа № 100. Відредагуйте речення.

1. Сербія та Чорногорія оголосили послів один одного персонами нон грата у своїй країні (*УНІАН*). 2. Сіра чапля – не вважається надто рідкісним птахом, а от деякі інші види чапель не вдалося відновити повною мірою (*День*). 3. Варто зауважити, що високопосадовців викликають «у якості підозрюваного» (*Гр.*). 4. Проте ці вибори все-таки відрізняються – основна причина в тому, що відсоток тих, хто незадоволені ситуацією і незмінним керівництвом суттєво збільшилася (*День*). 5. Краще всього дивитися на метеори подалі від яскравих джерел світла, необхідно дивитися на північний схід (*УНІАН*). 6. Відкриття джазового фестивалю стартував нині у Рівному (*Z*). 7. Детальніше про контекст і саме дослідження трохи згодом, але зрозуміло одне – діти втрачають здоров'я вже в шкільному віці і в доросле життя приходять з букетом хвороб (*День*). 8. Він зазначив, що зараз епідеміологи працюють щодо морського теплоходу (вантажопідйомністю 70 тис. Тонн), який наразі знаходиться в зазначеному порту (*УНІАН*). 9. Ви опинилися на білій смузі удачі, а значить, цей час слід використовувати розумно (*apostrophe.ua*). 10. а) Більшість міжнародних економічних рейтингів грішать істотними помилками та недоліками в методиках розрахунку, що не може не викликати часті питання до їх об'єктивності. б) Про це в авторському матеріалі для видання Нова Влада пише кандидат юридичних наук Михайло Пластун. в) Експерт, як приклад, наводить Чилі, яке в багатьох рейтингах таких як *Doing Business*, Індекс економічної свободи, Індекс щастя, Індекс сприйняття корупції – демонструє високі показники, які можна порівняти з провідними економіками світу. г) Однак це жодним чином не поліщило внутрішньополітичну та економічну ситуацію в Чилі. д) Як відомо в країні проходять рекордні за чисельністю масові акції протесту з вимогами поліпшення соціальних

стандартів і економіки країни (УНІАН). 11. Один із членів фонду, доктор економічних наук Василь Кравченко, пояснив присутнім місію проєкту – він має стати майданчиком для вирішення проблем Києва як глобального міста (День). 12. Результати аналізу продемонстрували чітку тенденцію збільшення показників (УНІАН). 13. Насамперед на маніпуляціях емоціями базується вся реклама в світі. І політична – не виключення (День). 14. «Давайте покажемо тим, хто приймає рішення, що доля полонини хвилює людей з усієї України», – закликають учасники ініціативи «Врятуй Боржаву» (День). 15. «Я раніше не бачив триоку змію, але у нас в лабораторії є двоголовий кобровий пітон – це просто інший вид мутації, схожий на той, що ми бачимо з сіамськими близнюками», – сказав BBC News серпентолог Браян Фрай (УНІАН). 16. Успішною реформа вважається в тому разі, якщо вона стає безповоротною і яка політична сила не прийшла б до влади вона буде вимушена рахуватися з новими реаліями, можливо – корегувати їх, але не скасовувати (День). 17. Так усе стискається всередині від усвідомлення того, що тебе не стало під час зйомки, впавши в шахту (УНІАН). 18. Більшість українських експертів за медіатемами і загалом із гуманітарних питань чомусь упевнена, що людина, як правило, вчиняє розумно та виважено, після оцінки ситуації, обмірковування можливих варіантів поведінки та їх наслідків (День). 19. Диня широко застосовується для косметичних процедур – масок і обгортань, покращує структуру волосся і додає їм блиск і сяйво (УНІАН). 20. Ці зелені двері мають гарне різьблення та свою історію, і попри свій вік, зберегли досить презентабельний вигляд (День). 21. Адміністрація НСК «Олімпійський» звертається до Національної суспільної телерадіокомпанії України та засоби масової інформації з проханням відповідально підходити до оцінок вартості проведення ймовірних дебатів між кандидатами в президенти України на стадіоні (УНІАН).

Питання для самоконтролю:

1. Які різновиди складних речень існують в українській мові?
2. Наведіть приклади складносурядних речень із різними відношеннями між предикативними частинами.

3. У чому полягає відмінність складнопідрядних речень нерозчленованої і розчленованої структури? Які види СПР належать до кожної з них?
4. У яких випадках перед як необхідно ставити кому, а в яких – ні?
5. У чому особливість перехідних сурядно-підрядних речень? Які відношення між частинами таких речень виокремлюють?
6. Перерахуйте види безсполучникових складних речень залежно від смислових відношень між частинами.
7. Що відрізняє багатокомпонентні складні речення від складних синтаксичних конструкцій?
8. Перелічіть ситуації, коли між частинами складного речення потрібно ставити а) крапку з комою; б) двокрапку; в) тире.

ПЕРІОД

Період – це семантико-стилістична побудова у вигляді речення, яке характеризується чіткою структурною організацією, цілісністю теми та інтонаційними особливостями.

За будовою період являє собою речення, що чітко поділяється на дві (рідше – три і більше) частини. Перша частина містить нагромадження інформації з певної теми за допомогою однотипних конструкцій (однорідних, відокремлених членів речення, підрядних частин тощо), які вимовляють із поступовим підвищенням інтонації. Цю частину називають підвищення (попередник, протазис). Друга частина – зниження (наступник, апозис) – коротша від першої і являє собою підсумок або висновок із викладеного в попередній частині. Після першої частини роблять виразну павзу, після якої другу частину вимовляють спадною інтонацією з поступовим зниженням тону голосу. На письмі на місці глибокої павзи зазвичай ставлять кому й тире або лише кому.

Із погляду смислових відношень між компонентами виокремлюють завершальний, протиставний, пояснювальний, причиновий та ін. види періоду.

За структурою період найчастіше являє собою

- просте ускладнене речення (з однорідними, відокремленими членами): *Навряд чи ви самі, чи ваші знайомі при виборі автомобіля провели детальне вивчення абсолютно всіх характеристик двигуна, вивчивши особисто всі деталі двигуна; проаналізували результати креш-тестів для всіх аналогічних моделей; склали порівняльну таблицю витрати пального для вашого звичайного графіка поїздки для всіх машин подібного класу; відвідали та порівняли СТО різних автомобільних виробників і зробили ще масу інших, необхідних для 100% раціонального рішення, дій (День);*

- або складнопідрядне речення: *Але якщо під час сварки з жінкою чоловік дзвонить за порадою до мами, якщо мама все ще оплачує його рахунки, якщо чоловік пропонує жінці порадитися з його матір'ю в різних питаннях, якщо біжить до мами, щойно та його викличе, жінку це відштовхує (НВ), рідше – інші типи складних речень.*

Речення-період часто використовують у художніх, публіцистичних текстах та офіційно-ділових документах: *Відповідно до статті 358 Кримінального кодексу України, підроблення посвідчення або іншого офіційного документа, який видається чи посвідчується підприємством, установою, організацією, громадянином-підприємцем, нотаріусом, державним реєстратором, суб'єктом державної реєстрації прав, особою, яка уповноважена на виконання функцій держави щодо реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, державним виконавцем, приватним виконавцем, аудитором чи іншою особою, яка має право видавати чи посвідчувати такі документи і яка надає права або звільняє від обов'язків, задля використання його підроблювачем чи іншою особою, або збут такого документа, а також виготовлення підроблених печаток, штампів чи бланків підприємств, установ чи організацій незалежно від форми власності, інших офіційних печаток, штампів чи бланків з тією самою метою або їх збут – караються штрафом до 17 000 гривень, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років (День).*

Вправа № 101. Прочитайте речення-періоди, з'ясуйте їхню структуру та прокоментуйте пунктуаційне оформлення. Яку функцію виконує тире в цих конструкціях?

1. Інтернаціоналіст за переконанням, поборник української мови, вчитель із Донеччини, який навчався у Москві і був переконаний, що без мови зупиняється прогрес і вмирає культура – все це про Олексу Тихого, члена-засновника Української Гельсінської групи (РС). 2. У всій цій передвеликодній підготовці непомітно відбувається найголовніше – бабусі розповідають рецепти, друзі разом вудять м'ясо, діти повертаються додому, хати латаються, вночі на вулицях стає гамірно, люди радіють, свічки мерехтять і на землю повертається Бог (*День*). 3. Безробітні менти і звільнені чиновники, мешканці незаконно споруджених і тому знесених будинків, бізнесмени, в яких жорстко відібрали те, що вони отримали задарма при Шеварднадзе, а найбільше грузинська інтелігенція, велична, корумпована і непотрібна, як і будь-яка аристократія, що відживає; професори, які були впевнені у своєму спадковому праві зарахувати сина друга в університет просто так, а синів простолюдинів – за гроші, – всі вони раптом виявилися в опозиції і всі вони не можуть сформулювати своїх вимог (*maidan.org.ua*). 4. Захмарні суми готівки, безмежна кількість об'єктів нерухомості, антикваріат та інші супердорогі «цяцьки», задекларовані народними депутатами, міністрами, суддями та іншими представниками вищої влади (в цілому понад сто тисяч «слуг народу»), – вразили людей (*СВ*). 5. Нездатність піти на політичний компроміс і поступитися задля досягнення консолідації, прагнення позбавити конкурента самого права на існування – в тому числі й через обмеження у виборчому процесі, звичка до забезпечення лояльності внаслідок розподілу посадових місць за ознаками партійної та особистої вірності, вирішення економічних проблем за рахунок пересічного громадянина і масштабної соціальної та соціалістичної демагогії, занепад військових сил у поєднанні з перебуванням іноземних військових баз на території України та штучним загостренням міжнаціонального питання – уся ця жахлива комбінація може стати тією вибуховою сумішшю, що поставить крапку в черговій спробі українців таки збудувати свою незалежну державу (*hai-nuzhnyk.in.ua*). 6. Навряд чи ви самі, чи ваші

знайомі при виборі автомобіля провели детальне вивчення абсолютно всіх характеристик двигуна, вивчивши особисто всі деталі двигуна; проаналізували результати креш-тестів для всіх аналогічних моделей; склали порівняльну таблицю витрати пального для вашого звичайного графіка поїздок для всіх машин подібного класу; відвідали та порівняли СТО різних автомобільних виробників і зробили ще масу інших, необхідних для 100% раціонального рішення, дій (*День*). 7. Складання чи видача працівником юридичної особи незалежно від форми власності, який не є службовою особою, складання чи видача приватним підприємцем, аудитором, експертом, оцінювачем, адвокатом, нотаріусом, державним реєстратором, суб'єктом державної реєстрації прав, особою, яка уповноважена на виконання функцій держави щодо реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, державним виконавцем, приватним виконавцем або іншою особою, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних чи адміністративних послуг, завідомо підроблених офіційних документів, які посвідчують певні факти, що мають юридичне значення або надають певні права чи звільняють від обов'язків, підроблення задля використання або збуту посвідчень, інших офіційних документів, що складені у визначеній законом формі й містять передбачені законом реквізити, виготовлення підроблених офіційних печаток, штампів чи бланків задля їхнього збуту або збут завідомо підроблених офіційних документів, у тому числі особистих документів особи, – караються штрафом до 3400 гривень, або арештом на строк від трьох до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років (*День*). 8. Сліпа віра у президента як чаклуна, здатного одночасно і зберегти совкову систему пільг, і побудувати ринкову економіку, і подружитися з усіма олігархами, визнати УПА і «почути Донбас», гарантувати дешевий газ та безвізовий режим із Європою – уся ця суспільна шизофренія «великих очікувань» не могла закінчитися добре (*УТ*).

Вправа № 102. *Доставте потрібні знаки, зважаючи на особливості пунктуаційного оформлення періоду.*

1. Дивовижне поєднання помірних природно-кліматичних умов Чернігівського Полісся: ліси в яких багате розмаїття грибів та ягід, заплавні луки, озерця, квітучі

сади цікаві, сповнені глибоких смислів екскурсійні об'єкти Національного заповідника «Гетьманська столиця», віддаленість від метушливих загазованих мегаполісів, православні церкви, монастир, а також традиційна українська кухня все це дає чудовий результат якісного відпочинку, пізнання власної історії, патріотичного виховання, просування суто українського продукту, збереження екології та природних осередків флори і фауни (*День*). 2. Литовський емігрант, який зробив карколомну кар'єру в США, вигнанець, що повернувшись на батьківщину, двічі став її президентом, патріот, завдяки зусиллям якого Литва увійшла до Євросоюзу та НАТО – усе це Валдас Адамкус (*УТ*). 3. Царська дорога, що веде до букового лісу, панорама гір, коріння дерев що чіпляється за камінь, зелене схоже на бенгальський вогонь світло лісу, цвіт шафрану під ногами і шелест букових горішків, які падають мов дощ – як багато картин та ботанічних деталей потрапило в окуляр «мікроскопа» Коцюбинського-мандрівника! (*УТ*). 4. Відповідно до статті 358 Кримінального кодексу України підроблення посвідчення або іншого офіційного документа, який видається чи посвідчується підприємством, установою, організацією, громадянином-підприємцем, нотаріусом, державним реєстратором, суб'єктом державної реєстрації прав, особою яка уповноважена на виконання функцій держави щодо реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, державним виконавцем, приватним виконавцем, аудитором чи іншою особою яка має право видавати чи посвідчувати такі документи і яка надає права або звільняє від обов'язків, задля використання його підроблювачем чи іншою особою, або збут такого документа, а також виготовлення підроблених печаток, штампів чи бланків підприємств, установ чи організацій незалежно від форми власності, інших офіційних печаток, штампів чи бланків з тією самою метою або їхній збут караються штрафом до 17 000 гривень або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років (*День*). 5. Турботи уважно-пам'ятливого Михайла Михайловича стосовно побутових, житейських справ, його хвилювання з приводу перебігу вагітності Віри, тривожно-радісне очікування сина якому ще до народження «придумали» ім'я Юрко («Як там Юрок? Чи вибрикує?»; «напиши мені, чи гарні сорочечки для Юрка») це теж психологічні прикмети

кримського епістолярію письменника з його дещо «сахариноюю» манерою... (УТ).

6. Захмарні суми готівки, безмежна кількість об'єктів нерухомості, антикваріат та інші супердорогі «цяцьки» задекларовані народними депутатами, міністрами, судьями та іншими представниками вищої влади (в цілому понад сто тисяч «слуг народу»), вразили людей (СВ).

7. Всесвітні народні російські собори на яких гостювали українські комуністи; соціальна доктрина церкви де ідеалом державного устрою оголошувалася монархія; мобілізація МВС, ФСБ, МЗС та менш впливових міністерств для захисту церковних інтересів, спроби встановлення візантійської симфонії і залучення коштів різного походження усе це й багато іншого пов'язане з іменем тодішнього митрополита Смоленського й Калінінградського (УТ).

Питання для самоконтролю:

1. Що таке період?
2. Які структурні види речень може являти собою період?

СПОСОБИ ПЕРЕДАВАННЯ ЧУЖОГО МОВЛЕННЯ. ЦИТУВАННЯ

Чуже мовлення може передаватися в тексті за допомогою прямої або непрямой мови, залежно від мети автора: дослівне цитування оформлюють як пряму мову, лише зміст висловлювання подають непрямою мовою.

Пряма мова точно відтворює вислів іншого мовця, зберігаючи всі лексичні й граматичні особливості, а в усному мовленні – ще й інтонаційні. Пряма мова разом зі словами автора оформлюється як складне безсполучникове речення, причому слова автора можуть міститися перед прямою мовою, після неї або розривати її. Для позначення прямої мови використовують лапки і тире.

Якщо пряма мова (ПМ) використана після слів автора (СА), то пунктуаційно речення оформлюється так: СА: "ПМ", наприклад: *Колись режисер картин "Від заходу до світанку" і "Чотири кімнати" Роберт Родрігес сказав: "Я зніму вам фільм за 5 мільйонів доларів, який буде виглядати, як фільм за 50 мільйонів"* (УП) або в заголовку: *Василь Нечена: «...В окопах кобза почувалася солдатом»* (День). Інший

варіант уведення прямої мови – у вигляді діалогічного мовлення, коли кожна репліка починається з нового рядка і відокремлюється від решти реплік за допомогою тире, наприклад: *Мій покійний дідунь колись говорив:*

– *То не село, де біля хат на подвір'ї не граються діти та не співають півні* (СВ).

Якщо слова автора перебувають у постпозиції щодо прямої мови, використовуються такі знаки: “ПМ”, – СА, наприклад: *«Глід не боїться посухи, а самі дерева виходять невисокими»*, – пояснює *Леонід Ющенко* (СВ), або ж за допомогою коми й тире: – *Не купатимуся в болоті, – підходить до води чоловік у синіх шортах* (Країна).

УВАГА! Спочатку закривають лапки, а тільки потім ставлять крапку: *Депутат прокоментував свою позицію: “Те, що є, це прожитковий мінімум смерті, за який і вижити не можна”*. Якщо пряма мова закінчується знаком оклику, знаком питання або трьома крапками, після закриття лапок кома не потрібна: *“Ану, киш!” – відганяє пса мати* (Країна); – *Більше любите пиво чи морозиво? – питає Назар* (Країна).

Інтерпозиція слів автора супроводжується такими знаками: “ПМ, – СА. – ПМ”, якщо пряма мова адресована одному й тому самому співрозмовникові: *“– Сінне – село унікальне, – пояснює господар, – а тому його хочеться зберегти”* (СВ); – *Досі не можу зрозуміти: чому саме ми? – розповідає Юлія. – За що це мені?* (Країна). Але якщо перша і друга репліки прямої мови стосуються різних тем або звернені до різних адресатів, після слів автора треба ставити двокрапку, наприклад: *“ – Я вже невиразно пам'ятаю той день, – почав свої свідчення актор, зазначивши, що й відвідини бару “Улліс” пам'ятає лише “спалахами”:* – *Напевне, ходив. Я в цей бар часто ходив”* (ВВС).

Чуже мовлення може оформлятися як діалог (розмова двох осіб) або полілог (трьох і більше осіб) за допомогою запису кожної нової репліки з нового рядка:

Між нами відбулася така розмова:

– *Ніно Михайлівно, а Гребеничков знає, що в нього є брат?*

– *Який Гребеничков?... Їх двоє.*

– *Ну, тобто Борис Гребеничков знає, що в нього є двоюрідний брат у Рівному?*

– *Напевно знає. Це ж близька рідня, їхні батьки були рідними братами...*
(radiotrek.rv.ua).

Якщо репліки короткі і немає потреби виділяти їх окремим абзацом, то кожна з них береться в лапки, а між ними ставиться тире: *Ви запитуєте: «Ти лікар?» – «Ні».* – *«Але ти ж знаєш, що робиш, так?»* (4vlada.com). Для оформлення бліцінтерв'ю мас-медіа часто запозичують спосіб подання мовців, як у драматичних творах, позначаючи кожного з них перед його реплікою, наприклад:

Бліцінтерв'ю з Анастасією Агаповою:

Журналістка (Ж): Зараз в театрі репетиція нової вистави. В якому образі Ви виступаєте?

Анастасія (А): Я беру участь у масовці.

Ж: Це тільки початок артистичної кар'єри. А про що мрієте?

А: Мрію про найрізноманітніші ролі у майбутньому.

Ж: Бажаю, щоб ці мрії збулися! (ourlife.in.ua).

Бліцінтерв'ю переможців II Всеукраїнських ігор єдиноборств:

Олександр Хандашко, кікбоксинг: Перемагати було важко, жодна перемога не дається просто...

Леонід Рябчун, боротьба на поясах Аліш:
Організація Ukrainian combat games була на хорошому рівні...

Сергій Ковальов, панкратіон: Спочатку було дуже важко, але потім зібрався і переміг.... (scu.org.ua).

Речення з **непрямою мовою** передають тільки основний смисл чужого мовлення, водночас у них втрачаються інтонаційні, граматичні, стилістичні та ін. його особливості. Оформлюються такі висловлення у формі складнопідрядних речень із з'ясувальною підрядною частиною, де слова автора містяться в головній частині, а зміст чужого мовлення – у підрядній: *Він зазначив, що відносини між двома країнами є досить хорошими* (УП). Передаючи чуже мовлення у вигляді складнопідрядних речень, варто зважати на такі особливості:

- якщо пряма мова оформлювалась як розповідне речення, її замінюють підрядною зі сполучником **що**: *Головний тренер футболістів донецького "Шахтаря" Луїш Каштру: "Справді, уперше в кар'єрі я прийшов до такого клубу, де можу стати чемпіоном Прем'єр-ліги"* (УІ) – *Португальський фахівець підкреслив, що іще жодного разу не був чемпіоном з командою Прем'єр-ліги* (УІ);

- якщо пряма мова передавала спонукання, вона вводиться в СПР сполучником **щоб**: *Прем'єр-міністр сказав: «Якщо ви знаєте про існування залу грального автомата, який сховався, який не помітили правоохоронці спеціально або випадково, повідомляйте про це нас»* – *Прем'єр попросив, щоб громадяни писали про це у соціальних мережах уряду, зверталися до державних органів та до Нацполіції за місцеперебуванням* (zaxid.net);

- якщо в прямій мові містилося запитання, то підрядна частина починається зі сполучника **чи** або відносного займенника чи прислівника (**хто, який, скільки, звідки, навіщо** і под.), аналогічного питальному слову в прямій мові, наприклад: *Київський міжнародний інститут соціології звернувся до українців із запитанням: "Кого б ви хотіли бачити очільником об'єднаної православної церкви?"* – *Київський міжнародний інститут соціології опитав українців, кого б вони хотіли бачити очільником об'єднаної православної церкви* (УП);

- знак питання в кінці СПР, що передає запитання, замінюється на крапку, інколи – на три крапки: *Радіо Свобода: куди б ви порадили поїхати цього літа в межах України?* (РС) – *Радіо Свобода поцікавилось у читачів, куди б вони порадили поїхати цього літа в межах України;*

- відбувається заміна особи займенників і дієслів відповідно до особи, яка тепер передає чужі слова: *Дмитро Белобров: Що **Ви порадите** читати під час карантину тим, хто залишився зараз дома?* – *Дмитро Белобров запитав у Анастасії Євдокимової, що **вона порадить** читати під час карантину тим, хто залишився дома* (Гр.).

Конструкції з **невласне прямим мовленням** властиві творам художньої літератури. Невласне прямою мовою подаються невисловлені думки персонажів. У них відсутній перехід від слів автора до слів персонажа – немає маркування початку

чужого мовлення ні словами *подумати, сказати* тощо, ні лапками чи тире. Невласне пряма мова подається або окремим реченням, або другою частиною безсполучникового складного речення: 1) *Сашка́ наче блискавкою пройняло. Звідки батько знає про його сварку з однокласниками? Та невже ж вони йому нажались?! 2) Наталя вирішила: це інтерв'ю вона запише, що б не сталося!*

Цитування – це дослівне відтворення уривка з чужого твору або висловлення. Цитати можуть вводитися в речення словами автора або без них: У «*Нафтогазі*» пояснили: *ціна блакитного палива зросла на 0,27 грн/куб. м через те, що «ринок входить у сезон високих цін, який зазвичай настає з наближенням опалювального періоду»* (СВ); Капелан ЗСУ Костянтин Холодов: *"Я "там" для того, щоб людина могла підійти до мене в будь-який час"* (ДТ). Другий із наведених прикладів цитування властивий публіцистичним заголовкам.

Якщо цитата подається в скороченому вигляді, то пропуски позначаються трьома крапками, які можуть міститися на початку, в середині цитати й після неї, залежно від того, яку її частину пропущено: *«Більшість цих справ стосувалися публікацій в соціальних мережах, що містять символи, гасла або заяви організацій, заборонених в РФ, ... але які є дозволеними законом в Україні», – йдеться в доповіді* (krymsos.com). Цитата, яка розташована всередині речення і оформлюється як член речення або як підрядна частина, починається з малої літери: *З іншого боку, автори доповіді відзначають, що «парадокс прогресу» полягає в тому, що ті тенденції, які приводять до зростання кризових явищ, можуть створити можливості для появи сприятливіших прогнозів в довгостроковій перспективі* (matrix-info.com); У постанові «*Про перебудову літературно-художніх організацій*» від 23.04.1932 р., зокрема, зазначалося, *що літературні організації та групи будуть необхідними доти, доки «не встигнуть вирости кадри пролетарської літератури та мистецтва, висунуться нові письменники та художники із заводів, фабрик, колгоспів...»* (territoryterror.org.ua).

Окрім творчого використання елементів чужих текстів, є нетворче і протиправне запозичення – компіляція (компонування з кількох чужих текстів власного матеріалу) або плагіат (оприлюднення чужого твору чи матеріалів під іншим іменем).

Із цитуванням пов'язаний такий прийом, як ремінісценція – цитування без лапок досить відомого образу (персонажа, реального діяча) без зазначення його автора або джерела. Найчастіше до ремінісценцій звертаються як до засобу творення яскравих заголовків: *Великий комбінатор, або Віктор Васильович міняє професію* (uzhgorod.net.ua); *Тернопільські Остапи Бендери стали фігурантами ще декількох кримінальних справ* (politerno.com.ua).

Дещо подібною до ремінісценції вважається алюзія, що полягає в натяку на відомий літературний твір або історичну подію, який здатен розшифрувати ерудований читач, наприклад: *Той, що біжить по граблях...* (ДТ) – алюзія з культовим американським фільмом “Той, що біжить по лезу ножа”; *Виборча «Санта-Барбара»: куми, брати, коханці* (pic.com.ua) – зазначений у заголовку телесеріал вважається найдовшим в історії американського кіно і розповідає про заплутані драматичні родинні перипетії, які так схожі на будь-яку виборчу кампанію в Україні; *Кононенко як Кассандра* (pic.com.ua) – політичний діяч, який пророкував тріумф блоку Ю.Тимошенко на місцевих виборах-2017, порівняний із героїнею давньогрецької міфології, що уславилася трагічними пророцтвами.

Вправа № 103. *Визначте способи передавання чужого мовлення, прокоментуйте розділові знаки в кожному випадку.*

1. Художник Олександр Смирнов по-справжньому провокує сучасника згадати поетове слово: «Ти знаєш, що ти людина? Ти знаєш про це, чи ні?» – закликає поглянути на реальність саме крізь призму цих нетривіальних ідей (*День*). 2. Віталій розповідає, що презентує відвідувачам виставки місто Лева як “культурну столицю, яка дає відчуття автентичності, специфічної атмосфери, суміші культур – європейської, української, вірменської, єврейської та інших” (*VI*). 3. – Ви були особисто знайомі з Лобановським?

– Ні, але дуже хотів познайомитися. І зараз страшенно шкодую, що так і не вдалося.

– Що вас найбільше вразило, коли писали книжку?

– Ми дуже мало знали про Валерія Васильовича як про людину. Інакше б по-іншому до нього ставилися. Він дуже тяжко хворів. І не лише на серце. Був псоріаз –

а це, як відомо, від нервів, психологічних стресів. Якби ми знали про Лобановського більше, то й більше б йому вибачали... (Інтерв'ю з Д. Харитоновим, Хр.).

4. Обділені життям люди, розлючені на весь світ маргінали, просто невдоволені пенсіонери, рідше романтичні молодики, які прагнуть самоствердитися, – усі вони ризикують потрапити в тенета червоної пропаганди й повірити в те, що «тільки серед комуністів чесні політики», «раніше ми жили гідно, нас увесь світ боявся», «повинні відродити нашу могутність разом із Росією», «в СРСР були справедливість, і вищий рівень життя» (УТ). 5. Ніякі підступи політичних опонентів не зіпсують святкового настрою гендиректорові. Вони, бачте, компромату накопили! Хай спробують довести все те юридично, от тоді й побачимо, чиє взяло. 6. «І саме Сковороду вважаємо першим модерним автором, зважаючи на те, яку роль він відіграв у нашій модерній культурній пам'яті, – пояснює в передмові до проєкту літературознавиця Тамара Гундорова (День). 7. За словами сучасного волхва Світовита Пашника, це священне місце. Тому сьогодні туди приходять за духовною наснагою чимало людей. Говорить: це місце надихає, може дати здоров'я, тут відчувається сила (УІ). 8. «Кожен з нас несе свою частку відповідальності за те, що відбувається в Україні» – Слабоспицький (з) (РС). 9. Героїня сьогоднішнього інтерв'ю – Олена Ільїнська. Вона – бойовий медик, старший солдат 65-го військового мобільного госпіталю.

Діана Шароді: Хто ви за освітою?

Олена Ільїнська: Медична сестра.

Діана Шароді: Де навчались?

Олена Ільїнська: У Харківському медичному коледжі.

Діана Шароді: Як давно ви служите в армії?

Олена Ільїнська: З листопада 2018 року.

Діана Шароді: Чому саме армія?

Олена Ільїнська: Я медик, і я вважаю, що треба допомагати країні. Якщо не ми, то хто, крім нас? (*freeradio.com.ua*).

Вправа № 104. Переробіть речення: пряму мову замініть непрямою і навпаки. Запишіть утворені конструкції з дотриманням пунктуаційних правил.

1. Міністр впевнений, що йому вдасться переконати народних депутатів збільшити фінансування на медицину (VI). 2. – У мене питання до Вас важливе є, – повторила я. – Спасибі, спасибі. Я дуже зайнятий, – пробурмотів СБУшник і втік (news.pn). 3. Адвокат п'ятого президента Петра Порошенка заявив, що слідчі ДБР звернулися по допомогу до Кіпру, Панами і Віргінських островів після наради силовиків у президента Володимира Зеленського (VII). 4. «В умовах, коли конкуренція за інвестиційний ресурс росте, Україна мусить запропонувати інвестору додаткові умови», – зазначив експерт і додав, що будівництво доріг «також є вирішенням численних питань у довгостроковій перспективі, що пов'язані з міжнародною комунікацією, оскільки Україна має транзитні можливості» (УНІАН). 5. Олексій Чернишов наголосив на необхідності посилення нагляду за дотриманням протиепідемічних норм та проведенні відповідних перевірок (minregion.gov.ua). 6. Артем попередив, що звільниться близько 23:30. "Сподіваюся, ви ще не лягаєте спати?" – перепитав мене не без іронії (football24.ua). 7. В ОП кажуть, що створення вільної економічної зони планується ще й на заході України (VII). 8. «Там, в індійських нетрях, я була викладачкою для дітей із дуже бідних сімей, – розповідає Юлія. – В Індії те, в якій сім'ї ти народився, досі має ключове значення, хоча офіційно всі рівні» (УТ). 9. Голова Закарпатської обласної держадміністрації Олексій Петров заявив, що не має відношення до обшуків в угорському благодійному фонді і не вважає такі дії доцільними (VI). 10. Пам'ятаю, як колись малими ми їхали тут зі шкільною екскурсією і якийсь хлопчак, запримітивши величезний обшир плеса, вигукнув здивовано: «Ого – море! Дивіться, море!» (УТ). 11. Я спантеличено перепитав, з якого дива мушу писати листа російською? (VII).

Вправа № 105. *Ознайомтеся зі способами уведення цитат у заголовки публікацій. Які переваги й недоліки таких назв?*

1. Клаудія Ландсбергер: «Те, що ми в себе вважаємо найкращим кіно, не обов'язково є таким на американський смак» (УТ). 2. «Ще не було епохи для поетів, але були поети для епох...» [на смерть Бориса Олійника – І.М.] (СВ). 3. Михайло Поплавський: «Українська пісня року» – це культурна і публічна дипломатія в дії!» (СВ). 4. Не їжте наодинці. Це може зашкодити вашому здоров'ю, кажуть учені (VII).

5. Віталій Кличко звернувся до прем'єра: Чому не можна приймати хворих на коронавірус киян у відомчих медзакладах столиці? (*kyivcity.gov.ua*). 6. Ніколь Гарсія: «Перехід у режисуру – це найкраще, що сталося в моєму житті» (*День*). 7. "Мені не заплатили": Швачки Zara додавали до одягу прохання допомогти (*УП*). 8. "Немає такої вулиці в Житомирі, бабушка" (*УТ*). 9. Давид Браун: Якщо корупційний бізнесмен потрапляє у владу – його корупційність подвоюється. І нас тупо грабують (*УП*). 10. Трагедія в Кам'янському: Постраждали підлітки розповіли, як падала бетонна плита під'їзду (*ТСН*). 11. Олена Червоник: «В Україні дуже крута візуальна культура, але досі збіднілий і неадекватний опис цієї культури» (*ЛБ*). 12. "Зберігали та видавали зброю". Чубаров розповів про діяльність церков МП у Криму в перші дні окупації (*День*). 13. Володимир Зеленський: якщо не закінчу війну, потрібна інша людина (*BBC*). 14. Все йде до встановлення у Росії фашистського режиму – російський професор Юрій Федоров (*РС*).

Вправа № 106. *Переробіть уривок з інтерв'ю на текст із використанням речень із прямою та непрямою мовою, запишіть, враховуючи правила оформлення кожного з видів передавання чужого мовлення.*

Юлія Вербінець та Дмитро Варварук – одні з відомих інстаблогерів не тільки в Івано-Франківську. У свій досить юний вік вони зуміли перетворити власне хобі на можливість самостійно заробляти.

– Як вам така популярність серед молоді? Вона не шкодить у повсякденному житті?

Юля: Ми живемо з цим, нам подобається. Є приємні ситуації, коли люди на вулиці підходять, щоб зробити спільне фото, обіймають, роблять компліменти.

– Все ж хто такі топблогери? Що потрібно для того, щоб стати популярним?

Юля: Бути щирим, відкритим, цікавим, оригінальним.

Діма: Я не знаю, що маю додати. Юля краде всі мої думки.

– Як ви почали займатись блогерством?

Діма: Я дивився на інших і був впевнений, що можу краще зробити такий контент. Є люди, які говорять, а є ті, хто роблять. Тому я вирішив почати щось робити.

– В чому ще кожен з вас хотів би себе реалізувати?

Діма: Є плани в кінематографі. Instagram – це моя сходинка до чогось іще. До всього потрібно йти поступово.

Юля: Поки що я більшість зароблених коштів витрачаю на саморозвиток. Дуже люблю подорожувати, вчитись закордоном. Тимчасово була в Англії та Америці на навчанні (*vezha.org*).

Вправа № 107. *Доставте потрібні знаки або виправте хибно поставлені, відредагуйте речення.*

1. – Звертайтеся в канцелярію суду або до помічника, я на лікарняному – каже суддя. ... Його квартиру пройдисвітам віддав суддя у мантиї іменем України. – каже нам адвокат Кучерявенка Олег Левицький (*Гр.*). 2. «Достовірно ми не знаємо про те, що там відбувається», відзначив Трамп, коли йшлося про ситуацію в Україні. ... «Ми не знаємо, що це за просили. Ким вони контролюються і чи контролюються взагалі? Таке буває, але ми скоро про це дізнаємося. Побачимо», підкреслив президент (*Р*). 3. До виконання конституційного положення про те, що «Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України» ще дуже далеко (*РС*). 4. «Фінансування й «управління культурою» фактично в ручному режимі – це велика проблема – окреслює ситуацію Катерина Чуєва. – Такий підхід сприяє розвою корупції, яка пронизує всі сфери життя в нашій державі» (*УТ*). 5. Чомусь згадався фрагмент легендарного фільму Леоніда Бикова: «Товаришу старший лейтенант, ми ще сьогодні будемо літати?, – запитав Смуглянка. – На сьогодні дров достатньо. Вивчайте матчастину...», – сердито відповів Скворцов (*СВ*). 6. Виноградар – один з найбільших житлових масивів Києва. Щоб доїхати звідси до центру міста – потрібно добре попідніти. Життя Олени Кобзар, як і сотень тисяч інших мешканців Виноградарю – постійний марафон (*УНІАН*). 7. Індустрія послуг у США, щонайменше до початку пандемії, швидко зростала, у порівнянні з промисловим виробництвом, і сфера харчування, хоча важка і дуже вимоглива, – залишається перспективною. Національна індустрія ресторанів оцінювала, що у 2020-му році, продажі в ресторанах сягатимуть 899 мільярдів доларів, що на 4% вище, у порівнянні з попереднім роком. Через пандемію, втім, "вистрілила" інша харчова галузь –

доставка продуктів для приготування конкретної страви. Очікується, що до кінця року, загальні прибутки тут зростуть на 22,8%, що може свідчити про те, що вдома почало готувати більше людей, які не робили цього раніше (*Країна*). 8. У наступному 1952 р. Г.О. Костюк, який щойно переїхав до США, і був добре обізнаний із ситуацією, яка складалася з архівом, погодився її очолити... (*День*). 9. Чаттерджі пояснив, що британець Гальтон експериментом у 1878 році довів – обличчя, "складене" з кількох інших зазвичай привабливіше, ніж ці кілька складових облич, якщо взяти кожне окремо (*VII*). 10. Мета цієї роботи, повернути світову громадськість до цієї території, де щодня лунають вибухи мінометів. Протягом цих двох днів поки ми малювали, по українській території в двох кілометрах від нас було здійснено більше 100 ударів (*УНІАН*). 11. Лукашенко навів в приклад Україні, яка нібито, не дивлячись на наявність демократичної держави, не має перспектив входу в НАТО і Європейський Союз (*korupciya.com*). 12. У випадку України, яка має свій уран і виробляє концентрат природного урану, але не спромоглася побудувати або хоча б за участі третіх сторін, як-от Японія, Франція або Казахстан, облаштувати підконтрольний українській державі ЯПЦ [ядерний паливний цикл – І.М.], опиняється в невідповідних у нинішній кризовій ситуації умовах, за яких вона не виробляє ізотопи потрібні для її власної енергетики, а тим більше для створення української ядерної зброї (*УТ*). 13. Разом із батьком депутатом Австрійського рейхсрату, 1882 р. Наталя Іванівна, виїхала у Відень, де познайомила з українськими літераторами (*День*).

Питання для самоконтролю:

3. Як пунктуаційно оформлюється пряма мова?
4. У вигляді яких речень може подаватися непряма мова?
5. У чому особливість невласне прямого мовлення?
6. Які існують правила оформлення цитат?
7. Дайте визначення ремінісценції й алюзії, наведіть власні приклади.

СКЛАДНЕ СИНТАКСИЧНЕ ЦІЛЕ

Складне синтаксичне ціле (ССЦ), або надфразна єдність, – це кілька речень, поєднаних в одне ціле на основі змісту й лексико-граматичних засобів зв'язку. Для ССЦ характерна відносна завершеність мікротеми тексту, лексико-семантична і синтаксична пов'язаність компонентів.

ССЦ має чітке структурування: 1) початок донесення думки до читача / слухача, тобто зачин, який ґрунтується переважно на першому реченні; 2) середня (основна) частина, або викладення теми, її розвиток; 3) кінцівка (кульмінація), у якій викладено підсумок поданої інформації. Така будова характерна для більшості ССЦ, проте не є обов'язковою.

ССЦ не слід плутати з абзацом, оскільки надфразна єдність може як містити кілька абзаців, так і збігатися з одним абзацом.

Поєднання речень у єдине ціле відбувається за допомогою таких засобів:

- семантичної пов'язаності речень, спільності їхнього змісту, що й становить основу ССЦ як самостійного синтаксичного утворення;
- лексичних засобів, до яких належать повторення певних слів у різних реченнях, синонімічні заміни, перифрази (*Одеса – перлина біля моря*), родові й видові назви (*Буг – річка*), метафори (*реаніматор політичних трупів*) та метонімії (*Іспанія йде вперед!* – тобто іспанські футболісти), уживання займенників і прислівників замість іменників, прикметників, числівників та різних обставинних слів (*він, такий, стільки, там, тоді, звідти* тощо). Усі лексичні засоби мають на меті уникнення тавтологій і плеоназмів у тексті, використання якомога різноманітніших лексичних одиниць для привернення уваги читача чи слухача;
- морфологічних засобів: співвідношення видо-часових і способових форм дієслів;
- синтаксичних засобів, поміж яких найважливішими є порядок слів у реченнях, послідовність речень, неповнота окремих речень або предикативних частин, вставні конструкції, сполучники з приєднувальним значенням (на початку речення або частини, наприклад, *а, і, проте, однак, тож* та ін.), рідше – паралелізм побудови речень;

- в усному мовленні – ритмомелодійних засобів: павзи між реченнями в межах ССЦ коротші, ніж між окремими ССЦ; підвищення голосу на початку ССЦ і зниження наприкінці його.

Традиційно виокремлюють два основні види ССЦ – з ланцюжковим і паралельним зв'язком.

Ланцюжковий зв'язок застосовується при послідовному викладенні думок. Це найпоширеніший вид ССЦ в мові. Перше речення (зачин) у такому ССЦ максимально самостійне, а кожне наступне розгортає, поглиблює думку попереднього, “чіпляючись” у такий спосіб до попереднього. Для поєднання речень активно використовуються такі засоби, як лексичні повтори й синонімічні заміни, перифрази, займенники та займенникові прислівники, неповнота речень, приєднувальні сполучники тощо. ССЦ з ланцюжковим зв'язком використовуються для динамічного зображення подій, а тому міняти місцями речення в них неможливо, наприклад: *Розпочнеться маршрут з Овруча з церкви XII століття, далі пройде Словечанським кряжем, де розташовані унікальні природні яри, водоспади та кар'єри. На цьому ж шляху у селі Хлупляни планується реставрувати панський маєток та створити на його базі мініготель та велосипедну станцію. Далі у Словечанській громаді туристи зможуть відвідувати старовинне містечко в селі Городище та Поліський заповідник. Потім маршрут пройде лісовою дорогою до Олевської громади. Тут на туристів чекає унікальне утворене природою Камінне село з каменів, а також шлях вздовж річки Уборть до Народицької громади. Тут буде відвідування села Базар, а також постраждалих внаслідок аварії на ЧАЕС території (УНІАН).*

Паралельний зв'язок більше властивий опису статичних картин (пейзаж, портрет, психологічний та фізичний стан і под.), що забезпечується відносною самостійністю речень; їх переліком, зіставленням і протиставленням; паралелізмом їхньої побудови, співвідношенням видо-часових форм дієслів-присудків, уживанням синонімів і слів певної семантичної групи (кольори, відчуття, запахи та ін.). Однак усі речення спрямовані на розкриття спільного смислу: *У найдавніших календарях за основу було взято рухи Сонця, Місяця і планет. Античні греки дали дням тижня*

назви відомих їм небесних тіл: Сонця, Місяця і п'ятьох планет (крім Землі), їхнім слідом пішли римляни, а потім германські племена. Запровадження семиденного тижня було радикальним відкиданням природного місячного циклу, відтоді ритм людської діяльності спирався на суто математичну формулу. Семиденний тиждень виявився одним із найвидатніших винаходів в історії людської цивілізації. За доби Промислової революції годинниковий час визволив нас із кайданів сонячного часу і прив'язав до рутини, визначеної графіками, розкладом уроків, розкладом руху. У ХХ столітті найпопулярнішим виразом тієї зміни функціонування часу стала формула «праця від 09:00 до 17:00» (УТ) – тут використано синоніми найдавніший – античний; слова однієї тематичної групи небесне тіло – планета; співвідношення видо-часових форм дієслів – спочатку недоконаного виду минулого часу, а в другій частині ССЦ – доконаного виду минулого часу; автономність кожного речення, його зрозумілість поза контекстом.

Третім видом ССЦ вважають **мішаний** – із поєднанням ланцюжкового й паралельного видів зв'язку: *Квітуча слов'янська країна в східній частині Балканського півострова славиться гарними й чистими пляжами лагідного морського узбережжя. Але якою її сприймають саме українці? Послухайте, як ми розмовляємо: найчастіше до слова Болгарія додають прикметник «сонячна». Так, сонячна Болгарія! Найбільш знані українцям міста – столиця Софія, Пловдив і Варна. Популярні курорти з недорогим сервісом – це Золоті Піски біля Варни, Обзор і Бяла, натомість для вишуканішого відпочинку обирають такі місцевості, як Несебир, Светий Влас, Єленіте та Сонячний Берег.*

Утім, Болгарія так міцно асоціюється в українців із морем, що вони забувають про гори, які займають переважну частину країни. Найбільше гірське пасмо Стара Планина простягається від західного кордону аж до моря, а найвища вершина Ботев сягає 2376 м над рівнем моря. Іншим пасмом є Родопи, частина великого Тракійсько-македонського гірського масиву Балканського півострова. Болгарія – це також середземноморська кухня з турецьким акцентом, у якій українцям найбільше смакує шопський салат зі свіжих помідорів, солодкого перцю, огірків і цибулі з бринзою сирени, запашна паста лютениця з баклажанів, а також різні конфітюри,

зокрема з троянд. І, звичайно, годі й уявити болгарську кухню без солодкого перцю, який в українській мові міцно закріпився саме з прикметником «болгарський» (УТ) – перший абзац побудований переважно на ланцюжковому зв'язку за допомогою заміни іменників на займенники (*країна – її, українці – ми*), синонімів (*знані – популярні, курорти – місцевості*), співвідносних дієслівних форм (усі присудки вжито в теперішньому часі). У другому абзаці переважають засоби паралельного зв'язку: відносна самостійність речень, їх зіставлення (займенник *іншим*), слова однієї тематичної групи – природний ландшафт (*море, гори, пасмо, вершина, гірський масив, півострів*) і гастрономія (*кухня, салат, конфітюри, перець* та ін.), співвідношення граматичних форм дієслів (усі присудки вжито в одному часі – теперішньому) тощо. Про належність обох абзаців до одного спільного ССЦ свідчить вставне слово *утім*, яким другий абзац прив'язується до першого.

ТЕКСТ

Зі складних синтаксичних цілих складається текст – об'єднана смисловим зв'язком послідовність мовних одиниць. Ототожнювати поняття ССЦ і тексту не варто, оскільки текст зазвичай більший за обсягом і різноманітніший за змістом, ніж ССЦ. Текст може складатися з кількох або й значної кількості ССЦ (художні твори, офіційні документи, наукові роботи), і лише зрідка текст може збігатися зі ССЦ. Усі приклади ССЦ, наведені тут і в інших посібниках, – це окремі частини більших за розміром текстів. І часто з одного ССЦ не можна скласти уявлення про весь текст.

Властивості тексту

- **Цілісність** тексту реалізується на смисловому рівні і полягає в намаганні реалізувати задум, розповісти про щось. У будь-якому тексті виокремлюють зовнішні ознаки цілісності тексту, певні кордони, мовленнєва межа завершеності. Зокрема, це виявляється в наявності в тексті характерних формул початку й кінця. До початкових сигналів тексту належать назва, вказівка на тип документу (*Доручення, Заява, Автобіографія*), звертання (*Шановний пане... і под.*) або метатекстові покажчики кінця (*Далі буде, кінець фільму*). Психолінгвісти вважають,

що текст є цілісним, якщо можна зменшити його обсяг (здійснити компресію) без втрати для багатьох елементів.

Цілісність тексту є відносною характеристикою – вона залежить від того, наскільки його вважає цілісним читач, а отже, це досить суб'єктивна характеристика, але дуже важлива. Її не варто плутати зі зв'язністю, оскільки їх важко розділити.

- **Зв'язність** (когезія). Текст вважається зв'язним, якщо він являє собою закінчену послідовність речень, пов'язаних одне з одним за змістом у межах загального задуму автора.

Когезія буває двох типів: 1) формальна (експліцитна) – включає повтори, заміни на займенники або прислівники, зв'язок за допомогою синонімів (*Учора до мене приходив друг. Коли приятель пішов, я взявся до роботи*), протиставлення або зіставлення за допомогою антонімів (*праворуч – ліворуч, вранці – увечері, юність – старість*), узгодження речень за граматичними категоріями (напр., часу, роду, числа: *Дівчинка посадила квіти. Вона щовесни робила це. Або: Ліси вирости. Восени подарують людям гриби*); 2) семантична, що будується на розумінні об'єктивної дійсності, причиново-наслідкових зв'язків між різними діями, вчинками: *Ось нарешті й настав березень. З'явилися дівчата, панянки й поважні пані з маленькими букетиками підсніжників, тюльпанів, нарцисів*.

- **Емотивність** – здатність твору викликати емоції. Вона може досягатися перш за все завдяки темі твору, його змістові, а також через використання відповідної лексики, у тому числі й словотвірних засобів (*халупа, пика, золотце, хатинка, донечка, дурень, запроторити, захарлати*), порядок слів (*Я ще вчора їй усе занесла* – пор. з нейтральним порядком: *Я занесла їй усе ще вчора*). Проте емотивний текст можливий і без таких засобів. Емотивність може забезпечуватися словами, що загалом сприймаються мовцями або як позитивні (*земля, небо, райдуга, дитина, усміхатися*), або як негативні (*війна, бомбардування, тортури, орда*); звуковим символізмом (м'яке, приємне звучання певних імен і назв, слів зі звуками *А, Л, І, М* та неприємне – зі звуками *Х, Ж, Г*), ілюстраціями, графіками тощо.

Креолізованість. Основне завдання автора полягає в тому, щоб забезпечити читачеві найбільш сприятливі умови для розуміння тексту. З урахуванням характеру

і призначення тексту автор може варіювати використання засобів вираження. Поєднання вербальних (словесних) і невербальних, образотворчих засобів передавання інформації утворює креолізований текст (текст змішаного типу). Вербальні й іконічні тексти взаємодіють одні з одними і забезпечують цілісність і зв'язність твору, його комунікативний ефект. Іконічний компонент тексту може бути представлений смайлами, ілюстраціями (фотографіями, рисунками), схемами, таблицями, символічними зображеннями, формулами тощо.

Креолізовані тексти можуть бути текстами з частковою креолізацією і текстами з повною креолізацією. У текстах з частковою креолізацією вербальні і невербальні (іконічні) компоненти перебувають в автосемантичних відношеннях: вербальна частина порівняно автономна й образотворчі елементи тексту виявляються факультативними. Таке поєднання більш властиве газетним, науково-популярним і художнім текстам. Тексти з повною креолізацією характеризуються більшою спаяністю компонентів, злиттям їх: між вербальним та іконічним компонентами встановлюються синсемантичні відношення, коли словесний текст повністю залежить від образотворчого ряду і саме зображення є обов'язковим, незамінним елементом тексту. Така залежність найчастіше спостерігається в рекламі (плакат, карикатура, оголошення тощо), а також у наукових і особливо науково-технічних текстах.

Різні іконічні компоненти тексту разом із деякими вербальними (прізвища, дати, географічні маркери тощо) являють собою засоби привернення читацької уваги – **перцептивні гачки**, або перцептеми, тобто такі психологічні знаки твору, які може сприймати реципієнт, котрий має подібні з автором твору психологічні характеристики. Відповідно, для різних читачів/слухачів властиві свої комплекси таких перцептивних гачків: когось приваблюють фотографії і цифрові докази, комусь більше до вподоби виділення головної інформації напівжирним шрифтом, посилення на відомих людей, рубрикація матеріалу і под. А тому вправний автор будь-якого твору розраховує на розмаїтість уподобань своїх потенційних читачів, використовуючи різноспрямовані перцептивні гачки й залучаючи в такий спосіб ширше коло прихильників.

Прецедентність. Прецедентний текст – певний текст, назва, зображення чи мелодія, які відомі певній спільноті та для нагадування (використання) яких достатньо цитати, алюзії, натяку: *козак Мамай, тьотя Мотя з Курська, Соловки; “Баришняя уже лягли і просять”* (фільм “За двома зайцями”).

Власне прецедентні явища, які входять до національної когнітивної бази, можуть бути як національними, так і універсальними (наприклад, багато з того, що пов'язане з Біблією, безумовно, виходить за межі не тільки національної спільноти, але й конфесійного християнського світу). Стереотипи ж як стандартизовані, стійкі, емоційно насичені уявлення про об'єкт чи ситуацію завжди національні (хоч інколи можна знайти їхні аналоги в різних культурах).

Серед українських національних прецедентних текстів варто виокремити Тараса Шевченка, який сприймається як «еталон» поета. До числа прецедентних висловлювань належать цитати з текстів, а також вислови відомих діячів, прислів'я («*Борітеся – поборете*» (Т. Шевченко), «*Україна починається з тебе*» (В. Чорновіл), «*Життя іде і все без коректур*» (Ліна Костенко), *Ні Богу свічка, ні чорту кочерга* (Н. тв.)).

Тексти, які породжують велику кількість ремінісценцій у процесі мовленнєвої діяльності, визначають як прецедентні тексти. Саме знання прецедентних текстів свідчить про належність мовної особистості до певної епохи та її культури.

Шпаруватість передбачає опущення в тексті того, що існує у свідомості читача чи виникає під час читання. Що більші розміри шпарин, то більша підготовка і ширші знання мають бути в читача, що менші – то текст зрозуміліший для малопідготовленого читача. Так, складність тексту для школяра визначається кількістю відомостей, котрі йому необхідно пригадати, щоб зрозуміти текст нового параграфу в підручнику. "Шпарини" – це те, що недомовлене.

Наявність "шпарин" обумовлена природою тексту і його взаєминами зі свідомістю читача. (Яким довгим та нудним стало б спілкування, коли б завжди повторювали те, що читач і так візьме до уваги.) Завдяки шпаруватості тексту забезпечується його творче сприймання, економія часу. На рівні речення шпаруватість представлена

структурною неповнотою речення (див. еліптичні речення): *Я пішов у кіно. Він – додому.* Шпарина, що позначена у тексті тире, тут просто необхідна.

Отже, будь-який текст являє собою цілісне висловлювання, що має власну структурну, смислову цілісність і характеризується низкою властивостей.

Вправа № 108. *Визначте вид ССЦ і засоби внутрішньотекстового зв'язку, використані в кожному з них.*

1. Незважаючи на великі успіхи, які пережило українське життя Галичини в часи «Весни народів» 1848-го, наступні події були таки не на користь української справи. Показовою виявилася доля засновників «Руської трійці»: Іван Вагилевич перейшов до польського табору, а Яків Головацький до москвофілів. Останні становили неабияку загрозу: єдина українська вища верства – греко-католицьке духовенство – заразилася промосковськими настроями. Символи 1848 року покриватимуться російським полиском. Газета «Зоря Галицька» перейде на язичіє, у москвофільські руки попаде одна з найповажніших установ – Народний Дім, а велика частина проводу, зокрема й автор першого національного гімну «Мир вам, браття» Іван Гушалевич, стануть завзятими москвофілами. Незабаром поняття «москвофіли» замінять на «святоюрці» – від головного греко-католицького собору Святого Юра. Суспільство поділиться на «твердих» і «м'яких»: прихильників етимологічного російського правопису та фонетичного (*УТ*).

2. – До слова, що, на вашу думку, заважає чи ускладнює актуалізувати класику?
– Передусім, стереотипи. Ми всі живемо в їхній системі. І це, в принципі, природно, бо стереотип – то звичка. А мислити, відчувати узвичаєно – легше, аніж шукати нових смислів у відомому. Звичка оберігає людину від перенавантажень. Але водночас звички-стереотипи мають і негативний аспект. «Трощи, ламай стереотипи», – писала молода Ліна Костенко. І мала рацію (*інтерв'ю з В. Є. Панченком, День*).

3. У найдавніших календарях за основу було взято рухи Сонця, Місяця і планет. Античні греки дали дням тижня назви відомих їм небесних тіл: Сонця, Місяця і п'ятьох планет (крім Землі), їхнім слідом пішли римляни, а потім германські

племена. Запровадження семиденного тижня було радикальним відкиданням природного місячного циклу, відтоді ритм людської діяльності спирався на суто математичну формулу. Семиденний тиждень виявився одним із найвидатніших винаходів в історії людської цивілізації. За доби Промислової революції годинниковий час визволив нас із кайданів сонячного часу і прив'язав до рутини, визначеної графіками, розкладом уроків, розкладом руху. У ХХ столітті найпопулярнішим виразом тієї зміни функціонування часу стала формула «праця від 09:00 до 17:00» (УТ).

4. Невеликі і примітивні динозаври мешкали в Північній Америці з Юрського періоду (тобто приблизно 150 млн років тому). А вже 81 млн років тому, як показують знайдені свідчення, ці динозаври перетворилися на гігантських чудовиськ. Однак що саме сталося за цей період, вчені розуміють погано – їм бракує даних. Маленького тиранозавра назвали *Moros intrepidus*. Знайдений екземпляр за життя був розміром з невеликого оленя і важив близько 78 кілограмів. Разюча різниця з його далеким нащадком, вага якого буде становити від 5 до 7 тисяч кілограмів, а висота до стегна – до чотирьох метрів. Проте, оскільки *Moros* важив небагато як для динозаврів, ймовірно, міг дуже швидко бігати. "Така адаптація разом з розвиненими органами чуття – ознака чудового хижака. Йому було легко і переслідувати здобич, і тікати від більших конкурентів", – говорить співавторка дослідження Ліндсі Занно. "На початкових етапах еволюції тиранозаври полювали в тіні більш стародавніх хижаків, таких як алозаври, які міцно посідали місце на вершині харчового ланцюга", – говорить вона. "Тепер ми знаємо, що їхній шлях на верхівку тривав менше ніж 15 мільйонів років", – додає археолог (ТСН).

5. Особливо гарне видовище – чапля, що летить над водою, відображаючись у її дзеркальній гладі. Опустившись на мілководдя, птах може довго нерухомо стояти на одній нозі, чекаючи, коли необережна здобич – риба, водяний вуж, жаба чи жук, – втративши пильність, підпливе достатньо близько, щоб її можна було схопити міцним дзьобом. Проте чаплі, на відміну від водоплавних птахів, не пірнають і не плавають, оскільки не мають копчикової залози, що змащує пір'я жиром, щоб воно не промокало. А ось на одній нозі може стояти легко і довго, бо будова її колінного

суглоба особлива. У цей час інша нога, притиснута до тіла, відпочиває і гріється. Така поза, окрім того, дозволяє чаплі чудово маскуватися. «Хіба може бути птах на одній нозі?» – думають дурненькі рибки і приймають її за очеретину.

Здобич чапля вишукує і на мілководді, і на суші. Головний її раціон – риба, проте пташка частенько, гуляючи луками чи полями, виглядає й ховрашків, мишей, землерийок, ящірок, вужів...

Здебільшого мовчазна, чапля стає шумливою під час гніздування, проявляючи турботу про партнера і пташенят. Гніздяться сірі чаплі переважно колоніями, часто з іншими видами чапель на високих деревах, зокрема на соснах та чагарниках поблизу води.

Гніздо чапель легке, як і самі птахи, дереву воно не заважає, хоч після кожного чергового капітального ремонту стає трохи масивнішим (*День*).

6. Через кільканадцять хвилин я відчув, що місто, у якому прожив довгий час і яке покинув понад 30 років тому, хоч і регулярно навідувався до нього, немов випромінює якусь нову і впевнену «бюргерську» стабільність. Коли йдеться про Варшаву, це приємна констатація, надто в контексті останнього тижня, прожитого в Києві, місті, яке я дуже люблю, незважаючи на його хаотичну й непередбачувану красу. Ці два міста наче теза й антитеза, та й то не в історичному вимірі, а в пошуках шляху до майбутнього. З одного боку, Варшава, майже цілковито знищена під час війни і нецікаво, якщо не брати до уваги реконструкції Старого Міста, відбудована, сіра, простелена на пласкій рівнині вздовж Вісли, виразно шукає своє нове, сучасне і небанальне обличчя. ... Я належу до обраних, бо, коли перебуваю в Києві, живу на вулиці Ярославів Вал, у межах княжого міста, на найкращій столичній вулиці, і то з огляду не тільки на її історичне значення, а й на потенціал, який завжди можна і зберегти, і відродити (*УТ*).

7. «Український Єрусалим» споруджений на горі поряд з монастирем Студійського Уставу, повідомляє terminovo.te.ua. Підйом до комплексу починається від 75-метрової дзвіниці. А далі слід підніматися вздовж Хресної Дороги. Центральною спорудою комплексу є копія Гробу Господнього. Спочатку задум будівництва полягав у тому, що це мав бути єдиний об'єкт. Та згодом проєкт набув ширшого

змісту. Відтак у архітектурний ансамбль «Український Єрусалим» увійшли інші копії найбільших християнських святинь Святої Землі. Будівництво тривало чотири роки. У Зарваницькому духовному центрі відтворені Сходи Покаяння (Святі Сходи), якими Ісус Христос піднімався на суд до преторію Пилата. У IV столітті з Єрусалиму до Риму їх перевезла цариця Олена. Нині 28 щаблів Страстей Христових веде до капели римських пап у Лютеранському палаці в Римі (*День*).

Вправа № 109. *Ознайомтеся з публіцистичними текстами, охарактеризуйте їх відповідно до основних критеріїв (перерахуйте засоби когезії, емотивності й прецедентності тексту; визначте, чи цілісний він, які перцептивні гачки містить тощо).*

1. У цій ситуації дивовижною є позиція самих українців. Замість того аби боротися за відновлення історичної справедливості – і тут мова йде не про зміну назви держави чи титульної нації, оскільки це є так само абсурдним як і крадіжка чужих етнонімів. Та й ніхто не вдається до подібних дій навіть і у випадку відновлення історичної справедливості. Мова йде про те, що ми маємо чітко і твердо заявити наше виключне право на одну з історичних назв нашої країни – Русь.

Натомість в Україні і у українців із цим суцільна проблема. Ми вишукуємо в історичних джерелах перші писемні згадки назви «Україна» і це добре. Але водночас забуваємо про попередні питомі назви власної держави, віддаючи їх у власність інших етносів і натомість сприймаючи спотворене їх звучання: замість Русі використовуємо термін Київська Русь, що був вигаданий у першій половині XIX ст. російським істориком-шовіністом Погодіним і потім поширений радянською історіографією. Саме на його підставі робився висновок про те, що окрім Русі «київської» була й інша Русь – «московська» (до якої часом додають, для більшої певності, перехідну ланку – «Володимиро-Суздальську Русь»), яка начебто й є спадкоємицею всієї спадщини реальної Русі. Проте всі ці терміни є штучними – жоден з них не зустрічається в писемних джерелах (як вітчизняного, так і іноземного походження) тих століть, яким приписується існування подібних державних утворень.

Натомість і наші літописи, і іноземні писемні пам'ятки знають лише одну Русь – з центром у Києві, що існувала у IX – XIV ст. Для цих століть це була назва, що позначала виключно Україну і створену українцями ж державу. Походження цієї назви ще й досі є дискусійним, але найбільше науковці пов'язують її з гідронімами в районі сучасних Київської та Черкаської областей. Саме тут зосереджені річки, що мають подібне звучання – Рось, Росава, Роставиця. Аналогічно і в руських (не російських) літописах термін Руська земля позначав землі в трикутнику між містами Київ, Чернігів та Переяслав. Саме ці землі і князі, і літописці, і іноземці іменували Руською землею, тобто власне Руссю, на відміну від решти земель, які були приєднані до цього державного ядра, що й стало серцем найбільшої європейської держави Середньовіччя – Русі. Проте остання не була єдиним утворенням в площині етнічній, а являла квазідержавне утворення на кшталт Франкської імперії, що виникла дещо раніше. Саме тому Русь і можна іменувати імперією, де центром виступала Руська земля (сучасні території Київської, Черкаської та почасти Полтавської й Чернігівської областей) навколо якої групувались підкорені та заселені іншими етносами численні землі-анекси, які включали території теперішніх Білорусі, почасти Росії, Естонії, Латвії та Молдови (УТ).

2. Американські дослідники Джеффри Кузнекоф та Скотт Тітсворт вивчали, як впливає на навчання дітей використання мобільних під час уроків. Учасники трьох різних навчальних груп переглянули відеолекцію, зробили конспект і написали дві контрольні. Учні, які не користувалися телефонами, записували у своїх конспектах на 62% більше інформації. Вони робили докладніші нотатки й могли згадати більше подробиць із лекції. У підсумку, група без телефонів набрала на тесті на півтора бала більше, ніж ті учні, котрі активно користувалися своїми девайсами.

Діти, які займаються на уроці онлайн-серфінгом, менш успішні в навчанні, ніж ті, які чомно сидять на заняттях без мобілок. Згідно з результатами дослідження, "серфери" занотовують на 38% менше докладної інформації, на 51% менше запам'ятовують, а їхні результати з тестів на вибір однієї правильної відповіді – на 20% гірші.

Дослідження вказують також на один надзвичайно цікавий (і невтішний) факт. Виявляється, активне користування телефоном під час уроку впливає на пам'ять дітей! Листування в месенджерах і перегляд мемів погіршують не тільки короткотермінову пам'ять школярів, а й їхню здатність зберігати інформацію тривалий час.

Учені дійшли висновку, що і вчителі, і самі учні мусять докласти зусиль, аби скоротити час мобільного онлайну на заняттях. Вони вважають, що це слід зробити, аби телефони не псували спроможність дітей добре навчатися (*ДТ*).

3. У Краматорську майстриня Вероніка Романькова виготовляє унікальні іменні вишиванки. Під час створення національного одягу вона закодує імена власників кожного виробу.

Місяць, число, літера – усе має свій візерунок, який майстриня зашифрує у вишивку. Тоді вишиванка розповідає історію людини або ж навіть роду, наче книга.

Мрія, яку Вероніка вже потроху втілює, – це робота з домотканим полотном. Вона шукає конопляну тканину, яка припадає пилом на горищах в українців, і з неї створює сучасні сорочки, жакети, сукні. Відновлює майстриня і старі візерунки. До Дня Незалежності відтворила 100-річну вишиванку, яку привезла жінка із Запоріжжя.

Про краматорські сорочки знають навіть за кордоном. Вероніка Романькова створила подарунок для посла Японії в Україні Шігекі Сумі. Донецькі терикони майстриня вдало поєднала з символом Японії – горою Фудзіяма (*СВ*).

4. Оракул

Спрадавна підмічено, що людський інтерес повсякчас пробуджується тоді, коли йдеться про якісь екзотичні виверти. Те, що випадає з шерегу звичності, нехай воно є навіть дурисвітством, таки збурює цікавість. Сама природа підживлює нас підходящим матеріалом. І щонайперше сновидіннями, які вирують парадоксами й віддавна виступають у ролі медіум-просторів, допроваджуючи нас у можливі світи. Однак у давнину чи не найбільшим мостом між людською та божественною реальністю слугував оракул. Його трактували як щось знеособлене, але водночас живе й дієве. Нерідко люди й кроку не могли ступити, його не запитавши. У Давній

Греції найвідомішим був оракул Аполлона в Дельфах. Що й казати, з ним радилися навіть уславлені сім мудреців, чийми висловлюваннями про домірність, самовладання, неспішність оздоблювали стіни Аполлонового храму. Врешті, дельфійський феномен спричинився до того, що мало не всі форми дивінації (запиту божества) – чи то ворожіння за польотом птахів, на нутрощах тварин, на вогні, чи то тлумачення снів і знаків, а чи й просто жеребкування – мали за основу оракул Аполлона.

Навколо Дельф було витворено специфічний міф, адже їх вважали центром світу, або Пупом Землі. Звідти Аполлон періодично буцімто відлітав на лебедях до не менш екзотичної країни гіпербореїв. Але ж як було визначено центр? Гадали, що Зевс випустив із заходу та сходу двох своїх орлів, які зустрілися саме в цьому місці. Ось чому віддавна воно позначалося на мапах як середина ойкумени. «Пуп» (омфал) був із каменю, за яким нуртували потаємні й потойбічні сили. Саме тут була сконцентрована неперевершена могутність Аполлона (УТ).

Питання для самоконтролю:

1. Що таке складне синтаксичне ціле і яка його структура?
2. Перерахуйте засоби зв'язку в ССЦ.
3. Які є види ССЦ?
4. Що об'єднує ССЦ і текст, а що їх відрізняє одне від одного?
5. Які властивості тексту? Охарактеризуйте кожну з них.

УЗАГАЛЬНЮВАЛЬНІ ВПРАВИ ДО ТЕМИ “СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ”

Вправа № 110. Знайдіть логіко-сміслові порушення викладу інформації, виправте їх.

1. У кімнаті біля грубки стояла дівчина, вона була добре натоплена (*core.ac.uk*).
2. Десь в червні місяці Бутко подає позовну заяву до Солом'янського суду (*Гр.*). 3. У Києві загадково зникла молода дівчина (з) (*УНІАН*).
4. Як повідомляють у

соцмережах, водій авто, який є учасником вуличних гонок, що їхав на високій швидкості і допустив зіткнення з іншим автомобілем (УНІАН). 5. Вважаємо, що милозвучність української мови забезпечує передусім гучність... (ukrajinciberlinu.wordpress.com). 6. Відео з незручною ситуацією миттєво розповзлося інтернетом (УНІАН). 7. Олег Винник записав новий хіт до Дня Незалежності (з) ...Співак Олег Винник готує спеціальний хіт до Дня Незалежності України (УНІАН). 8. З лютого ц.р. за рішенням львівської міської ради усі працівники сфери обслуговування відтепер зобов'язані послуговуватися виключно українською мовою (zahystmovy.org.ua). 9. Хілари Клінтон здивувала Кети Перрі (Р). 10. У Польщі затримали експіввласника ТРЦ "Зимова вишня", що згорів у Росії (з) (УНІАН). 11. Але якщо я продовжував таке ставлення до української, то неможливо було її набуття як мови спілкування (РС). 12. Фура в'їхала у легковий автомобіль. За кермом машини перебував відомий російський співак Михайло Луконін (УНІАН). 13. Чоловіки займаються спортом відносно більше, ніж жінки (ІФ). 14. Після придбання популярності в мережі журналісти зареєстрували Удгодську в кандидати на Нобелівську премію миру (УНІАН). 15. Країни Балтії просять у НАТО захисту проти російської військової агресії (з) (ukropnews.com). 16. Що відомо про арештованих експодатківців та операцію їхнього затримання – в матеріалі Громадського (Гр.). 17. Анкара назвала "неприйнятним" озброєння сирійських курдів Пентагоном (УНІАН). 18. У Києві хочуть продовжити швидкісний трамвай (з) (НВ). 19. Сьогодні процеси повзучої русифікації прослідковуються на усіх рівнях. Але особливо вони найбільше відчуваються на рівні побутовому (viktorkaspruk.wordpress.com). 20. Юнак врятував дівчину від акули, в яку потім закохався (ФБ). 21. Залізний трон з арматури: на відремонтованому мосту у Дніпрі з'явилася популярна фотозона (ту.ua). 22. Самий «молодий» скелет датований приблизно п'ятьма тисячами років, в той час як найдавніший – 12 тисячами років (УНІАН). 23. У Росії в батьків хочуть відібрати дитину через участь у протесті (ГК). 24. Комісія вказала на чисельні порушення при голосуванні і навмисний зрив перерахунку голосів, який зобов'язав провести суд (ФБ "Самопоміч"). 25. П'ять

лижників заарештували під час ЧС – одного з них застали за переливанням крові (з) (УНІАН).

Вправа № 111. Знайдіть помилки, визначте їхній тип (порушення милозвучності, лексико-семантичні, граматичні, пунктуаційні, логіко-сміслові). Відредагуйте речення згідно з чинним правописом.

А. 1. Згідно технічного завдання, до кінця листопада 2015 року фірма має здійснити заміну 445 шпал з дерев'яних на залізобетонні. Згадана залізнична гілка знаходиться на території військової частини біля села Богданівка (УІІ). 2. Чарівна коала у австралійському парку дикої природи брала участь у фотосесії у той момент, як у кадр «вліз» метелик (ТСН). 3. Мін'юст України: Отримання кримчанами паспортів РФ – вимушена міра (УІІ). 4. В ході дослідження за участі 6500 осіб вчені з'ясували, що під час тривалих відносин вимоги партнерів один до одного набагато вищі, ніж при коротких інтрижках (ТСН). 5. Харчування сучасної людини обробленими харчовими продуктами і напружений спосіб життя, призводить до частого виникнення дефіциту магнію (Країна). 6. Мінспорту розслідував проблему покупки квитків на матч Україна – Словенія (УІІ). 7. Водій – молодий хлопець, перебуває в шоковому стані (*newnews.in.ua*). 8. YouTube-блогер вийшов на вулиці, щоб задати питання перехожим, аби перевірити їх знання шкільної програми... Але були і ті, хто не зміг згадати великого письменника, назвавши замість нього Толстого, як автора роману [“Злочин і кара” – І.М.]... Інше питання по літературі стосувалося Олександра Пушкіна, а вірніше його смерті (УНІАН). 9. І хоча збір чорниці для місцевих жителів цілий бізнес (подейкують, що за сезон тут можна непогано підзаробити), голодним туристам теж дістається чимало ягід (*zakarpatya.net.ua*). 10. Але в області є ще чимало чистих водоймів, часто вони теж знаходяться недалеко один від одного... До речі, українські озера часто розташовуються поряд один з одним (УІІ). 11. У себе в Instagram співачка опублікувала фото, на якому вона позує на вулиці австрійської Вени (УНІАН). 12. У вівторок, 11 жовтня, у Львові на честь дня Франківського університету і 355 річницю від дня заснування закладу, пам'ятник Івану Франку одягли у мантию. Студентська мантия є знаком приналежності Івана Яковича до університету (УІ). 13. В мережі

з'явилося відео з порятунком немовля з лайнера, який впав у Казахстані (*УНІАН*). 14. Після цього Міністерство закордонних справ Індії закликав Пакистан "припинити підтримку терористів", які використовують його територію в якості бази. У свою чергу Ісламабад ці звинувачення відкинув (*УНІАН*). 15. Рішення відправиться в подорож по Албанії було спонтанним (*VI*). 16. Директор НЗФ попередив, що різке підвищення цін може вдарити по українським феросплавним заводам (*УНІАН*).

Б. 1. Було важко сказати, за рахунок чого відбувалася ескалація на сході України: по наказам Кремля, або ватажки бойовиків діяли за власною ініціативою (*УП*). 2. На перший погляд, таким Зеленський здавався непоінформованим на тлі жорстких тверджень з усіх сторін, – пише Associated Press. Але з іншого боку він слідує виваженій стратегії контролю ступеню завданої шкоди (*УНІАН*). 3. Пане Ш.Вайль, Ви праві, дипломатії нема альтернативи, але без жорстких санкцій вона беззуба. Лише кнутом можна змусити російського агресора до миру! (*Твіттер*). 4. Ціни на золото ростуть у четвер, залишаючись при цьому в районі мінімальних позначок за шість років (*УП*). 5. На сьогоднішній день лікарі-інфекціоністи вже набагато впевненіше почуваються в лікуванні хворих COVID-19 (наскільки це можливо в даній ситуації), ніж кілька місяців тому (*УНІАН*). 6. У зв'язку з переведенням студентки до університету з іншого учбового закладу, виникла академічна заборгованість. За її успішну здачу завідувач кафедри національного Університету вимагала від дівчини хабара. ...На даний час тривають слідчо-оперативні заходи (*при.gov.ua*). 7. Зарплати на "дистанційці" вище на 25% (з) (*УП*). 8. Пекін сперечається з кількома країнами регіону з приводу територіальної приналежності цілого ряду островів у південній акваторії (*Гр.*). 9. Їх [залізничників – І.М.] доходи виявилися вище звичайних зарплат у 170 разів... Прості українські залізничники є найбільш бідними в своїй галузі на пострадянському просторі (*m.znaj.ua*). 10. Вдова Анна Тейлор стала першою жінкою, яка успішно спустилася вниз по Ніагарському водоспаду в бочці. Це сталося 24 жовтня 1901 року... На своє 63-й день народження Анна Тейлор залізла в бочку, з собою взяла талісман – подушечку у формі серця. Друзі Енні закрутили кришку і велосипедним насосом закачали повітря всередину бочки. Бочку спустили на воду у американського берега (*Країна*). 11. У

Близнюків емоції сильніше розуму в цей період, інформація сприймається підсвідомістю (*УНІАН*). 12. Влада прагне до свого посилення, треба вчасно давати їм по рукам (*Гр.*). 13. У Києві затримали експосадовця, який хотів нажитися на продажі заводу "Укроборонпрому" (*УНІАН*). 14. Громадське відвідало відкриття спеціальності «Українська мова та література» й дізналося, чим Україна приваблює турецьку молодь, та хто викладає українську в місті над Босфором (*Гр.*). 15. 1300 метрів злітно-посадкової смуги необхідно привести до належного стану для учбово-тренувальних заходів, також збільшити робочу ділянку смуги з 1600 до 2100 метрів (*УП*). 16. Туристи зі всього світу приїжджають сюди аби побачити дивовижну красу гір, познайомитися з гостинним народом, скуштувати традиційну грузинську їжу, випити вино або міцну чачу, пізнати увесь колорит та історію цієї країни (*24tv.ua*).

В. 1. Щоб каша була і смачною, і по максимуму корисною, її потрібно доповнити ягодами (можна мороженими – малиною, смородиною чорницею), фруктами (шматочками банану, печеним яблуком), подрібненими горіхами, та 1 кофейною ложечкою насіння льону (*УП*). 2. У зоопарку обіцяють, що для відвідувачів відсутність ґрат не буде представляти загрози (*УНІАН*). 3. В Україні дозволять будувати будівлі вище 150 метрів (з) ... Нові будівельні норми вступлять в силу в наступному році. ... З 1 січня 2020 року вступають в дію нові ДБН "Висотні будівлі. Основні положення". Вони обов'язково до виконання і, зокрема, розширюють можливості для проектування цікавих і сучасних висотних громадських об'єктів (*ДТ*). 4. «Дощовий день у Нью-Йорку» – це картина, яка додасть яскравих фарб в похмурий осінній день (*УНІАН*). 5. В Одесі арештовано двоє китайців за відправку українок до Пекіна для сексуальної експлуатації (з) (*УНІАН*). 6. Газета стверджувала, що Трамп, ніби то, допомагав у цьому своїм батькам у молодості (*День*). 7. Примітно, що одне з найромантичніших місць в світі, Ейфелева вежа, зайняла в рейтингу лише четверту позицію, в той час як Емпайр-стейт-білдінг, де пропозиції руки і серця робили навіть знаменитостям, і зовсім не був представлений в списку (*НВ*). 8. Вічно легетимний знову заявив про себе, назвавши революцію гідності «державним переворотом»... Побіжний экс-президент Віктор Янукович, який знаходиться в РФ, написав лист українцям. Текст листа опубліковано на сторінці прес-секретаря

Януковича-молодшого в Facebook (*m.znaj.ua*). 9. Британська актриса Майя-Лесія Нейлор, відома багатьом по грі в блокбастері "Хмарний атлас", раптово померла. Вона втратила свідомість і більше не прокинулася (*УНІАН*). 10. Хто ще не брався за цю роботу, опинилися в зоні ризику (*День*). 11. Це елітний будинок в центрі столиці, в якому вже экс-виконуюча обов'язків голови Державного агентства з управління зоною відчуження має одразу три квартири (*УНІАН*). 12. Втім науковці кажуть – горіхи – це лише профілактика раку, а не лікування (*ТСН*). 13. Основною складовою в структурі тарифу – більше 80% є витрати на природний газ (*УНІАН*). 14. Автор книжки, оцінюючи оформлення головної нави Володимирського собору, майстерно виконане Віктором Васнецовим, вдається до порівняння із Сікстинською капелою Ватиканського палацу, геніально розписану великим Мікеланджело Буонарроті (*День*). 15. Аналізуючи ДНК сотень людей євразійського походження, дослідники виявили, що генетичний матеріал, пов'язаний з неандертальцями, у горах Алтаю (сучасному Сибірі) зовсім іншого походження, ніж хорватської популяції неандертальців, виявленої у ході минулих генних досліджень (*УНІАН*). 16. Також пиво відноситься до алкоголю, проте правила на даний напій не розповсюджуються (*УІ*).

Вправа № 112. Загальновідомо, що усне мовлення треба редагувати під час його перетворення у писемний текст. Допоможіть журналістам виправити стилістичні невідповідності між усним мовленням і його письмовим відтворенням.

1. Ті, хто відчуває себе на цивілізаційних задвірках, хто відчуває себе людьми другого гатунку, вони протестують проти самої ідеї цивілізації, проти європейсько-американської культури, яка їх дратує (*Ес*). 2. Він не божевільний, він приймає неадекватні рішення, за своєю логікою діє абсолютно розумно (*РС*). 3. Причини можуть бути – різка зміна погодних умов, різкі пориви вітру. Шасі літака попало в ґрунт і шасі пошкодилося (*УНІАН*). 4. Ломбарди, які цивілізовано працюють, вони в рамках системи управління ризиками виявляють таких людей і з ними не працюють. Інші ломбарди – їм цікаво будь-що (*РБК*). 5. Говорячи про негатив, не відбувається реформа Генеральної прокуратури, немає оновлення її складу, – євродепутат Гармс (*РС*). 6. Зараз він в реанімації. Лікарі роблять все можливе, і стан, звичайно, набагато

краще, ніж було під час вступу. Якщо слово краще взагалі застосовне тут (*puer.org.ua*). 7. – Чи можна вакцинуватися безкоштовно, чи треба платити всім? – В поодиноких областях є або в містах вони надають безкоштовно вакцинації. Це їхня регіональна програма, вони закупають в місті, або в області декотрі вакцини якусь кількість, і віддають переважно дітям і старшим людям безкоштовно. ...Я не можу сказати яка ціна, бо в кожній аптеці вона по-іншому. Багато тих, або вітамінів, або інших речей, які лише є другорядні, вони не мають ніякого ефекту на симптоми або на навіть час до вилікування (*TCH*). 8. Доказова медицина показує, що з вірусами лише відпочивати і знизити температуру і все, що можна робити (*TCH*). 9. Проти грипу, коли людина поважного віку або дитина дуже захворіла, треба йти в лікарню (*TCH*). 10. І я саме їх запитала це питання... Ми подивилися на цей бюджет, який зараз буде в 2017 році, розділили первинну ланку, там 21% на первинну ланку, решту залишаємо на вторинну і третинну ланку (*TCH*). 11. І нерідко пацієнти вмирають дорогою до лікарні, бо немає обладнання чи мала швидкість... Диспетчерські системи дуже відрізняються з одної області, з одного міста в друге (*TCH*). 12. Зараз є центри громадського здоров'я, вони передбачають які будуть ті штами, і вони вже роблять ті вакцинації проти тих штамів. ... Це первинна ланка, екстрена медична допомога які мають бути покриті стовідсотково (*TCH*).

Вправа № 113. *Визначте вид складних речень, кількість предикативних частин у кожному з них, установіть відношення між частинами.*

А. 1. Від усіляких «ізмів» давно нудить, а остаточну думку про партії чи політиків прагнемо формувати не за виборчими гаслами або бутафорними партійними програмами, а за їхніми реальними вчинками (*VT*). 2. Названо найревнивiші знаки Зодіаку: їх краще не провокувати (з) (*УНІАН*). 3. Вже виконано скління оранжереї та монтаж профільно-ригельної системи, проведено електрифікацію та реконструкцію системи опалення, водопостачання, освітлення, встановлено перила та пандус (*VI*). 4. За словами Жасмін, заощадити в Сінгапурі можна, якщо харчуватися в китайських забігайлівках, де ситний обід коштуватиме \$5 (*НВ*). 5. 28 вересня 1989 року Щербицький іде у відставку з посади першого секретаря Компартії України у зв'язку з похилим віком, хоча багато хто з істориків вважає, що насправді він зважився на

цей крок, бо вже не міг тримати ситуацію (VT). 6. Так місто отримало нове обличчя, а вулиці стали привабливішими та більш освітленими (VI). 7. Про те, як потрібно реалізовувати цю стратегію та що кожен українець може зробити для збереження та зміцнення рідної мови, нещодавно дискутували у пресцентрі Гал-інфо (zahystmovy.org.ua). 8. У довколишньому світі відбуваються значні зміни, але інертна свідомість не встигає їх асимілювати, тому ще довго трактує як щось дивовижне, туманну картину прийдешнього (VT). 9. В Україні в державному реєстрі туроператорів – 2700 компаній, у яких є ліцензії, з них відповідають ліцензійним умовам 370 (VI). 10. І коли ви трохи застрягнете на переправі, вас обступить стадо корів і волів, які невідомо звідки взялися і які добродушно зазиратимуть у вікна автівки, мов діти, що випрошують цукерку (VT). 11. Ну приїдете ви до іншого міста, а там елементарно ресторани, музеї і театри не працюють (VНІАН).

Б. 1. У листопаді 1918 року закінчилася Перша світова війна і Латвія проголосила свою незалежність, однак вже у січні 1919-го переважна частина країни опинилася під контролем більшовиків (VT). 2. Україна може в односторонньому порядку звернутися в ООН з проханням створити комісію у рамках Конвенції з морського права, але це не дасть результату – оглядач (DT). 3. Ця територія стратегічно важлива – там дуже високий берег Дінця, звідки добре прострілюється місцевість (VI). 4. Нині наявні мініатюрні дрони – це зазвичай полікоптери з набором роторів (зазвичай їх чотири або шість), змонтованих на вершинах правильного багатокутника, а не з одним ротором над центром ваги (VT). 5. Давно відомо: хто не хоче бути молотом, той буде ковадлом (День). 6. Загальноприйнятої програми навчання для дітей за кордоном немає, тож кожна школа складає власний навчальний план залежно від потреб дітей у певній групі (VI). 7. Жінки давним-давно опанували чоловічі професії, хтось захоплено робить кар'єру, віддавши дітей няням, а то й чоловікам, які не працюють (VT). 8. Поки ми тотально використовуємо російську, ми завжди будемо сприйматися як частина «русского мира» (prostir.co.ua). 9. Міська історія сьогодні пов'язана з глобалізацією, водночас кожне місто України має своє обличчя, його формують мешканці (VT). 10. Напередодні випало багато снігу, тож головна вулиця села Чорна Тиса перетворилась на суцільну ковзанку (VII). 11. Європа не відіграє

важливої ролі у вирішенні світових проблем, зокрема суто символічною бачиться її участь у перемовинах щодо врегулювання конфліктів на Близькому Сході, в Азії чи Латинській Америці (УТ).

Вправа № 114. Дайте характеристику ССК, намалюйте схеми речень. Доставте граматично необхідні розділові знаки.

А. 1. Пройшла школу гідів і я – і зрозуміла: щоб бути гідом треба володіти різними методиками, бути й трішки актором, і психологом щоб утримати аудиторію, і нянькою, й мамкою (УІ). 2. Коли вам почне здаватися, що рівнина перед очима якось дуже затрималася ви раптом опинитеся в березовому гаю через який журчить річечка із найчистішою водою у світі, а повітря наповниться щебетанням пташок (УТ). 3. Я зрозуміла, що є свідком якихось глобальних подій, мені було страшно і я не знала що можу зробити (ДТ). 4. Також в Узбекистані діє сувора система реєстрації: іноземці мають жити в готелях, можуть перебувати в країні не більше п'яти днів, а для того щоб продовжити своє перебування там їм необхідно виїхати і знову заїхати в країну (УІІ). 5. Процес українізації та вестернізації України відбувається, можливо не так швидко як хотілося б тим, хто звик, що відповіді на всі надскладні питання можна отримати дотиком одного пальця до екрана власного гаджета (УТ). 6. На його думку, прихід лоукостерів до України це не лише позитивна новина для українців, але й суттєвий сигнал для міжнародної спільноти про те, що до України також варто подорожувати і, відповідно зросте кількість людей, які відкриватимуть для себе Україну (РС). 7. Пані Надія стверджує, що помідорництво доволі позитивно позначається на селі люди працюють, сім'ї не розпадаються через постійні виїзди на заробітки, пияцтва майже немає бо на це просто не вистачає часу (УТ). 8. Люди, які прийшли у ресторан чи кафе мають право на тихий обід тому якщо діти починають вередувати, батьки повинні делікатно, але чітко сказати їм припинити (УІІ). 9. Тоді кагебісти перебрали все в будинку, позабирали мої рукописи та якісь довоєнні видання, хоча нічого забороненого в мене не було ні Донцова, ні інших авторів які пізніше таки з'явилися, але я став пильнішим (Ю.Винничук, УТ). 10. З настанням незалежності України ейфорія вивітрилася, почалися суворі будні – справжнє виживання бо відбулася різка інфляція, я мусив якісь гроші заробляти, для мене як

для письменника то був дуже важкий період (*Ю.Винничук, УТ*). 11. Україна – то лани широкополі, яри, як описував Шевченко зелені пагорби, надзвичайно красиві каньйони Дністра, бо є дуже багато чого в природі що можна трактувати як специфічно українське і таке що зворушує (*Ю.Винничук, УТ*). 12. Ідіоматичний вислів "розслабитися з книжкою в руках" насправді є дієвим рецептом дослідники довели, що читання може до 68% знизити стрес це ефективніше, ніж антистресова дія спокійних прогулянок чи прослуховування музики (*УП*).

Б. 1. Небагато є країн, де коштом усіх громадян школярам забезпечують навчання мовами нацменшин і студіювання цих мов, а наша прекрасна держава є такою і бодай за це їй слід бути вдячним та цінувати її (*УТ*). 2. Блогери попереджають якщо ви купили квиток за 10 євро і дійсно бажаєте, щоб ціна залишалася саме такою необхідно пам'ятати про низку суттєвих деталей (*РС*). 3. Якийсь час іще лунають постріли, але здебільшого то димові шашки, які призводять до великого галасу хоча за хвилину ситуація повертається до норми, а герої лишаються на своїх добре визначених і безпечних позиціях (*УТ*). 4. Соціологи помічають що представники маргіналізованої групи дуже часто самі ж і застосовують механізми власного гноблення – часто самі жінки виступають проти фемінізму, євреї часто бували антисемітами, приховані гомосексуали палкими гомофобами і т. д. (*zahystmovy.org.ua*). 5. Хтось згадує, що взагалі-то йому/їй ця мова рідна, просто раніше на російську перейшли батьки щоб не відрізнитися від решти містян або й ти сам колись перетворився на «русскоязычного», щоб не контрастувати з однолітками (*УТ*). 6. За останні роки тільки лінивий у нас не лаяв грантожерів, хоча в усьому світі половина культури, 90% громадської активності й 99% благодійних програм існують саме завдяки грантам, тож я буду останній хто закликатиме обмежити цю сферу (*УТ*). 7. Поруч з колибою росте кущ на який примостилась пташка, до неї приєдналось ще декілька, а уже через кілька хвилин усі гілки зайняті (*УП*). 8. Мій особистий досвід нагадує якщо пропонувати сучасний тип комунікації й справді якісний продукт, як це робив наприкінці 1990-х телеканал «1+1» споживач навіть у вкрай русифікованих регіонах без вагань пристане на таку пропозицію (*УТ*). 9. Коли в інформаційній війні противник оперує поняттям порушення прав російськомовних,

слід пам'ятати одну істину зовсім неукраїномовних у країні немає, якщо, звісно не враховувати свіжих мігрантів чи то з-за далекого кордону чи то, власне, з Росії (УТ). 10. Варто пам'ятати, що в радянський час квартири мешканцям не належали то була державна власність (*bzh.life*). 11. Ті, хто називав елітарною нашу давню літературу (Лазаря Барановича чи Григорія Сковороду) не помиляються в тому, що тоді вся література загалом була елітарна, бо вміння читати визначало виключно вищий клас, а книжки були розкішною доступною прошарку обраних і грошовитих (УТ). 12. У людей, які починають вивчати онлайн-курс чи взагалі здобувають освіту дистанційно є одна спільна проблема завжди знайдеться те, що відволікатиме від цієї справи і підштовхуватиме відкласти "на колись" (УІІ). 13. а) Значну кількість опадів отримали і західні області, однак у північно-західних, північних вони були незначні тут ефективних дощів не було вже понад 40-50 днів. б) Така ситуація досить тривожна для долі озимих культур оптимальні строки сівби яких майже закінчилися, а ґрунт залишається переважно сухий (СВ).

В. 1. Я їм пояснюю: попри те що в Україні маємо чимало людей, які хочуть аби всі їхні проблеми вирішувала влада, які вважають в усіх проблемах винними виключно президента чи прем'єр-міністра держави, вчимося відповідальності (УІІ). 2. Як Антін Мухарський міг зустрітися з Володимиром Путіним, як у німецькому бункері народився проєкт «Орест Лютий» чи запрошували його представляти «російську культуру» за кордоном, як повернути Крим і чим має закінчитися його проєкт «Лягідна українізація»? (РС). 3. Марина Ананська розповіла свою історію заради роботи в столиці вона перебралася з Черкащини, влаштувалася адміністратором до мініготелю, але після місяця роботи її звільнили без пояснень і виплати зароблених грошей (ТСН). 4. Самотність часта причина ожиріння у чоловіків, проблеми зі сном впливають на репродуктивне здоров'я жінки, а стрес та щастя можна підхопити від іншої людини (ТСН). 5. Як вважають вчені подібні процеси могли відбуватися і в ранній Сонячній системі і вони добре б пояснювали деякі дивності в поведінці і хімічному складі Урана і Нептуна, а також те, як виникають "суперземлі" у літніх екзопланетних системах (ДТ). 6. У мусульманському суспільстві верховенство чоловіка незаперечне, а покарання чоловіками своїх дружин не сприймається як

жорстокість і є нормою яку диктує іслам (*TCH*). 7. Як автор я орієнтований на широкі читацькі кола, тому, на гребні успіху роману Шкляра, який мав тираж 300 тисяч примірників я зрозумів, що про це треба писати, підхопив цю естафету і так з'явився "Червоний" (*А.Кокотюха, УП*). 8. Звичайно, жінкам подобається коли чоловік цікавиться її думкою, але коли чоловік ставить запитання про все і завжди це починає дратувати (*НВ*). 9. Тут народилася фраза, яку Гавел потім багато разів використовував що проблема Росії полягає в невизначеній ідентичності, бо вона й сама не знає де починається, а де закінчується (*УТ*). 10. Тоді в Празькому граді сидів консерватор Вацлав Клаус, якому часто приписували русофільство, а дехто з його численних ворогів навіть спекулює що за прокремлівськими симпатіями тогочасного президента стоять якісь його старі авантюри з КДБ (*УТ*). 11. Алея Європи могла б стати для Києва одним із прикладів для наслідування, адже неподалік центру української столиці багато промислових територій які часто вже й не використовуються за призначенням (*УТ*). 12. Я не знаю хто винен, але існування муніципальних ЖЕКів і такої потворної структури як ГІОЦ, тобто посередника між компанією та споживачами котра збирає гроші від споживачів і крутить ними як хоче, теж неабияк впливає на ситуацію (*УТ*). 13. Повітряні маси, які формують погоду набули північного складника, літо різко завершилося запанувала справжня осінь (*СВ*). 14. Не будемо прискіпуватися до юридичної грамотності цього документа, достатньо що в ньому навіть не вказано, що судили отаманів за Кримінальним кодексом УСРР 1922 року (*СВ*).

Г. 1. Складнувати второпати, чому мова це код нації, а не просто спосіб передати думку доки її не порівняєш з іншою мовою, не зрозумієш у чому різниця, не відчуєш формулу, принцип побудови і створення (*УМ*). 2. Найбільша проблема поточного періоду полягає в тому, що влада, справжня яка визначає умови, не демонструє намірів робити їх іншими, а отже й проводити радикальну зміну еліт у країні, а без цього окремі позитивні рухи окремих добромисних керівників заздалегідь приречені (*УТ*). 3. Найпоширенішим виправданням опортунізму стосовно спадковості українських еліт став аргумент «у нас усі були в КППС», інакше кажучи будь-які досвідчені кадри так чи так пов'язані з радянським минулим, а наявні дисиденти є

радше деструктивною силою нездатною виконувати менеджерські функції (УТ).

4. Отже, на початок ХХ століття у світі склалася система взаємозалежностей вільних земель не залишилося, всі вони як власні території, так і заморські колонії виявилися розподіленими здебільшого між кількома надпотужними державами, тож подальша боротьба за ринки збуту й сировинну базу була неминучою (УТ).

5. До югославських воєн 1990-х нам здавалося, ніби кордони між державами чітко визначені, існувала Гельсінська угода 1977 року де зазначалося, що в Європі вони більше не змінюватимуться (УТ).

6. На чужі території не можна зазіхати ще й тому, що такі зрушення неодмінно призведуть до війни, а зміна одних кордонів спричиняє зміну інших і тоді процес не зупинити в жоден спосіб окрім як укладанням якоїсь глобальної угоди (УТ).

7. Коли у 1833 році граф Уваров сформулював російську національну ідею «самодержавие – православне – народность», то перші два її компоненти були вже реалізовані, залишався третій витворити історично легітимну та ефективну концепцію русифікації численних народностей імперії (УТ).

8. Таким чином, українські козаки звільнили Хаджибей-Одесу та довколишній регіон від османського панування, нащадки чорноморців і запорожців розбудовували Одесу з кінця ХVIII століття, українські селяни-хлібороби своєю невтомною працею забезпечили надзвичайне зростання Одеси в першій половині ХІХ століття що зробило її найбільшим містом України (УТ).

9. Це відверта брехня, тому що в той час коли вже існувало державне утворення Київська Русь, територією сучасної Москви ще носилися дикі племена, найбільшою проблемою яких було оборонятися від голодних вовків (УТ).

10. Усі ці люди ви їх можете бачити вже на порозі парламенту, уряду – вирости за 10 років, змужніли, набралися досвіду, але той невиправданий романтизм і віра з якою діяли в 2004-му, залишили їх для мене якимись світлими і це завжди гріє й дає надію (УТ).

11. Негоду над Україною спричинив балканський циклон, який «гостює» й досі холодний вітер поєднується з низькою температурою, подекуди ще йдуть дощі, у Вінницькій, Черкаській і Хмельницькій областях випав сніг який швидко розтанув (СВ).

12. Ми живемо на території де люди завжди прагнули впливати на владу, крушити її, постійно скидати, давали комусь шанс, і від того що він упорався, залежало, що було далі (УТ).

13. До насіння моркви можна

підмішати насіння культур які швидко сходять (салат, редиска), вони навесні позначають рядки, відтак можна буде спущувати ґрунт у міжряддях і висапувати бур'яни ще до появи сходів моркви (CB). 14. В Індії сутички: солдати завадили ході людей, які несли тіло підлітка, сім'я якого каже він помер від тортур поліції (PC).

Д. 1. 9 вересня 1939 року нацисти ще раз потурбували комуністів – наступного дня радянські дипломати повідомили німецьких що для початку кампанії мусять підготуватися, а це забере два-три тижні (VT). 2. Дебати між росіянами й поляками щодо здачі Львова тривали 19-21 вересня 1939 року, а бої останніх із Вермахтом не припинялися до 20-го аж поки німецьке командування дістало наказ відступати (VT). 3. Землі навколо Львова ще не один рік будуть каменем спотикання між поляками, українцями та радянською державою, зрештою поляки та «совєти» пліч-о-пліч битимуться проти нацизму, кордони після війни ще не раз змінюватимуться аж поки набудуть сучасного вигляду (VT). 4. Тож сьогодні не зайвим буде нагадати хто заснував Харків, чому перлиною української барокової літератури є «Байки харківські» Григорія Сковороди і як так сталося, що саме в Харківському університеті виник один із перших українознавчих осередків (VT). 5. Будь-який американець знає: його країна хоч би що з ним сталося зробить усе від неї залежне і трохи більше, щоб урятувати свого громадянина (VT). 6. І хоча остання статистика зайнятості розчаровувала робочих місць у приватному секторі побільшало на 10 млн за останні чотири з половиною роки, а це найдовший період безперервного зростання в історії (VT). 7. Щороку зникають нові й нові породи тварин, гинуть ліси Амазонії та Індонезійського Борнео, будують нові аеропорти і магістралі які роблять туризм простішим і доступнішим, а отже часто перетворюючи неземні парадайзи у нові смітники (VT). 8. Від глобалізації нікуди не дінешся і щоб досягнути миру і свободи, нам треба навчитися толерувати одне одного і виробляти надетнічні, надрелігійні форми співпраці (PC). 9. Експерти констатують якщо в Україні з'явиться система урядових грантів на проєкти розвитку в галузі культури, доступ до яких матимуть як державні, так і недержавні культурні суб'єкти, то рівень конкуренції в секторі значно зросте (VT). 10. Очевидно багато хто замислювався чи можлива така ситуація, коли держава нічого не витрачає на свою культуру і як тоді ведеться останній? (VT).

11. Досить, щоб одного дня кудись зник останній перекладач і всі національні спільноти зі своїми літературами і культурами, зі своїми історіями і міфологіями дуже швидко перетворяться на клінічних шизофреніків які бурмотітимуть собі щось під ніс кожен біля свого вікна (*УП*). 12. Що тут скажеш – польське законодавство гнучкіше, співпраця між відомствами які опікуються лісами, злагоджена та й матеріально лісівники тут забезпечені краще (*СВ*). 13. Перший осінній місяць видався надзвичайно контрастний жарка та суха погода його початку з температурами повітря, які часом перевищували липневі та серпневі показники змінилася поступовим, а згодом різким похолоданням (*СВ*).

Е. 1. У результаті світ корпоративної власності досі більше схожий на бал-маскарад весело, але для нормального бізнесу не місце (*УТ*). 2. Спочатку роками було закатано в асфальт українську мову на Донбасі і в Криму, за російською мовою прийшов російський контент, російська міфологія, російська пропаганда і потім на підготовлений ґрунт прийшли російські війська (*РС*). 3. Щоразу коли розгорається черговий корупційний чи репутаційний скандал, так само вибухає реакція з боку активістів і журналістів це показує, що в Україні є частина суспільства готова визнавати свої помилки і працювати над ними (*УТ*). 4. Отже в країні існує ситуація ігнорування проблеми і саме тому легалізація зброї може мати негативні наслідки, адже законно купити її зможуть і особи, які є психічно хворими, проте жодного формального стосунку до психіатричних лікарень не мають (*УТ*). 5. Діти в поїзді в Ісландію потрібні обов'язково, бо саме тут ви зможете показати їм вживу, а не на книжковій картинці, найбільший льодовик Європи Ватнаекюль, що займає майже 10 % всієї Ісландії і утворену ним льодову лагуну Йокульсарлон, з якої в океан випливають найбільші айсберги (*НВ*). 6. Будь-який уболівальник знає, що перед стартом євроматчів завжди звучить гімн турніру, але не всі розуміють про що він і як він був створений (*ТСН*). 7. За словами керівника асоціації стоматологічних коледжів Іспанії Оскара Кастро Рейро, колір зубів у кожного свій і в кожного є ген який багато в чому визначає колір зубів вже з народження (*ВВС*). 8. Крім того анонімність породжує несправедливу конкуренцію: як може законослухняна компанія, що платить усі податки й адекватно зареєстрована, конкурувати з бізнесом

чий активи та прибутки в таємниці? (УТ). 9. Де є українська пісня, там не може бути питань чия це територія, наголошує Ігор Кондратюк (РС). 10. Повірте: роман читається запоем, невідривно і зрозуміло що він є чудовим матеріалом для подальшої екранізації, яку так чекають прихильники таланту львівського прозаїка (*bukvoid.com.ua*). 11. Власника Отіса посадили до в'язниці за торгівлю марихуаною, а вірному псу нічого не залишається робити як поневіритися околицями гір, лісів і місцевих пляжів і вірно чекати, коли його найкращий друг повернеться додому (УІ). 12. Італійці знають напевно будь-який чоловік завжди виглядає краще в темних окулярах, навіть коли на вулиці дощ (НВ). 13. У ФБС РФ заявили, що в Японському морі у винятковій економічній зоні РФ затримали північнокорейське рибпромислове судно "Дає Янг 10" під прапором КНДР, яке під час спроби втечі було обстріляне 9 осіб отримали поранення, один з них помер (УІІ). 14. Дуже доречно психіатр прибуває на кілька днів до Львова, щоб прочитати курс лекцій в університеті та навідатися до Бродів звідки родом його мати – тут автор використав реальний факт біографії вченого (*bukvoid.com.ua*).

Вправа № 115. Охарактеризуйте речення як складні, а кожен предикативну частину – як просте за такими критеріями: 1) двоскладна/односкладна, її вид; 2) повна/неповна, її вид; якщо ускладнена, зазначте ускладнювальні компоненти. Прокоментуйте застосування знаків.

1. 1917-го Михайло Грушевський видав брошуру «Хто такі українці і чого вони хочуть?», щоб пояснити мешканцям України загалом і прихильникам українського руху зокрема, звідки взялися українці, у чому суть української ідентичності, а також окреслити завдання, які стояли перед національним рухом у контексті вибудовування нових відносин із Росією (УТ). 2. І дарма, що кричатимуть поборники прав людини, – хай підніме руку той, хто вважає, ніби в часи війни без цих заходів можна перемогти такого могутнього ворога, як Росія, котрий дуже посилюється останнім часом, коли ми, навпаки, ослабли (УТ). 3. Чи був у південних краях Вінниччини Устим Кармелюк, на честь якого назвали цю величну територію, нині ніхто не береться говорити, бо на момент, коли парк створювався, не важливо було, яку назву він отримає, – головне завдання полягало в тому, щоб зберегти цінний

комплекс дикої природи (*День*). 4. Крім того, разом із Людмилою Загоскіною часто вирушаємо на розвідини: десь щось почули, хтось розповів про нове місце – і ми перевіряємо, як туди дістатися, як краще показати, яка інфраструктура поряд існує (*УІ*). 5. Начальник подільської міліції у 1917 році відзначав, що рядові міліціанти були абсолютно не зацікавлені у тому, щоб добре працювати: вони не знали, як складати протоколи; були випадки, коли міліціонер лишав свій пост (*РС*). 6. Мене ця розмова про капелюхи, про великого Трейсі, налаштувала на особливий лад – свій маленький капелюшок, який тихо і скромно жив у темній шафі всю свою молодість, витягла, здивувавшись, що той не лише зовсім не застарів, а й не постарів, і почала шукати йому місце в інтер'єрі моєї вітальні-майстерні (*День*). 7. Те, що я українець, знав змалку, хоча коли вчився у школі в Станіславові, то мене не дивувало, чому так багато класів російськомовних, а в них діти з українськими прізвищами (*Ю. Винничук, УТ*). 8. Коли мить мурчить лагідно, хочеться позабавлятися, якщо ж вона, пустотлива й вередлива, десь об щось спіткнулася або забула мою адресу, сама її вигадая, приголублю, зліплю з того, що під рукою, потім закохаюся, потім енергетично підживлюся, і ось він сюжет (*День*). 9. Таким чином, гуманітарний простір України законодавчо не врегульований, є площиною, що не обходить суб'єктів законодавства, яким український народ делегував владні повноваження, а тому він аморфний, нездатний до своєї оборони й зручний для протікання процесів та об'єктів, які явно не на руку ані українському суспільству, ані Українській державі (*УТ*). 10. До виборів іще далеко, тому так важливо ухвалити закон саме зараз, щоб унеможливити черговий виток популізму тих політсил, які не мають чого запропонувати суспільству, крім теми, у якій кожен, хто вміє говорити, вважається «експертом» (*УТ*). 11. Не те, щоб усім так хотілось прочитати цей журнал, просто одна з умов включення періодичного наукового фахового видання до категорії «Б» така, що на платформі «Наукова періодика України» в Національній бібліотеці України імені Вернадського НАН України і в Національному репозитарії академічних текстів мають бути розміщені електронні копії видання, також обов'язково має здійснюватися розсилання періодичного видання (*День*). 12. Історія цих подій

[Голодомору], розуміння того, що відбулося, чому це відбулося, хто й чому вчинив це – усі ці питання справді важливі, і сьогодні вони мають дуже багато наслідків (Гр.). 13. Тому британський уряд, по-перше, розмістив у американських володіннях 10-тисячну королівську армію, яку мусили утримувати самі ж провінції; по-друге, щоб уникнути конфліктів з індіанцями на щойно приєднаних землях, американським підданам Британії було заборонено займати землю на захід від Аппалачів, що позбавляло фермерів ресурсу нових сільськогосподарських земель; по-третє, король, вважаючи, що війна велася, серед іншого, заради набуття американцями нових ресурсів, вирішив, що ті мусять за неї і платити (УТ). 14. Книжка була певною мірою мотивована тим, що протягом усіх років, коли я відвідувала Східну Європу, а це 25 років, я зустрічала багатьох людей, старших за мене: вони пережили війну, Голокост і сталінізм, в'язниці, але це було завжди до мого приїзду (ТСН). 15. Абсолютно інакшим підліткове життя виглядає в повісті «Закоханий бурундук» поета Івана Андрусика, один із епізодів якої викликав навіть локальний скандал, бо не всі читачі погодилися, що в книзі для підлітків варто описувати розпивання шмурдяку та пива в школі (після чого в героїв наступного дня тільки трішки нудило й боліла голова), роздягання однокласниці на дискотеці («Прожектор виразно освітлює її груди, якісь неприродно великі, не груди – а справжні цицьки») чи перші інтимні поради від друзів («А з опитними краще, хе-хе, половую життя начинати») (УТ). 16. Вона заговорила до мене українською мовою, переконуючи мене, що мені треба писати не по-німецьки, а для власного народу – по-українськи, навчила фонетикою писати, надавала українських книжок, стала моєю щирою подругою й заступила Ольгу Устияновичівну, з котрою ми, на жаль, лиш раз на рік бачилися, дарма що щиро любились і з собою вірно держали, – писала Ольга Кобилянська (УТ).

Вправа № 116. У поданих реченнях бракує частини знаків. Оформіть ці речення відповідно до правил пунктуації.

1. Віт мені розповідав про одного божевільного водія який домальовував ріжки політикам, котрі були зображені на рекламі на його автобусі і якого мали за це посадити (УТ). 2. Щодня, ходячи на прогулянку до парку Полковника Семюела Сміта я проминаю гарне відновлене містечко Гамбер-коледжу, а там на привабливо

розвішаних плакатах можна прочитати сконцентровану, наче в таблетці інформацію про виш, про його досягнення й сьогодення, а також про історію цієї місцини, яка починається 1888 року коли на південно-західній околиці Міміко створили притулок для божевільних (УТ). 3. У котельні неодноразово змінювалися власники і наразі не зовсім зрозуміло кому цей об'єкт належить та хто несе відповідальність за тепло в оселях (ТСН). 4. З огляду на відстань між Марсом та Землею науковцям місії довелося чекати сім нестерпних хвилин, поки дійде сигнал і вони дізнаються чи витримав апарат подорож (УТ). 5. Захват і хист, повторюся: боротьба за Україну – це довгий, виснажливий, щоденний кропіткий процес, у якому інфантильні, рефлексуючі, попсові, імпульсивні особи в пубертатному періоді розвитку свого ментального тіла перебувають у зоні особливого ризику піддаючись зовнішнім впливам, без здатності оцінити адекватність своїх рефлексивних дій і вчинків на ті виклики які ставлять перед ними соціум і час (УТ). 6. Зрештою 2009 року цю територію таки визнали природоохоронним об'єктом і вона стала недоторканною як і її природа (День). 7. Тут [у Китаї – І.М.] не змінюють декорацій століттями і старі, потріскані від часу дерев'яні віконниці з барельєфами, почорніла черепиця на закручених високих дахах, старі важкі меблі усе залишається на місці, ніби люди століття тому просто встали й вийшли аби не нищити пам'яті про своє життя (УТ). 8. Однак маркетингові стратегії завжди хочуть поєднати успіх серед мас із відчуттям власної елітарності і в Росії вирішили бити з гармати одразу по двох зайцях, коли «Ексмо» започаткувало свою серію «Інтелектуальний бестселер» поєднавши непоєднуване, де перша частина словосполучення слугує певною планкою-застереженням для читача, а друга окреслює одвічну мрію видавництва відбити кошти витрачені на книжку (УТ). 9. Хочу зрозуміти, де стався той злам і що його аргументувало, що потягло за собою всі ті події на Майдані й після нього, те що пов'язано з Кримом і Донбасом бо це складові частини (УТ). 10. На жаль я подеколи потрапляла в такі ситуації, коли, скажімо у сфері обслуговування не хотіли переходити на українську в Україні. Тому я як громадянка повинна бути захищена законом (День). 11. За словами місцевих усі панічні чутки зазвичай поширюються на гігантському ринку «Барабашово», але чи свідомо то робиться, чи просто люди

чешуть язиками у своє задоволення сказати важко (VT). 12. Він аналізує всі відомі факти на предмет того чи підпадають вони під категорію міжнародних кримінальних злочинів відповідно до Римського статуту й чи займається цими випадками судова інстанція в Україні, бо MKC починає розгляд справ лише тоді коли за них не взявся жоден інший суд (VT). 13. Виявляється метастази хвороби, яку ми невдало, не до кінця полікувати на початку 90-х, серйозні й загрожують нам тут і тепер доки в нас існує партія (назва не така й принципова), що сповідує відверто ворожу ідеологію, доки українські міста вкриті павутинням радянських топонімів, доки наші чиновники не усвідомлюють, що на місце поваленого Леніна необов'язково тулити «такого самого» Бандеру або Шевченка, ми не полишимо простір що має другосортну назву «пострадянський» і тягне нас туди, звідки ми, як нам здавалося вирвалися 29 років тому (VT). 14. Якщо ж ви не надто поспішаєте і знаєте, що стан покриття дороги попереду не має якихось надто неприємних сюрпризів поекспериментуйте в режимі «комфорт» машина рухається плавно і водій на якийсь час забуває, чим саме керує в цей момент швидкою яхтою, невеличким літаком чи автомобілем (VT). 15. Безумовно GX 460 можна вважати частиною іміджу успішної ділової людини, але «представницькими» функціями тут справа не обмежується цей автомобіль запросто може бути сімейним місця і комфорту тут вистачить навіть для дещо більшої, ніж пересічна українська родини (VT). 16. Втім художня література як спроба говорити про історію має певні вади (VII). 17. Перша спроба побудувати чартерне місто на Мадагаскарі 2008 року закінчилася тим, що уряд який погодився реалізовувати сміливий проєкт, було скинуто внаслідок державного перевороту, а нова влада поховала його (VT). 18. Великий польський філософ Лешек Колаковський, колишній молодий сталініст, який став марксистом-ревізіоністом і зрештою критиком марксизму дійшов такого висновку якщо у вас є причини для обмеження свободи в ім'я безпеки або соціальної справедливості, ви повинні назвати це саме обмеженням волі (TCH). 19. Часто погода у жовтні буває контрастна й упродовж одного дня може змінюватися кілька разів то ясний блакитний небосхил милує око привітністю, то він затягнеться важкими хмарами, почне мжичити холодний дощ, віяти коллючий північний вітер (CB). 20. Якщо почитати про історію Миколаївщини на якомусь не

заглибленому в історичний контекст інформаційному ресурсі, то може скластися враження що фактично як такої історії на цих землях до «победи русского оружия» і не було (УТ). 21. Там у мене багато знайомих дерев і стежок, там я сидітиму на пеньку і дивитимусь як ворони розкидають підстилку, знаходять у ній жолуді і сторожко повертаючи голови на рухливих турелях ший, дивляться чи нема небезпеки, а потім наступають лапами на латунні панцирі і діловито починають довбати їх міцними долотами дзьобів (СВ).

Вправа № 117. *Через порушення логічної послідовності членів речення можливе послаблення зв'язків між словами, що може спричинити двозначність або втрату смислу висловлювання. Виправте речення так, щоб уникнути нечіткого формулювання думки.*

1. Також головний редактор «районки», яка три роки тому роздержавилася і є приватним медіа-бізнесом, розповів, що працює в газеті багато років, але вперше стикається із такими емоційними образами першої особи району (УМ). 2. Через виверження вулкана над Сицилією закрили авіапростір (з). Місцева влада розташованого неподалік міста Катанії оголосила про часткове закриття повітряного простору над містом (ДТ). 3. Нобелівський лауреат цього року виключив можливість міграції людей на інші планети (з) (ДТ). 4. У столичній державній адміністрації назвали терміни початку в Києві опалювального сезону (*news.liga.net*). 5. Вчені показали, який мали вигляд предки людей 3,8 мільйона років тому (з) (УНІАН). 6. Астрономи виявили вогняний вихор навколо чорної діри з фантастичною швидкістю (УНІАН). 7. Українська школа у першу чергу заснована для дітей українців, які проживають у Нідерландах, щоб надати їм можливість вивчати рідну мову, зберігати українські традиції (VІ). 8. Середня та Центральна Азія їде в наш Трускавець пити «Нафтусю», в Моршин, в Одесу – відпочивати на пляжі (VІ). 9. Перше кліше для вибійки зробив саме для майстер-класу в музеї, який усім сподобався (УТ).

Вправа № 118. *Доставте потрібні знаки. Зверніть увагу на наявність/відсутність ком між компонентами складених сполучників.*

1. Люди помітили, що перш ніж відлетіти, плиски як ластівки, шпаки та деякі інші птахи, часто ненадовго з'являються в рідних місцях де провели найбільше часу й висиділи своїх пташенят (*День*). 2. За словами Міністра охорони здоров'я позитивний ефект карантинних обмежень було досягнуто всупереч тому що уся «країна не дуже добре його дотримувалася» (*НВ*). 3. Очікувалося, що рівень води підніметься на 120 см тоді як активація системи запускається у разі 130 см і більше (*УП*). 4. Відтоді як стала розмовляти українською я не стикалася з мовною дискримінацією в побуті, з агресивним неприйняттям чи чимось подібним. Щонайбільше іноді помічала ставлення до себе як до білої ворони. Однак відчуваю дискримінацію на «офіційному» рівні. Україномовні держслужбовці в нас не виняток, але й не правило (*УТ*). 5. Для того щоб заховати ці виплати від влади США Манафорт та Гейтс з 2006 по 2016 роки відмивали кошти використовуючи низку американських та іноземних компаній, партнерств та приховані банківські рахунки, зокрема, на Кіпрі (*ЄІ*). 6. Попри те що ринок автомобільних продажів знизився електричні моделі показують зростання (*УП*). 7. Для того щоб підкорити волелюбний народ колонізатору потрібно провести значну роботу на ідеологічній ниві (*УТ*). 8. Незважаючи на те що Україна достатньо забезпечена енергетичними ресурсами країна, вона вимушена закуповувати деякі джерела енергії за кордоном (*УП*). 9. Мрії зазвичай здійснюються, але не так і не тоді як прагнемо (*zbruc.eu*). 10. Зважаючи на те що спостерігаємо довкола, держава і далі бовваніє в лещатах бетонних і беззмистовних шаблонів про «відкриту владу», «економічні реформи», «євроінтеграцію» тощо (*УТ*). 11. Незважаючи на те що лідером із умісту мікроелементів для підтримки зору вважаються чорниці, регулярне вживання абрикосів також покращує роботу очних м'язів, а отже сприяє нормальній гостроті зору (*СВ*). 12. Вистави Шекери не старіють із часом, а навпаки як гарне вино стають ще кращими, вони збагатили українське балетне мистецтво і розширили стилістичні й естетичні межі (*День*).

Вправа № 119. *Доставте граматично обумовлені знаки. Які з них застосовуються найчастіше? Чи можливі ситуації, коли припустимо вибирати з-поміж двох варіантів пунктуаційного оформлення речення?*

1. Протягом двох тижнів на мотор-шоу у Франкфурті представляють безліч новинок від найфантастичніших концептів до цілком реалістичних електромобілів (*УНІАН*).

2. Процес реформування вже досяг критичного моменту і є потужні сили, які протистоять реформам бо відчувають особисту загрозу від змін в Україні (*ЄІ*).

3. Достатньо лише пройтись центральною вулицею села і ви будете вражені майстерністю українців виплітати з лози приголомшливі речі... Гучні гуляння в Красноільську розпочинаються ще від самісінького ранку перевдягнені маланкарі ходять від хати до хати (*firtka.if.ua*).

4. Сучасне законодавство має справу з двома типами власності приватною і державною. Приватний тип поширюється на фізичних і юридичних осіб, а державний має різні форми загальнодержавну, регіональну, муніципальну, комунальну (*УТ*).

5. Кінбурнська коса, розташована між прісним Дніпро-Бузьким лиманом і солоною Ягорлицькою затокою Чорного моря, здавна була місцем проживання пеліканів ще в 90-ті роки саме тут селилося близько 80% всієї європейської популяції рожевих пеліканів (*УНІАН*).

6. На одному березі ріки зелена зона, на протилежному 16-поверховий інтелектуальний хаб. Сама річка Либідь не колектор, а повноцінна водойма (*День*).

7. Європейці як рядові виборці, так і політики всіх рівнів високо цінують свою безпеку, вони сказати б трохи нею розбещені й можна зрозуміти те, що вони воліють не помічати очевидних загроз своєму тихому, теплому буржуазному щастю (*УТ*).

8. Влітку 2015 року Соса-Сола і Українське товариство охорони птахів спільно реалізували ще один важливий проєкт «Відновлення прісних водойм на півдні України» (*УНІАН*).

9. Але опоненти згадали ізраїльські кібуци, до яких держава не має будь-якого стосунку їхнє майно не розпайоване і становить колективну власність працівників усіх разом і кожного зокрема (*УТ*).

10. На його думку якщо людина не знає, куди вона крокує врешті вона нікуди і не прийде: "Якщо ви бездумно вирушаєте в подорож, втікаєте від себе, від дорослого життя або від відповідальності хоч це і доволі поширено ви не збагатитесь духовно, а лише розгубите себе по світу" (*УП*).

11. Біле полотно це вже картина, хоча якийсь усезнайко обов'язково зауважить, що художньої цінності вона не має і ніби подумки поставить свій штамп вивозити дозволено, милуватися теж, розчулюватися і поготів (*День*).

12. Марксистська ідеологія соціальна, вона обіцяє

всезагальну ситість і рівність ситих, уміло приховуючи ціну. На ній виховані мільйони українців. Тому на запитання, навіщо їм ковбаса, вони мають однозначну відповідь, а навіщо незалежна держава ні (УТ). 13. Основне багатство Солотвиного величезне родовище солі приблизно 3,5 млрд. тонн. Родзинка Солотвиного унікальні соляні озера (*firtka.if.ua*). 14. Найважливіше, що хлопець радить мандрівникам це довіряти людям та вірити у відкритість світу. Не треба забувати про елементарні правила безпеки і з вами не станеться нічого поганого. Варто прочитати хоча б декілька звітів мандрівників про країни, в які плануєте поїхати і позбавите себе більшості неприємних несподіванок (УП).

Список умовних скорочень назв:

АІ – АрміяInform (Інформаційне агентство Міністерства оборони України) :
<https://armyinform.com.ua/>

БМ – Битюк Медіа : <https://bituk.media/>

ВВС – British Broadcasting Corporation : <https://www.bbc.com/ukrainian>

ВК – Вечірній Київ : <https://vechirniy.kyiv.ua/>

ГК – Главком : <https://glavcom.ua/>

Гр. – Громадське : <https://hromadske.ua/>

ГУ – Голос України : <http://www.golos.com.ua/>

ДВ – Deutsche Welle : <https://www.dw.com/uk/>

День – газета «День» : <https://day.kyiv.ua/>

ДТ – Дзеркало тижня : <https://dt.ua/>

Ес. – Еспресо : <https://espresso.tv/>

ЄІ – Європейська правда : <https://www.eurointegration.com.ua/>

КР – Крим. Реалії : <https://ua.krymr.com/>

Країна : <https://gazeta.ua/journal/>

ЛБ – Лівий берег : <https://ukr.lb.ua/>

НВ : <http://nv.ua/>

Н.тв. – народна творчість

ОП – Otiumportal : <https://otiumportal.com/>

П – Перший канал соціальних новин : <https://pershyj.com/>

Пр. – телеканал «Прямий» : <https://prm.ua/>

Р : <https://replyua.net/>

РБК – РБК-Україна : <https://news.rbc.ua/>

РП – Рівне вечірнє : <https://rivnepost.rv.ua/>
РС – Радіо Свобода : <https://www.radiosvoboda.org/>
УІ – Укрінформ : <https://www.ukrinform.ua/>
УК – Урядовий кур’єр : <https://ukurier.gov.ua/>
УНІАН : <https://www.unian.ua/>
УП – Українська правда : <https://www.pravda.com.ua/>
УТ – Український тиждень : <http://tyzhden.ua/>
СВ – Сільські вісті : <http://www.silskivisti.kiev.ua/>
СД – Слово і діло : <https://www.slovoidilo.ua/>
ТСН – Телевізійна служба новин : <http://tsn.ua/>
ФБ – соціальна мережа Facebook : <https://www.facebook.com/>
Хр. – газета «Хрещатик» : <http://kreschatic.kiev.ua/>
Цензор : <https://censor.net.ua/>
5.ua – 5 канал : <https://www.5.ua/>
Z – телеканал ZIK : <https://zik.ua>

Список рекомендованої літератури:

1. Бас-Кононенко О. В., Гнатюк Л. П. Українська мова : теорія, завдання, тести : навч. посіб. для старшокласників та вступників до ВНЗ. 2-ге вид., випр. Київ : Знання, 2014. 405 с. (Розділ «Синтаксис»: с. 252-387).
2. Бевзенко С. П. Структура складного речення в українській мові. Київ : Вид-во Київ. держ. пед. ун-ту, 1987. 79 с.
3. Бевзенко С. П. , Литвин Л. П., Семеренко Г. В. Сучасна українська мова. Синтаксис : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2005. 270 с.
4. Глазова О. Українська пунктуація : навч. посібник. Харків : Ранок, 2004. 352 с.
5. Гуйванюк Н. В., Кульбабська О. В. Складні ускладнені речення : теоретично-практичний блок. Чернівці : Рута, 2003. 145 с.
6. Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення : просте речення; еквівалент речення. Київ: Наук. думка, 1973. 284 с.
7. Дудик П. С., Литовченко В. М. Сучасна українська мова : завдання і вправи : навч. посібн. Київ : Академія, 2007. 264 с. (Розділ «Синтаксис. Пунктуація»: с. 136-224).
8. Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : [підручник]. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 384 с.
9. Загнітко А. П., Вінтонів М. О., Домрачева І. Р. Український практичний синтаксис : навч. посібник для самот. роботи. Донецьк : БАО, 2004. 144 с.
10. Загнітко А., Миронова Г. Синтаксис української мови: теоретико-прикладний аспект. Брно : Masarykova univerzita, 2013. 224 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Zahnitko_Anatolii/Syntaksys_ukrainskoi_movy_Teoretyko-prykladnyi_aspekt.pdf?PHPSESSID=f3830b02962ae7ee6cf905ae768826d5
11. Заборна М. С. Порівняльні конструкції в системі складнопідрядних речень української мови : навчально-методичний посібник. Тернопіль : Підручники і посібники, 2001. 28 с.
12. Іваницька Н. Л. Двоскладне речення в українській мові. Київ : Вища школа, 1986. 167 с.

13. Іваницька Н. Л. Синтаксис простого речення. Складні випадки аналізу : навч.-метод. посібник. Київ : Вища школа, 1989. 63 с.
14. Капелюшний А. Труднощі в координації підмета і присудка під час телевізійного мовлення наживо // Вісник Львівського університету. Серія «Журналістика». 2016. Випуск 41. С. 155–171.
15. Мамалига А. І. Синтаксис тексту // Різун В. В. Мамалига А. І., Феллер М. Д. Нариси про текст : теоретичні питання комунікації і тексту. Київ : Київський університет, 1998. С. 61-222.
16. Маркітантова В. Ю. Інфінітивні конструкції у структурі складного речення // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. 2015. Випуск 38. С. 214-217.
17. Мельничайко О., Криський М. Навчально-тренувальні вправи з синтаксису простого речення. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2012. 96 с.
18. Михайленко В. М. Теорія твору й тексту : навч. посіб. Київ : Паливода А. В. [Вид.], 2013. 255 с.
19. Непийвода Н. Сам собі редактор : поради з української мови. Київ : Українська книга, 1998. 238 с.
20. Пазяк О., Сербенська О., Фурдуй М., Шевченко Л. Українська мова : практикум : навч. посібник. Київ : Либідь, 2000. 384 с.
21. Пономарів О. Д. Українське слово для всіх і для кожного. Київ : Либідь, 2017. 360 с.
22. Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання : навч. посібник. Київ : Вища школа, 1994. 670 с.
23. Сучасна українська літературна мова : зб. вправ : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. Я. Плющ; О. І. Леута, Н. П. Гальона. 2-ге вид., перероб і доповн. Київ : Вища школа, 2003. 287 с. (Розділ «Синтаксис»: с. 154-285).
24. Сучасна українська літературна мова : підручник / за ред. М. Я. Плющ. Київ : Вища школа, 2009. 430 с. (Розділ «Синтаксис»: с. 311-421).

25. Сучасна українська мова : підручник / за ред. О. Д. Пономарева. Вид. 4-те. Київ : Либідь, 2008. 488 с. (Розділ «Синтаксис»: с. 269-477).
26. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис : [кол. монографія] / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1972. 511 с.
27. Сучасна українська мова : синтаксис : підручник / за ред. А. К. Мойсієнка. Київ : Знання, 2013. 238 с.
28. Терлак З. М. Пунктуаційний словник-довідник. Львів : Апріорі, 2019. 396 с.
29. Терлак З. М. Українська мова : збірник вправ із синтаксису та пунктуації. Львів : Світ, 1999. 224 с.
30. Тоцька Н. Засоби милозвучності української мови // Дивослово. 2012. № 12 (669). С. 38-43.
31. Український правопис 2019 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovlpravo.pdf>
32. Фурдуй М. І. Українська мова : практикум : навч. посібник / за ред. В.В.Різуна. 4-те вид., переробл. і доповн. Київ : Либідь, 2011. 416 с. (Розділ «Синтаксис і пунктуація»: с. 224-280).
33. Цілина М. М. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис складного речення : навч. посібн. Київ : Університет «Україна», 2017. 228 с.
34. Шевченко Л. Ю., Різун В. В., Лисенко Ю. В. Сучасна українська мова : довідник. Київ : Либідь, 1993. 336 с.
35. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видавн. центр «Академія», 2004. 408 с.
36. Шульжук К. Ф. Складні багатокомпонентні речення в українській мові : [монографія]. Київ : Вища школа, 1986. 184 с.
37. Ющук І. Милозвучність української мови // Дивослово. 2018. № 10 (739). С. 43-46.
38. Ющук І. Практикум з правопису і граматики української мови. Київ : Освіта, 2012. 270 с.
39. Ющук І. П. Українська мова : вправи : навч. посібник. Київ : Либідь, 2009. (Розділ «Синтаксис і пунктуація»: с. 235-361).

40. Яцимирська М. Г. Сучасна українська мова : практикум із пунктуації : навч. посіб. Київ : Знання, 2009. 262 с.

41. Яцимирська М. Г. Сучасна українська мова : пунктуація : навч. посібник. Львів : Видавн. центр Львів. нац. університету ім. І. Франка, 2002. 286 с.

Интернет-ресурси:

1. Блог професора Олександра Пономарева. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/topics/ponomariiv>
2. Сайт Олександра Авраменка. URL: <http://авраменко.укр>
3. СловникUA. Портал української мови та культури. URL: <https://www.slovnyk.ua/>
4. “Словники України” online. URL: <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>